

KOINÓNIA

Bulányi Györgynek a Koinóniában megjelent írásai...

URUNK MEGJELENÉSE...

XIV. évfolyam 2. szám

Kisapap koromban olvastam Schütz Antaltól, a megfellebbezhetetlen tekintélyű magyar dogmatikus piaristától: *Ki tudná meggrajzolni Jézus lélektani fejlődését, pszichológiáját?* A mai vasárnapon mégis valami ilyesfélére vállalkozom: Mondok sorjában tételeket, amelyeket igaznak gondolok.

1. Jézus nemcsak Istenfia volt, hanem valóságos ember is, mint akármelyikünk. Következésképpen két szopás között elaludt, aztán felébredett, s elkezdett nyekeregni, ha újra éhes lett, vagy ha zavarta, ami a pelenkában van. És nem arra gondolt, hogyha ő az Istenfia, akkor hogyan lehetne pelenkában és bölcsőben. Érzései voltak. Érezte, hogyha valami baja van, csak nyekeregnie kell, és segítenek rajta. Lassan-lassan megismerte Mária és József arcát, s ha egy kicsit bolondoztak vele, akkor rájuk mosolygott. Minden úgy lehetett Nála is, mint akármelyikünkénél. Ez volt az ő lélektani fejlődésének anyaméhen kívüli első szakasza. Nevezük ezt *betlehem-egyiptomi* korszaknak.

2. 12 éves korában is felviszik őt szülei Jeruzsálembe. Önállósítja magát, szüleinek keresniük kell őt, akik megtalálják a templom írástudóinak körében: ül, kérdez, felel. S ezek megállapíthatják róla, hogy értelmes a fiúcska. Szülei szemrehányó szavaira különös választ ad: *Nem tudtátok, hogy Atyám dolgaiban kell nekem lenni?* A szülők nem értették a választ. Ha hiteles Lukács forrása és híradása, akkor valaminek történnie kellett Jézus lelkében az első názáreti évtizedben. Egy régvolt debreceni barátom elmesélte, hogy négy éves korában egy fél napra eltűnt szülei szeme elől. Amikor hazakerült, őt is kérdőre vonták. Ezt válaszolta: azért szökött el, hogy szülei megtanulják, hogy őt nem kell féltetni. Két szereplőt találunk e négyéves gyerek szavaiban. Az egyik a szülők, a másik meg a szülők fölé magasodni akaró négy éves kisfiú. Jézus válaszában is benne van ez. De nemcsak ez. Itt már három szereplő is van: a szülők (Mária és József) az egyik, a 12 éves gyerek a második, de van egy harmadik is, és az nem azonos Józseffel, s mégis Jézusnak az Atyja. Jézus is fölé magasodik a szülőknek, de nem ő van a csúcson, hanem az Atyja. Annak vannak dolgai-ügyei, s Jézusnak azokban kell lennie. Ez Jézus lélektani fejlődésének második korszaka: a gyermek emberi öntudatra ébredése, s ezzel mintha együtt járna istenfiú-voltának megsejtése is? Az emberi öntudatra ébredés a személyiség fejlődésének mindnyájunknál megtalálható fejlődési szakasza. Az Istenfiú-volt megsejtése azonban már specifikusan Jézusra jellemző. Melyikünk mondta volna szüleinek egy ilyen gyerekkori stiklink esetében Jézus választát? Olyat igyekeztünk mondani, amivel elkerüljük a jogos apai pofont. De Jézus olyat válaszolt, hogy szavait Mária megőrizte a szívében. Lehet, hogy Lukács értesülésének végső forrása Mária volt? Lehet. Nevezük ezt a második szakaszt *az első názáreti évtized* korszakának.

3. A következő korszak húsz hosszú esztendeig tart, s e korszakról összesen annyi híradásunk van, hogy Jézus nyilvános názáreti fellépésekor, amikor az ottani zsinagógában magára értelmezi Izajás szavait, a názáretiek csodálkoznak: *Nem a József fia ez?* S Jézust sérti ez a csodálkozás, és gorombákat kezd mondani nekik, aminek a vége az, hogy a falujabeliek megtelnek haraggal, kiűzik a falu végén levő hegyszakadékig, hogy letaszítsák őt. Mit mond ez nekünk? Csak annyit, hogy Jézus názáreti tartózkodásának második és harmadik évtizedében semmit sem vettek észre az ottaniak Jézus tudati fejlődéséből. Semmit, ami különbözött volna az övéktől. Jézus az ács fia, Jézus olyan, mint ők. Honnan tehát most egyszerre ez a képtelen és Izajásra hivatkozó öntudat? Ez a prófétai hangmegütés? Ez a nagyképűség e falubeli ács-ivadék szájából? Meg kell büntetni hőzöngése miatt. S Jézus nem mondja a falujabelieknek: Gyerekek, értem csodálkozástokat, de hát történt velem valami a Jordánnál. Ez és ez... Nem mondja, hanem hagyja dühüket kibontakozni, s a szakadéknál „átment közöttük, és eltávozott”. Azért nem mondja, mert – úgy gondolom – nem a Jordánnál történtek a végső okai annak, ami annyira felháborította a falujabelieket. Nem a Jordánnál?

Mi történt a Jordánnál? Mi történt ott, amire Jézus nem hivatkozott? Nem jók ezek a kérdések. Azt kell kérdezni, hogy mi történt Názáretben e két évtized alatt, aminek következtében – elment a Jordánhoz. Mi? Személyiségfejlődés történt. A 12 éves okos fiúcskából felnőtt, harmincas férfi lett. S nem vettek észre a názáretiek semmi rendkívülit? A zsinagógai jelenet azt mondja nekem, hogy nem vettek észre. Személyiségének egy rendkívül érdekes vonására bukkanunk. Introvertált volt e két évtizedben az a Jézus, akire majd az lesz a jellemző, hogy *mindent vallani volt életem dolga?* (Ady-idézet) E két évtized alatt lehetett csak elkészülnie annak a mondanivalónak, amelynek nagyon rövid idő alatt nagyon rossz vége lesz. Ennek a mondanivalónak az elkészülte következtében zárja be Jézus a názáreti ácsüzemet, hogy soha többé ki ne nyissa azt – gondolom.

Biztos, hogy nem a Jordánnál történtek az okai annak, hogy Jézus magára értelmezi Izajás sorait, s amely értelmezés alapján Kaifás már vihetné is Jézust Pilátushoz, hogy megfeszítse őt? Megpróbálom igazolni bizonyosságomat. Mégpedig introspekcióval. Amikor béráltak, nem történt velem semmi. Ugyanazt gondoltam, amit előtte. Amikor pappá szenteltek, nagyon meg voltam hatódva, és nem történt velem semmi. Semmit, de semmit nem gondoltam másképpen, mint szentelésem előtt. A legjobb felkészítés, a tőlem telhető legjobb felkészülés mellett sincs egy liturgikus aktusban részesedésnek tudatátalakító hatása.

De hát Jézust nemcsak alámerítették a Jordán vizébe, hanem istenélménye is volt. Hallotta: *Te vagy az én szerelmes fiam, akiben jókedvem telik.* Jöjjön megint az introspekció. Magamnak is volt istenélményem. Hallani ugyan nem hallottam semmit, de életem minden problémája megoldódott egy pillanat alatt. Hatására nagy-nagy háborgásom s helyemet nem találásom egyszerre megszűnt. Békesség költözött a szívembe, s úgy éreztem, hogy soha többet nem kell tiltakoznom semmi ellen, mert eltöltött az Isten, és minden jó és minden csodálatos. S volt ennek valami tudati következménye is? Nem volt semmi. Támadt valami felfedezésem, amit közölnöm kell a világgal, az emberiséggel? Semmi. 1936 szeptemberében történt ez velem. S maradtam ugyanaz a lüke nacionalista magyar, aki voltam, akivé addig nevelődtem a szülői házban meg a piarista gimnáziumban. Hat évvel később Gerencsér Pista piarista, aki hadtestvezető lelkész volt a Don-kanyarban, hív ezredlelkésznek magához. S mondom neki, hogy beszéljen az előljárókkal, s ha küldenek, akkor megyek. Az istenélmény megerősíti az embert abban, amit gondol, de tudattartalmakat nem alakít át, nem fejleszt, csak képtelenül kellemes tudatállapotot teremt.

De hát a Jordánnál nemcsak bemelegítés és istenélmény, hanem negyven napos pusztai magány, lelkigyakorlat is volt. Ez nem alakíthatta át az egyszerű – tizenkettő belőle egy tucat – ácsmester gondolatvilágát? Nem. Negyven nap kevés ahhoz a képtelen értékmegfordításhoz, mellyel Jézus a pusztából kijőve tanítvány- gyűjtésbe fog, s ennek nyomán majd jó két és félszázadon keresztül istentelennek minősül majd mindenki a világban, aki arra hivatkozik, amit Jézus tanított. A negyven nap csak bemelegítő volt az utána következő három évhez. Csak annyi, mert ez a vadállatok között élő böjtölő már tud mindent. Kísértheti őt a Sátán, Jézus tudja, hogy a Sátáné a földkerekség országainak minden hatalma, minden dicsősége. Kínálhatja neki, nem borul le előtte. Jézus Ura – az Isten, és nem a Sátán. Jézus a Sátán hatalmát akarja megtörni. Azt, hogy senki se uralkodjék, senkié se legyen a hatalom és dicsőség a világban. Senkié, mert az csak az Istené. Tehát az a tétele, hogy Jézusnak kellett ehhez húsz esztendő, s e hosszú húsz esztendő alatt végrehajtotta magában a kopernikuszi fordulatot. Mi az? Hát az, hogy Isten nem törzsi Isten, nem a Seregek ura, nem Izrael királyságának felvirágoztatója, s nem fojtja népéért a Vörös tengerbe az egyiptomiakat. Isten az, aki felkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazakra és hamisakra, Isten mindenkinek az Atyja, s azt akarja, hogy mindannyian az ő szerelmes lányai és fiai legyünk. Van tehát Jézus személyiségfejlődésének egy harmadik korszaka, amelyben elkészül az a mondanivaló, melyet majd hírül ad Galilea és Júdea népének, s amelyet hirdetni elküldi majd tanítványait az egész világba. Nevezzük ezt a harmadik a szakaszt a *jézusi gondolatvilág kialakulása két évtizedes és názáreti korszakának*.

4. A negyedik szakasz azzal kezdődik, hogy kijön a pusztából és tanítvány- gyűjtésbe fog. És minden sikerül neki. Elmondhatja a lukácsi síksági beszédet is, a négy boldogságot és a négy jajt. Azt, hogy boldogak az éhezők, a szegények, a sírók, az üldözöttek. Azt is, hogy jaj a gazdagoknak, a jóllakottaknak, a nevetőknek meg azoknak, akikről jól mondanak embertársaik. Mindent elmondhat, és mégis tódulnak utána az emberek. A pusztába is. És Jézus azt gondolhatja ezek nyomán, hogy tényleg itt van az idők teljessége és megvalósul az Isten Országá. Megvendégel Bethánia mellett ötezer férfit és ki tudja mennyi asszonyt, lányt meg gyereket. Ez Jézus fejlődének negyedik szakasza. Nevezhetjük *a naiv eufória tanítványgyűjtő korszakának*.

5. S be is fejeződik ez a korszak a pusztai megvendégeléssel. Miért? Mert megindul feléje az ötezer férfi, hogy királlyá tegye őt. Szerelme egéből mély pokolba szédül – mondaná a költő. Vagy ezt: Anyám, én nem ilyen lovat akartam. Tanítványait hajóba kényszeríti, mert azok örülnek ám a váratlan fordulatnak: Itt van, megvalósul az Isten Királysága. Maga meg felmegy egy hegyre imádkozni, hogy megtudakolja Atyjától: hogyan tovább? Hát úgy, hogy a pusztai lelkes férfiakat másnap már a kafarnaumi zsinagógában találja, és kiábrándítja őket magából: *Nem Mózes adott nektek kenyeret a pusztában. Én vagyok a mennyből alászállott kenyér. Az én testem a kenyér, melyet odaadok a világ életéért*. Kemény beszéd ez, ki hallgatja ezt? – kérdezik még tanítványai is. Jézus menti a menthetőt. A hűségekkel, a megmaradókkal együtt elhagyja Izrael földjét. Átkel a Libanon hegységen, Tírusz és Szídon vidékére megy, s nem akar többet ember látni, csak a tanítványokat. Hetek-hónapok után jönnek vissza? De amikor visszamásznak a Libanon keresztül, még mindig Izrael földjén kívül, Fülöp negyedes fejedeleme Cezaréájában elmondja e külföldi tanulmányút végeredményét: *Az Emberfiának az emberek kezébe kell adatnia...* S a jó Péter megszólal: Nem történhetik meg ez Veled, Uram. S a szelíd Jézus lesátánozza őt ezért a szóért. Hogyan tehette ezt vele Jézus? Úgy, hogy elkészült Jézus lélektani fejlődésének Golgota előtti végső szakasza. S ha még Péter sem érti ezt, és le akarja őt beszélni erről, akkor Péter a Sátán képviselője. Ez a végső szakaszt, melyben Jézus tudja már, hogy a vállalkozásának a főpapok, írástudók és vének győzelmével kell végződnie. Egyenes már az út a Golgota felé. Az Isten Országá nem lehetséges anélkül, hogy hirdetője keresztre ne kerüljön. Ez Jézus tudati fejlődésének ötödik szakasza. Nevezük ezt az ötödik szakaszt *a Golgota szükségképpeniségét megértés korszakának*.

6. De hát van még feltámadás és mennybemenetel is. Van még egy hatodik szakasz is. Két része van ennek. Egy Golgota előtti és egy Golgota utáni. A Golgota előtt is beszél már róla: *Elküldöm majd nektek a Lelket... Ő majd megtanít titeket mindenre*. A tanítványok azért biztonság okából beszereznek maguknak az utolsó vacsorára két kardot is. Péter elő is veszi. Jézus visszadugatja vele a hüvelyébe. Feltartóztathatatlanul peregnek az események a Golgota felé, s ott Jézus Atyja kezébe ajánlja lelkét. Harmadnap feltámad, s a tizenkét felé futókat ezzel üdvözli: Békesség nektek, semmi sincsen veszve! Tanítja őket arra, hogy mindezeket el kellett szenvednie és küldi őket a nagyvilágba, hogy tegyék ők is tanítványokká nemcsak a zsidókat, de az összes nemzeteket. Ez Jézus tudati fejlődésének a hatodik szakasza: A Golgota ellenére is minden rendben van, Istennel nem lehet kitolni, Istennek győznie kell. Különben nem teremtett volna embert a maga képére és hasonlatosságára. Hogyan nevezzük e hatodik szakaszt? Nevezük *a szétverhetetlen bizakodás és reménység végső és megváltozhatatlan és az idők végezetéig tartó korszakának*, melynek van egy rövid pár hetes időbeli első szakasza és egy szakaszt immár nem ismerő végtelen vagy időtlennek nevezhető nem is szakasza, hanem szakasztalansága, örökkévalósága.

Egy pár évtizede ünnepelte a teológus világ Kalkhedón másfélezer éves jubileumát. Mért, mi volt akkor Kalkedónban? Zsinat volt, és ez a zsinat 451-ben megállapította a kászai városban, hogy: mindannyian vallják: *Jézus tökéletes az istenségben, és tökéletes az emberségben; valóban Isten és valóban ember racionális lélekkel és testtel; az Atyával azonos lényegű az istenségben, velünk pedig az emberségben, a bűnt kivéve...* Rahner, az elmúlt század nagy teológusa azt mondta a jubileumon, hogy ebben a kérdésben ez a most idézett megállapítás nem lehet a végső szó. Mire gondolt? Nem tudom. Arra, hogy a múlt héten vállalkoztam arra, amire, s megrajzoltam Jézus személyiségfejlődését? Aligha erre. Arra gondolok, hogy ennél többre. Már a múlt héten is megállapítottam, hogy a Jézus nevű csecsemő sem gondolkodott két szopás

között sem istenségére, sem emberségére. De ettől még marad a kérdés, hogy mikor jött rá arra, amit szopásai után négy száz évvel az atyák megállapítottak róla Kalkedónban, Konstantinápolyal szemben a Boszporusz másik oldalán. Mikorra tudta már, hogy ő nemcsak ember, hanem egy lényegű az Atyával, amik mi nem vagyunk.

Hát erről szeretnék most valamit mondani, amit múlt héten már nem volt időm elmondani. Egy hasonlattal indítom gondolataimat. Ökológiai megfontolásból egy valóságos ember elhatározza, hogy valóságos békává lesz. Azért, hogy megmagyarázza a békáknak, hogyan védekezzenek a globalizáció rájuk nézve pusztító következményei ellen, azaz hogy a fenntartható vagy fenn nem tartható emberi fejlődés során ki ne pusztuljanak a békák. Hát úgy, hogy az országutak, melyeken kocsik robognak, elkerülendő, stb. Ez a valóságos emberré lett béka egyúttal valóságos béka is, csak kuruttyolni tud, meg úszni a vízben meg ugrálni a szárazon. Elsajátítja a békák jelzőrendszerét, miként Jézus elsajátította az emberi nyelvet, melyen elmagyarázta nekünk, hogy szeretni kell minden embert, ha fenn akarjuk tartani fajunkat. A békák értelme-sebbnek bizonyulnak a békaember szövegének befogadására, elkerülik az országutakat, s visszavonulnak a mocsárvidékekre, s ott szaporodnak. Sikerének hatására – a békaember békává alakulásának hatására – visszaváltozik a béka emberré. Rövid átmeneti időre lesz tehát csak békaemberré, s ezen idő alatt is tudja, hogy ő ember. De e rövid átmeneti idő alatt nem tud se írni, se olvasni, csak kuruttyolni. Következtetésem: békakorszakában csak annyiban volt valóságos ember, hogy tudta, hogy békává lett, de ezen a tudáson kívül semmire sem volt képes arra, amire az ember képes. Megkérlek: válaszoljatok nekem, hogy valóságos ember volt-e ebben a békakorszakában is. Én azt gondolom, hogy nem. Nem lehet egyszerre békának is, és embernek is lenni. Csak békává varázsolt királyfi lehet az ember, mint a mesében a gonosz mostoha mesterkedésének a hatására a királyfi.

Ha Kalkhedón nem volna végső szó a krisztológiában, akkor mit lehet mondanom ma, 56 évvel a másfélezer esztendő jubileum után? A fenti analógia nyomán csak ennyit: Jézus csak annyiban lehetett valóságos Isten is, hogy emberi fejlődése során valamikor rájött arra, hogy van neki egy időtlen előélete a Szentháromságban az Atya ölen és a Lélek társaságában. A kérdés – most már ezen túl – csak az, hogy mikor következett ez be. A békává varázsolt királyfi tudta kezdettől fogva, hogy ő békaként is királyfi, mert nem béka-petévé, ebihallá varázsolta őt a gonosz mostoha, hanem kifejlett békává. De Jézusnál nem így volt. A Szentlélek megárnýé-kozte Mária méhét, s kilenc hónapon át e méhben élte Jézus a maga magzati életét, míg meg nem megszületett a betlehem-i éjszakában. Azt is hallottuk a múlt héten, hogy két szopás között sem gondolhatott a maga isteni előéletére. 12 éves korában tudta e már, hogy Atyja, akinek a dolgaiban kell lennie, másképpen Atyja neki, mint nekünk? Azt gondolom, hogy még akkor sem tudta.

Úgy gondolom, hogy személyiségfejlődésének harmadik korszakában, a második és harmadik názáreti évtizedében rémlett fel agyában a gondolat, hogy ő másmilyen, mint mi vagyunk. S éppen ez a képtelen gondolat tehette őt introvertálttá. Ez hatott úgy rá, hogy nem beszélt a názáretieknek arról, ami egyre inkább foglalkoztatta. S ennek hatására hallotta, amikor bezárta názáreti műhelyét, s a Jordánhoz érve János bemerítette a vízbe, Atyjának hangját: *Te vagy az én szerelemes Fiam!* S ez megerősítette Jézust abban, amit kielmélkedett magában a názáreti évtizedek során. S mindez megmagyarázza, hogy elpofozza a pusztában a világ összes országaival s azok dicsőségével büszkélkedő Sátánt.

S ennek az istenfiúságnak a tudatával következik a naiv eufória negyedik fejlődési szakasza, majd egy borzalmas felismerés ötödik szakasza, s a feltámadás előtt és után az a felismerés, hogy az Isten megteremtette világban nem is olyan egyszerű az Isten országa megteremtése. Az, hogy ezt el nem végezheti a megtestesülés. Ahhoz mindannyiunknak az Atya szerelmes lányaivá és fiaivá kell lennünk. Ahhoz mindnyájunknak le kell koppintanunk a magunk módján a Egyetlen Fiúnak számunkra példamutató életét. S mindezeket honnan tudom? Nem tudom, csak hiszem, hogy valahogy ez lehet a dolgok rendje. Amen.

BESÚGÓK...

XIV. évfolyam 3. szám

Az *evilági ország* bibliai ihletésű kifejezés. Profán nyelven úgy hívják, hogy állam. Államot csak úgy lehet fenntartani, ha egy hajóban eveznek, akik számítanak valamit az országgá alakult társadalomban. (Állam nélküli társadalom csak gondolati játék: a valóságban nincs.) Az állam, az evilági ország pedig magyarán megnevezve: erőszakszerv. Csak a jézusi ország, az Isten Ország, nem ismeri az erőszakot; neki a szeretet volna-lehetne az egybetartója. Ezért aztán az olyan alakulat, amely evilági országnak is, Isten Országának is akarná mondani magát – fából vaskarika. Ezt a fából vaskarikát csinálja Konstantin császár óta egyfolytában az úgynevezett keresztény világ, mely hallott valamit harangozni Jézustól az Isten országáról. Az egyház Jézus útját akarná járni, miközben szentté avat sikeres-sikertelen hadvezetőket is, s az evilági országokat rendőrséggel, csendőrséggel egybetartó királyokat is. S Közben nem vallja be az egyház, hogy a fából vaskarikát csinálja. A fából vaskarika ellentmondás. Az ellentmondásoknak pedig illenék előbb-utóbb tarthatatlannokká válniuk. Azokká lesznek? Nem biztos.

Nagy és sikeres a történelmi múltjuk. Asztrik esztergomi érsek s a többi főpap jelentős támogatója volt az első magyar király belső és külső fegyveres harcainak. Muhinál Ugrin kalocsai érsek volt IV. Béla királyunk hadseregének parancsnoka. Mohácsnál meg Tomori kalocsai érsek vezette II. Lajos királyunk seregét. Az ellentmondást az egyház történetében senki sem tette szóvá. A kereszténység hajnalán vallotta már Szent Pál, hogy a hatalom az Isten szolgálja a jók megjutalmazására, a gonoszok megbüntetésére. Ágoston, az egyházi ókor legelismertebb teológus-püspöke, a császár hadseregének segítségével verte szét a donatista eretnekeket. Ágoston-féle királytükörből tanulta Szent Imre herceg is, hogyan kell keresztény királlyá nevelődni. Bele is kerültek az *Intelmek* a magyar Corpus iuris-ba. A *keresztény* egyértelműen azt jelenti, hogy *nem jézusi*; azt, hogy elfogadja az evilági országot és annak rendező elvét és gyakorlatát, az erőszak-alkalmazást.

A múlt század elején Klebelsberg magyar kultuszminiszter levelet ír *de Gasperri* vatikáni államtitkárnak: püspökké csak az lehet, aki teljességgel bírja kormányuk bizalmát. S ez érthető, természetes és elfogadható a Vatikán államtitkára számára. A fából vaskarika a 20. században is mindig működik. A legutóbbi egyetemes zsinat kéri az államhatalmat, hogy tanúsítson megértést azokkal szemben, akik nem vállalkoznak a katonai eskü letételére, de nem kéri ezt a megértést minden katolikus számára. Csak azok számára kéri, akiket a lelkiismeretük erre indít. A magyar püspököket nem indítja erre lelkiismeretük. Karhatalom nélküli világról csak Jézus álmodozott, ők nem, az egyház sem, s így egyértelműen elhatárolják magukat a Bokor tagjaitól, akik nem akarnak katonai esküt tenni. Az egyházhoz tartozás nem jelenti számukra azt, hogy elutasítják az erőszakot. A Koppányt négyfelé vágató István királyunk kezét, a Szent Jobbot, vallási tisztelettel hordozzák körül fővárosunk utcáin, és ma is.

Az egyház nem tud mit csinálni a jézusi örökséggel, bár a jézusi örökség letéteményesének akarná tudni magát. De az ellentmondások még sem nőhetnek az égig, miként a jegenyék sem. Az ellentmondást a Vörös hadsereg Európába behatolása teszi egy történelmi pillanatra tarthatatlanná. A moszkvai pátriárka még azonosul Sztálin harcaival, de a vörös hadsereg hazánkba érkezése után Mindszenty megmagyarázza Nagy Ferenc magyar miniszterelnöknek, hogy nem azt kell tennie, amit tesz. A szövetség, a trón és az oltár szövetségének végét jelent ez? Nem. Csak pillanatnyi válságát. Csak egy elképzelhető vég ígéretes kezdetét. Maga Mindszenty sem gondol a trón és oltár szövetségének megszűntére, csak a pillanatnyilag adott hatalommal nem akar egy gyékényen árujni.

Nem egyszerű kétezer esztendő hagyományát megtörni. Az egyházi hierarchia nem is akarja. A szovjet megszállási övezetben főpapjaink egy része vértanú, más része kollaboráns, a harmadik része pedig besúgó lesz. Kétezer esztendőn keresztül az egyházban csak két kategória volt: a sikereseké, akik püspökké lettek, meg a sikerről lemaradóké, esetleg lemondóké. Az 1945 után támadó új helyzetet vizsgálhatjuk a trón (az állam) és az oltár (az egyház) szemszögéből.

Hadd kezdjem a trónnal, és a szovjet megszállási övezet általam leginkább ismert szeletével, a hazaival. Mindszentyt és a hozzá igazodókat vértanúvá-hitvallóvá teszi a trón, az új államhatalom. A kollaborálókat pedig megtiszteli a békepap elnevezéssel, akiknek egyes vezetőit az egyház *kezdetben* elítéli. Csak kezdetben, de hamarosan püspökeink is tagjai lesznek a békepapi mozgalom elnökségének – hivatalból (1957). A trónnal, az állammal kiegyezés felé hajlók minőséginek tekintett csoportjából pedig a trón besúgókat csinál. E besúgókból lesz az államhatalom egyházi-papi elitgárdája, akiket a hatalom az elkövetkező idők egyházi vezetőinek szán. Ezek a besúgók is *békepapok*, de nem kell kiemelkedő szerepet betölteniük a békepapi mozgalomban. Külföldön tanulhatnak, képezhetik magukat, hogy püspökségre alkalmasokká váljanak.

Áttérek az oltár, az egyházi vezetés magatartásának bemutatására. Az egyház számára a *vértanúk-hitvallók* csoportja kellemetlen, mert – *túlzók*. Ezek nem tudják, nem értik, hogy a trón és az oltár szövetségén kell nekik is dolgozniuk, mert az egyház számára mindenféle államhatalom megfelelő, amely lehetővé teszi az egyház működését. Mindszenty sem érti ezt. Ennek következtében az ellenállása miatt világhírűvé lett főpapot a Vatikán maga csalja ki az országból, s fosztja meg esztergomi érseki székétől. Az egyházi vezetésnek az okosan kollaborálók a megfelelő emberek. Ez az egyházi vezetés a békepapokat hamarosan elfogadja, s még inkább örömmel fogadja az államtól tanulás címén Rómába utazni engedélyezett személyeket. Feltételezni a Vatikán részéről azt, hogy nem tudja, hogy ezek kivétel nélkül besúgók, alaptalan és naivítás. A rendszerváltozás után II. János-Pál másodpercre azonos időt térdel és imádkozik a vértanú Mindszenty és a besúgó Lékai sírja előtt Esztergomban. Rendre a besúgók csoportjában levők kapják meg a püspöki székeket. Az előzőleges államhatalmi jóváhagyás feltételen feltétel.

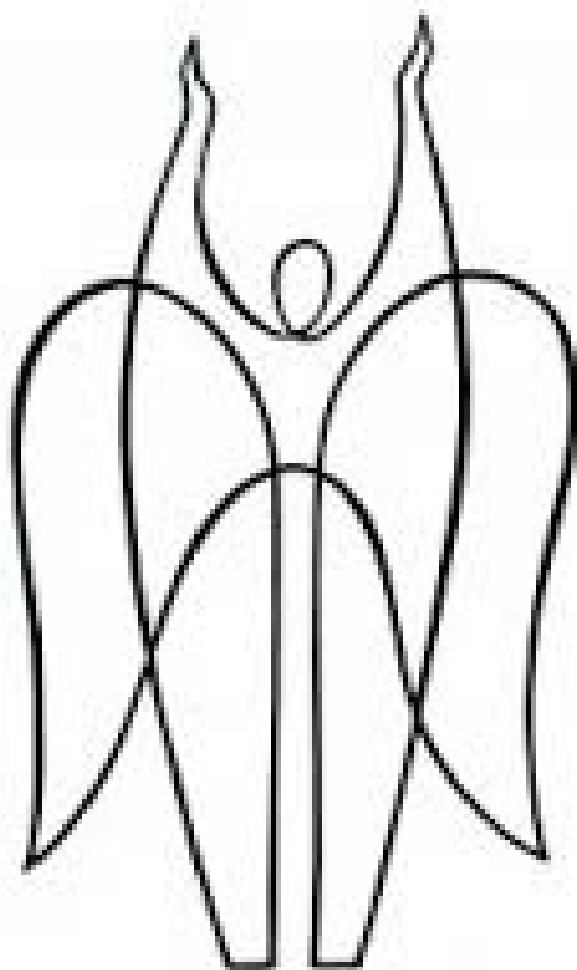
Besúgónak lenni csúnya dolog. Csúnya a kommunisták, a liberálisok, a nemzetiek számára egyaránt. Meg még a jézusiak számára is az. Szegény besúgók, szegény egyházi vezetők – az említett négy csoport ösztüzebe kerülnek. A kommunisták gazdagságban-hatalomban maradván cinikusan nem törődnek azzal, hogy ők voltak a besúgók szervezői, de szörmentén botránkoznak azért a besúgáson. A liberálisok szintén, hogy üthessenek az egyházon. A nemzetiek igyekeznek úgy-ahogy védeni az egyházi vezetőket, mert tőlük várják szavazó táborukat. A jézusiak pedig megállapítják, hogy a levéltárak birtokában levő kommunisták annak a püspöknek ügynökmúltját világítják meg, akiét akarják. Ennek következtében markukban tartják mindazokat, akiket ők maguk segítettek hatalomba.

A Vatikán az időt választja szövetségesül. Kellemetlen, ha kiderül az új varsói érsekről is, hogy besúgó volt. Kellemetlen. De akit a rendszerváltáskor szenteltek pappá, mára már negyvenéves, s a püspökké szentelendők lassan-lassan azok közül kerülhetnek ki, akiket a kommunistáknak már nem volt módjuk besúgókká avatni. S visszatérhetnek a régi jó idők, amikor kard és kereszt – a jézustalan keresztények szemében – újból megférhet egy kézben. S az evilági ország továbbra is lehet szövetségese az egyháznak, mely nem akar emlékezni arra, hogy Jézus Péterrel visszadugatta a kardot hüvelyébe. Eltűnik a pillanatnyi válság: marad a tört vér fekete folt. S ki törődik Jézus álmával, aki arról ábrándozott, hogy országot kellene csinálnunk, melynek semmi köze az erőszakhoz?

Normalizálódunk. Elfelejtjük, hogy Hitler is, a Kreml is kierőszakolta az egyháztól a támogatást, s folytathatjuk a jól bevált régi szövetséget. Folytathatjuk-e? Ledobtuk hatvan éve az atombombát, s hidegháború következtében felbomlott a második világ. Lassan-lassan belép mindenki a NATO-ba, akit csak meghívnak oda. Nincs szükség sorkatonaságra, csak jól képzett és jól megfizetett zsoldosokra, akik milliók pusztulása nélkül is le tudnak vezényelni hadműveleteket. Csak egyetlen világ lesz, az első, s megvalósul

Szulimán szultán álma. Miként egy úr van az égben, legyen egy úr a földön is. Jurisics Miklós kőszegi várkapitány nem áll már útjába. Mr. Bush jegenyefája az égig nőhet. A jézusi kétszerkettőnek nincs realitása. Aki ezt nem látja, megérdemli, hogy kihulljon az idők rostáján.

Feszítsd meg őt! – zúgja az egyetemes történelem. Az egyháztörténelem pedig ujjong, hogy keresztjével megváltotta a világot. Aki pedig ezt a megváltást nem látja, mert szeme van, azt lesajnáljuk szegényt.

EGYHÁZI, VILÁGI, JÉZUSRA EMLÉKEZTETŐ...

XIV. évfolyam 11. szám

Irodalomtörténésznek indultam hetven éve. Ez volt az első szerelem, melyhez rendre, anyagához meg folyton-folyvást visszatérek, mert sokat mond nekem; olykor bizony többet, mint akármilyen más. Ilyenkor haza megyek. Honnan? A végső szerelemből, amely ma is tart. S innen felől nézek vissza Toldy Ferenc, Beöthy Zsolt, Horváth János és Nemeskürty István műveire. Toldyt még hallgathatta az egyetemen Beöthy, Beöthyt hallgatta Horváth, Horváthot meg hetven éve magam is, Nemeskürty pedig kortársam. A négy szerző egyetlen száz éven belül született: Toldy még kortársa volt Vörösmartynak, Beöthy Aranyinak, Horváth Adynak, Nemeskürty meg a múlt században születetteknek. Mind a négyen irodalomtörténészek. Tudják, hogy irodalmunk *latin nyelvűnek, egyházinak s közhasznúnak* indult, s csak jó két százada váltott *magyarra, profánra, szépirodalmira*. Négyük közül a szakma csúcsa máig Horváth János, aki hajlandó volt tudomásul venni, hogy irodalmunk nem ősmondáinkkal, nem Beöthy volgai lovasával, nem is a Szent Gellért hallotta magyarok szimfóniájával indul, hanem a Zobor-hegyen remetészkedő Szórád latin nyelvű jámbor legendájával, annak aszkétikus gyakorlataival, hogy kedvében járjon Istenének – a jámbor. Nincs tehát pogány kori irodalmunk, legfeljebb ezer ével későbbi, az Arany utáni, az elmúlt századi... – lesz majd nevezhető annak is; nem is tudom, hogy mennyi joggal.

Az elmúlt hónapok kánikulájában vettem le a polcra Horváth két kötetét: *irodalmi műveltségünk kezdeteiről és megoszlásáról*. Mind a kettő Moháccsal ér véget, s kezdet és megoszlás egyaránt latin nyelvű. Az elsőnek kiemelkedő alakja Szent István, a másodiknak a Hunyadi család s főleg Mátyás király. Az első alapít tíz püspökséget, számtalan monostort, és életszentségét legendák dicsérik. A másik a pogány Rómát magasztaló olasz humanizmus szálláscsinálóinak osztogatja a püspökségek javadalmait, de azért maga sem fordít hátat elődjei vallásának. Mátyás osztja meg irodalmi műveltségünket: a középkori egyházi eszményeket és az egyházi latint leváltja az ókori latin élet- és stílus eszményeivel. S ahogyan olvasom e hetven-nyolcvan évvel ezelőtt írt munkákat, melyekben csak visszaköszön az első szerelem, megszólal bennem a mostani szerelem, és megkérdezi, mi a különbség kezdet és megoszlás között? A lényeget illetően semmi, de semmi. Az *egyik ugyanúgy jézuselőtti, mint a másik*. Csak az egyházi latin mellé állít a megoszlás – világít, az egykori, az ókori latint. Csak az egyházi élet mellé állít a megoszlás – világít.

Szórád jámbor öngyötrései, melyekkel Istennek óhajt kedveskedni, vagy Janus Pannonius Európa-szerte csodált versei, akármilyen latin stílusban megírva, csak irodalmi kísérő jelenségei annak, amit Szent István és Mátyás egyaránt tett. Mit tettek ők? Folytatták őseinket: Atila vagy Árpád művét, egy nép életének teremtettek jelent és jövőt. Hogyan? A központi fejedelmi-királyi hatalom mindenek feletti értékkel tevéseivel. Sikerral is: hiszen úgy-ahogy, de megteremtették a központi hatalmat. Ahogyan Nagy Sándornak, Nagy Konstantinnak, Nagy Károlynak és a történelem összes többi nagyjainak is sikerült: mások kiontott vére által. S ahogyan nem sikerült mindez Jézusnak, aki elmenekült az őt királlyá tenni akarók elől, mert nem akarta kiontani senkinek a véréét. Ki is ontották az övét. Kik? Az urak, akik a vérontásban nagyok, s mindennek fölibe emelik a hatalmat és annak eszközeit.

Hasonlítsam össze szent királyunk szent jobbjának cselekedeteit Mátyáséval? Minek tegyem? Volt hadserege mind a kettőnek, mellyel véresen leverték, ha tudták, hatalmuknak minden magyar és nem magyar akadályozóját. Sem az egyháztörténelem, sem a világtörténelem időközben megkeresztelt munkásainak nem tűnik fel, hogy ez az egész egyházi-világi kezdet és megoszlás még teljesen jézuselőtti. Hogy *nincsen a történelemnek jézusi vonulata, csak jézuselőtti, csak hatalmi, csak véres*. Hogyan lehet az Isten ennyire sikertelen?

Nem ennyire sikertelen. Van irodalmunknak, ha az életünknek nem is – s most csak a magyar irodalomra gondolok –, isteni/jézusi vonulata is. Akkor születik meg, amikor a 18. század végén bekövetkezik irodalmunknak nem megoszlása, hanem váltása. Megszűnik latin nyelvűnek és egyházinak lenni, és lesz belőle honi nyelvű és profán. S nem lesz többé közhasznú (= hatalmi érdeket szolgáló) sem, csak merőben esztétikai, szépirodalmi – emberi lesz. Nehéz volt a váltás. A reformáció még folytatja a középkort, az egyházi tekintély uralmát, de a francia forradalom az Ész-istennő szobrát állítja az egyházak szobrainak helyére. S a Sárospatakon csak hat osztályt végzett berceli, tiszántúli református ifjú, Bessenyei György – Mária Terézia udvarában megismeri Voltaire és Rousseau írásait. A megismerés következtében felszabadul egyháza tekintélye alól, s gondolkodni kezd, s eljut – irodalmunkban elsőként – jó kétszáz évvel ezelőtt a természet fogalmához, mellyel elutasítja magától a világtörténelem s benne a keresztény egyházi múltnak egész jézustanságát. Versének ezt a címet adja: Vallás. Ez az, amit le akar váltani. Azt, ami Szent István és Mátyás királyé. (Kihagyásokkal közlöm versének szövegét.)

Nagy Isten! Miképpen végeztél felőlünk?
Hogy kívánsz mindenkor tiszteltetni tőlünk?
Add ki akaratod teremtéseidnek,
Ne nézd tévelygésit ily sok népeidnek...

Örök tetszésének magyarózója lett
a földön tévelygő nagy emberi nemzet.
Istenét a lélek látni jól akarta,
Mely miatt világunk magát annyit marta.
Káin áldozott volt először Ábellel,
Kik frigyét akartak kötni istenekkel.
Ez bárány vérivel kiált az egekre,

Más gyümölcsöt hány az oltári tüzekre.
A két testvér ezen egymás ellen kelvén
Káin Ábel öccsét vérébe kevervén
Gyilkossá lesz önként az igaz istenért,
Kit áldozatával engedelemre kért.
Így mondják ezt köztünk a nagy történetek,
Beszélhetünk véle a keresztyéneknek.
Ekképpen a világ vérrel kezdette el
Azt érteni, kit még nem ismért lélekkel.
Az első emberek véres áldozatjok
Meghagyták utánnok, szennyvedt is magzatjok.
Őket a nagyvilág továbbá követte,
mely örök urát jól még meg sem érthette.
Az emberi nemzet magátul áldozván,
Fegyvert fog istenét sokként magyarózván.
Egyik: én értem csak, úgy mond, az egeket
Kimagyarózhatom a végezéseket.
Másik: ellent szövik s eztet hazudtolta,
Áldozat-tételét mérgesen vádolja.
Ki-ki tüzesedik, a buzgóság hevül,
Fegyver, mely bizonyít, s vérünk a földön hűl.
Pogány mint keresztény egymás közt csatázott
– Istenünk nevéért, ki ellen hibázott.

Amely igaz Isten nevébe egyik rész
Öldöklött, a többi ugyanezért elvész.
Egyik úgy sóhajtoz: uram, érted halok.
Másik ismét kiált: Istenért bosszulok.
Az öldöklő fegyvert buzgóság vezette,
Mely a természetet ekkor felejtette.
Így vérezte magát Istene nevében
Az emberi nemzet sokszor fegyverébe.
Nagy károkat tehet a vakult buzgóság
Hol jó cselekedet lehet sok gonoszság.
Irgalmas urunkat nevéért bosszuljuk,
Ember teremtesit prédába feldúljuk.
A természet, melynek józan érzései
Igaz Istenünknek bölcs rendelései,
Maga ellen fordult egy oly Teremtőért,
Ki nem szenvedheti az érte ontott vért.
Szerencsétlen ember, ki csak okoskodik,
S gondolataidba szüntelen hánykódot,
Tudjad, hogy az elme megtévelyedhet

S okoskodásoddal elhitettethetik.
Világunk mélyébe alásüllyed lelked,
De fed a természet s elveszted Istened.
Mély okoskodásod több-több semmiségre
Vezeti életed kétségeskedésre.
Légy józan erkölcsű, emberséggel érezz
Élj jól, s mint a vadak, másokat ne vérezz.
Gondolkozzál léted belső törvényére,
Vigyázzál lelkednek igaz ösvényére.
Ezek felsőbb részek halandó sorsunkba,
Ezentúl háború minden világunkba.

Megáll az eszem. Ha olvasta Patakon az evangéliumokat, minderre rájöhetett volna, ahogyan én is rájöhettem volna minderre már gyerekkoromban. De nem jött rá sem ő, sem én. Szent István sem, Mátyás sem. Miért? Nincs válaszom erre. Majd rájövök akkor, amikor írom a KIO-t.

Versének mondanivalója: 1. Az ember keresi az Istent. 2. Mindegyike más és más eredményre jut, s ezért gyilkolja egymást. 3. Isten nem szenvedheti az érte ontott vért. 4. Erre, a gyilkosság elutasítására tanít a természetünk, az emberség, a lélek, létünk benső törvénye. Amikor elhatárolja magát Bessenyei György a vallástól, akkor talál rá Jézus tanítására, a tagadására annak, ami a régieknek mondatott: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet! Rátalál a háborúk elutasítására: Szeresd ellenségedet! Mindez azonban még csak irodalom. Bessenyei lelkes támogatója Mária Terézia uralmának, ő meg Bessenyeinek. De hamarosan jóhír lesz belőle Párizsban. Egy Jézusra emlékeztető jóhír: *szabadság egyenlőség, testvériség*. A múlt történelmének nagyjai Jézus nevében gyilkoltak. A felvilágosodás majd Jézus nevének említése nélkül gyilkol tovább, és folytatja azt, ami mondatott a régieknek – nem méregpohárral, kereszttel, máglyával, de guillottinnal. Az ember marad csak ember, de ennek ellenére is újra becsülethez jut a jóhír: *semmiképpen sem gyilkolhatsz!* Meg is fogalmazhatod már, s el sem égetnek már érte a máglyán. Az egyház a II. Vatikáni Zsinaton sem jutott el ide. Nem mondta ki, hogy Jézus nevében nem háborúzhatunk. Nem tanította, hogy semmiképpen sem lehetünk katonák.

Tiszabercel szülötte valamit kimondott. Azt, amit a Betlehemi gyermek mondott. S amit Bécsben s a Tisza mellett kimondtak, abból lett valami... legalábbis a magyar irodalomban. Meg lehetne írni a magyar irodalomnak e Bessenyei-féle váltás utáni történelmét: azaz meg lehetne írni irodalmunk jézusi ágának történelmét. Vékonyka kis ág lenne, de lenne. S nagyobbára csak olyanok kerülnének bele, mint maga Bessenyei is: részint Mária Terézia embere, részint az emberi váltásé. Még nem Jézusé, de Jézus tanítására legalább emlékeztető. A javát felsorolhatom. Felsoroljam? Teszem.

Csokonai: Az estve: *Az enyém, a tied mennyi lármát szűle, Miolta a miénk nevezet elűle.*

Berzsenyi: Fohászkodás

Kölcsey: Zrínyi második éneke

Vörösmarty: A Guttenberg albumba, Az emberek, A vén cigány

Petőfi: Én, Az apostol, A XIX. század költőihöz

Arany: Fiamnak, Domokos napra, Magányban

Ady: Karácsony: *Nem lenne más vallás, összesen csak ennyi: az Istent imádni, az embert szeretni*, Gyáva Barla diák, Felszállott a páva

Babits: Zsoltár gyermekhangra, Vers az apostolokról, A magyarok Istenéhez, Eucharisztia, Jónás könyve

Kosztolányi: Számadás

Tóth Árpád: Tetemrehívás

Juhász Gyula: A tápai Krisztus

Harsányi Kálmán: A Balkánt jártuk

Sík Sándor: Megyeri hitvallás

Sinka István: Virág ballada, Ének a Don hőseiről, Végül sírig feketébe, Hontalanok útján

Szabó Lőrinc: Vang-An-Si,

Illyés Gyula: Ditirambus a nőkhöz

Horváth Béla: A megváltó üzenet

Vas István: Katakomba, Ima a Szent Péter-templomban

Wass Albert: Előhang

Stetka Éva: Elszántak

Székely Magda: *Leüthetsz, én nem ütök vissza. Az én kezem gyöngye a rosszra. Hulló testem helyén leüthetetlen, erősen áll az igazi testem.*

E közel félszáz versből össze lehetne állítani egy – magyar irodalmi jézusi kánont. Szövegeket, melyek Isten akaratának teljesítéséről beszélnek; arról, hogy miként legyünk istennektetszők. Címe lehetne e másfajta Bibliának: *A jézusi váltás utáni magyar irodalom gyöngyszemei*. Lehetne, de minek? Hatástörténete veteledhetnék a négy evangéliumával; azaz a világ úgy megy tovább már kétezer éve, mintha el sem mondta volna, amit elmondott az, aki Betlehemben született. Ennek a kánonnak is annyi az esélye, mint az evangéliumoknak. De ha annyi is, az sem semmi. Az van mind a kettőben, aminek a szívünk, a lelkiismeretünk

nem tud ellene mondani. Csak az életünk. De talán van még Istennek olyan nevelőiskolája számunkra, amely majd hatékony lesz. Kettő az, amit még nem látott senki. Az egyik az Isten, a másik a jövő. Nincs okunk pesszimistának, optimistának lenni. Csak reménykedni van okunk: Isten csak nem átabotában dolgozik. Csak lesz belőlünk valami olyan, amit Ő is akar. Ő aztán igazán.

Ennek az új kánonnak a szerzői kétszáz évet ölelnek át. A négy evangélium negyvenet, s ha Jézust is szerzőjének tekintjük, akkor hetven évet. Hol mondta el Jézus, tudjuk: Izrael földjén. Hol jegyezték le? Valahol a mediterráneumban. Ezt a magyar kánont, mely Tiszabercelen indult, hol jegyezték le? A Kárpát-medencében születtek, akik írták. Közelebbről? Megyek sorban a szerzők születési helyein: Tiszabercel, Debrecen, Egyházashetye, Szódemeter, Kápolnásnyék, Kiskúnfélegyháza, Nagyszalonta, Érmindszent, Szekszárd, Szabadka, Debrecen, Szeged, Mezőkövesd, Budapest, Nagyszalonta, Miskolc, Rácegres, Bp., Bp., Válaszút, Szeged, Bp. – Az összesen 22 névből a négy pesti – frissen asszimilált magyar, négyen dunántúliak, a többiek alföldi, nagyjából tiszántúli származékok, s van köztük egy erdélyi is.

Évekkel ezelőtt kért tőlem egy érettségi előtt álló diák tíz verset, melyeket irodalmunkban a legtöbbször értékelek, mert Jézus lelkét árasztják magukból. A mostani gyűjtemény teljesebb, s talán világosan rámutatnak válogatásom alapokára is. Más népek irodalmából is kigyűjthetők lennének ilyen szövegek. Ezek lehetnének szentmiséink második olvasmányai. A mieink pedig adhatnák a harmadik olvasmányt. Alighanem jobban figyelni rá, mint az egyiptomiaknak a Vörös tengerbe fojtására, vagy mint arra, hogy miként engesztelődött ki az Isten irántunk, mert a Fiát Kaifás meg Pilátus keresztre feszítette.

A napokban küldte az alábbi e-mailt egy barátom:

Kedves Gyurka bácsi! Hát ritka a tegnapi eset, amikor a mondatok így követik egymást:

„Józsue kardélre hányta az amalekitákat és hadi népüket.”

Ez az Isten ígéje.

Istennek legyen hála! – Gyuszi

Válaszom: *A magyar irdalom összes szentjei... Könyörögjetelek érettünk!*

LÁTNÍ A VALÓSÁGOT!

XV. évfolyam 1. szám

Nem vállalja senki sem, hogy megmutassa. Sem a világ, sem az egyház, sem a Bokor valóságát.

Jézus vállalta. Megmutatta az Őt környező valóságot: *A királyok uralkodnak a népeken, s akiknek hatalom van a kezükben, jótevőknek hívatják magukat* (Lk 22.25). És nemcsak a világi valóságot, hanem az ő korabeli egyházit is: *Ettől kezdve Jézus jelezni kezdte tanítványainak: Jeruzsálembe kell mennie, sokat kell szenvednie a vénektől, a főpapoktól és az írástudóktól, megölik őt* (Mt 16.21). És az Őt legközelebből körülvevő Tizenkettőt is: *Nem tizenkettőtöket választottam ki? De egyikőtök ördög. Júdást értette rajta, az iskarióti Simon fiát. Mert ő lett az árulója, egy a tizenkettő közül* (Jn 6.70). Jézus felelőtlenségnek érezte volna, ha nem vállalja. Mit? Azt, hogy így beszéljen akkor, amikor a Római Birodalomban élt, melynek szintén volt „királya”. Így beszéljen Izraelben, melyben a hatalmat nemcsak a „király” helytartója, hanem annak megbízásából a Nagytanács is vállalta: a vének, a főpapok és az írástudók. Azt, hogy leleplezze a maga Tizenkettőjének a valóságát is, melyben ott volt az áruló Júdás is.

Ki vállalja a felelősséget, hogy a 2008. év küszöbén megmutassa a bennünket körülvevő világ, egyház és Bokor valóságát. Ki olyan eszement – *Jézus rokonai elindultak, hogy megfogják, mert azt mondták, hogy megzavarodott* (Mk 3,21) – köztünk ma, mint Jézus? Azt gondolom, hogy a Koinóniának nem érdemes XV. évfolyamot kezdeni, ha megtorpannánk, s már nem vállalnánk azt, amivel kezdtük. Azzal kezdtük, hogy hoztuk a haldokló pécsi püspök leleplező vallomását, melyet egy külföldi hírügynökségnek adott a magyar katolikus egyháznak az ateista hatalom idején betöltött szerepéről: *Gyalázatos volt, ami velünk történt* (Koinónia, 1994. november 4-5. o.) Azért született meg ez a folyóirat, mert nem volt más sajtó, amely hajlandó lett volna lehozni ezt a képtelen erejű leleplezést. Tőle tudja majd átvenni évekkel később a Népszabadság 2001. szept. 7-i száma.

Jézus példája s a múltunk is, kötelez a folytatásra.

A Világ megmutatása

Kezdjük a megmutatást a legkevésbé kényessel, a bennünket körülvevő világi valóság megmutatásával. Bár, mint látni fogjuk, e világi valóság megmutatása is kényes dolog. Az elmúlt év őszén írja nekem magánlevélben Csutkai Eszter glóbusunk túlsó feléről, a kanadai Vaincouverből.

Kedves Gyurka bácsi, együttömben elolvastam a 102. Naplót, s a végén összeolvadt a sok olvasás-közbeni gondolat. Rövid reakcióm csak az egyházzal kapcsolatban volt. Praktikus szempontból engem az idegesít, hogy az egyház(ak) lesznek leginkább kiölői a jézusi tanításnak. A tanítónak (egyház) praktikusán kéne a tananyagot leadni, reagálni kellene az életbeli dolgokra. Ma az emberek nem a legjobb körülmények között élnek Kanadában. Itt, British Columbiában fantasztikusan virágzik a gazdasági élet – az értékelés és a statisztika szerint. Tényleg, a város nő, mint a gomba, s a „prosperitás” magaslatán vagyunk. Nincs elég munkaerő – mondják a hírekben. Ezért még szervezett külföldi munkaerőt is hoznak be a keleti világból. Tehát akkor az emberek is jobban élnek? Nem. Munkanélküliség van, a hazai ember nem jut munkához, mert az általa kívánt minimálbér, ami már nem elég a minimális létfenntartáshoz sem, túl sok a munkaadónak, hogy kifizesse. Ezért inkább hozott az uralkodó osztály olyan rendeletet magának, hogyha min. 2 évig foglalkoztat egy behozottat, és szállást ad nekik, akkor kedvezményeket kap az államtól. Tehát bér-lenyomásról van szó, mert két év múlva, amikor már meg kellene fizetni őket, akkor lecseréli őket, s helyettük újabb turnust hoz be. Szervezett neoklasszikus rabszolgatartó ez a rendszer. Ki van mutatva, hogy a dolgozóknak a termelékenység 51%-kal nőtt az elmúlt 5 évben, de a fizetésük maradt vagy csökkent. Az összes termelési pluszt a munkaadó söpri be, s profitja 30 valahány százalékkal nőtt. Közben a lakásárak az elmúlt 5 évben

átlagban több mint kétszeresére növekedtek, de inkább 3-szorosára. Az én lakásomé is, és közben észrevehetően növekszik a hajléktalanok száma. Tehát nemcsak jobban össze kell magát az embernek húznia, hanem a nagy hajtás miatt ideje sincs, és a testi és lelki egészsége is romlik. Aki pedig felül marad az árban, az meg rohamosan elhasználódik. Ezeket az egyházak észre sem veszik.

Eddig a levél. Olyan, mint idehaza, csak még egy kicsit jobb. Olyan, mint Latin-Amerikában, csak hogy ott még rosszabb, mint nálunk.

Olyan, mint nálunk. Jézus is egy történelmileg jelentős világi hatalmi egység keleti sarkában, a Római Birodalom szíriai tartományának izraeli egységében, Júdea tartományában mérte fel a valóságot. Mi is azzal, hogy a vörös hadsereg elhagyta hazánkat, tagjaivá lettünk egy még kiterjedtebb világi hatalmi egységnek, az Észak-Atlantinak, melyben a világméretű tőkés társaságok az urak, akinek az ereje immár nem a légiókra, hanem a NATO fegyveres erőire épül. Ennek kimondása még nem veszélyes, de annál inkább veszélyes kimondani azt, hogy a tőke és a szolgálatában levő NATO a felzárkózó területeken kialakult helyi hatalmak viselkedését is meghatározza.

Lázadni lehet, tiltakozni lehet. A Római Birodalomnak az sem segített, hogy a 4. századtól kezdve a keresztények is részesei lettek a polgári és fegyveres hatalomnak. Jöttek a barbárok, s a birodalom összedőlt. Bizáncnak az sem segített, hogy keresztény országnak nyilvánította magát. Túlélte ezer évvel a Birodalom nyugati felét, s jöttek a szeldzsukok és összeomlott. Kik fognak véget vetni a tőkés társaságok világuralmának? Hiába épülnek bele azok is, akik keresztényeknek vallják magukat, rajtuk sem segítenek. Óráik, nekik is, mint mindenféle hatalomnak, meg vannak számlálva. Ha hosszúak is az órák. Jézus tanítványai nem épülnek bele semmiféle világi hatalomba. Ha Jézus tanítványai, akkor nem is támogatnak, nem is láznak fel ellene. Élik a maguk szeretet-életét. Várhatják nyomorúságunk végét, de tudják, hogy a világi hatalom nem lehet másmilyen, mint amilyen. Nem. Mindaddig, amíg jézusokká nem lesz az emberiség. Amíg meg nem valósul a francia felvilágosodás álma: szabadság, egyenlőség, testvériség.

Lehet lázadni. Lehet remélni a hatalom megdöntésében, de tudnunk kell, hogy csak az következhetik utána, amire képesek vagyunk. Mi az? Ugyanaz, ami volt, csak más kiadásban.

Egy lázadó lázadás-szavai jutottak el hozzám hazánkról. Idézek belőle valamit: Kikiáltották a magyar police köztársaságot – Államforma: alkotmányos police köztársaság. Miniszterelnök: az emberiség történelme során funkcionáló miniszterelnökök között kimagaslóan a leghazugabb kormányfő. Rendőrség: tömegoszlatásra, verésre, megtaposásra, kizorításra, kardlapozásra, vízágyúzásra, szemkilövésre és könnygázosításra kiképzett, a legkorszerűbb eszközökkel felszerelt, mintegy 40 ezer fős testület, a lakosság lélekszámaához viszonyítva világszerte nőtte ki magát (létszámban, technikában és önkényeskedésben). Felső tízezer (politikai elit): zömében az egykori esküdt NATO és imperialista ellenes kádári vezető garnitúrából „napok alatt” milliárdosokká vált nyugat-imádók, rokonságuk és baráti (elvtársi) körük, a „zsíros” álláshalmazók, tanácsadók, szóvivők, elnökségi tagok és hazug hordószónokok sokasága. Összegzés: Sajátos állam, sajátos történelemmel, sajátos személyekkel és sajátos állampolgárokkal. Gátlástalan „vezetők” vitték erkölcsi és anyagi romlásba az országot... – Ennyi a szövegből. A másik oldalé – ennek megfelelő

Jézus mindent egybefoglaló szava: *Uralkodnak a népeken, s jötevőknek hívatják magukat...* Egyik testvérünket megkértem már rá: Mondjon egy jézusi szót, amely nem a tehetetlenségünket mutatja meg, amikor lázadunk. Nem született meg ez a szó. Szeretném leközelíteni mindazoknak az írását, akik elmondják olvasóinknak, hogyan tudnak ma élni hazánkban úgy, hogy bátram belenéznek a jézusi tükörbe. Abból tanulhatnánk, ha elmondanánk egymásnak, hogyan lehet jézusi életet élni ma. A '89 előtti közel félszázadban tudtuk. Nem léptünk be a pártba, és nem lettünk ügynökök, és másodrendű állampolgárokká lettünk. Ma mi a megfelelője ennek? Annak, hogy ne ragadjon ránk a jelen hatalom semmiféle szennye?

S ez, amit írok az ígért megmutatás? Igen. Azt mondom el, hogy munkából s nyugdíjból kell megélni. Úgy, ahogy lehet. S nem vállalni részt a világméretű tőkés társaságok szolgálatából. Lehetséges ez? Azt remélem a kért dolgozatokból, hogy ezt mondják el nekünk. Mi a be nem lépés, az alá nem írás mai megfelelője?

Az Egyház megmutatása

Az Egyháznak, minden egyháznak az az alapbaja, hogy egyház és nem az Isten Közössége (koinónia tou theou). Nem lehet az Isten közössége, amíg szövetségben van a trónnal, a világgal. Egy egyszerű plébános és egyházközössége is szövetségben van vele? Ő nem feltétlenül, csak ha püspök lesz belőle. Az elmúlt század húszas éveiben írta a magyar kultuszminiszter a Vatikán államtitkárának: *Szíveskedjék megérteni, hogy államunk nem fogadhat el püspöknek olyan személyt, aki nem bírja teljes mértékben kormányunk bizalmát.* S a Vatikán államtitkára megértette őt, s helyette ajánlott megfelelőbbet.

Isten közösségének csak rendje van, és nincsen joga. Jézus megcsókolja Júdást, és nem tesz hatékony lépéseket árulása ellen. Egy jézusi egyház nem fogadhat el államsegélyt a hitoktatásra, mert ha elfogadja, azt kell tanítania, ami a világ tanítása, és nem Jézusé, akit az állam kivégeztetett. Az Isten közössége csupa másodrendű állampolgárokból áll. Az egyházban pedig legfeljebb takarító lehet a másodrendű állampolgár. Rendünk levéltárosa hívta fel a figyelmemet arra, hogy az egyház és rendem vezetői mind labancok voltak, és lassan-lassan kuruccá vált a rendi közszellem. Jézus közössége nem lehet se labanc, se kuruc. Csak az egyház lehet ilyen vagy amolyan. A jézusi közösség más, mint a világ.

A Bokorból jó harminc éve senki sem jelentkezik papnak, pedig a papoknak döntő része van abban, hogy lett a Bokor. Hogyan lehet a mi közösségi tudatunkkal egyházközségi szinten szerephez, szolgálathoz jutni? Dolgozatokat várok olvasóinktól, akik felelni képesek gyakorlatuk alapján kérdéseinkre. Akkor is, ha arról számolnak be, hogy lehetetlen. S akkor is, ha arról, hogy találtak módot a szerepvállalásra.

A Bokor megmutatása

A Bokor – jogot nem ismerő jézusi közösség. Büszke arra, hogy lett, hogy megszületett, és folytatja a tanítványok életét a konstantini ezerhétszáz esztendő szünet után. Mindenek előtt őszinte magához. Megvallja helyzetét a világban és az egyházban. A világ ma nem törődik vele. Lehet labanc vagy kuruc. Az egyház pedig bizalmatlan vele szemben. Nem is találkozik vele, legfeljebb egyházközségi szinten. Azt is megvallja a Bokor, hogy '89 után nem talál tanítványra. Az embereket kizsigereli a tőkés társaságok által meghatározott világ, lelki igényeit pedig vagy az egyházakban, vagy pedig valláspótlékokban, ezotériában, s hasonlóknak találja meg, ahol kiszolgálják lelki igényeit, de nem kell elkötelezett tanítvánnyá válnia, aki közösséget akarna gyűjteni Istennek.

A Bokor nem ismeri a nemzetpusztítást. Gyereket akar, az élet folytatását. Tudja, hogy ehhez anyukákra van szükség, akik otthon maradnak. Tudják, hogy az apák által megkeresett pénzből meg kel tudnia élnie az egész családnak. A Bokorban nevelődő gyermek testvéreket akar, és sokat. Miért? Mert csak így. csak testvérek körében élni jó.

A Bokorban ki-ki megtanulja, hogy ő is az Isten szerelmes lánya, szerelmes fia, akiből az Istennek olyan, mint ő, csak egyetlen példánya van. Forró drót köti őt össze az Istennel. Bensejében, szívében hallja a hangját: Légy jó! Vagy ezt: Ne tedd, ami nem illik Hozzád!

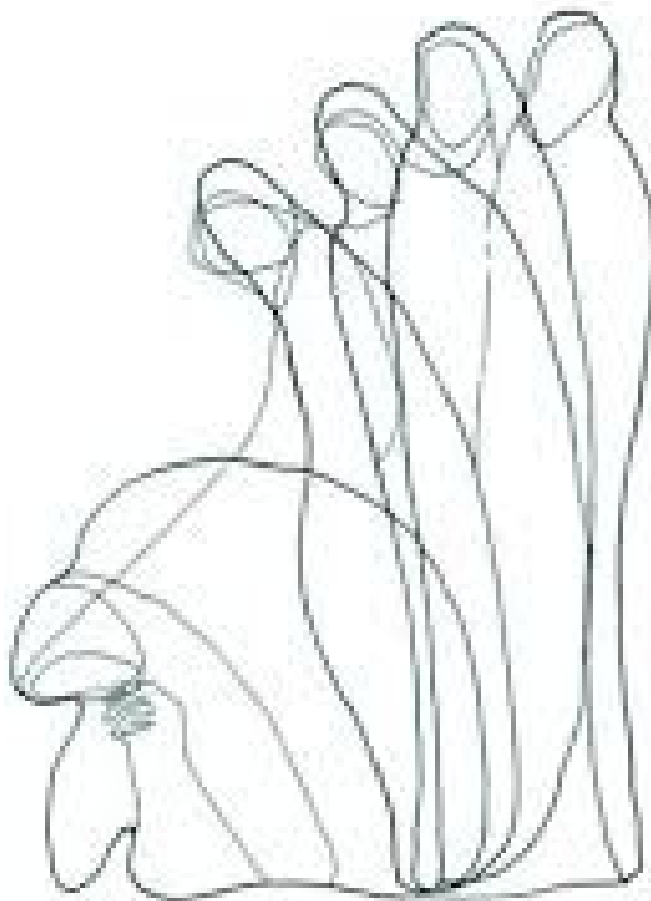
Tudja, hogy csak azt tegye, ami örömet okoz olyankor, amikor ő a célpont, amikor vele teszik azt. Nem szereti, ha uralkodnak rajt, tehát ő sem uralkodik másokon. Örül, ha adhat, mert ő is örül, ha kap valamit. S esze ágában sincs verekedni, a másikat megütni, mert tudja, hogy Jézust üti meg vele.

S azért nem megy el papnak, mert nem ezerből, ötezerből egynek, hanem az ezernak, az ötezernek kell jézusian viselkedni. Kevesebb nem elég? Nem. Az isten Országát csak mindannyian tudjuk felépíteni.

S nem változtatja vallását, amibe beleszületett. Minek? Isten gyermeke lehet akárhol. Abban a vallásban is, amelyben született.

S minden emberhez küldve van. Az ateistához is, a panteistához is. Hihetünk akármit, de közös a tenni való: Nem tenni másnak, amit magunknak nem akarunk.

Egymagamban nem tudom megmutatni a Bokor valóságát sem. Idősebbektől, fiataloktól egyaránt várom beszámolóikat arról, hogyan tudják teljesíteni küldetésüket. Hogy tanulhassunk egymástól. Hogy megszakítsuk tehetetlenségünk láncát, és sokasodjunk és szaporodjunk megint.

HARMADIK VÁLTOZAT...

XV. évfolyam 3. szám

*Egész úton hazafelé azon gondolkodám – írta jó másfélszázada Sándor, magam meg már több mint egy hónapja azon gondolkodom, hogy mit is fogok január 5-én délelőtt itt mondani Nektek. Valami olyasmit szerettem volna erre a napra készíteni, amit még sohasem hallottatok tőlem. Hetek óta gyűlik is már egy jó Napló-füzetnyi anyagom; s az egész – mind elvetett kísérlet. Egyik testvérünkkel el is olvastattam második számú kísérletemet. Elolvasta, s csak ennyit mondott: *Mindezt hallottam már Tőled*. Hát hogyan ne hallotta volna, ha olvashatott már vagy negyven kötet írást, melyek mindegyike tőlem származik. De mégis megerősített a válasza abban, hogy valami olyasmit kell ma itt mondanom, amit korábban még nem hallottatok tőlem. Hát ez aligha fog sikerülni. Aki 90. éve küszöbét tapossa, jó, ha még fel tudja olvasni a régit. Eszitek, nem eszitek... mit is várhatnátok tőlem? Hát ennyit bevezetésül.*

Az evangéliumi szakasz, melyet felolvastam az Úr *megjelenésének* mai ünnepén, az sem új. Régi. Szent Pál és Izajás szövege még régibb. Nem is olyan biztos, hogy újjal kell kísérleteznem. A liturgia sem hoz újat. Olykor még visszakanyarítják azt is a régibb változatra. Én is azt teszem mostani beszédemben, és idézek a messi múltból valamit. A Nyitra városát körülvevő magyar falvak sűrűjében, a Zoborvidéken talált száz éve Kodály Zoltán egy népdalt. Ki tudja, hányadik nagyanyjától jutott el ez a népdal az énekesig, majd Kodály fonográf-jáig. A középkorban, István király idejében dalolták volt először? Mert hát kellett egy első dalolónak is lennie, akinek a lelkében megfogant a dal! Nem kezdődhetett a második dalolóval! Annak ellenére, hogy akkoriban még talán görög-latin szóval epifániának mondhatták a mai ünnepet, csak megtudunk a dalból mégis valamit. Azt, hogy a Zobor-vidékiek, illetőleg azoknak az ősei meg az első daloló úgy gondolták, hogy *aki megjelenik, az jelenti magát*. S az egyházi év során nemcsak jelenti magát, hanem *jelentgeti is*, mert többször is teszi. Még pedig összesen háromszor. Íme: *Jelenti magát Jézus háromszor esztendőben, Jézus magát úgy jelentgeti már. Először jelenti nagy Karácsony napján. Jézus magát úgy jelentgeti már. Másodszor jelenti hangoz Húsvét napján. Jézus magát úgy jelentgeti már. Harmadszor jelenti piros Pünkösöd napján. Jézus magát úgy jelentgeti már...*

Mit jelentget? Valami nagyon régit. Karácsonykor is, Húsvétkor is, Pünkösdkor is. És mindig ugyanazt, mert Jézus nem volt kíváncsi arra, amit korának írástudói mondtak neki és mindenkinek. Jézus is olvasta az írásokat, amiket azok tudói tanulmányoztak, de nem azokból szedte tanítását. Hanem honnan? Jézus az emberi lélek archaikus mélyébe, annak kincseibe nézett bele. Ott találta ezeket a kincseket az emberi lélek mélyén. Abban, amit magyarul lelkiismeretnek, görögül-latinul meg az európai nyelveken a dolgok *együttlétének* neveznek. Ez volt a végső eligazítója. Nem azért illik elfogadnunk Jézus tanítását, mert ő mondja – ahogyan a tekintélyelvűek, a mindenféle írástudók akarnák. Hanem mért? Halljátok erről Jézus választát: *Ha valaki az Emberfia ellen szól, annak megbocsáttatik, de aki a Szentlélek ellen szól, annak nem bocsátanak meg sem ebben a világban, sem az eljövendőben* (Mt 12,32). Jézus Szentléleknek nevezi archaikus kincseink forrását, a lelkiismeretet. Amiből merítette Jézus mindazt, amit elmondott nekünk.

Az elmúlt hetekben megszólít tartományfőnökünk: Gyurka bácsi, volna kedved házunk mai esti miséjén főcelebránsnak lenni? Ez annyit jelentett, hogy én mondhatom a szokásos ötperces prédikációt is. Ráálltam. Nem tudom már, hogy mit prédikáltam, de utána vacsorázni mentünk, és a prédikációm hatására Pepe, az egyik kispapunk, a vacsora alatt megkérdezi tőlem: Gyurka bácsi, ha Jézus ma élne, mit csinálna? Lenyelem a falatot, közben gondolkodom, s utána mondom: Hát megnőszülne, lenne tíz gyereke, birkát tenyésztene, azok tejével táplálná, gypájával ruházná őket. S nem fizetne számlákat, áfát sem. Birkasajtért, báránybőrért cserekereskedelemmel szerezne be azt, amit maga nem termel meg. Tanítványait pedig erre a gazdasági alapra épített közösségbe hívná, s a Tizenkettőnek fejés, birkatej oltása, sajtkészítés, nyírás, berbécelés közben mondaná el az üzenetet, amelyet lelke mélyén ma találna. A kézrátevős gyógyításnak ugyanis mára

már alighanem lejárt. Van klinika, van természetgyógyászat, és sárkésztésével ma már sarlatánnak minősülne Jézus. Nem is valószínű, hogy kedve volna kilenc évig tanulni, hogy szakorvosi diplomát szerezzen. A birkafejést hamarabb lehet megtanulni. Kivonulna Jézus most nem a názáreti faüzeméből, de mindabból, ami nem adna időt neki arra, hogy tanulmányozhassa forrását, az emberi lélek mélyét. Pepe elfogadta a válaszom? Nem tudom, mert nem mondott rá semmit. A tartományfőnök sem, aki pedig ott ült mellettünk. Hagyták, hadd mondjam a szövegem, ami csillagfény messzeségben van attól, amit Pepe s a tartományfőnök csinál, meg attól is, amire engem neveltek, amikor ebben az épületben 80 éve piarista diák lettem, 72 éve beöltöztettek Vácon piaristának, meg 65 éve pappá szenteltettek. Ez egy ilyen rend. Nem mondják, hogy igazat beszélek, azt sem, hogy ostobát. Bízna bennem, hogy azt mondom-teszem, amit a lelkem mélyén találok. Pepe is meg a tartományfőnök is azt mondják és teszik, amit meg ők találnak ott.

Most, 65 éve, az első misém után ott volt a primíciás ebéden a mátyásföldi szülői házban az akkori tartományfőnök, akit magunk között nagypapának nevezünk, mert nagyon öregnek láttuk, túl volt már a hatvanadik évén. Ő mondta az ebéd során a köszöntőt. Egy mondatára emlékezem még. Ezt mondta: *Nem tudtuk, hogy nem lesz-e szűk számára Macedónia.* Már mint számomra. Akkor illendően hallgattam, s csak most válaszolok a több mint félszázada már odaát levő Zimányi Gyulának, hogy szűk lett az bizony..., de azért még mindig beleférek valahogy, magam sem tudom, hogy miként.

Mért férek bele? Mert tudjuk mi, piaristák mindannyian, hogy a lelket nem szabad megerőszakolni. Az ember lelke a végső instancia. Ennek kell eligazítania mindnyájunkat. Erre hivatkozott Jézus is és ezt kérte számon ellenfelein is: *Amikor látjátok, hogy felhő támad nyugatról, mindjárt azt mondjátok, hogy eső jön, és úgy lesz. Amikor meg déli szél fúj, mondjátok, hogy hőség jön, és úgy lesz. Képmutatók, a föld és az ég jelenségeit fel tudjátok ismerni, ezt az időt pedig miért nem tudjátok megítélni? Miért nem ítéletek meg magatoktól, hogy mi a caddik, mi a dikaion, azaz mi az istennektesző, mi az Isten akarata?* (Lk 12, 54-57). Testvéreim, ami Jézusnak rendelkezésére állott, számunkra is hozzáférhető. Az ember annak következtében ember, hogy tudja, mit kíván tőle az Isten. Olyan halálbiztosan tudja, mint a katicabogár is tudja, amit neki tudnia kell. Azt, hogy repülnie kell. Mi sem azért tudjuk, mert megtanították nekünk az ötezer vallás valamelyikének a kinyilatkoztatásából. Annak következtében tudjuk, hogy van anyánk meg apánk. S nincs apa vagy anya, aki lelkére venné, hogy magzatának át ne adjon valamit. Ezt: Kislányom, kislányom, tudod, hogy jókislánynak, jókisfiúnak kell lenned. Tudod, hogy nem teheted a másíknak azt, amit nem akarsz, hogy neked tegyék. A szülők is átvették ezt gyerekkorukban a szüleiktől, a mi nagyszüleinktől. S a szülők pedig átadták nekünk. S ennek az emberléttel együttadott ismeretnek a következtében tudunk mindannyian halálbiztosan ítéletet mondani a szívünkben arról, hogy mi tetszik az Istennek, hogy mi az ő akarata. Csak aki képmutató, csak az nem tudja megítélni, hogy Jézus igazat beszél-e. Aki pedig nem mutat képet, hanem azt mondja, amit a szíve mélyén érez és hall, az képes helyesen ítélni. Képes és tud is, ha befelé figyel.

A Macedóniával kapcsolatban eszembe jutott valami. Ruiz volt a neve a piaristák egyetemes főnökének a neve akkor, amikor Léka körbejárta Rómában bíboros társait, hogy elmagyarázza nekik, hogy mekkora nagy eretnek is volnék én. Nekem megírta Ruiz, hogy ne képzeljem, hogy a Vatikán egy bíborossal szemben nekem fog majd igazat adni. Weigand Józsi korombeli paptársam is elmondta nekem, hogy római levéltári kutatásai során nem talált példát rá, hogy a Vatikán igazat adott volna egy papjának, ha az szembekerült püspökével. Mindez azonban nem akadályozta meg Ruiz generálist, hogy Casarolinak, a Vatikán második emberének megírja, hogy miféle embernek is gondol ő engem. El akarom kerülni most a dicsekedést. Majd a hálás utókor levéltári kutatása kibogarássza levelét, s ez példája lehet annak, hogy mindenkinek módjában van, még ha generális is, azt mondani, amit gondol, amit a szíve mélyén talál.

Megy-e előbbre majdan fajzatom? – kérdezte másfél százada a Tragédiában Ádám, az ember. Mikor közel 65 esztendővel ezelőtt elkezdtem csinálni '45 februárjában azt, amiből később a Bokor lett, akkor még csak katolikus voltam. Ma, 63 esztendő után, még mindig az volnék, mert se ki nem léptem egyházunkból, se ki

nem tették onnan a szűrömet. Nem, bár életem során bőven feszegettem a pofonos ládát, s most sem tudok máképpen tenni. Jézus szűrét bizony kitették a maga egyházából. Ő is védekezett ellene, ahogyan magam is igyekeztem. Mondta Jézus, hogy *nem jött ő felbontani a Törvényt és a prófétákat, hanem csak teljesé tenni*. Ezzel teljesítette: *Ne álljatok ellen a gonosznak*. Meg ezzel: *Szeressétek ellenségeiteket*. De hiába mondta. Saját vallásának főpapja úgy ítélte, hogy Jézus istenkáromló, és szólt Pilátusnak annak érdekében, hogy Jézust keresztre feszítse. Pilátus kicsit vonakodott. De Kaifás a sarkára állt: *Ha Jézust elbocsátod, nem vagy a császár barátja*. Ezután már tudta Pilátus, hogy mi a dolga, és keresztre feszítette Jézust. Mert szövetségben voltak egymással ezek az urak.

Ez lenne az eleje egy egészen máig tartó szövetségtörténetnek, mely a Bokor történetével fejeződne be. Meg is írtam már mostani prédikációm második és harmadik változatában, de amit most meg nem hallotok. Nem, mert van egy mókás német adoma: Worüber darf man nicht predigen? S a válasz rá: Über eine halbe Stunde! Magyarul: fél órán túl nem szabad prédikálni. Irigylem Pázmány Pétert, mert ő beszélhetett két álló órán keresztül is. A nagyszombati katolikusok rászánták vasárnap délelőttjüket bíborosukra. Valamit mégis mesélek erről a szövetségről. A varsói szerződés már elmúlt. Adja Isten, hogy az észak-atlanti szerződés is a sorsára jusson. De van egy szerződés, mely nem ilyen kérész-életű: érvénye, sajnos, évezredekkel ível át. Ez a szerződés a trón és az oltár szövetsége. Nagy múltra tekint vissza. A messzi múltban s a Jézus korabeli Izraelben is működött. Király és főpap közös akarata gyilkolta meg azokat a jézuselőtti prófétákat, akiknek sírjait díszíti majd Jézus korában Izrael eleje meg népe – közösen. De Jézus nem díszíti, ő jajt kiált a prófétagyilkos unokákra. S ez lett a veszte. Király ugyan már csak olyan árnyék-király volt akkor a Római Birodalom kegyéből, Heródes. De a helytartó Pilátusnak valóságos volt a hatalma, s tette is szegény flótás, ami tisztétől tellett, s elbánt Izrael akkori soros prófétájával, Jézussal – Kaifás, a főpap, unszolására.

Csak folytatása volt ez a gyilkosság annak, amit az urak mindig is tesznek. Főpapok, írástudók, vének, meg királyok és helytartók. A papi és nem papi fejedelmek. Az a történelem hamisítás, ha az mondatik, hogy *megölhették hitvány zsoldosok*. Csak hitvány zsoldjukért tették őket, szegények, amit tettek. A papi és nem papi fejedelmek pedig a maguk uraságuk, gazdagságuk megtartásáért tették. Tették az eddigi emberi történelem valóságos urának, a Pénznek, a Mammonn-nak a szolgálatában. Nincsen időnk, hogy felvázoljam ezt a történelmet. De arra van, hogy elmondjam, hogy Jézus után is ugyanaz az a történelem ura, aki Jézusig volt. Ez az úr csinál égő szurok fáklyát Néró korában őseinkből. Ő birkóztatja vértanúinkat az oroszánokkal a cirkuszokban.

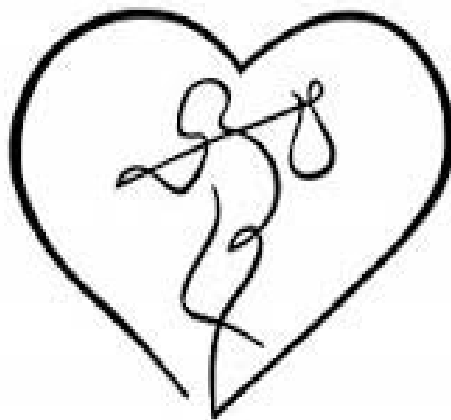
S a folytatás az, hogy mi magunk, a keresztényeknek nevezettek, égetjük hamuvá a másképpen gondolkodókat közel másfélezer esztendőn keresztül, amíg csak ki nem veri az istentelennek mondott felvilágosodás a főpapok kezéből a gyufát. Utána már csak kiközösítünk, mint száz éve Loisy abbét. Csak elhallgattatunk, mint napjainkban Jon Sobrinót. Mindenkit, aki érvényt akar szerezni a jézusi szónak, mely így hangzik: *Boldogok a szegények és Jaj a gazdagoknak* (Lk 6). E borzalmas jézuselőtti és jézusutáni történettel mögöttünk mit tehetünk? Reménykedhetünk. Abban, hogy jelenti magát Jézus nem csak Nagykarácsony napján, hanem hangos húsvét napján is. Mert lehetséges, hogy van nemcsak Jézusnak, de az emberiségnek is van még egy harmadik napja.

Reménykedhetünk egy Istennek és Jézusnak tetsző és még sohasem volt, de fel nem adhatjuk történelemben is, melyet megénekelte váradi kötetében egy húszesztendő fiatal, egy magyar kálvinista: *Nem volna más vallás, Nem volna csak ennyi: Imádni az Istent, és egymást szeretni*. Reménykedhetünk az emberiség feledhetetlen emberi és isteni álmában. Azért reménykedhetünk, mert tudják az ateisták is, hogy szabadság, egyenlőség, testvériség nélkül a Föld golyót csak felrobbanthatjuk. S reménykedem a Bokorban, mely megtanulta, hogy a keresztény viselkedésről jézusi viselkedésre kell váltanunk, ha leeretnekeznek is bennünket, akkor is. Mert semmi de semmi közük nincs Jézushoz a gazdag és fegyverforgató keresztényeknek. Még ha napi áldozók és misézők, akkor sincs.

Lassan be kell fejeznem, de nem fejezhetem be anélkül, hogy ne dicsekedjem. Életem legnagyobb dicséretét 1952-ben kaptam a Fő utcán. Ott székel az ávó. Odavittek engem is megbilincselve. Ott mondhattam el két hónapon keresztül napi tíz órás kihallgatás során a bűneimet, aminek alapján az államügyész majd kötél általi halált kér a Jónás-tanáctól fejemre. Azzal akarok dicsekedni, amit az engem kihallgató őrnagy, Jámbor Árpád mondott nekem. De még előbb elmondom, hogy Jézus is dicsekedett, és különbül mint én. Különbül, mert Ő maga állította ki magáról a legnagyobb elismerést. Ezt: *Én mindig azt teszem, ami Atyámnak kedves* (Jn 8,29). Amit az őrnagy mondott nekem, azt most én áthárítanám mindazokra, akik az elmúlt félszázadban velem együtt csinálták a Bokrot. Ezt mondta: *Bulányi mester, mit akar itt ezzel a Jézus-szereppel? Mi nem várhatjuk meg, amíg maga megelkigyakorlatoztatja nekünk a kapitalistákat.*

Jámbor Árpád esztergályos volt. Szavajárása pedig: *hülye mint egy gimnazista*. Árpád nem volt hülye. Harcot vívott a '45 előtti urakkal szövetségben levő egyház ellen. Tönkre akarta tenni az egyházat, amely rendre kiszolgálja az urakat. Nem értette, hogy hogyan dolgozhatok én az egyházért. Tökéletesen tisztában volt azzal, hogy Jézus a szegények oldalán állt. Mit akarok én az egyház oldalán Jézust képviselve? Tudta, hogy a lelkiyakorlataimon arról a Jézusról beszélek, aki azt tanítja, hogy minden embernek csak egy dénár jár. Tudta, hogy Jézus is az osztálynélküli társadalmat akarja, melyben nincsenek urak, hanem mindenki testvér. De Árpád nem várhatja meg a kapitalisták megtérését, rövid úton akarja megsemmisíteni őket az osztályharc, a Párt segítségével.

Szegény, szegény Árpád! Nem tudhattad, hogy '89-re a kapitalisták semmisítenek meg titeket, ti pedig beálltok a kapitalisták cselédjeinek – jó pénzért. De a Bokor változatlanul tudja, hogy a kapitalistáknak kell lelkiyakorlatot tartania. Mert csak ha megtérünk Jézus egy dénárjára, csak akkor jöhet el az Isten Ország. Kedves harmadik és negyedik nemzedék, 1970 és 2000 után született fiataljaink, vegyétek át a váltóbotot tőlünk, az 1910 és '40 után támadt első és második nemzedéktől. A jelszó legyen az, amit Petőfi adott, amikor elolvasta a *Toldit*, s üzent Aranynek: *Amit én nem egészen dicstelenül kezdék, folytasd te, barátom teljes dicsőséggel.* Amen.

KICSODA AZ ISTEN?

XV. évfolyam 05. szám

Nem tudtam nem elvállalni, hogy beszéljek Rólad. Ha Rólad sem beszélek, akkor nincs miért élnem. De hát mit tudok én Rólad? Semmit. Istent nem látta senki, én sem. De most van 71 éve, hogy elmentem Érted Vácra piarista noviciusnak. S Te lettél a családom. Te, akit nem láttam soha. Érted mentem oda, akiről nem tudok semmit. Te hívtál? Nem tudom, de úgy éreztem, hogy el kellett oda mennem. Ha nem mentem volna el, most nem szólhatnék itt Rólad. Mit tudok Rólad mondani? Reménykedem benne, hogy vagy. Hogy vársz. Hogy haza vársz. Magadhoz. Tudom, hogy vársz? Nem tudom, s nincs ember, aki tudná. Elmondhatom, hogy remélem én is, amit mások is remélnék. Elmondhatom, hogy bizony megkísért a gondolat, hogy semmibe megy a reményem. S jól tudom, hogy nem azért hívtatok ide, hogy elétek tárjam bizonytalanságom. De csak így becsületes. Mert úgy gondolom, hogy nem papi szövegre vagytok kíváncsiak, hanem emberi szóra. Olyanra, aminek nincsen papszaga.

Értelmes, emberi szöveget tudok csak mondani. Csak azt, hogy nemcsak világ van, de van alkotója is. A világ törvényekkel rendezett. Ezeket a törvényeket tanítják az egyetemek természettudományi karán. Nem lehetnek a véletlennek a művei ezek a törvények. Nem tudom már, hogy ki mondta, amit most idézek: Egy majom leül az írógép elé, s elkezd csapdosni a billentyűket, s csapdosása eredménye Shakespeare összes művei lesznek. Ennek az állításnak nincs valós tartalma. Magyarul: ez az állítás – hülyeség. Az is törvény – a gondolkodás törvénye –, hogy a világ törvényszerűségei értelmes Alkotót feltételeznek. Magam csak úgy tudok élni, hogy van előttem, fölöttem Isten, aki maga az értelem. Hogy lehet az embernek egyebet is gondolnia – tudom. Én nem tudom ezt az egyebet gondolni. S azt is tudom, hogy aki mást, egyebet gondol, mint én, azt nem tudom meggyőzni arról, amit én gondolok. Próbáltam megtenni, s általában nem sikerült. Bár nem minden esetben volt így. Negyven éve megkértem Debreceni Zsuzsát: írja le nekem következő találkozásunkra, hogy miért vallja ateistának magát. Azaz kértem tőle erről egy dolgozatot. Nem hozta el. Azt mondta, hogy inkább hisz. S ezzel már szűkebbre is kerekedett azok köre, akikhez szólhatok. Nemcsak az enyém. Bárki emberé. Jézus köre is. Csak azokhoz szólhatott, akik mondani tudták, hogy *Istenem, Istenem*. S ez baj? Nem gondolom bajnak. A hat és fél milliárd emberből jut azért nekem is Tizenkettő; vagy kevesebb vagy több, akivel szót érthetek, akivel beszélhetek Rólad.

Istenről gondolkodom. Azt gondolom, hogy létezik és hogy sokkal értelmesebb mimagunknál. Mit gondolok még róla? Hát azt, amit kivetíték magamról. Azt, hogy csinál valamit. Mit? Nem tudok értelmesebbet kitalálni, mint amit első elemistaként a kiskatekizmusban tanultam. Ezt: fenntartja a világot és gondot visel rá. És ebben mi, emberek is benne vagyunk. Ez is *kivetítés*. A szülők eltartják, és gondot viselnek a gyerekekre. Mi emberek, no meg a világmindenség – az Isten családja vagyunk. Hogyan tartja fenn, hogyan visel gondot reánk, ezt ne kérdezzétek. Nem tudok válaszolni rá, de nem tudok más foglalkozást kitalálni számára, s azt sem tudom elképzelni, hogy ne legyen valami foglalkozása. Istent csak a magunk képére és hasonlatosságára tudjuk elgondolni. S azt is gondolom, hogy Isten is csak a maga képére és hasonlatosságára tudott megformálni bennünket. Egyszerű a képlet. A gyerek hasonlít apjára-anyjára, s apa és anya gyermekére. Mi az Istenre, s Isten meg reánk.

Csak anyukának-apukának tudom gondolni őt. Közel 90 évesen is csak ennek. Akinek elmondhatom a bajom. Aki a legközelebb van hozzám. Aki olyan, mint én. Aki engem megért és mindent megbocsát, ha kérem Őt. Mit mondok el Neki? Kérem őt, hogy sikerüljön helyállnom ezen a lelkigyakorlaton. Kérem, hogy érjen már véget földi pályafutásom, mert egyre nehezebben futok, azaz hogy csak lépegetek. Hiába kérem. Nem válaszol. Hiába, mert nem hallom a szavát. Mégis az, hogy elmondhatom neki a bajom, ez az egyetlen vigaszom s lehetőségem.

Ha gyermek születik, azt mondjuk róla, hogy Isten ajándéka számunkra. Ha szerelembe esünk, ha párt találunk, azt mondjuk, hogy Isten kötött minket egybe, s ezért ezt a köteléket nem szabad elvágnunk. S ha baj ér bennünket, ha meghal, aki szeretünk, ha embertelenné lesz a sorsunk, ha ránk törnek a halált megelőző bajok, akkor meg azt mondjuk mind e bajokra, hogy ez az Isten akarata, s ezeket el kell viselnünk. Mások elvesztését is, a magunk nyomorúságát is. Amikor én ezekre azt mondom, hogy ez az Isten akarata, teljes gondolkodási csődömről számolok be. Magamhoz hasonlóknak mondhatok ilyeneket, de ateistáknál ez a vélekedésem semmit sem ér.

Beszélhetek egészen másként is. Az általam nagyra becsült Wass Albertnek van egy regénye: *Adjátok vissza a hegyeimet!* Színtere a románoktól, oroszoktól, kommunistáktól nyomorgatott erdélyi társadalom a múlt század 40-es éveinek közepén: sorsuk a tömény szenvedés. Emberek, akik kivert farkasokként élnek a Maros felső folyását körülvevő erdőrengetegben. Semmi köze szenvedéseiknek egy Isten akaratához. Az emberi butaság és gonoszság, a hatalomtól kikényszerített gonoszság poklában élnek. Ha irgalmas akarok lenni Istennel szemben, akkor azt mondom, hogy semmi köze hozzá. Hogy tehetetlenül kényszerül nézni az ember szenvedését. Annak következtében, hogy szabadságot adott nekünk. Használhatnánk azt jóra is. Akarná is ezt az ember, de a hatalom kényszeríti őt, hogy gyilkoljon, hogy a határok másutt legyenek, mint ahol vannak. Muszáj, mert Hitler is ezt tette. S ez ellen nincs más védekezés, mint újra csak a gyilkolni kényszerítés vagy a kényszermunka, a hadi fogság, a láger. Auschwitzre Gulag a felelet. Szervedésre a szenvedés. Isten akaratának ehhez semmi köze.

Prohászka Ottokár püspök írt az első világháború idején egy könyvet: *A háború lelke*. Azt mondja el benne, hogy az emberek a lövészárokból megtanulnak imádkozni. Imádkozni, de miért? Bajtársamat találja el a golyó, s nem engem? Az én golyóm oltsa ki a másik ember életét, s nem az ő golyója az enyémet? Lehet illet mondani Istennek, akiről azt állítjuk, hogy mindenkit szeret? Schütz Antal írt egy könyvet: *Isten a történelemben*. Én nem találom Istent a történelemben. Csak istentelenséget találok benne. Gyilkosságokra kényszerítést. Csak azt, ami Jézusra is rászakadt, s közben imádkozott is: *Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?* Ez a legirgalmasabb, amit Istenről mondhatok: elhagyta az embert. Sokkal logikusabb ateistának lenni: Dehogyan van felettük egy jóságos Isten. Semmi sincsen felettünk. A fene érti, hogy minek van egyáltalában világ, stb.

De hát nemcsak ez van. Lehet mázlistának is lenni. Nem lehet. Andi 1972-73 körüli szenvedései idején imádkoztam érte. Így: Istenem, ha nem tudod meggyógyítani, akkor vedd Magadhoz őt. Magam igazán nem szenvedek embertelen kínokat, de olyan terhes az öregség, hogy újra meg újra ezt imádkozom: Országodba vigyél haza engem! Ahogyan a kántor énekléi temetéseinken. Megszabadíthatna, de nem teszi. Kedvét leli kínlódásomban? Szeretnék kertet ásni, málnát ültetni, sarabolni, de újra és újra csak ágyamnak tudok dőlni, várva a befejezést. Okos testvéreim meg mondják: még nem mehetsz, még feladataid vannak. Én meg dühbe gurulok szavaiktól; csak úgy magamban, nekik nem mutatom. Mert nekem vallanom kell, hogy minden – és velem is! – Isten akaratából történik.

Úgy nem értelek, mint te engem, Ádáz – mondja Babits, a magyar irodalom legkatolikusabb költője Istenről a kutyájához, akinek Ádáz a neve. Az a tényállás, hogy be kell vallanom, hogy semmit sem értek abból a világból, amelyikbe belekerültem. Sírva születünk a világra, s elmondhatatlanul boldogító, ha végre befejezhetjük földi pályafutásunkat. Közben azért hálaadó himnuszokat is énekelünk, mint pl. én is, ha végére érek ennek a lelkigyakorlatnak. Márai Sándor nem volt senki ember, Wass Albert még kevésbé. Mégis mind a kettő öngyilkosként végezte be életét. Azért imádkozom, hogy már ekkora botrány ne történhessék velem. S ha megtörténnék, akkor ettől érvénytelen lenne az életem? Az a jó és hasznos is érvénytelen lenne, amit csináltak? Nem hiszem. Márai és Wass életműve számomra nem kevesebb attól, hogy nem bírták végig a harcot.

A legirgalmasabb, amit mondani tudok Istenről, hogy csak ilyen világot tudott teremteni. Mindenki a javát adja annak, amit tud. Én nem írtam meg rosszabbul e lelki gyakorlat szövegeit, mint ahogyan tudtam. Isten sem végezett pocsékabb munkát, mint amilyent tudott. S ha valaki istengyalázasnak minősítené e sorokat, akkor azt mondom, hogy a Zsoltárok nagyobb istengyalázások, mint az én jelen soraim. Azok olyanok, mint Szabó Lőrinc fiának, Lócinak a tettei: Lóci *megdögöleszti* az ablaküvegen mászó legyet, Isten pedig Egyiptom minden első szülöttét, meg a fáraó seregét is. Belefojtja őket a tengerbe. Megdögöleszti mindet. Én meg csak sírok azon, hogy a világtörténelem a megdögölesztések történelme.

Ennek az egész emberi törtéetésnek csak akkor van valami isteni értelme, ha az életünk két szakaszos. Ha van folytatás. De Isten – sem maga nem szólal meg, sem nem küld el senkit hozzánk odaátrol, aki hitelesen be tudna számolni nekünk a folytatásról. Papok között élek, s próbálom tenni, amit ők. Mit tesznek? Szövegeket mondanak, a mise szövegét, a zsolozsma szövegét, a szentségkiszolgáltatások szövegét. S mindezen szövegek mögött személyek vannak, akik hiszik, hogy ami történik velünk, Isten akaratából történik. Ők is ezt gondolják rólam, ezt hallják tőlem, amikor megszólalok. El sem tudom képzelni életüket s a magamét sem, ha nem volna ezen felül még valami egyéb is. Tanítanak az iskolában, bonyolítják a Rendtartomány ügyeit: civil alkalmazottainknak mondják, hogy mit tegyenek annak az érdekében, hogy pl. átalakuljon az A-épület is a Duna partján, hogy félszázados számkivetettség után, két év múlva visszaköltözhessen oda pesti gimnáziumunk. Mindenki dolgozik valamin. Mindenki el van foglalva valamivel, s ennek a valaminek náluk az a háttere, hogy van Isten, és hogy van örök élet, de nem ennek a megvallása az életük. Ez csak olyan háttérzene az életükben,

Azt hiszem, hogy addig lehet rend egy ember életében, amíg Isten és örökélet csak háttérzene. Ott van a háttérben, de nem erről szól az élet. Az élet a család és a munkahely és a hétfégi munkaszünet, s a nyári vakáció, amikor erőt gyűjtenek a folytatáshoz. Azzal gyűjtenek erőt, hogy ilyenkor nem azt csinálják, amit hét közben és évközben. Azt hiszem, hogy addig lehet mondani mindarról, ami történik velünk, hogy az az Isten akarata, amíg takarítani, főzni, mosni és a lakásban rendet kell tartani, amíg naponta sietni kell az iskolába, a munkahelyre. Olyan az Isten az életünkben, mint ételünkben a só. Só nélkül ehetetlen, de nem a só az ételünk. Isten nélkül nincs alapja az életünknek, de nem az Isten akaratának az elfogadása az életünk.

Van egyik csoportomban egy ragyogó házaspár, ötvenes éveiket élik. Szüleiket már részben eltemették, részben még élnek azok. A szülők magam-korúak. Mindent megtesznek, hogy az öreg szülők éljenek, s nem tudják megérteni, hogy az öreg szülők már nem akarnak élni, be akarják fejezni életüket. Mindebből az a végső tanulság, hogy a hosszú élet létünknek egyik legnagyobb megpróbáltatása. Amíg fiatalok vagyunk, még az akasztófa tövében is az Isten legnagyobb áldásának tudjuk megélni azt, hogy élünk. Reménykedünk abban, hogy megjön a kegyelem az államfőtől, s ha börtönben is, de még élhetünk és dolgozhatunk. A börtönben kedvezménynek minősül, ha dolgozhatunk. Magamat Márianosztrán éveken keresztül teljesen lekötött, hogy dolgozhattam a perzsaszőnyeget szövő üzemben. Vidáman beszélgettünk, énekeltünk közben. A börtönőröket csak egy érdekelte, hogy műszakonként minél több csomót kössünk. Magam eljutottam a napi négyezer csomóhoz, s egyáltalában nem jutott eszembe, hogy ne Isten akarata volna, hogy börtönbe legyek. Aki Istent szolgálja – gondoltam –, annak ott a helye.

Az élet s az Isten egyik legnagyobb áldása a munka. Akár a szőnyegszövés, akár az ócskavas telepen a lemezpréselés, akár a Tempo vállalatnál az anyagmozgatás, a gurnizás, akár a Medimpexnél az, ahogy rám volt bízva a propagandaraktár, s én abban rendet tarthattam, s kiszolgálhattam a vállalat dolgozóit, akik fent dolgoztak az emeleten, míg én rendeztem a propagandaanyagot a pincében.

Ahogy e pillanatban az az életem legnagyobb áldása, hogy készíthetem ezt az elmélkedést testvéreimnek, akik talán nem fognak megbotrálni azon, hogy nem a papi szöveget mondtam nekik, hanem azt, ami a szívemből folyt.

PILISSZÁNTÓN...

XV. évfolyam 12. szám

Testvéreim! Máté szövegében ez így olvasható: Jönnek majd napok, amikor abból, amit most itt láttok, nem hagynak követ követ, mind lerombolják.” „Vigyázzatok, nehogy félrevezessenek benneteket! Sokan jönnek az én nevemben, s mondják: Én vagyok. És: Elérkezett az idő! – Ne kövessétek őket. „Nemzet nemzet ellen és ország ország ellen támad. De előbb kezét emelnek rátok, és üldözni fognak benneteket. Kiszolgáltatnak a zsinagógáknak és börtönbe vetnek, királyok és helytartók elé hurcolnak a nevem miatt. Azért, hogy tanúságot tegyetek. Kiszolgáltatnak benneteket szülők, testvérek, rokonok és barátok, s némelyeket meg is ölnek közületek. Nevem miatt mindenki gyűlölni fog benneteket – Hát eddig.

S e zsidó nemzeti tragédiát az a Jézus mondja előre, aki három éven keresztül meg erre tanította a Tizenkettőt: „A pogányokhoz vivő utakra ne térjete, a szamáriaiak városaiba ne menjete! Forduljatok csak inkább Izrael házának elveszett juhaihoz! Menjete és hirdesséte nekik: Közel van a mennyek országa! A betegeket gyógyítsátok meg, a halottakat támasszátok fel...

S negyven esztendő sem telik el, és mindez bekövetkezik. Kivégzik Jézust; kivégzik a Zebedeus-fia Jakabot, majd a másik Jakabot, Jézus féltestvérét. S a végén fellázadnak a rómaiak ellen is, de Jézus tanítványai nem vesznek részt a harcokban. Ők még Jeruzsálem ostroma előtt kiköltözködnek a városból, és elmennek a Jordánon túli Pella városába; mert megtanulták Jézustól, hogy aki kardot ragad, az kard által vész el. De akik nem lettek Jézus tanítványai, azok kardot ragadnak, amikor Jeruzsálemet a légiók seregei veszik körül, mert meg akarják akadályozni, hogy bekövetkezzék pusztulása. De Jézus útbaigazítása ez: akkor aki Júdeában van, fusson a hegyekbe, aki a városban, meneküljön onnan el, aki pedig vidéken, ne térjen oda vissza. Ezek a bosszú napjai lesznek, hogy beteljesedjék mind, ami meg van írva. Jaj a várandós és szoptatós anyáknak azokban a napokban! Nagy lesz a gyötrelmek a földön, s az ítélet haragja sújtja ezt a népet. Kard élén hullnak el, és fogságba hurcolják őket a pogány népek közé, Jeruzsálemet pogányok fogják tiporni, míg idejük be nem teljesedik.

A zsidók közel ezerkilencszáz esztendőre elvesztik hazájukat, és csak sokmillió palesztin s nem kevés millió zsidó halála árán tudják azt a múlt század közepétől, úgy-ahogy visszaszerezni. Nekünk azonban, Jézus tanítványainak; vigyáznunk, virrasztanunk és virrasztanunk kell. Nekünk, Jézus magyar tanítványainak is. Arany János mondta másfél százada; a szabadságharc kitörése előtt: Ha minket is elfúj az idők zivatarja, nem lesz az Istennek soha több magyarja. Vörösmarty, a Szózat költője, így számol be erről:

A vész kitört... És folyton-folyvást ordított a vész, /

Mint egy veszetté bőszült szörnyeteg. Amerre járt, irtóztató nyomában /

Szétszaggatott népeknek átkai Sohajtanak fel csonthalmok közül; /

És a nyomor gyámoltalan fejét Elhamvadt városokra fekteti. /

Most tél van és csend és hó és halál, A föld megőszült; Nem hajsálanként, mint a boldog ember, /

Egyszerre őszült az meg mint az isten, Ki megteremtén a világot, embert, /

E félig istent, félig állatot, Elborzadt a zordon mű felett /

És bánatában ősz lett és öreg...

A vésznek végeredménye: százezernél több halott. Görgey leteszi a fegyvert Paskijevics kétszázezres serege előtt Világosnál; Batthányi és az aradi tizenhárom halála, Petőfié Segesváron, és még nagyon sokaké. Költeményünk szerzőjének, Vörösmartynak elméje elborul, Arany s Tompa búskomor lesz, Széchenyi, a legnagyobb magyar pedig öngyilkos. Deák még idejében hazamegy Kehidára, Kossuth apánk meg számkivetésre Torinóba. A végeredményhez még hozzátartozik a rengeteg hadi özvegy és hadi árva. S az is, hogy Kufstein s a többi börtönök benépesülnek rabokkal és hogy elkövetkezik húsz évre az önkényuralom. Közel két évtizedes. Ferenc József vesztes csatái (Solferino, Königsgrätz) után 1867-ben létrejön a kiegyezés.

Drágán vagy olcsón úsztuk meg? Mi csak folytattuk Jézus után a Jézus előtti: *Akik előttem jöttek, mind tolvajok és rablók.* A jézusutáni harcok nem különböznek semmit a jézuselőttiektől; legfeljebb annyit, hogy egyre kegyetlenebbek lesznek. De azért a negyvennyolcat is nagyon drágán úsztuk meg.

Még nagyobb árat fizetünk hamarosan. Szarajevóban eldördül egy lövés; s bár Tisza István megtesz minden leghatékabbiat a háború ellen, az agg uralkodó mindent meggondolva és mindent megfontolva – 47 békeév után – hadat üzen Szerbiának, és kitör az első világháború. Négy keserves év után már milliókra rúg a halottak, hadi özvegyek és hadi árvák száma. S mindezt keresztények csinálják? Igen. Az ütközetek előtt az őrmester rumot osztogat, a különböző keresztény vallások tábori lelkeszei pedig Jézus testét és véréét. Maradt a történelem továbbra is – jézuselőtti. Harsányi Kálmán jézusi versét ismeritek-e? Címe: A BALKÁNT JÁRTUK... Idézek belőle: *Mert így vagyunk mind, ezrek, milliók, Éretlen, törpe, játék-katonák, Hisszük, hogy van rabolni s ölni jog, S hogy becsülettel vagyunk banditák.*

Végeredmény számunkra, magyaroknak: Trianon... A győztesek elcsatolják tőlünk hazánk kétharmadát, s magyar népünk egyharmadát. Ekkora igazságtalanságot elviselnünk nem lehet; és 20 év után bekényszerít maga mellé az örült tizedes a másik világháborúba, mely már nem égy, hanem hat évig tart, s a meggyilkoltak, az özvegyen s árván maradtak száma messze meghaladja a korábbi, a „kisháború” áldozatait. A befejezés érdekében még ledobjuk az atombombát is.

Végeredmény – ismét számunkra, magyaroknak: bár egyetlen Hitlertől megszállt ország területén sem maradt életben annyi zsidó, mint nálunk, mi vagyunk a bűnös nemzet. Miként az első világháború után is, rajtunk rúgnak a legnagyobbat megszállóink.

Tíz év után, '56-ban fellázadunk. Világtapsot kaphatunk, de a megnyílt határon kivándorol a tíz napos forradalom után kétszázezer magyar fiatal, mely vércsapolás negyvenszeresen meghaladja a vörös-, a fehér-, a Rákosi-, a Kádár-terror áldozatainak együttes létszámát. Java részük elveszett nemzetünk számára – aligha nem örökre.

'89 után, amikor a szovjet sereg kivonul hazánkból, végre – ezer évnél is hosszabb idő után – megszűnik, (a Bokor érdeméből is?) polgári kötelező feladatnak lenni az embergyilkolás. Csak az önként jelentkezők jól fizetett szakmája lesz az.

Helyette ránk szakad az, ami minden gyilkolásnál nagyobb veszedelem – a nemzeti öngyilkosság. 2001-ben a 8 éveseknek már egyharmada problémát okoz, és 2020-ra már a felénél is több lesz a számuk. Prognosztizálhatunk: a század végére hal meg az utolsó magyarul beszélő ember, miként meghalt a dalmát, s annyi finnugorul beszélt nép: a lív s a vót? Mert a magyar nők jelenlegi szaporodási rátája 1,2, s ez a biztos nemzet-halált jelenti.

Testvéreim Jézus Krisztusban! Hazánkban az Isten megáldott valakit mind a két kezével. Azért áldotta meg, mert ők még tudják az istenadta élet alaptörvényét: a kapott életet tovább kell adni. S a magyar ezt már elfelejtette? Nem. Sokkal rosszabbat tesz. Ezt a törvényt semmibe veszi, s ezért halálra való, nem kár érte – írta Ady Endre.

De én szembeszállok vele, és sírva kiáltom: Nem igaz. Kár érte, mert ha minket is elfúj az Isten törvényének ez a lábbal tiprása, akkor nem lesz Istennek soha több magyarja. S Neki is hiányozni fogunk, mert ő teremtett meg minket. Én nem adom fel. Én akarom, hogy ne hiányozzunk Neki. Vannak példáink. Visnyeszéplakon, az élő faluban, 2 fölött van a termékenységi ráta. A Bokor első két nemzedékében pedig 3,2 a nők termékenységi rátája. És ott él a negyedik nemzedékünkben hősnőm, a nyolc éves Bori, aki, amikor várják ötödik testvérük megszületését, azt mondja, hogy mindegy, hogy fiú lesz-e az vagy lány, mert nekik úgyis nyolc testvérre van szükségük, s neki, Borinak is nyolc gyermeke lesz: négy lány és négy fiú. A lányai nevét már tudja is, és el is sorolja őket.

Testvéreim, Ti feladjátok? Arany azt mondta Széchenyiről, hogy mikor ez magát nem tudta szeretni, ő meg szerette pusztuló faját. Vigyázzunk és virrasszunk nagybeteg nemzetünk ágyánál! S hajoljon össze itt is és ott is négy-öt magyar, hogy megtanácskozzuk, hogy mit kell tennünk, hogy bele ne pusztuljunk e halálos kórba! Isten segíteni fog, ha virrasztunk. Én is Veletek akarok virrasztani, hogy megmentsek a haláltól nagybeteg nemzetünket. Amen

MESE JÁSZOL TÖVIBEN...

XVI. évfolyam 2. szám

Egyszer volt, hol nem volt, még az Óperenciás tengeren azért innen volt, volt egyszer egy csodálatos társaság. Olyan régen, hogy talán igaz sem volt. De azért biztosan igaz volt, mert magam is találkoztam benne egy öreg emberrel, aki nekem elmesélte, hogy mi történt velük. Az történt velük, hogy egyszer túl a Tiszán meg innen a Dunán, mindenfelé az országban támadtak lelkes fiatalok, lányok meg fiúk, akik megállapították, hogy így már nem mehet tovább. Mert ha így megy minden tovább, akkor jönnek az isták, s azok az isták olyan különös emberek voltak, hogy be akartak csukni minden mozit, színházat meg hangversenytermet, mert egyikük sem ad jó muzsikát. Mert csak az isták muzsikája a jó muzsika. Csukták is mindazt, amit csak csukni tudtak, de ezek a csodálatos emberek azt mondták, hogy nem kell nekik a moziterem, a színház meg a hangversenyterem. Megvannak ők ezek nélkül is, mert van mindegyiküknek, akármilyen szegények is voltak, otthon legalább egy szobájuk, s abban bizony elférnek ők hatan, nyolcan meg többen is, és rittyentenek maguknak olyat, ami többet ér annál, mint ami a mozi és egyéb termekben hallható meg látható és nézhető.

De az isták sem voltak ám tétlenek. Csak figyelték őket szép csendben, utánuk mentek, s amikor észrevették, hogy nem a moziba mentek, hanem valahová máshova, megállították őket egy percre, s meghívták egy presszóba egy kis vagy nagy adag feketére. S elmondták nekik, hogy tudnak ám ők mindent, de se baj, járjon csak tovább a barátaik közé, de jöjjön el vele feketézni is, ha jót akar magának. Volt olyan is, aki jót akart magának. A feketézés alkalmával elmesélték neki a fekete ellenében, hogy hol is találkoznak, mit csinálnak, hogy is hívják azokat a fiúkat meg lányokat, ki a hangadó közöttük, s különösen arra voltak kíváncsiak, hogy mit is olvasnak, s pontosan hogyan s mint is vélekednek ők egyenként arról, amit ott hallanak. Legkülönösebben meg azt akarták megtudni, hogy mint gondolkodnak az istákról, magukról.

Minden rendbe ment mindaddig, amíg egy szép nyári éjszakán éjfél tájban be nem csengettek mindenfelé az egész országban azoknak a lakásába, akik a főcsővezető szakmában kitűnően végeztek az ország egyetemén, s amikor begyűjtötték őket, akkor megmagyarázták nekik, hogy akkora bűnt követtek el, aminek a büntetési felsőhatára a kötél általi halál. Olyan helyre legények voltak ezek az isták, hogy így vagy úgy de állták is a szavukat, bár azért jószívűek is voltak. Tudomásul vették, hogy ezeket a főcsővezetéseket már a szüleik is ilyen vezetékesen nevelték s ezért megkegyelmezve nekik életük fogytáig egy mozgalomba hívták őket, ahol is megismertették velük szép hazájuk különböző zárt intézeteit.

Így telt és múlt az idő, míg aztán kitavaszkodott, s az isták összebarátkoztak korábbi ellenségeik hajlékonyabb, békülékenyebb tagjaival, s – ha szívből, ha színre – nagy és híres jóbarátaikká lettek egymásnak. Kitűntették egymást pénzzel, posztóval, palotával meg még egyéb földi meg égiek mondott javakkal. Voltak bőven földi meg égi zsákok – nagy-nagy bőséggel. Mind a kettőt a Luci Feri töltötte. Előbb-utóbb ezek az isták megmagyarázták békülékeny barátaiknak; hogy akiket akasztottak, ill. akiknek megmutatták azokat a csodálatos intézményeket, azok nem is az isták ellenségei, hanem a békülényeké. Olyan sikerrel tették, hogy azok – ha színből, ha színre – nem is az ők ellenségeik, hanem a békülényeké. Fel is fedezték, hogy tényleg ez a helyzet, meg is magyarázták a Jóskának meg a főnökének, a Karolnak, hogy valóban ez a helyzet. Azok meg intézkedtek. Elmondták, hogy a különös társaság tanítása téves meg veszélyes és félreérthető, s ezért az ő mozijukban s egyéb termeikben ezeknek tilossá lett – mégpedig visszavonásig – szólani. Tizenöt esztendő után küldtek szegények egy levelet, hogy az ő hazájukba az apagyilkosoknak is megbocsátanak ennyi évi büntetés után. Ez meghatotta Jóskát. Rendeztek is egy rehabilitációt: visszavonják a korlátozó intézkedéseket. Jöhetnek újból beszélni moziukba. Csak azt nem mondták meg, hogy ki fogja őket meghívni. Aki véletlenül hívta őket, azt keményen megdorgálták. Elfelejtették megmondani beosztottaiknak, hogy továbbra is, a rehabilitáció után is tilos. Ezért ünnepelnek a mozitermeken kívül, és ma is, most is. Csak meg nem hirdetett módon.

Közben sok víz lefolyt a Dunán s a csapokból itt is ott is csörgedezett az, ami téves, veszélyes meg félreérthető. Addig, addig, amíg egy nem szép, hanem nagyon csúnya napon felfedezték ők maguk is, hogy megromlott az ősi szöveg, amely arról énekelt, hogy Isten mindenkit szeret, de egy vén ember kitalálta, hogy nem így van, hanem a magyarokat is szereti. Mondhatta, amit akart, de újra összezavarta valaki vagy valami a nyelvünket, s nem értettük már egykor még közös szavainkat. S kapta a vén ember az okítást: Szóhasználatod félreérthető, megosztó, inkább kirekesztést, mint mindenki felé kinyíló szeretetet sugalló. A Bokorban egyetemes emberszeretetre és egyetemes küldetésre szocializálódtunk, ezért elsősorban olyan rendezvények szervezését és azokon megjelenést preferálunk, amelyek nem kötődnek semmiféle politikai párthoz, kézfogás-jellegűek, szakadékok felett hidakat építők és egységet keresők. Jó lenne, ha a bölcsesség birtokában lévő idősek továbbadott gondolataikat mindig az egyetemes jézusi szeretethez igazítanák! De azért akadtak olyanok is, akinek nem zavarodott össze a nyelvük.

Egyikük: Magyarságomat áthatja, tisztítja, nemesíti, értékesebbé teszi – minden nép számára – a jézusi értékeket hordozó kereszténységem. Nemzettudatom azonos az emberiség tudatommal. Nem lehet az jó a magyarnak, ami a rossz az emberiségnek, s benne a románnak, szlováknak, vagy szerbnek.

Másikuk: MÁGLYARAKÁS... Egyszer egy Testvérünk azt a metaforát mondta a TEÁ-ról, hogy „bozótstruktúra”. Én ez ellen akkor tiltakoztam és tiltakozom most is, ám nem értem, és nagyon-nagyon szomorúan nem értem, hogy a TEA apjával, aki nélkül nincs TEA, és nincs semmi olyan, amit ma Teának neveznek a világban, hogyan bánhattok így. Vagy utunkban van már szellemi vezetőnk, s mint a kígyó le akarjuk vedleni régi hámrétegünk? Alapvető tévedésben volnánk? Vagy nem tévedés, hanem már egy tudatos készülődés; egy-fajta máglya előkészítése, amin azt szándékoznak megégetni, aki most is azt mondja és írja, ami a szíve bőségéből fakad? Ez hát a bűne, mert arra tette fel az életét, hogy mindig és mindenhol és mindenkinek azt mondja, amit gondol, amit a lelkiismerete gondoltat vele? Valóban, ezért egykor égetés járt, nem is ilyen „nyomdabéli”, hanem igazi. De, hogy övéi teszik ezt vele... – ennek a fájdalma felér az igazi tűz égő fájdalommal. Amikor az ember lelkébe mar a fájás, rosszabb az minden testi fájdalomnál!!! Vajon tudja-e ezt a TEA ítélőszéke? Vagy csak egyszerűen beindult az apparátus működése, mert az ítélkezésnek is van sajátos, árulkodó grafológiája. Egy-két sajátosság: félreérthető, megosztó, kirekesztő, veszélyes, könnyű belekötni, nincs helye..., nem illik bele, ne a Bokortagok költségtérítéséből (!)..., értetlenkedés, nem Istennek tetsző az országos tüzek gyújtása, ügyelnie kellene gondolatai megfogalmazására (!). Az apparátus szóhasználati ezek, az ítélkezések szófordulatai, az eretneknek kikiáltás grammatikája. S mindez a Bokorban?! Az apparátus nemcsak ítélkezik, hanem rendre is utasít, s ez már a sajtószabadság témájában is leverné a lécet: ...a jövőben a fent megfogalmazott elvek mentén döntsön a folyóiratba kerülő írásokról! És hogy miért? Arról is szól a fáma: mert a sajtóorgánumot a Bokortagok pénzelik.

Ez volt a legfájóbb nekem, mert egy olyannak mondta ezt a Tea, aki anyagi javainak jelentős részét Bokornak áldozta.

S harmadikuk: **Bocsánatkérés** – Légy szíves nézz ide, rám/ránk, s fogadd el hetvenhatodik(?) bocsánatkérésünket, bocsáss meg hetvenhatodszorra is. Enélkül nem megy... Biztos a hetvenhetedikre is szükség lesz – azt is előlegezd meg, kérlek. S adja Isten, hogy megérhesd a hetvenszer-hetedik bocsánatkérésünket is – ha ugyan mi megérjük... Bocsásd meg, hogy hamarjában cselekedtünk, véleményeztünk, leveleztünk, felháborodtunk, sápítoztunk, kétkedtünk, satöbbi-satöbbi – mindazt, amit egy ember meggondolatlanul és hamarjában meg tud tenni, nemde elkövettük, csaknem hiánytalanul? Elolvastam „Pilisszántói beszéd”-edet. Nagy írás. Igaz: nem új! De éppen ez a lényege: mert mindig is ezt mondtad, a hangja is a régi. Minden mondatával egyet tudok érteni: magyarnak lenni sajátos érték, nekünk – akik ide, magyarként beszülettünk – ennek az értéknek a megtartása egyik fő feladatunk. Akik máshová, vagy más mibe születtek, azoknak ez a feladata értelemszerűen szabódott személyükre – de s ezek nem „üthetik” egymást.

Én sem akarom feladni. Többen is vagyunk. Te se add föl: légy – ismét – elnéző „gyerekeiddel” szemben!
Ahogy Tőled tanultam a koiné nyelvén is: és bocsásd meg vétkeinket...

Szerintem ez nem az a fajta támadás volt, amit pártunk-kormányunk és egyházunk követett el ellened! Talán a felnövekvő Bokor kamaszhangja hallatszott... S gyerekeimnél szerzett tapasztalatokból tudom, hogy ezt a legnehezebb elviselni. Még egyszer bocsánat, hogy én is – pedig mint említettem volt: ezen a téren tapasztaltnak mondható felnőtt vagyok – beleestem ebbe a hibába. Szeretettel, boldog karácsonyt kívánunk valamennyien (tulajdonképpen az egész régió nevében is írhatom, mert mint kiderült, mindenki bánja, hogy bántott Téged).

És negyedikük, a szív – egy nő: **Születésnapra**

Kilencvenéves az alapítód, Bokor –

Meglepetés Neki ez a kis rímcsokor.

Ajándék, mellyel meglepem

e hideg téli reggelen.

Paptanárnak az Úr öt korán elhívta,

ha lányra mosolygott, azért meg se szidta.

(Legjobb nekem itt Vácott hallgatni Veled,

Istenem, hadd legyek egészen a Tied!)

Mire felszentelték, a Föld már rengett,

Gyűlöletről, s nem szeretetről zengett.

De mikor szétvált az Oltár meg a Trón,

Új világ nyílt ki: Eu-angelion.

S kezdte ő hirdetni ország-világnak,

A parasztfiúnak, s a polgárleánynak.

- Térjen meg a tőkés? Arra nem érek rá!

Magyarázta tettét rettegett ÁVÉHÁ.

Nem jött kötél, csak sokévi börtön.

(Majd odakinn időm másképp töltöm,

Népet eztán nem gyűjtök magam köré;

Balek már nem leszek én soha többé!)

Szabadult, s hajtotta az a szomjas lelke,
Jézusunk szavait ő ízekre szedte.
S csak ezekről beszélt (fontos mi lenne más?)
Így lett tavasz újra, a „másod-virágzás”.

Múltak az évek; nőtt Bokor és Karaj,
megingott néha alattunk a talaj.
S ahogy lassan-lassan a diktatúra puhult,
Az elvtárs, meg az úr egyre jobban tunyult.

Később meg eljött a nagy-nagy módszer-váltás,
Biz’ nem tudom, testvér; átok ez, vagy áldás.
Ne ezt firtasd Te sem; zsoltárt énekelj,
S ha gyermekhangon szól, rá Te így felelj:
„Az Úristen őriz engem, / mert az Ő országát zengem!”

Könyörgések

Testvéreim! Ezen a szent éjszakán földre szállt az Isten. Örvendező szívvel térdeljünk jászla elé és kérjük:

1. Bocsásd meg, hogy csak úgy tudtunk köszönteni, ahogyan tettük. Nem örvendezve, csak sírva és zokogva, hogy utad a Golgota felé vezet. Ne ródd ezt fel nekünk.
2. Bocsásd meg nekünk, ha vétkezünk, mert nem tudva és akarva tesszük.
3. Kérünk, hogy minden gyengeségünk ellenére is vigyázz gyermekeinkre és unokáinkra.
4. Őrizd meg otthonainkat minden viszálytól.
5. Ne feledjük el, hogy Te milyen szegényen jöttél közénk, s mi Hozzád képest dúsgazdagok vagyunk.
6. Nagyon szépen kérünk: vigyázz továbbra is Bokrunkra.

Édes Jézusunk! Jászolban fekvő gyermekként jöttél közénk. Testvérünkké lettél, hogy üdvözíts minket. Add kegyelmedet, hogy egyszerűségben és igénytelenségben kövessük.

7. Utólag és misén kívül: Nagyon köszönöm soraitokat. Szűkölttem magamban: a Párt s Egyházam után most a Bokor is, édes gyermekem is elítél? Nagyon köszönöm. Boldog karácsonyt Nektek is. Minden régiót ugyanúgy szeretem ma is, mint tegnapelőtt, amikor még biztos voltam, hogy szerettek. Ma megint biztos vagyok benne. El és letöröltél minden bizonytalanságot bennem.

A SZOLGÁLATMEGTAGADÁS 30. ÉVFORDULÓJÁN...

XVI. évfolyam 8. szám

1979 szeptemberében Merza József testvérünk visszaadta katonai behívóját. Nem mindennapos esemény volt ez a visszaadás. Kutatok ismereteimben: Mikor volt ilyesmi korábban? Talán a Csík vármegyei Madéfalván. Mi történt ott?

1764. január 7-én a császári katonaság itt mészárolt le 200 székelyt, akik tiltakoztak a határőrezred felállítása ellen („madéfalvi veszedelem”). 1763-ban az Erdély gubernátorává (kormányzójává) kinevezett Buccow tábornokot a bécsi udvar határőrvidék szervezésével bízta meg Erdélyben. Buccow feladata az volt, hogy két román és két székely gyalogezred, valamint egy székely huszárezred felállításáról gondoskodjék. A románok szívesen jelentkeztek, hogy a jobbágyságból megszabaduljanak, a székelyek között azonban mozgalmak támadtak, minthogy ők korábbi privilégiumaik elvesztésétől tartottak. Joggal tiltakoztak a székelyek, hiszen Mária Terézia korábban, 1762 júniusában uralkodói leiratban próbálta ösztönözni az akkori ország dél-keleti részében élő székelyeket, hogy különböző kiváltságok fejében (például adómentesség) önkéntes alapon vállalják el a határőri feladatokat – írja a történekről Hamarkay Ede. Ám hamarosan kiderült, hogy a kiváltságokat az uralkodó korántsem gondolta komolyan, így például a határőrségbe jelentkezettektől is beszedték az adót. Az önmagukat becsapottnak érzett székelyek sorra mondták vissza a szolgálatot. Ekkor Mária Terézia újabb toborzó felhívást tett közzé, mely már kötelezővé tette a határőrségbe való jelentkezést. Ez a szervezési feladat várt tehát Buccow tábornokra, aki azonban inkább szította az indulatokat, mintsem, hogy ügyesen kezelte volna problémát. Buccow-t le is váltották, és a helyébe Siskovics tábornokot nevezték ki Erdély gubernátorává. Végül a székely mozgalmat az osztrákok katonai erővel verték le. Siskovics parancsára Carato alezredes 1764. január hetedikén a békésen alvó falut, Madéfalvát (ahová a székely ellenállási mozgalom küldött gyűlte össze) ágyútűz alá vette, majd mintegy 400 menekültet lekasabolt a katonaság. A madéfalvi vérengzés után elfojtották a Habsburgok a megmozdulásokat Székelyföldön. A mészárlás és az erőszakos katonasorozás hatására kezdődött meg a székelyek tömeges kivándorlása Bukovinába.

Azaz a székelyek hajlandók lettek volna fegyveresen védeni Mária Terézia birodalmának deli és keleti határát a határon túli Török Birodalom ellenében, ha cserében nem kell adót fizetniük. Merza József pedig nem kért adómentességet, csak nem óhajtotta a hazák területén a Varsói Szerződés erejében ideiglenesen tartózkodó Szovjet Birodalmat fegyveresen megvédeni. Merza mást akart, mint a madéfalvi székelyek. A 18. százdból a következőbe, a 19. századba kell ugornunk: a nazarénusokra, akikről nagyon szép novellákat írt Tömörkény István (1866-1917). A nazarénusok pedig visszavisznek bennünket a 16. századi történelembe/történelmünkbe.

A Jézus Krisztusban Hívő Nazarénusok Gyülekezete a magyarországi kereszténység egy kis csoportja néhány ezernyi hívőjével és csaknem 2 évszázadi üldöztetett múltjával. Tagjai általában „nazarénusok”-nak, vagy legtöbbször egyszerűen csak „hívők”-nek nevezik magukat. Hittanilag a protestáns evangéliumi kereszténység anabaptista ágának ultra-konzervatív fundamentalista irányzatába lehet őket sorolni. Minden nazarénus hitszabály hangsúlyozza a fegyvertelenség parancsát és az eskü tilalmát. Ezek a tízparancsolat „ne ölj” és az „Isten nevét hiába fel ne vedd” (2Móz20) hitparancsolatokra, illetve az Újszövetség esküről, szeretetről és erőszakmentességről szóló, új vallási korszakot nyitó tanításaira vezethetők vissza. A nazarénusok biblikus erkölcsrendszerének élet- és személyiségtisztelete e tanokban nyert jellegzetes kifejezést, és a csaknem két évszázados hitgyakorlat révén kétségbevonhatatlan igazolást is. Tudniillik számtalan közforgalomban lévő történet igazolja, hogy a nazarénus inkább megöleti magát, mintsem hogy ő öljön.

A hutteriták vagy hutteri testvérek – régi magyar nevükön habánok – a protestantizmus egyik ágából, az anabaptizmusból keletkezett keresztény vallási csoport. Tagjai szigorúan szabályozott kommunisztikus közösségekben, teljes vagyonmegosztásban élnek. A 16-18. században Közép-Európában, így a Magyar Királyság és Erdély területén is éltek. A 19. század közepén kivándoroltak Amerikába. Ma az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában találhatók meg több ezres közösségeik, amelyek a többi anabaptista csoporthoz (amisok, mennoniták) hasonlóan a modern életmódot teljes mértékben elutasítják. A hutteriták a német nyelv egy archaikus nyelvjárását beszélik.

A svájci üldöztetések elől már a mozgalom „hivatalos megszületése” előtt megindult az anabaptisták kivándorlása. 1528-ban a Magyar Királyságba, Pozsony városába érkeztek. Itt számolni kellett a török veszéllyel, és ezért dönteniük kellett abban, hogy a várható erőszak ellenére is fenntartsák-e fegyvertelenségüket. Wiedemann Jákób, valamint Hut János és barátai vezetése alatt egy mintegy 200 felnőttből álló csoport a feltétel nélküli fegyvertelenség és az őskeresztények szelleme és példája alapján álló vagyonszövetség mellett döntött. Elképzelésük megvalósításához egy új közösséget kellett alapítaniuk. Végül 1528 után a morvaországi Nikolsburg (Mikulov) mellett, a Kaunitz család birtokán találtak menedéket. Vándorlásuk során egy éjszaka, mielőtt új lakóhelyüket elérték volna, vezetőjük Wiedemann Jákób támogatására négy megbízható embert választottak (köztük volt Maendl Jákób is, aki korábban az egyik nagyobb nikolsburgi birtok számtartója volt), és ott egy földre terített kabátra mindenki kirakta mindenét – ezzel megalapították első teljes vagyonszövetségüket és ezután a város vagy falu népétől elkülönülve, zárt közösségekben éltek.

A tiroli Hutter Jákób 1529-ben tűnt fel Morvaországban és számosan csatlakoztak az általa szervezett szigorú fegyelemben élő „házakhoz” az egész német nyelvterületről, parasztok, iparosok, mesteremberek, értelmiségiek, írástudók. Legtöbbjük Hutter Jákóbót ismerték el legfőbb vezetőjüknek és ezért nevezik őket hutteritáknak vagy hutteri testvéreknek. A legkorábbi időktől kezdve gondosan pontos krónikát vezettek, és e kódexeknek köszönhetően történetük jól ismert. Miután 1534-ben Svájcban az anabaptisták egyik „fészke”, a Leideni János vezette Münster (Bern?) elesett, hívei Itálián keresztül Dél-Tirolba is menekültek. Ezek az újabb anabaptista csoportok innen szivárogtak be előbb Magyarországra, a Zrínyiek, Batthyányiak, Esterházyak birtokaira, majd innen Morvaországba, ahol a hutteri testvérekhez csatlakoztak. Huttert hamarosan elfogták és 1536. február 25-én Innsbruckban máglyahalálra ítélték, és egy hét múlva megégették.

Hutter halála után az 1540-es években sokan átköltöztek a Morva folyó túlsó partjára, a Királyi Magyarország területére. 1546-ban csoportjaik a Felvidéken, majd Nyugat-Magyarországon telepedtek le és életmódjuk miatt kezdettől fogva üldözések érték őket. Nagylévárdon (a dévényi vártól északra légvonalban 40 km) ma is áll 1602-ben épült emeletes házuk. A ház hatalmas tetőterében kétoldalt sorakoztak a házaspárok hálókamrai, alatta voltak a közös helyiségek: konyha, ebédlő, különböző műhelyek, a gyermekek számára bölcsődeszerű helyiség, iskola. Hasonló „habán udvar” épült Ószombaton (Szokolcától délkeletre légvonalban 20 km) és több mint 80 más településen is mintegy 17 000-es (egyes becslések szerint pedig 70 000-es (!) létszámmal. Az őskeresztények példájára vagyonszövetségben éltek. Sok házukban több mint ezer ember élt együtt szigorú fegyelemben, de létszámuk csaknem mindegyikben 500 fölött volt. Több mint harmincféle mesterséget űztek, voltak köztük takácsok, posztósok, kalaposok, híresek voltak a habán késesek, értettek a földműveléshez, szőlőmunkához, éghetetlen szalmatetőt raktak. Orvosok voltak köztük, bábák, az asszonyok jól beváltak szoptatós dajkáknak. Bármilyen munkát is végeztek, azt a legmagasabb színvonalon csinálták, szemmel láthatóan jobban, mint szomszédjaik. Már kezdetben voltak fazekasok köztük, akik a 16. század végétől az ónmázás fehér edény, a fajanszkerámia készítéséhez is értettek, titkát akkoriban Európa e tájékán egyedül ők tudták. Minthogy Itáliában Faenza (Bologna-tól délkeletre 45 km) az „eretnek” anabaptista mozgalmak fészke volt, valószínű, hogy az onnan 1577 után elmenekült mesterek honosították meg közöttük ezt a technikát.

Amikor a hutteritáknak 1621-ben a morvaországi Nikolsburgból távozniuk kellett, menekülő csoportjaik Nyugat-Magyarországra, Erdélybe, illetve a dél-lengyelországi Holics (Galícia) környékére vándoroltak. Erdélyben a vallási türelem egyik nagy híve (??? – az ő műve a három kassai vértanúnk...), Bethlen Gábor fejedelem 1621-ben fejedelmi menlevéllel telepítette le a hutteritákat Alvincra, Gyulafehérvár mellé. A környező lakosság gondos háztartásuk miatt a német Haushaben („háztartás”) szó után habánoknak nevezte el őket. A habánok hozzájárultak Erdély iparának felvirágzásához és komoly művészi értéket képviselő kerámiáikról is híressé váltak. Míg az ólomházas kerámiákat akkoriban már céhek keretében készítették, a fajanszhoz csaknem kizárólag a habánok értettek. I. Rákóczi György 1645-ben Sárospatakra telepített habánokat. Magyarország újraegyesítése a Habsburgok alatt, a háborús kegyetlenkedések, a terjedő nyomor és pestis pusztítása 1685 után a klasszikus habán korszak végét hozta.

Az anabaptista közösségek Mária Terézia uralkodása idején szűntek meg Magyarországon. Amire a katolikus egyház más országokban sikertelenül törekedett, azt a Habsburg Birodalom erőszakkal nagymértékben elérte. A hutteriták egy része kényszerből katolizált, más részük Oroszországba menekült, majd onnan sokan

Észak-Amerikába vándoroltak ki. Követőik ma is nagy számban élnek az Egyesült Államokban és Kanadában, a tiroli német nyelvjárás késői változatát beszélve.

A hutteriták szentháromság-hívők voltak, azaz hittek a Szentháromság tanában, a Teremtő Atyában, a Megváltó Fiúban és az Éltető Szentlélekben, e három egységében. Jézust csak embernek tekintették és írásaik, tanításaik szerint Krisztus a testét nem az égből hozta, hanem Máriától kapta. Jézus, aki áldozati bárányként meghalt a világ bűneiért és Krisztussá lett, az Ő megváltó munkája következtében az eredendő bűn a gyermekekre nem születésük következtében, hanem csak a testi halál és a rosszra való hajlam formájában öröklődik át. (Az általam ismert mai hutteriták nem ezt a teológiai zaggyvaságot hiszik.) Az államhatalom, mint „az Istentől adatott rend”, a hutterita testvérek számára csupán Isten haragjának kinyilvánítását jelenti (Sámuel első könyve, 8:11-18 szerint), de a közösség sohasem tekintette Isten véres ítéletét Isten saját tulajdonságának, hanem csak szerető szívét, Jézus Krisztus teljes szeretetét és a Szentlélek tiszta, szellemi-lelki fegyelmét fogadták el. Így vált számukra a teljes közösségi élet a „végső idők bárkájává”. A közelgő utolsó ítélet várásának a hutteriták számára különös jelentősége volt. Minden igyekezetük arra irányult, hogy az őskeresztény vagyonszövetséget a lehető legtökéletesebben másolják le a Szentlélek irányításával.

Közösségüket Krisztus Testének tartván, az egymás közötti kapcsolataikat az ebbe a testbe való beilleszkedés vágya vezette. Ennek megfelelően a közösség valamennyi tagja számára szigorú szabályok által meghatározott rugalmas munkamegosztást vezettek be, amelyhez minden tag oly módon alkalmazkodott, hogy ő a „Krisztus Testébe” a lehető legtökéletesebben illeszkedjék be. A munka felosztása nemcsak a termelésre terjedt ki, hanem a házi munkákra és a családi életre is. A közösségi nevelés a legkisebb gyermekek nevelésétől egészen azok teljes munkavégző képességének eléréséig tartott. A szülők ugyanabban az intenzív közösségi életben éltek, amelyben gyermekeiket is nevelték, ezért szóba sem jött a családi élet megszüntetése. De azok az anyák, akik különleges alkalmasságuk és képességük miatt óvónőként, tanítónőként nem kerültek a gyerekek közé, felszabadultak a közösség számára végzendő egyéb munkára.

Az idősebb gyermekeket német nyelven tanították írni, olvasni és számolni, de oktatásuk központja a közösség vallási hittartalmainak megismerése, hittana és az imádkozás volt. A hutteriták 1568-as német nyelvű iskolarendszere az egyik legrégebbinek tekinthető. Nagy súlyt helyeztek a diákok egészségére is és iskoláik Európában az elsők voltak, amelyekben tudományos módszereket alkalmaztak a fertőző gyermekbetegségek terjedésének megakadályozására. Még a tanulmányok befejezése előtt, a nagyobb gyerekeket szakmai kiképzésben részesítették, amelyen minden fiúnak és lánynak részt kellett vennie. Így magyarázható, hogy a kézművesség olyan nagy mértékben virágzott és hogy a hutterita közösségek termékeit megbízhatóságuk és minőségük miatt mindenütt keresték és hírnévre tettek szert. Minden ipari szakmájukat az írásművészethez hasonlóan művészi színvonalon művelték.

A hutterita gazdasági életben nagy teret kapott a mezőgazdaság, amely a mindennapi élet szükségleteiről gondoskodott, de sok ipari tevékenység számára is szállított nyersanyagot: így a malmoknak, sörfőzdéknek, cserzőműhelyeknek, fonodáknak, és szövődéknek, pékségeknek, szíjgyártó műhelyeknek, cipészségeknek és szabóságoknak. Fejlettek voltak a kovács-, az asztalos-, a fazekasműhelyeik és az építőiparuk is. A nyersanyagok és a késztermékek kereskedelme a különleges megbízással ellátott beszerzőik és eladók kezében volt, akiknek arra is figyelniük kellett, hogy csak a legjobb árukat hozzák vagy vigyék. Minden kézművesség számára szabályokat alkottak, amelyeket a mindenkor tapasztalatok alapján kiegészítettek. Fegyverek-, hadieszközök készítésében még közvetetten sem vettek részt és finoman szőtt ruhaanyagjaikból kifejezetten egyszerű, mindenféle díszítésektől mentes ruhákat készítettek és viseltek. A házi uradalmak valamennyi lakója igényét a közös pénztárból fedezték, amelybe az összes bevétel befolyt. A lakók szorgalma és az általánosan bevezetett takarékoság a hutteri házi uradalmak második generációja számára növekvő jólétet eredményezett, amely felkeltette az őslakosság irigységét és vallási nézeteik miatt ellenségeskedések alapjául szolgált.

A hutteri közösség teljes életét átítatta hitük szelleme. Legmagasztosabb céljuk – az egyéneknek is, a közösségeknek is – az olyan közösségi élet volt, amelyben Isten is jelen van. Ezért kerültek minden olyan cselekedet, amely életük ezen értelmének ellentmondott. Hogy milyen erősen élt bennük az, hogy Jézus parancsait az ő szellemében és szeretetében teljesítsék, bizonyítják azon mártírok ezrei, akik soraikból hitük

kedvéért a halált választották. Ezt igazolja a közösségi tulajdon feláldozása is, amikor az államhatalmak nyomást gyakoroltak lelkiismeretükre. Inkább vándoroltak országról-országra, mintsem hogy tanításaikból valamit is feladjanak a hatalom változó követelése szerint. Érdemes megjegyezni, hogy vándorlásaik során mindig képesek voltak újraépíteni minden tekintetben sikeres közösségeiket. Rövid idő alatt mindig jóléthez jutottak. Ez a második és harmadik generációban gyakran lelki életük elsorvadásával járt. Így üldöztetésük miatti vándorlásukat úgy is lehet értékelni, hogy azok éppen a közösségek fennmaradását segítették.

A mai észak-amerikai hutterita testvérközösségek élén egy vagy két lelkész, valamint a gazdaság vezetője áll, akiket tisztségükre (hivatalukra) a választásra jogosult férfiak választanak meg és ezt szokás szerint életük végéig betöltik. Tanácsadóként rendelkezésükre áll egy kb. öt idősebb tagot számláló testület. A közösségi munkák vezetése a gazdasági vezető feladata, ebben segít neki a munkamegosztó és a házvezetőnő. Ő vezeti a pénztárt és kezeli a készleteket. Hozzá tartoznak és neki tartoznak felelősséggel az egyes osztályok vezetői. A tényleges döntések végrehajtásához, mint például egy testvérközösség felosztása, vagy egy új közösség létrehozása, teljes egyetértés szükséges. A gazdasági vezető kivételével a testvérközösségen belül senkinek sincs pénze. Az egyének igényeit a közös pénztárból fedezik. Senkinek sincs személyi tulajdona. Aki belép a közösségbe, mindenét, amivel rendelkezik, átruházza a közösségre, és azt nem követelheti vissza, ha ki akar lépni. Az egyes testvérközösségek egymástól függetlenek. A vagyonszövetség bizonyos fokig ugyanazon testvérközösség tagjaira korlátozódik. Egy másik testvérközösség nem részesedik annak tulajdonából. Amennyiben egy testvérközösség egy másikkal árucserét folytat, akkor a kiegyenlítéshez gyakran pénzt használnak fel. Ha egy testvérközösség (és ez gyakran megtörténik) egy másikkal anyagi segítséget nyújt, akkor ezt ajándékozásnak tekintik. A takarékoság többnyire a meglévő testvérközösség bővítését vagy egy új kialakítását szolgálja.

Hitük még ma is tiltja a születések számának és rendjének befolyásolását illető mindenféle mesterséges beavatkozást. Asszonyaik, a róluk gyűjtött adatok szerint átlagosan 10,4 gyermeket szülnek (a magyar átlag 1990-ben 1,7 volt). Ez a viszonylag kis csoport nemcsak a gyermekvállalás tekintetében utasít el minden, világnézetével ellenkező hozzáállást és magatartást, hanem még az érintkezést is a más típusú csoportokkal. Községeik a modern világban a hagyományos életmód egy kis rezervátumának tekinthetők.

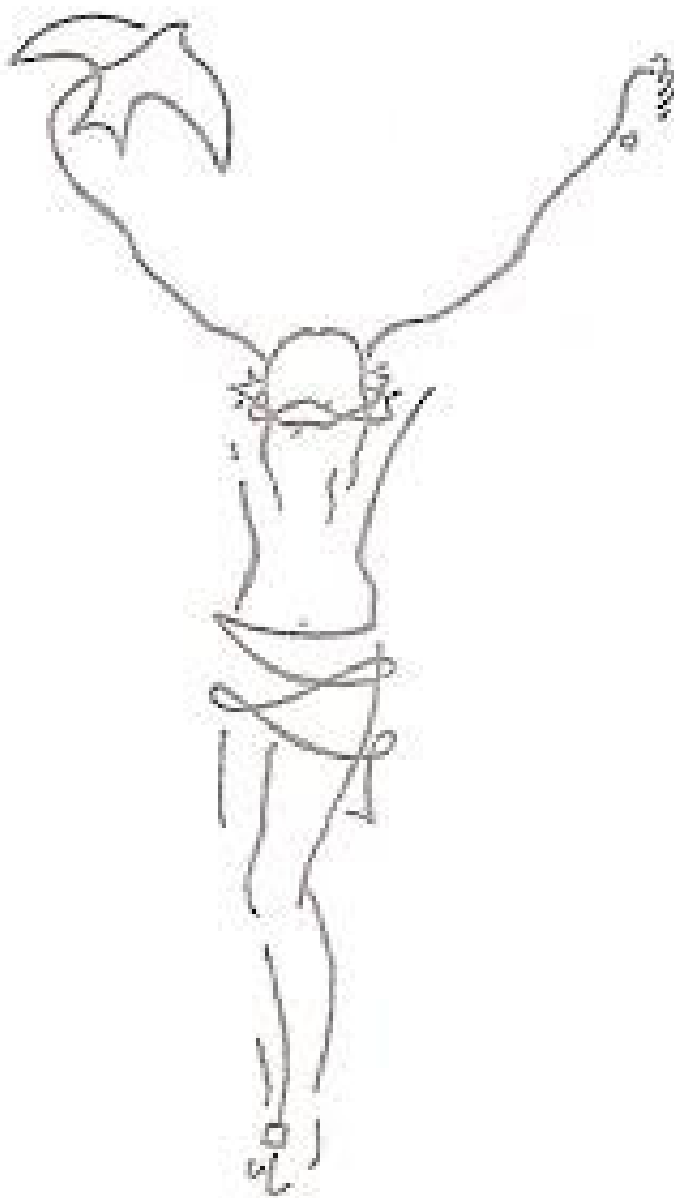
Annak ellenére, hogy az egyes testvérközösségek egymástól függetlenek, a vallási kérdésekben és a gyakorlati munkában mégis szorosan együttműködnek. A különböző testvérközösségek bizonyos időszakonként konferenciát tartanak, amelyen képviselőik megbeszélik és megvitatják közösségi ügyeiket és vallási kérdésekről tárgyalnak. A döntések valamennyiük számára kötelezők. A 16. századbeli őseik meggyőződésétől a hutteri testvérek nem tértek el. A világtörténelemben ezidáig egyedülálló példával szolgálnak arra, hogy egy családi alapokon felépített keresztény-kommunistikus közösség négy évszázadon keresztül is fennmaradhat. Ezt bizonyítja az, ahogyan az üldöztetés idejében a legnehezebb helyzeteket is átvésztették, ahogyan hitük kedvéért feláldozták életüket és vagyonukat. Ez a hősiesség csak kevés vallási közösségre jellemző.

Teljességgel érthető, ha a Bokor közösségi tette, a fegyveres szolgálat megtagadása jelentős visszhangot váltott ki tengeren túl is, de a legmelegebb visszajelzést a hutterita Bruderhof közösség részéről kaptuk. Így aztán már 1990 nyarán meglátogattam egyik faluközösségüket az USA Connecticut államában:

Deer Spring-et. A következő évben pedig öten eljöttek Budaváriba is: az alapító nemzedékhez tartozó Hans Meyer vezetésével. 1992-ben több faluközösségükben is jártam, majd 13 évi pauza után, miután Hans legidősebb fia, Klaus és száz unokájából az első, Kornél Budapesten meglátogattak 2005. tavaszán elrepültem hozzájuk Angliába. Két faluközösségükbe is: Darwell-be és Beech-Grove-ba. Utamról be is számoltam a Bokornak a Napló 63. füzetének 12-24. lapjain.

A Bokor szolgálatmegtagadói közül elsőnek Merzát ismertem meg. 1919-ben születtem, 45-ben indul a Bokor, de Bacsá Erzsó hamarosan elviszi hírünket volt hitoktatójához, Orosz Árpíhoz Miskolcra, ahol papoknak is tarthatok lelki gyakorlatot, így aztán 51-ben a Miskolcra Debrecenben érkezők már mindent tudnak. Egyszerűen csak átigazolnak, s otthonra lelnek a Bokor debreceni közösségeiben. Hosszú szünet következik hamarosan. De 67-ben már építem a Csatárkát, melynek kertjében-faházában otthonra lel szombat délutánonként Jóska és három gyermeke is. 70-re újraéled az Öregek I. nevű közösség – s meglep vagy nem

lep meg –, s e közösségünk tagjával, Jóskával tíz további közösségi élet után... folytatódik a habánok és a nazarénusok által kezdeményezett szolgálatmegtagadás. Nem voltak irgalmasok a Habsburgok Jakob Huterrel, Mária Terézia sem – akár a madéfalvi, akár az alvinci megtagadókkal – és Ferenc Jóska sem a nazarénusokkal, s Kádárék sem velünk a folytatókkal, mert még a II. Vatikáni Zsinat idejében egymás nyakába borul a Kreml és a Vatikán. Ennek következtében pedig 1964. szept. 14-én a Vatikán és Népköztársaságunk 70 évre titkosított részleges megállapodást köt egymással, melynek egyik pontja az, hogy a hazát pedig meg kell védeniük azoknak, akik a hazában laknak, ha férfiak, ha nők... Ami pedig tíz éven keresztül azt jelenti, hogy a férfi és női bírák közölhetik a vádlottakkal: magukat saját püspökeik is elítélik! Kik képviselték Jézust? A püspökök? Nem, a vádlottak, a gyilkolási szolgálatot megtagadókat. Jézus nagyon mást értett a szolgálaton, a doulián. A maga szolgálatát, melyet a Golgotán fejezett be. S azt mindenkiért tette. Az pándoulia volt. Adassék tisztelet azoknak, akik ebből a jézusi szolgálatból három évre vagy több vagy kevesebb időre kivették részüket.

BOKOR-JERUZSÁLEM...

XVI. évfolyam 12. szám

1.

Átmentem a busszal „Ótafára”. Akit kerestem a községházán, nem volt ott. Az eső éppen nem szitált, neki-vágtam hát a Hangyásaljának. Bárányok dolgoztak rajta. Messziről nézve mozdulatlanul. Csak mikor az erdőtől visszafelé jöttem, találtam már másutt őket. Mégiscsak mozogtak. Rendes munkához idő kell. Kutya rohant felém; gazdája, a pásztor lepisszegte.

- Adj' Isten! – köszöntöttem. Jónapottal fogadta.

- Jól dolgoznak a fűnyírói – vittem tovább a szót. Beszédessé lett...

- Többet érnek ezek, mint akármiféle fűnyírógép. A gép mindenképpen hagy vagy ennyit – s mutatta a két ujjával, hogy mennyit. Ezek megrádják rendesen.

Elköszöntem, s megindultam visszafelé, falu iránt. A patak fahídján általmenve ránéztem az eső miatt a szoktnál sárosabb, s kicsit sebesebben folyó sédre. Vetettem egy pillantást jobbra a malomra is, mely leállt már vagy félszázada. Közben meg álmodoztam: jó lenne még az őszön körbeszántani, s még fagy előtt méterenként elejteni egy-egy csicsókagumót. Milyen szép is lenne, ha tavaszra kizsendülne, nyárra két méteresre nőne, és sárga virágaival mutatná, hol is szabta ki a határt a földmérés. Kértem közben az országútra, s a községházán már várt, akit kerestem. Bízott: fog ez menni, aranykoronánként háromezerért odaadják.

2.

Azóta eltelt vagy két hét, s holnap már Krisztus Király vasárnapja, aztán meg advent, s már itt is a karácsony. Arra pedig készülni kell. Nem álmodozhatom, hogy mi lesz tavaszra meg azután. Könnyű az asszonyoknak. Leveszik a polcról minden jóval teli füzetüket, s már tudják is, mi a dolguk. A diós meg a mákos azért lesz jó, mert „éppen olyan, mint a tavalyi”. De amit nekem kell kisütnöm, bizony kifordul testvéreim szájából, ha éppen olyan lesz, mint a tavalyi. Nincs füzetem, amit levehetnék a polcról.

Tegnap délelőtt kint voltam a szomszéddal a dűlőben, hogy legyen borom az ünnepekre. Nincs, kire hagyja a szőlőt, a pincét – panasolja. Három unokájából kettő lány, a „gyereket” pedig csak a sport érdekli. Jó annak, akinek van kire hagynia, amiben dolgozott; olyasmit kell tehát csinálnom, amihez kedvük lesz az unokáknak is – vonom le bölcsen a tanulságot. Persze csak magamban.

Mit is csináljak? Egyáltalán is, meg karácsonyra készülőben is? Az ember, ha megvénül is, gyerek, aki menne az apjához. Ha volna. Helyette meghallgatom a Kaláka Együttes lemezét: Szabad-e ide bejönni Betlehemmel? Verseket zenésítettek meg, melyeket én már nem is ismerek. A betlehemi Gyermekek ihleti az utánam érkezőket is. Engem is holtig illenék ihletnie. Teszi is, ha engedem.

„Ótafán” három templom is van, s a falu egyik fele hivatalos is azokba. De csak az egyik, mert közel száz éve az egyik kálomista atyafi „megtért”. Annak a gyermekei – unokái, déd- meg talán ük-unokái is – adják ma már a falu másik felét. Szívják is fogukat az „áldás” miatt a község elöljárói: nagy a teher a falun, mert sok az iskolás gyerek. Torony meg templom nem árulkodik róla, de a takaros házakban a falu e másik fele is megünnepli, hogy Gyermekek született Betlehemben.

3.

Amikor Vajkból István lett, elrendelte, hogy minden tíz falu állítson templomot. Ma már van mindegyikben. A hitújítás okán akár három is, bár alig kétszáz ember lakik errefele egy-egy községben. Pap annál kevesebb. Míg élt a szomszédban az öreg pap, hozzánk is eljött Trabantjával Budaváriba három hetenként... Őt község volt rábízva, szegényre. De meghalt, s a szomszéd „kollégának” most már tíz falut kell ellátnia. Falut? Inkább csak azt a néhány kedves idősebb asszonyt, akik füle még meghallja a harangszót. Elég gond is a püspöknek az „állomány-megőrzés”, mármint az épületeké. Ha nincs elegendő államsegély, bizony előbb-utóbb lepusztulnak a múlt században vagy még régebben épült kicsi templomok. Haj, jaj!

4.

Hogy is csináltad, Betlehemi Gyermeke? Mennyi segítyt is igényeltél az állami meg az egyházi költségvetésből? Pilátustól vagy Kaifástól? Mennyire is rúgtak vállalkozásod anyagi meg személyi költségei? Nem is voltak ilyen tételeid? Költségvetésed sem volt? Ettetek ott, ahol szolgáltatok, és aludtatok Getszemáni meg egyéb nevű kertekben, ha rátok esteledett... megirigylve a madarakat, mert fészkeikbe, s a rókákat, mert barlangjaikba bújhatnak.

Mivel beengedték kis csapatodat a zsinagógákba, a templomba, éltetek a lehetőséggel, de magatok szentélyt nem építtettek. Jó volt a rét, a hegy, a tópart, Péter anyósa házának eleje is, ha a házban, alkalmi „szentélyedben” már nem fértetek. Megvoltatok „kommunális” épületek nélkül is. Még a régiek karbantartásának gondját sem vettétek magatokra. Rítusaitokhoz elég volt a Jordán-part, meg a vacsoramaradékból egy falat kenyér s egy nyelet bor. S így is „nyomos” lettél..., azaz nyomot hagytál magad után. Nem is mégis, hanem inkább éppen ezért.

Szenyezzük a környezetet, mert folyvást dagad az infrastruktúránk; pusztá létünknek is, méginkább vállalkozásainknak – ez elengedhetetlen feltétele. Egyre ártalmasabb hulladékhegyeket hagyunk magunk után s mögött, mert egyre többet akarnánk birtokolni ahhoz, hogy létezni tudjunk. Názáreti, Te másképpen láttad a dolgokat, s a hogy helyére Nálad a vagy került: Létezni vagy birtokolni? – erről beszélt a „jóhíred”. S a válaszaid egyértelműek: Nem a vagyon adja az életet..., Keressétek inkább az Isten országát, a többit majd megkapjátok ráadásul..., a szegények a boldogok, és szerencsétlenek meg esztelenek a gazdagok. S ránk bíztad, hogy vigyük szét az egész világba ezt a jóhírt: nem kell gazdagoknak lennünk ahhoz, hogy létezhessünk. Fegyvereket sem kell gyártanunk és forgatnunk, hiszen nem olyan a kincsünk, gazdagságunk, amit ilyen eszközökkel kellene megvédenünk.

5.

Hova menjünk, ahol hitelre találhatunk szavaid? Hova, ha nevedben raboltuk össze a Föld elmarkolható kincseit. Ha ennek érdekében a te nevedben paráználkodtunk minden lehetséges hatalommal..., legutóbb Hitlerrel és Sztálinnal is. Tettük, csak hogy fenntarthassuk intézményeink maradványát, vagy hogy, ha lehet, monopolhelyzetben ígérgethessük az örök életet a kárvallottaknak. Meg még a kiváltságosoknak is: ők, az összerablók is számíthatnak az örök élet odaítélt nagy-nagy dajdájára, ha építgetik, vagy legalább karbantartják műemlék-templomainkat, meg ha fizetik hitoktatóinkat.

Totálkárossá lett az ügyed, Betlehemi Gyermeke! Mesélhetünk az élet négy vagy öt milliárdnyi kárvallottjának születés körülményeiről: jászolról, istállóról, akár miről. Hitel nélküliek lettek szavaink, és nemcsak az ázsiai nagyvallások hívei számára. Beszélhetünk a megkeresztelteknek is. Immúnisak lettek tanításoddal szemben, mert ők aztán igazán tudják, hogy mi a szöveg, meg mi a valóság. Kétezer esztendő, Jézust meghazudtoló s megcsúfoló „keresztény” múltunkkal a hátunk mögött hogyan is lehetne hitelre méltó szót mondanunk?

6.

Hát akkor némuljak el? Nem tehetem. Nem, hiszen ma már nem is szólnunk, hanem kiáltanunk kell. Bizony kell, mert napjainkban már nem is kortársaink, hanem gyermekeink és unokáink kirablásánál tartunk. Nincs választásunk: vagy megértjük Jézus jóhírért, vagy elpusztítjuk az életnek még a lehetőségét is. A magunkét is, meg még talán a patkányokét is.

Karácsony táján, ezenfelül van még egy szív-motívumom is. Egy Szedő Dénes nevű ferences írta Kodály pentatón dallamára jó félszázada ezeket a sorokat:

Rossz a Jézus kis csizmája, sír a ködmöne.

Ázik-fázik, megveszi az Isten hidege.

Hogyha volna kis csizmám, Jézuskának odaadnám.

Báránybőrös ködmönkémmel jól betakarnám.

Akkor hozzám hajolna, talán meg is csókolna,

Boldogabb a széles földön senki sem volna.

Az utolsó két sor refrén. Meg is ismétlem őket magamban. Engedtesse meg, hogy ez is motiváljon. Indítson, hogy 1994. karácsonyán is tudjak énekelni Arról, akit anyja csak szalmára és jászolba tudott fektetni. Arról, akinek csak rossz csizma jutott, s akinek sírt a ködmöne.

De karácsonykor sem romantikázok. Karácsonykor is tudom, hogy nem Jézuskát kell öltöztetnem. Nem ő az, akit puha meleg takaróba kellene göngyölgetnünk, akármilyen szépen cseng is erről az ének: Fenyőgallyas Kisjézuska... Az evangéliumok ismerői jól tudják: életében sem az volt mestersége, hogy őt szolgálják ki. Gondoskodott róla, hogy halálában se Vele legyünk elfoglalva: amit egynek teszten a legelesettebbek közül, velem tettétek – tanította. Az evangélium szava ez: oda kell ültetni a közel hatmilliárdnyi emberiség kivétel nélkül minden tagját az élet asztalához. A nyáron kaptam egy megválaszolendő kérdéssorozatot egy olasz folyóirattól. Az egyik kérdés így hangzott: Van-e a Bokornak, van-e nekem alternatívám a létező szocializmus bukása után az emberiség kenyér- és egyéb gondjainak megoldására? Idéznék valamit válaszból.

„...a 'szocializmus', mint eszme találhat nem-politikai utakat. Ez esetben azonban a francia forradalom harmadik eszméjét-eszményét is működésbe kell hoznia, azaz az egyenlőséget meg kell fejelnie a testvériséggel. Kell-e még ezek után idéznem a gazdag ifjúnak mondott jézusi szavakat: Add oda mindened..., avagy a beszámolót az első keresztények életéről: senki nem mondott semmit magáénak, hanem mindenük közös volt. A szentté levésnél olcsóbban nem lehet megoldani az emberiség gondját... Arra teremtdtünk, hogy szentekké legyünk. Amíg ezt nem akarjuk, bajaink lesznek. Ha majd akarjuk, el kezd világosodni. Nincs más ideálunk, mint a 'szocializmus'. A jézusi ideál sem más. Egyetlen emberi ideál van. A nevük lehet koronként különböző. Hogyne volna alternatívánk. A Jézust követő keresztények élete – ez az alternatíva. Meg minden más gondolkodó és jószándékú ember velük közös vállalkozása. Nincs is más bajunk, csak az, hogy nemigen akadnak jelentkezők az alternatíva vállalására.”

7.

Pedig az Isten gondolatait tolmácsoló prófétai szó figyelmeztet. Jó két és félezer év óta egyfolytában teszi; erre a vállalásra figyelmeztet: „Sion népe, íme jön az Úr, hogy megmentse a nemzeteket!”. Az „advent” időszaka, melynek tövibe írom e sorokat, erről a jövősről, érkezésről értesíti a liturgia eszközeivel az egyházi közösségemhez tartozókat. S egy Izzajás nevű tolmács azt is tudja, hogy ezt az érkezést el kell készíteni:

Kiáltó hangja szól a pusztában.

Készítsétek el az Úr útját,

tegyétek egyenessé az ösvényeit,

minden szakadékot töltsétek fel,

minden hegyet és halmot hordjatok el,

legyen a görbe út egyenessé,

a göröngyös simává:

és meglátja minden halandó Isten szabadítását.

Aki az Isten tolmácsaira figyel, az fel tud tölteni egy szakadékot: a vallásos meg a nem-vallásos ember között meredő. Azt, hogy az egyik a túli, a másik pedig az itteni világról beszél. Az Isten tolmácsára figyelő ember jól tudja, hogy itteni szakadékot kell feltöltenie, itteni ösvényeket kell egyengetnie, itteni halmokat kell elhordania, itteni szabadítást kell megtapasztalnia.

Aki Isten tolmácsára figyel, az a létező szocializmus bukása után sem cserél eszmét és eszményt. Az bizony többet akar, minthogy a Hegyeshalom és Békéscsaba között élőket beügyeskedje a magas szintű fogyasztás észak-atlanti paradicsomába. A Hadkötelezettséget Ellenzők Ligájának minapi közgyűlésén egy idősebb hölgy szájából hangzottak el az alábbi szavak: „Tudatformálásra van szükség, ha a Föld milliárdnyi éhezőinek sorsán fordítani akarunk; arra, az osztozás jézusi gondolatát megérteni és magukévá tenni akarás érdekében is. A szegény asszony példázatát csak az tudja érteni és utánozni, akinek mélyen benne él tudatában és a szívében is, hogy nincs magántulajdon. Nincs, mert amit birtokolni vélünk, azt Istentől csak sáfárkodásra kaptuk, és mások javára kell sáfárkodnunk vele. Ebből az alapmagatartásból nőhet ki az óhajtott Bokor-Jeruzsálem”.

8.

Ismételgetem, ízlelgetem testvérem szavát: Bokor-Jeruzsálem, Bokor-Jeruzsálem. Ady Endre írt valamikor cikket a korroboriról. A korrobori afrikai törzsi tánc. Két törzs egyesülésekor táncolják. Ez teszi a kettőt eggyé. Ady arra gondolt, hogy magyarnak és zsidónak kellene eljárnia e táncot. Én többre gondolok. Kevés nagyobb tragédiája van kultúrkörünk történetének, mint a zsinagógának és Jézus mozgalmának (az egyház) kettészakadása. Nem lehet egyesülnie az emberiségnek Isten és ember szeretetében, amíg ez a szakadás fennáll. Útjába fekszik minden nemesnek. A jó pápa, XXIII. János megtette már ez irányban az első lépést. Folytatódnia kell, hogy legyen második és legyen végső lépés is. Nem tudnak eljönni Sionhoz a nemzetek megtanulni Isten szeretet-törvényét, amíg nem lesz Jeruzsálem újra közös anyánk: zsidóké is, keresztényeké is. Mért maradjon kettő, amit Isten egynek akart, s aminek megbontására Jézus sohasem gondolt? A Bokor-Jeruzsálem nem egy népé, nem egy vallásé, hanem a diszkriminációt nem ismerő szereteté.

Ennél kevesebbrel nem tudok Betlehembe menni. Valami méltó ajándékot kell vinnem a Kisjézusnak. A szívemet kell jászla elé tennem. Mindenkit egybeölelni akaró szívet. Kevesebbet nem adhatok Neki! Én már biztosan nem.

HISZEK EGY MINDENTADÓ ATYÁBAN?

XVII. évfolyam 4. szám

Az ember gondolkodó lény. Gondolatait másokkal is megosztja. Magam is gondolkodó lénynek ismerem magam. Meg is osztom másokkal gondolataimat. 50 éves koromra megírtam a KIO-t, *a Bokor zöld-filozófiáját*. Saját nemzedékének általam legtehetségesebbnek vélt tagja el is olvasta. Ezt mondta róla: *Ha ma nem is jegyzik a tőzsdén, valamikor a szakmában mindenki erre fog hivatkozni*. Harminc éves volt, amikor ezt mondta. Aztán kiábrándult belőlem s a KIO-ból is. Negyven évesen azt mondta, hogy a Bokorban agymosás folyik. Fülem hallatára, s egy nyilvános előadásban. 55 évesen meglátogatott. Emlékeztettem rá, mit mondott 15 évvel korábban. Mondott valamit. Nem volt számomra fogható a tartalma annak, amit mondott. Kértem: írja meg a Koinóniában ezt az agymosás-témát. Nem vállalta. Ma is becsülöm őt és szeretem is. Azt hiszem, hogy ő is így viszonylik hozzám.

Jézus gondolkodó lény volt. Nem írta le, amit tanított. Fölöslegesnek gondolta. Úgy vélte, hogy a tanítása az ember számára nyilvánvaló. Kivégezték azért, amit tanított, s a tanításával megegyező élete miatt. A KIO-ban ezt a jézusi életet és tanítást mondtam el a magam tehetsége szerint. Az is agymosás volt, amit Jézus csinált azzal, hogy tanított? Attól tartok, hogy látogatóm azt is agymosásnak tartja. S következtetek: az ember agymosó lény, s ha közli gondolatait az őt körülvevő világgal, akkor szükségképpen agymosást végez. Az ember, ha méltó nevére, akkor szükségképpen agymosását végez. S ha az ember névre méltók vagyunk, akkor agymosást végzünk. Folytatom tehát az agymosást, s mondom tovább olvasóimnak, hogy mit hiszek.

Hiszek egy Istenben... Nem. Tudom, hogy van Isten. Mit tudok róla? Az apostoli hitvallás következő két szava így hangzik: *mindenható Atyában...*

Az Atyával kezdem. A magam antropomorf módján legfeljebb még Anyának mondhatnám Őt. De hát patriarkális társadalomban élünk, ezért aztán nem keckegek. Jézus is Atyának mondta az Istent: *Mi atyánk, ki vagy a mennyekben...*; *Fölmegyek Atyámhoz, s a ti Atyátokhoz* (Jn 20,17). Az evangéliumokban közel 300 ízben fordul elő ez szó, s most kiemelek ezekből egy egyetlen helyet: *Atyának se szólítsatok senkit a földön; egy a ti Atyátok a mennyi* (Mt 23,9).

Gyerekkoromban még értettük ezt. Még valamivel később is. '43-ban szenteltek pappá, s ha szüleim levelet írtak nekem, így címezték: Nagyságos és főtisztelendő piarista tanár úrnak. A *nagyságos* a tanárt illette, a *főtisztelendő* pedig a papnak járt. '45 tavaszán lettem *atyává* először. Két Svetitsbe járó lány jön fel a lépcsőn a debreceni piarista rendházban. Ott lakik akkor a Svetits igazgatója, Mellau Marci bácsi is: Hát ti mit kerestek itt? – A Bulányi atyához megyünk – válaszolják. Marci bácsi a fülem hallatára számol be ezen botrányról az ebédlőnkben. Nem tudom lekottázni a beszámoló dallamát: az *atyához...* mennek. Merő újdonság volt ez a magyar történelemben: egy piarista tanár, aki *atya*. A '45 utáni világ hozta ki ezt belőlünk. Megbecsülés volt benne. Megszűnt a plébános úr, a tisztelendő úr, s átvette helyét az *atya*.

Nem mindenütt. A piarista iskolákban maradtunk továbbra is tanár urak. A Bokorban is megvoltunk jóideig mindenféle atyázás nélkül. Hosszú szünet után megjelent a 70-es évek elején egyik péceli lelkigyakorlatunkon egy piarista tanár, aki gimnáziumi növendékem volt még a 40-es években Debrecenben. Találkozott a lelkigyakorlaton volt debreceni társaival is. A lelkigyakorlaton résztvevők között voltak papok is, s e régi debreceni piarista tanítványom ezt találja mondani: *Hát akkor előbb az atyák s utána a testvérek...* Megáll a kanál a levegőben, s megszólal egyik debreceni kortársa: *E... (a keresztnéve) mit mondtál?...*

Vannak közöttünk atyák is, anyák is. Olyan is van, aki 16 gyermeknek adott életet, de lenácizzuk, lezsikézzük őket, s nem érzik emiatt megkisebbitve magukat A Bokorban nincsenek atyák-anyák, csak testvérek (és kedves laikus hívek sincsenek), akik Jézusnak a tanítványai kívánnak lenni, aki ezt mondta tanítványainak: *Ti pedig mindnyájan testvérek vagytok* (Mt 23,8). Magázás önözés, urazás, hölgyezés sincsen, következként mindenki tegez mindenkit, mert mennyei atyánkat is, Jézust is tegezzük, amikor imádkozunk hozzájuk, beszélgetünk velük. Szüleinket is tegezzük, s azok barátait is. Ha egy nemzedékkel idősebbek nálunk, hozzájuk tesszük keresztnévükhöz a bácsit vagy a néni: Jóska bácsi, Teri néni. Bár nőtestvéreink némelyike tiltakozik ellene, hogy nénizze őket a következő nemzedék. Ennyivel is fiatalabbnak érezhetik magukat.

Mikor két és fél éve visszaköltöztem a piaristákhoz, engem is atyáztak már, de hamar leszoktattam rendtársamat erről, s a jézusi szóhasználatra bírtam őket. Csodálkoztak, de megértették, s így aztán hetven év korkülönbség ellenére is tegeznek és Gyurka bácsinak szólítanak. Legalább ennyiben honi, azaz Bokor-levegőt érzek magam körül. Hát ez volt apostoli hitvallás következő két szavának az egyike, s a könnyebben elintézhető: nem terjesztjük ki magunkra azt, ami csak az Istent illeti meg, a papjait nem. Az édesapám, ídesapám, az más tézisa. Van nekünk földi apánk is, de őt nem keverjük össze mennyei atyánkkal, ők csak földi apáink. Meg is becsüljük őket: sem apánkat, sem anyánkat nem szólítjuk keresztnévükön.

A másik szóval már több bajom van: s ez a *mindenható*. Jézus ajkán nem találjuk, az evangéliumokban sem, Pálnál egyszer, s ott is idézet az Ószövetségből (2Kor 6,18), és még 9 ízben a Jelenések könyvében, s bizony-bizony nagyon nem jézusi tartalommal: Sátáni lelkek, akik csodákat művelnek, és elmennek a földkerekség királyaihoz, hogy *harcra toborozzák őket a mindenható Isten nagy napjára* (16,14). Hát ez mi? A földi királyok harcolni készülnek az Isten napján??? A másik idézet még cifrább: Szájából éles kard tör elő, hogy lesújtson a nemzetekre. Vasvesszővel kormányozza majd őket, és *tapossa a mindenható Isten haragja tüzes borának sajtóját* (19,15) – s maga Jézus az, aki tapossa, a *Királyok Királya és Urak Ura*.

Ez aztán a botrányok botránya: éles karddal sújtani, vasvesszővel kormányozni, bosszúállás borsajtóját taposni, s mindezt Jézus teszi!!! *Ah, hova vesztet el így?* – kértem Vörösmartyval. Hát az Újszövetség szent könyveinek záró fejezetébe kerültem, melyet maga a Szentlélek diktált a szent szerzőnek. Ébren vagyok, vagy csak lidérces álom gyötör?

Hát én ebből a fajta mindenható Istenből bizony nem kérek. A mindenható azzal lett mindenható, hogy *mennyeinek és földnek, minden látható és láthatatlannak Teremtője*. Hát ezt nincs is ki vitassa, ha egyszer nemcsak hiszi, hanem tudja is, hogy van Isten fölöttünk. Ezen túl viszont már baj van a mindenhatóságával. Vírust is teremtett az Isten, s a vírusok megtámadhatnak minket is, szereteteinket. S akkor elkezdünk könyörögni mindenható Istenünknek, hogy küldje már mindenható hatalmával a vírust a francba. S nem küldi. Nem tapossa meg a bosszúállás vírus-sajtóját sem. Ugyan már mért nem? Hát szívtelen! Mit sem tesz, ha egyetlen gyermeket gyöttri a 40 fok fölötti láz, s mehetek koporsót venni számára, melyben eltemethetem minden reményemet. Aki mindenhatónak mondja az Istent, annak szívtelennek is kell mondania őt. Vagy nem mindenható, s nem is szívtelen, csak tehetetlen.

Nem küld 12 légiónál többet, hogy kimentse egyetlen Fiát a Golgota gyötrelmeiből, s a Fiú kérdezheti majd: *Istenem, Istenem, mért hagytál el engem?* Tény: az ember ki van szolgáltatva a betegségeknek, az emberi gonoszságnak és a halálnak. Tény: tehetetlenek vagyunk velük szemben. Tény, hogy Isten csak nagyon rendkívüli esetekben hajlandó beleavatkozni a világ folyásába és csodát tenni. És még egy nagyon súlyos tény: mindannyian titkon reménykedünk abban, hogy ha nekünk, szereteteinknek lesz bajunk, akkor Isten belenyúl a folyamatba és csodát tesz. És tény, hogy az esetek statisztikai többségében nem tesz csodát még a – mi kedvünkért sem.

Nem gyötöröm tovább magam és mondom a megoldást: A teremtéssel befejeződik Isten mindenhatósága. Azon túl átveszi a szerepet a megteremtett világ – öntörvénye. A vírus szabadon öl, az ember, az urak, a földi hatalmasságok nyugodtan ölnek, a halál pedig úr mindenki felett. S igaz az, amit Vörösmarty énekel 1851-ben:

Mint a földmivelő jól munkált földbe magot vet

S várja virulását Istene s munka után:

Úgy a sírokkal felszántott földbe halottait

Hordja koronként a végtelen emberiség,

És haloványan a dús, a szegény és koronás fők

Mennek alá, víg, bús, balga, mogorva vegyest.

Az események közvetlenül az Isten által megteremtett világ öntörvényének a kezében vannak. A vírus, az embertársaink, az urak és a halál mondják meg, mi lesz velünk. A mindenható Istennek összesen annyi köze van ehhez, hogy ezek az erők nem szabhatnák meg sorsunkat, ha Isten nem teremtette volna meg láthatókat és a láthatatlanokat. Ha Istent, a mindenhatót tesszük felelőse a közvetlen okokért, akkor két lehetőségünk van: azt mondani, hogy legyen meg a te akaratod, vagy azt, hogy Istenem tégy csodát. Ha viszont nem tesszük Istent felelőse mindazért, ami történi velünk, akkor igénybe vesszük az orvostudományt, Hogy egyszerűbben mondjam: ha fáj a fogunk, elmegyünk a fogorvoshoz, s nem imádkozzuk sem azt, hogy legyen meg a te akaratod, sem azt, hogy tégy csodát. Hogy folytassuk tehát hitvallásunkat?

Hiszek egy Istenben, és milyen Atyában? Egy Atya nem fertőz vírussal, nem küld halába. Egy atya vagy anya csak jóra int. Ha támad a vírus, orvoshoz visz és ápol. Ha embertársaim bajt okoznak nekem, meglátogatnak a börtönbe, s ha meghalok, eltemetnek. Egy atya vagy anya csak jót tesz gyermekének. Egy atya egy anya csak ad. Nem kellene-e Istent inkább mindentadónak mondani? Ezzel eleve kizárnánk minden negatívumot: vírust, öldöklést, halált.

A -ható melléknév-végből lesz a Hatóság főnév. A Hatóság jogért kiált. A jog a végrehajthatás erőszakáért. A –ható visz bele a jézustalanság közepébe. Ezzel szemben az -adó melléknév-végből lesz az Adás főnév. És az Adás, az minden porcikájában Jézust kiált. Az adni, a görög *didonai* igenév az Újszövetség egyik leggyakoribb igéje. Az evangéliumokban csak a *lenni, válni, birtokolni, mondani, érkezni, tenni* igék fordulnak sűrűbben elő nála. Az *adok* 231 ízben, s java részük Jézus ajkán. És nem kevés ízben az Istenről állítja Jézus azt, hogy Isten ad. Csak János evangéliumának egyetlen fejezetét vegyük szemügyre, a 17-iket! **Tizenhétyszer fordul benne elő az adni szó.**

E szavak után Jézus az égre emelte tekintetét, és így imádkozott: „Atyám, elérkezett az óra. Dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. Hatalmat **adtál** neki minden ember fölött, hogy akiket neki **adtál**, azoknak örök életet **adjon**. Az az örök élet, hogy ismerjenek téged, az egyedüli igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust. Én megdicsőítettelek a földön: a feladatot, amelynek az elvégzését rám bízta, elvégeztem. Kinyilatkoztattam nevedet az embereknek, akiket a világból nekem **adtál**. A tieid voltak, s nekem **adtad** őket, és megtartották tanításodat. Most már tudják, hogy **minden, amit nekem adtál**, tőled van. A tanítást, amit kaptam tőled, tovább**adtam** nekik. El is fogadták, s ezzel valóban elismerték, hogy tőled jöttem, és elhitték, hogy te küldtél engem. Értük könyörgök. Nem a világért könyörgök, hanem azokért, akiket nekem **adtál**, mert a tieid – hiszen ami az enyém, az a tied, s ami a tied, az az enyém –, és én megdicsőültem bennük. Én nem maradok tovább a világban, de ők a világban maradnak, én meg visszatérek hozzád. Szent Atyám, tartsd meg őket a nevedben, akiket nekem **adtál**, hogy egyek legyenek, mint mi. Amíg velük voltam, megőriztem őket a nevedben, akiket nekem **adtál**. Megőriztem őket, senki más nem vett el közülük, csak a kárhozat fia, így beteljesedett az Írás. Most visszatérek hozzád, ezeket pedig elmondom a világban, hogy örömöm teljesen az övék legyen. **Áadtam** nekik tanításodat, de a világ gyűlölte őket, mert nem a világból valók, amint én sem vagyok a világból való... és szereted őket, amint engem szeretted. Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem **adtál**, ott legyenek velem, ahol vagyok, s lássák dicsőségemet, amelyben részesítettél, mivel már a világ teremtése előtt szeretted... Megismertettem velük nevedet, és ezután is megismertetem, hogy a szeretet, amellyel szeretsz, bennük legyen, s én is bennük legyek.”

Jézus egyszer sem ejtette ki a száján Istenről, hogy mindenható. Szentmisénk szövegében pedig többször is halljuk: Gyónom a **mindenható** Istennek... Irgalmazzon nekünk a **mindenható** Isten... Hiszek egy Istenben, **mindenható** Atyában... Imádkozzatok, testvéreim, hogy áldozatunk kedves legyen a **mindenható** Atyaisten előtt... Valóban méltó és igazságos, illő és üdvös, hogy mindig és mindenütt hálát adjunk Néked, mi Urunk, szentséges Atyánk, **mindenható** örök Isten...

Ő ugyanis szenvedésének előestéjén tiszteletreméltó szent kezébe vette a kenyeret, és szemét az égre emelte, tehozzád az Istenez, **mindenható** Atyjához... könyörögve kérünk, mindenható Istenünk... Áldjon meg benneteket a mindenható Isten. Éppen hétszer.

Nagyon Jézushoz illőnek és méltónak gondolnám, ha lecserélnők mind a hét helyen a **mindentadó** szóra.

TAMÁS, AZ EGYHÁZJOGÁSZ, A FILOZÓFUS...

XVIII. évfolyam 4. szám

Meghalt Tamás, és a hagyatékát gondozó Márta megkért, hogy én is írjak valamit Tamásról. Szeretnének egy könyvet kiadni – emlékezetét ápolandó. Ezt küldtem Mártának:

1982. április 21-én Lékai bíborosnak Rescriptum iustitiae című nagy terjedelmű munkájának elején Vass Tamás ezeket írja: „P. Bulányi György atya vezetése alatt működő kis csoportokról Kovács László és Gromon András felfüggesztésének nyilvánosságra hozataláig még csaknem is tudtam, azóta módom volt velük és működésükkel megismerkedni, de hangsúlyozni kívánom, hogy egyetlen kis közösség tagja sem vagyok. Ennek oka nem az objektív egyetértés hiánya, hanem csakis az én egészségügyi és alkati alkalmatlanságom.” (Karácsonyi ajándék 80. kötet 107. oldal, 1982-7 – Samisdat.)

– Halász Endre péceli plébános szólt nekem, alighanem '81 őszén, hogy levélben megkereste őt egy általa nagyra becsült, kereten kívüli váci egyházmegyés, egészségileg megrokkant pap. Nem volna-e kedvem vele együtt meglátogatni? Volt.

Így ismertem meg Tamást. Elmondta, hogy a Szabad Európa adásaiból hallott a Bokorról, amely akkoriban került a magyar közélet ablakába. Tamást érdekelte a magyar katolikus underground minden ügye. Mi volt az az underground? Keretben levő és kereten kívüli papok egyaránt tették a dolgukat, foglalkoztak azokkal, akik érdeklődést mutattak az Egyház élete iránt. – Vatikáni egyházi férfiú érdeklődik ezekben az években egy Rómába kikerült paptól, hogy miféle jelenségről van itt szó. A válasz: „Generális atya, minden valamirevaló rendes pap ezt tette, csak így tudtuk felkelteni és kielégíteni a hívő katolikus nép igényeit.” Ilyen volt ő is, a péceli plébános.

Tamás mérföldes csizmákkal járta be a Bokrot. Olvasott és olvasott. Mit? A Bokor samisdat teológiai irodalmát. Örült annak, amivel találkozott. Egy-két alkalommal a pesti papi közösségbe is eljött, de nem bírta egészségileg. Az 1999-ben elhunyt Bokor-beli pap, Barcza Barna, szintén váci egyházmegyés, rendszeresen látogatta Tamást. Barátságuk eredményeként

Tamás megismerkedett több Bokor-beli fiatallal, akiknek filozófiai tanfolyamot tartott. Lelkesedtek érte és azért, amit tanított. Ennek a filozófiai kurzusnak irodalmi lecsapódásával nem találkoztam, de átnézve a Bokor samisdat irodalmát, nyomára bukkantam Tamás irodalmi tevékenységének, mellyel a Bokrot kívánta szolgálni. Két terjedelmes írásművére akadtam. A következőkben ezekből szeretnék ízelítőt adni. Az egyik a már említett Rescriptum iustitiae, magyarul:

AZ IGAZTALANUL MEGHURCOLTAK JAVÁRA

Mi ez az írás? Levél Lékai bíboroshoz és a magyar püspökökhöz. Tárgyát megjelöli a bevezető mondat: „Alulírott Vass Tamás P. Bulányi György piarista szerzetes tanár úr és az általa vezetett kisközösségekben működő paptársai ellen folytatott, folyó vagy a jövőben esetlegesen kezdeményezett processus criminalis (bűnpere) ügyében kívánok részben tanúságot tenni, részben számukra favorabilis restrictum iustitiaet (kedvező és igazságos felmentést) kérni.”

– Tamás levelét nagyon nehéz bemutatni az olvasónak. Magyarul van írva, de egyházi jogi a fogalmazás, amely akkor közérthető, ha latinul beszél. Ennek az eredménye lesz a bevezető idézett mondat is, amelyet le kell fordítani az olvasó számára. De nem elveszett az a hét, amit Tamás rááldozott e levél megírására. Lesz még idő, amely feldolgozza a magyar katolikus

Egyház e szomorú időszakát, amelyben a hierarchia a pártállam parancsára kényszerült kést fogni az Egyház hűséges gyermekeire. Tamás húsz éve írt levele ekkor kordokumentum lesz, mely életes képpel szolgál arról a megkötözött állapotról, amelybe az Egyház hierarchiája került a Vatikán keleti politikája, az 1964. évi „részleges megállapodás” és Mindszenti bíboros pápai félreállítása következtében. Mutatóban ezért idéznék egy részletet ebből a száztíz lapos levélből.

„Interjú Miklós Imre államtitkárral, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével az egyházpolitika mai kérdéseiről” (Népszabadság 1982. február 20.). Az államtitkár így beszél: „... A változó körülmények között a felmerülő új jelenségeket tanulmányozva és elemelve a legfontosabb, hogy az egyházpolitika segítse a párt szövetségi politikájának mind teljesebb megvalósulását.”

– Most halljuk, mit mond erről az államtitkári mondatról Tamás: „Aki tisztában van a marxista ideológia lenini akkomodációjával (*alkalmazás*), s így konkrétan az elmélet gyakorlati, dialektikus, ámde progresszív jellegű megvalósításával, az tudja, hogy az úgynevezett szövetségi politika nem más, mint a nyíltan ateizmust hirdető egypártrendszer azon törekvése, hogy az összes számottevő szervezetet – módszeresen – saját ideológiájának megvalósítására használja fel. Magyarországon ilyen társadalmi szervező tényező az Egyház is. Bármennyire ellentmondásosnak tűnik is, e szövetségi politikából gyakorlatilag az a világos következmény származik, hogy az ateista elveket magával az Egyházzal akarja végrehajtatni. Ezért tehát a dialektikus haladást alapul véve nagyon is elképzelhető, hogy az Egyház és az állam között létrejött konkordátum szövege, mely a szövetségi politika alapjául szolgált, a közös etikai pontok hangsúlyozásával még semmiben sem tért el az isteni és az egyházi törvénytől, de a progresszív megvalósítási gyakorlat már menetelesen egyre több olyan elemet tartalmaz, melynek végrehajtása egyre inkább összeegyeztethetetlen az isteni és az egyházi törvénnyel. Erre utal az államtitkár idézett mondatából a *mind teljesebb megvalósulás* is...

Amennyiben tehát a „bulányisták” vagy akárki más engedetlen vagy kontesztál, ez az engedetlenség vagy kontesztálás nem az isteni és egyházi törvényen alapuló Tanítóhivatal vagy hierarchia ellen szól..., hanem azok ellen a törvények ellen, melyek nem isteniek, nem jézusiak –, bárki és bármilyen hatalom hirdesse is, akár keleti, akár nyugati, akár úgynevezett marxista, akár úgynevezett kapitalista. Minden hatalom ellen, amely ellene mond a természet- és isteni jog alapján az emberi méltóságnak, a szabad akaratnak.”

Kell-e mondani, hogy Tamás semmiféle választ nem kapott a hierarchiától, levelének Címzettjétől. De azért nem dolgozott hiába, a Karácsonyi Ajándék 80. kötete őrzi a levelet, és az idő és örökkévalóság neki dolgozik, meg annak az Istennek, Akit életével szolgálni akart. A Karácsonyi Ajándék 92. kötete (1983/10) is őrzi nyomát: INTRODUCTIO, azaz bevezetés a Keressétek Isten Országát Című könyvhöz. Terjedelme még nagyobb, mint az előzőnek, a Rescriptum iustitiae-nek. Tamás felhasználta ezt az Introductiót arra, hogy elmondja: hogyan látja a világot. Tamás-módján mondja el- tehát filozófusként, pszichológusként. Megvallom, kevés a műveltségem arra, hogy Tamást interpretálni tudjam.

Már az egyházjogászt is inkább csak sejtettem, mint értettem. A filozófus és pszichológus Tamást inkább csak csodálni tudom, s reménykedni abban, hogy barátai, tanítványai között akad olyan, aki kéziratából fel tudja támasztani azt a skolasztikát, amelyet egy másik Tamásnak, az Aquinóinak nyomán a mi Tamásunk a II. Vatikáni Zsinatot követően korszerű ruhába öltöztetett.

A mondott Introdukció azonban filozófián és pszichológián túl még egyéb „mellékterméket” is eredményez. Ezt az egyebet nehéz meghatározni. Inkább idézek egy szakaszt az Introdukcióból, s ennek nyomán igyekszem majd nevesíteni ezt az egyebet. A felvilágosodás indította szekularizációról beszél ebben a szakaszban.

A szekularizáció „legkonkrétabban a pasztorációban váltott ki változási folyamatot, melynek lényege: a pásztor menjen a nyája után. Sokan voltak, akik utolérték a nyáját és azonosulási problémával küszködtek, küszködnek. Az Egyház gyakorlati életén belül a szekularizáció oly nagyarányú konfliktust idézett elő, amilyen nagyarányú a távolság az Egyház és a jelen szekularizált világ között. Ezen a távon helyezkednek el a nyájuk után menő pásztorok, egymástól meglehetősen távolságban. A pasztoráció fejlődés legújabb szakaszán találhatók a bázisközösségek. Azok a pásztorok, akik ilyen bázisközösségeket hoztak létre, nyilvánvalóan utolérték nyájukat. Ám ez még nem minden, mert mihelyt utolérték, kezdtek szót váltani velük, s hamarosan rájöttek: a kollektivizált ember csak sok egyedet ismer, akik többé-kevésbé egyformák, és nincs pásztori előjoguk. Ha a pásztorilyen körülmények között kommunikálni akart nyájával, e kommunikációt kénytelen volt mintegy a nyáj tagjaként, velük egy szintről indítani. A nyájon belül megszerezhetette ugyan a jogot a vezetéshez, de a nyájminden tagjának van ilyen lehetősége. Ezzel elérhette, hogy a bázisközösség minden tagja olyan kötelességének érezze a pasztorációt, mint ő, a lelkipásztor. Innen már csak egy lépés a papi hivatások gyors növekedése, hiszen a bázisközösségekből egyre többen vehetik életre szólóan komolyan a

Jézus Egyházáért végzett munkát... A velük kapcsolatos ellenérzés azonban jelentékeny..., minél távolabb van ettől a homogenizációtól a szembenálló személy, annál inkább...”

Azt hiszem, Tamás itt rámutat a hierarchia idegességének arra az okára, ami a pártállami hatástói függetlenül is idegessé teheti a hierarchiát a bázisközösségek láttán. Ha nem megy a pásztor a nyáj után, ha nem válik homogénná a nyájjal, ha nem biztosít azonos lehetőségeket a magáéval a nyájtágainak, jelentkezik az „ellenérzés”. Hogyan fogalmazzuk meg Tamásgondolatának műfaját? Nem tudom most sem. Csak annyi világos, hogy lélektanilag fúr bele egy olyanjelenségbe, amely sorsdöntő lesz az Egyház életében a szekularizáció következtében: nincs hatékony lelkipásztorkodás homogenizáció nélkül, a papnak nincs előjoga, a laikus nem laikus, hátizsákjában hordja a marsallbotot; új idők új dalait énekelte vele Tamás.

Túl e „melléktermékeken”, azért foglalkozik a kiválasztott művel is. Kritikáját három szóban foglalta össze: maximalizmus, radikalizmus, egyoldalúság. Lássuk a nagy tanulmány befejezését!

Maximalizmus: – a szerző azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy a teljes jézusi programot kifejtse. Ez a program valóban maximális végcélú, amely az emberi természetnek megfelelő, az egész emberiség fejlődését meghatározó, az Abszolútumot megközelítő feladat – ez nem P. Bulányi György elvárása, hanem az Istené.

Radikalizmus: – A maximális célt teljesen elérni csak teljesen lehet. A szerző valóban nem törődik sem a metanoia, sem az állhatatosság lélektani problémájával, de nyilván nem is az a dolga ebben a könyvben. Dolga lehet, és kell, hogy dolga legyen neki éppúgy, mint bárki lelki vezetőnek a konkrét ember konkrét problémájával kapcsolatban: mégpedig a legmesszebbmenő megértésig, együtt munkálkodásig és segítségig.

Egyoldalúság: – A konkrét önzetlenség megnyilvánulása az éhezők táplálásában és az erőszakmentességben – magában a könyvben, tehát az elméletben nem kap nagyobb hangsúlyt, mint amennyit fontossága alapján, természetszerűen megérdemel. Az összes többi szeretet-programhoz viszonyítva a gyakorlatban e két konkrétum valóban messzemenően kimagasló hangsúlyt nyer, de talán így sem többet, mint amennyit a problémák akut jellege megkíván.

Csak tallóztam Tamás szellemi kincsei között. Ha valaki majd többre vállalkozik, s bemutatja nekünk Vass Tamás teljes szellemi arcát – a magyar katolikus Egyház oly sokak számára ismeretlen gondolkodóját –, a Karácsonyi Ajándék e két írásáról ne feledkezzék meg, sok kincset találhat benne.

FŐPAPOK, ÍRÁSTUDÓK ÉS VÉNEK...

XVIII. évfolyam 11. szám

És kötélből ostort fonván kihajtá őket a templomból (Kodály, Jézus és a kufárok), s a megtisztított templomban Jézus, a tanító, ismét tanít. Idézet következik: Odamennek a templomban tanító Jézushoz a főpapok s a nép vénei mondván: *Milyen hatalommal teszed ezeket? Ki adta neked ezt a hatalmat? Ezeket. Miket?* Utalhat a szó akár a templom tisztítására, akár a tanításra, akár mind a kettőre.

Ez a mai evangéliumi szakasz előzménye. S a mai szakasz folytatása? A gyilkos szőlőmunkásokról szóló példabeszéd, amely ezekkel a szavakkal fejeződik be: *és hallván a főpapok és a farizeusok Jézus példabeszédeit, megértették, hogy róluk beszél.* A 23-27. versekben olvasható az előzmény, a 33-46. versek mondják el a folytatást. Köztük a mai szakasz: a 28-32. versek. A 28. vers ezzel indul: *De mi a véleményetek erről?* Nektek! Kiknek? Nem mondja meg a szöveg. A befejező, a 32. vers sem mond többet: *ti nem hittetek Jánosnak, ti nem gondoltátok meg magatokat.* A misekönyv elé is teszi a mai szakasznak: Abban az időben Jézus ezt mondta a főpapoknak és a nép véneinek... De ez a nevesítés csak a mai szakasz előttiben: *a milyen hatalommal teszed ezt...* stb. szakaszban szerepel. A mai szakasz folytatásában viszont *a főpapok és a farizeusok*, ill. egyes kódexekben *a főpapok és az írástudók* szerepelnek.

Ha figyelembe vesszük az előzményt is, a folytatást is, akkor együtt van az egész színtársulat: főpapok, írástudók és vének. Nem restelltem a fáradozást, és konkordancia-szótárom alapján megállapítottam, hogy a szinopikusoknál 20 ízben szerepelnek együtt a főpapok és az írástudók, ill. ezek farizeusi válfaja, 15 ízben a főpapok és a nép vénei, s csak 3 ízben van együtt mind a három: *az Emberfiának sokat kell szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól.* A főpapok pedig – mint a Jézus elleni nagy meccs legfőbb érdekeltjei – még 25 ízben szerepelnek egymagukban is. Úgy gondolom, hogy ezzel szolid módon tisztáztuk, hogy a mai evangéliumi szakaszban kik lehetnek azok, akikről Jézus megkérdezi: *Mi a véleményetek?*

Felelhettek ezek, szegények, akármit. Akár azt, hogy a gyerek semmiképpen nem pofázhat szembe az apjával; az a kisebb bűn, ha végül is nem megy ki dolgozni a szőlőbe; tehát még mindig elfogadhatóbb az igentmondó, de nem teljesítő gyerek magatartása. Mondhatták volna azt is, hogy nem a duma számít, hanem az, hogy mégis kiment és dolgozott; tehát az teljesítette apja akaratát, aki végül is elment a szőlőbe. A zsidó hagyomány képviseli mind a két nézetet. A szakirodalomból tudom, hogy *a parancsot kiadó isteni tekintély nem tisztelése és el nem ismerése megbocsáthatatlan vétek, ezzel szemben egy tőle parancsolt dolog nem teljesítése esetén még lehetséges a jóvátétel.* Ezzel szemben a *Babiloni Talmud* szerint, ha ígéretről van szó, akkor *az igazak keveset beszélnek és sokat tesznek, az istentelenek pedig sokat beszélnek és nem tesznek semmit.* A kódexek alapján nem állapítható meg, hogy mit válaszoltak szegények Jézusnak. Hol az egyik fiút írják előre, hol a másodikat, s a megkérdezettek hol az elsőről, hol az utolsóról állítják, hogy az teljesítette apja akaratát. Hogyan is volt akkor? Az lett volna részükről az okosabb, ha azt válaszolják erre is, amit válaszoltak Jézus előző kérdésére: *Istentől vagy embertől volt-e János keresztsége?* Azt, hogy nem tudjuk. De nem akarták kitenni magukat annak a válasznak, amit erre kaptak volna Jézustól. Válaszolhatták volna azt is, mint igaz zsidók, amit a szakirodalom alapján az előbb idéztem: Istennek sohasem mondhatunk nemet. De okosan tették szegények, hogy nem ezt válaszolták, mert megkapták volna Jézustól, hogy ez az Istennek mondott igen nem sokba kerül nekik, mert eszük ágában sincs az igent teljesíteni. Inkább meggyilkolják a vállalásra őket figyelmeztetőket, a prófétákat. Ezeknek a gyilkosoknak a folytatói, a fiai ők, ezért díszítik a próféták sírjait. Sőt, maguk is prófétagyilkosok, most is éppen erre készülnek. Az a legvalószínűbb, hogy a nemet mondó, de végül is a szőlőbe kimenő gyerekekre szavaztak. S erre kapják azt a viszontválaszt, amit kaptak. De ugyanezt kaphatták volna az előző két válaszkíséret, probléma-megoldásuk esetén is. Szóról-szóra ugyanezt. Miért?

Azért, mert van úgy, hogy az embernek már minden mindegy. Sztálin halála után, '54 januárjában a Gyűjtőben éhségstrájkot kezdtünk – a jogainkért. X-eseknek voltunk minősítve: nem írhattunk levelet, nem kaphattunk beszélőt, és csomagot sem. A megbeszélrt reggelen vagy huszonötven nem vettük át a reggelit. Volt nagy ijedelem az operatívok körében. Dolgozni kezdtek, s a harmadik napon már csak hárman

maradtunk: én a 35 éves ért korú és két délvidéki 20 éves, akiket Titó átdobott a határon. Az ötödik napon, elkezdtek mesterségesen táplálni – gumicsővel, tölcserrel. Két társam ezt már nem vállalta. Engem elkülönítettek, s jöttek a látogatók – a minisztériumból. Az egyikük így elmélkedett: a haláltól nem fél, a többen meg már túlesett... A folytatás, amit nem mondott: *nem tudunk mit csinálni magával*. Jézusnak ezen a beszélőn, amikor megkeresik őt a főpapék már minden mindegy. Tisztában van vele, hogy már csak napok választják el a letartóztatástól, s mondja, ami belefér.

Fölállítja tehát a főpapok-írástudók-vének fronttal szemben a másik frontot: a vámosok és az utcanők frontját. Ezek hittek Jánosnak, a Keresztelőnek. Ti pedig láttátok, hogy milyen hatással volt rájuk János, és ti ennek a hatására se hittetek Jánosnak. Kérdezem: miért a vámosokat és az utcanőket emeli ki Jézus azokból, akik hittek Jánosnak? Hiszen Jézus maga is hitt neki. A Zebedeus-fiak is, Péter és testvére, András is hitt neki? Talán tetszenek Jézusnak ezek a foglalkozások? Nem tetszenek. Csak az tetszhetik bennük Jézusnak, hogy a társadalomnak azon rétegeihez tartoznak, amelyekből Jánosnak is, neki is sikerült tanítványokat szerezni. Ennek igazolására elég Mátéra és Mária Magdolnára gondolnunk. Csak ezen foglalkozásokat kultiválók sorából kerültek ki Jézus tanítványai? Szó sincs róla. Nem maradt fenn a tanítványok személyi igazolványa, de enélkül is tudjuk, hogy Péter Andrással együtt s a Zebedeus-fiak is halászok voltak. A szakirodalomból viszont az is tudható, hogy a Jézus korabeli Izraelben ezt a szakmát nem sokra becsülték. Alighanem azért is, mert nem lehetett meggazdagodni belőle. Hogy a tanítványok másik, nagyobbik felének mi volt a foglalkozása, erről csak annyit tudunk, hogy főpapok, írástudók és vének nem akadtak köztük.

Nagyon megbotránkoztató dolgot fogok mondani. Jézus szeretett sarkítani. Kik beszélnek sarkosan? Akik magyarul akarnak beszélni, közérthetően, félreérthetetlenül. Csak a főpapok, írástudók és vének kívánták pokolba Jézust? Szó sincs róla. Az alpapok, a falvak zsinagóga-elöljárói, a kisvárosi tisztos polgárok is. Mindazok, akik nem szeretik a harsány prófétákat, s azokat akik arról énekelnek, hogy nem lesz mindenkor így. Mindazok, akik tudják, hogy úgy lehetne bizony holnap is, ahogyan ma van, ha az ilyen Jézus-félék nem köpnének bele a levesükbe azzal, hogy holnapra megforgatják az egész világot. Mindazok a fal mellett járók, akik számára az élet nem egészen elviselhetetlen, s akik e rokonhelyzetük következtében találkoznak a főpapok, az írástudók és vének barátságos tekintetével. Az a sarkítás, hogy ezekről a gyalogjárókról Jézus nem beszél, csak az aktív, hivatásos gyilkosairól, akik a 72 tagú nagytanácsban egyenként a halálára szavaznak. Aiktól nem kértek szavazatot, azokról Jézus nem beszélt. Jézus számára ezek szerint kik a gyilkosok? Aiktnek ez a mesterségük. A hatalomgyakorlók. A kiközösítők. Tehát éppen a főpapok, az írástudók, a vének.

Jézus sarkít. Nem a halászok hittek Jánosnak, hanem a vámosok és az utcanők. Mért sarkít Jézus? Üzen a főpapoknak, írástudóknak és véneknek: nincsen olyan megvetett társadalmi rétege Izraelnek, amelyben az Istennek ne volna több labdába-rúgási lehetősége, mint nálatok. Nincsen. Ti vagytok Isten számára a legreménytelenebb eset. Ti, akár mint osztály, akár mint személy. Erre van egy önfelmentő sztereotípiája az egész kereszténységnek. Ez: igen, igen, de hát ezek a zsidók. Nem lehet róluk ránk következtetni. Válaszolok erre a sztereotípiára. Nem vagyok zsidóbérenc sem, és antiszemita sem, mert nem kívánok a zsidóknak és nem akarok tenni a zsidóknak semmi olyat, amit nem kívánok magamnak. A zsidó nem utolsó népe az emberi történelemnek. Belőlük került ki a názáreti Jézus is, s a Hamvas Béla által emlegetett Hagymánynak nincs nagyon sok olyan méretű alakja, mint Jézus. Következésképpen a zsidó főpap, írástudó és vén nem lehet rosszabb, mint a nem-zsidó. A fent mondottak nemcsak a zsidókra érvényesek. Bármely nemzetre és vallásra is.

De hát ez prédikáció, s a padban ülők között aligha van főpap, írástudó, vén, vámos és utcanő. A sarkító Jézusnak nem kerülünk a szájára. A második vonalban vagyunk: alpapok, tisztos polgárok, halászok. A hatalomgyakorlásnak vannak totális módszerei. 1948-ban minden felnőtt embert megkérdezték, kívánja-e Mindszenty példás megbüntetését. Aki nem kívánta, így vagy úgy, de Jézus és Mindszenty sorsára jutott. Mindebből legyen világos, hogy lehet azért prédikálni úgy is, hogy nem emlegetjük azt az egy dénárt. Ámbátor annak, akinek több dénár kellett, jobb volt, ha 1948-ban elkerülte a kérdezőket. Nem lehetett elkerülniök! Miért nem? Ők voltak a kérdezők. Isten legyen irgalmas annak, aki több dénárt akar!

DIALÓGUS AZ ISTENRŐL...

XIX. évfolyam 1. szám

Te hoztad létre a világmindenséget?

- *Én nem.*

Én sem. Honnan van akkor?

- *Magától.*

Ez nem jó válasz. Semmi sincs magától. Egy gyufaskatulya sem. Valakinek meg kellett csinálnia.

- *Miért mondd valakinek?*

Mert Téged is, magamat is valakinek mondalak. Egyikünk sem tud világmindenséget létrehozni, mégis valakik vagyunk. Aki ilyesmit tud létrehozni, az nem lehet kevesebb nálunk. Annak valakinek kell lennie

- *Mit jelent számodra ez a szó: valaki?*

Személyt, aki ki tudja mondani ezt a szót: ÉN. Olyan létezőt, akinek tudatélete van.

- *Mit foglal magában a tudatélet?*

Hármat: tudataktust, tudattartalmat és tudatállapotot.

- *Mi az a tudataktus?*

Például én gondolok valamit: pl. az értelmi meggondolásokból kiinduló, valamilyen célra irányuló törekvést magában hordozó cselekvés gondolatát.

- *Mi az a tudattartalom?*

Az előbbinek, a tudataktusnak nyoma, képe, tárolása, rögzülése a személy tudatában. Másképpen: valami, amit az imént vagy régebben gondoltam. gondolni *valamit*.

- *Mi az a tudatállapot?*

Csak annyi, hogy az a személy, akinek tudataktusai és tudattartalmai vannak, az valahogyan érzi magát.

- *Mindez mondható rólad, rólam, bármelyik normális emberről. Amikor mindezt Istenről állítod, a magunk tulajdonságait aggatod Reá. Nem minősítik mindezt antropomorfizmus szóval?*

Minősíthetik, és teljes joggal teszik, hiszen az embernek nincs más módja arra, hogy Istenről valamit is mondhasson. Ha ez antropomorfizmus, akkor vállalom. Az Isten pedig nem más, mint a világmindenséget létrehozó személy.

- *Miért beszélsz egyes számban? Honnan tudod, hogy egy személyről van szó? Miért nem lehetnének „istenek”, ahogyan vannak „emberek”?*

Azért nem beszélek „istenekről”, mert akkor meg kell kérdeznünk, hogy honnan vannak az „istenek”. Ha pedig ezt meg kell kérdeznünk, akkor az „istenek” nem adják végső magyarázatát, végső okát a minket körülvevő világmindenségnek.

- *Én akkor is kérdezek, ha egyes számot használsz: honnan van az Isten?*

Gondolkodásunk egyik alaptörvénye, hogy mindennek van végső és elegendő oka. És ez egyes szám. A politeizmus is rendre monoteizmust fejleszt: Kronosz vagy Zeusz – az istenek Atyja.

- *Jó. De miért ne kérdezhetném, hogy honnan van az Isten.*

Ez a kérdés értelmetlen, mert az „isten” szóval az egész számunkra tapasztalható valóság végső és elegendő okát jelöljük, s mivel ezt az okot a fentiek erejében személynek kell gondolnunk, ezért beszélünk nagy kezdőbetűvel írt Istenről.

- Jó. Nem kötözködöm tovább. De mi az, amit a fentiek kívül az értelem színe előtt igazoltan tudhatunk Istenről?

Ezt mondaná el a dogmatikai istentan. Menet közben, az egyes megállapítások során érvényesítenünk kell az értelmi igazolást, a logikai szükségképpeniség szempontját.

- Én azt gondolom, hogy az ember túlságosan kicsi arra a feladatra, hogy értelmileg igazolt képet rajzoljon magának Istenről.

Én pedig azt gondolom, hogy az ember nem tudja kevesebbel beérni, minthogy értelmileg igazolt képet akarjon rajzolni Istenről. Sikerül-e ez neki, ez elválik.

- Úgy van, ahogy mondd, de nem tagadhatod, hogy erre a vállalkozásra aztán igazán illik a közmondás: sokat akar a szarka, de nem bírja a farka. Tehát nem sikerül neki.

Van, amit bír a farka, és van, amit nem bír. Az Isten több mint az ember. Ennek következtében Isten az ember számára maradéktalanul nem megragadható, fel nem dolgozható. Az Isten az ember számára titok, misztérium... is. De nemcsak az. Valamit meg is érthetünk Istenből.

- Az ateizmus léte, az egymásnak ellentmondó istenképek nagyon is taníthatnának a szerénységre.

A szerénységnek már áldoztam előző szavaimmal. Most az értelmi erőfeszítésnek szeretnék áldozni. Szerénynek lenni könnyű. Az értelmi erőfeszítés több mint a feladatról lemondó szerénység. Több és nehezebb. S „a nehéz dolgok a szépek”.

- A metafizika felépített az elmúlt évezredek során büszke épületeket. Nincs is ezekkel különösebb baj, amíg bele nem torkollunk az emberi szenvedésekbe. Ezeknek színe előtt már használhatatlanná válik Arisztotelész abszolútum fogalma. Népszerűbb stílusban: ha volna Isten, az első dolgunk az volna, hogy őt megjavítsuk – hallottam 35 éve a sitten egy szervezett szocdem munkástól. Művészeti síkon pedig Camus Pestis c. regényében élhetjük meg, hogyan hal el az Istenről beszélő regény szó a regény főhősének, a katolikus papnak az ajkán a végeláthatatlan szenvedés színe előtt.

Ebben nagyon is igazad van. A teológiának az arisztotelészi abszolútum fogalomnál használhatóbb képet kell rajzolnia Istenről. Az arisztotelészi abszolútum-fogalom szenttelen istenképet rajzol, azt állítja, hogy az Isten tökéletesen boldog, mert mindene megvan. Ez az Isten messzebb van az ember szívetől, mint a legzsarnokibb uralkodó, mert annak nincs meg mindene, s ennek folytán nem is lehet tökéletesen boldog. Szeretném ezt a gondolatot a művészet eszközeivel elmélyíteni. Két versidézzel. Az egyik:

Mit hoztok ma szegények, a sárga fonott kosarakban?

Bort, tejet és mézet, hogy lenne áldozat abból,

Áldozat az istennőnek, kit örökre imádtok,

Halvány gondolatok, beteg, őrült, régi rajongók!

Ámde az istennő veletek nem gondol. Örökké

Benn ül ezüst trónján és temploma drága húsében

Nézi az áthaladó időket, nézi az ember

koldus-áldozatát s oltára búsillatú füstjét...”

...s meg sem rezzen a Győzelem ércmezű szobra kezében.

(Babits Mihály: Klasszikus álmok)

A másik:

...mondd Istenem, törvény az ember szenvedése?

Mondd, látsz minket? Voltál te éhes?

Fáztál valaha? Ugye fáztál?

Szidta magad, mikor téli esőben áztál?

Ha nem éheztél, dideregtél,

Nem szólok hozzád soha többet,

úgyse tudod, mit gondol a szegény előtted,

de ha tudod, mi a csalódás,

ha gazdag vagy, de szegény is,

akkor, uram, hozzád küldöm imámat én is...”

(Szabó Lőrinc: Egy kis értelmet a reménynek)

- Álljon meg a menet. Gazdag is az Isten, meg szegény is... – ez az, amiből nem kérek. Ha csak ellentmondásokkal tudsz traktálni, akkor már egyszerűbb ez az ellentmondás a dolgok elején: magától van a világ. Ez esetben nem kell istentan fabrikálással fogyasztanunk időnk-et-energiánkat, hanem helyette hozzáfoghatunk a munkához, az egyetlen hozzánk méltóhoz: kevesebbé tenni a világban a szenvedést.

Nem akarlak ellentmondásokkal traktálni. Logoszt, értelmes beszédet akarok adni. A két versidézetet csak arra akartam felhasználni, hogy megmutassam, szenttelen Istenre nincs szüksége az embernek, csak résztvevőre, bajaira figyelni tudóra.

- Hogy van-e ilyen Isten, azt kell igazolnod. Hogy az arisztotelészi abszolútum, ez a tökéletesen boldog Isten nem lehet az Isten, az számomra nyilvánvaló. Ha szíve van, fájni kell. Sírnia és zokognia kell az ember nyomorúságán.

Azt hiszem, van valami igaz abban, amit mondasz. De menjünk sorban. Számomra nyilvánvaló, hogy Istennek, az abszolútumnak meg van mindene. De az is nyilvánvaló, hogy a teremtett valóságnak nem lehet meg mindene. Ha a teremtett valóságnak meg volna mindene, már nem volna teremtett valóság, hanem maga is abszolútum volna. Két abszolútum pedig nem lehet, sok abszolútum pedig még kevésbé lehet. A teremtett valóság csak hiányokat hordozó valóság lehet. A hiány pedig szenvedéssel jár. A fentiekből pedig következik, hogy Isten nem tud hiány- és szenvedésmentes valóságot teremteni. A tőle teremthető világ is csak hiányos és szenvedésképes valóság lehet.

- Nem gondolod, hogy Isten tehetett volna nekünk egy szívességet? Azt ti., hogy nem teremt meg minket, ha csak egy olyan világ megteremtésére képes, amiben szenvednünk kell. Szünetnünk az emberalatti világ erejétől: természeti katasztrófák, szélvész, szökőár, földrengés, lávakitörés, bacilus, járvány stb. És szenvednünk kell az emberi uralkodásvágnak a fentieknél sokszor még borzalmasabb következményeitől.

Volt már az életemnek olyan pillanata, amelyikben szívesen lemondtam volna a létről, de általában nem ez a jellemző rám, sem a többi emberre. Általában az az érvényes, amit Csokonai mondott:

Létel, te mennyország, ezer ínségben is.

Nem-létel, te pokol, még nem érezve is.

(A lélek halhatatlanságáról)

- Szerinted mi indította Istent arra, hogy teremtsen?

Tudta, hogy létezni jó. Jobb, mint nem létezni. Azt akarta, hogy rajta kívül más is részesüljön ebben a jóban.

- *De tisztában kellett lennie azzal, hogy ez a jó számunkra csak nem közönséges arányú szenvedések ágyában lehetséges. Hogy olyan szenvedéseket kell a léttel együtt ránk zúdítania, hogy nem kevesek és nem ritkán szívesen visszaadnák és szándékuk szerint vissza is adják Neki létünket.*

Tisztában kellett lennie vele. De olyan jónak gondolta a létezést, hogy szenvedést is vállalt azért, hogy legyünk.

- *Szerinted az Isten szenvedőképes? Nem mond ez ellent abszolútum-fogalmadnak? Az abszolútumnak mindene megvan, semmi sem hiányzik neki. Mitől nem boldog? Hogyan tud szenvedést vállalni?*

Nézd én úgy gondolom, hogy az Abszolútum maga az időtlen létteljesség. De azt is gondolom, hogy Isten – ha létét rámatricázom a teremtet világra – egyidős az általa teremtet világgal. Az időtlenség nem időszakasz. Nem rövid és nem hosszú és nem is végtelen időszakasz. Nem is végtelen, mert végtelen idő, potenciálisan végtelen idő, tehát a mindig továbbfolytatódó csak akkor volna lehetséges, ha az időbeli folyamatnak volna egy kezdőpontja. Isten életének nem lehet kezdőpontja, mert felmerülne a kérdés, hogy mi volt a kezdet előtt és mi indította útjára a kezdetet. Nincs tehát értelme egy olyan állításnak, hogy Isten évmilliókig gondolkodott azon, hogy teremtsen vagy ne teremtsen, mert amíg nincs teremtet valóság, addig nincs idő. Csak az látszik értelmesnek, hogy az időtlen Isten életében megjelenik az idő annak következtében, hogy létrehoz egy változó, az Isten által kigondolt cél felé fejlődő világot, amellyel szükségképpen kapcsolatban marad. Azért szükségképpen, mert az a kapcsolatban maradás a teremtés fogalmával együtt jár. E kapcsolat feltételezett, de meg nem engedett megszüntével a teremtet világ a semmibe hullanék. E kapcsolat erejében az Isten életében megjelenik az idő és vele együtt megjelenik a szenvedés.

- *Miért szenved? Honnan tudod, hogy szenved? Hátha nagyúrként játszik csak. Tudja, hogy szenvedsz. De ettől nem búbanatos. Úgy van velünk, mint az orvos a kísérleti patkányokkal.*

Azt hiszem, hogy nem így van velünk. Azt hiszem, hogy szíve van. Résztvevő, együtt érző.

- *Miből gondolod?*

Abból, hogy van lelkiismereted. Hogy a patkányt is csak azért szenvedteted, hogy az embernek ne kelljen, ill. kevesebbet kelljen szenvednie. Azt gondolom, hogy az általunk ismert teremtés legmagasabb rendű létezőjébe, az emberbe Önmagát rajzolta bele. A mű az alkotóra utal. Egyetlen ember sem kívánja, hogy éheztesék vagy megöljék őt. Az ellenkezőt kívánja, s a kívánság teljesülésének feltétele az erkölcsi törvény vállalása: szolgálni, megetetni, megbocsátani. Egy gonosz Isten, egy erkölcstelen Isten – a fogalom maga is ellentmondás – nem teremtette volna meg erkölcsi lényként teremtésének koronáját. Istennek szíve van. Istennek fáj az ember szenvedése.

- *Thomas Mann-nak van egy novellája: Az úr és a kutya. A gazda rendre megsebzí állatát, hogy aztán ápolja, s ápolásáért az állat hálás legyen gazdájának. Nem zavar ez a kép?*

Nem. Isten a maga szeretet-életében részesedés céljából teremtette meg az embert. Isten boldognak akarja az embert.

- *Kezdek összezavarodni. Jó lenne, ha valami rendben közölnéd a gondolataidat.*

Jó. Próbáljuk meg. Úgy gondolom, az alábbiak lennének az egymásra következő lépések:

a. Isten létének igazolása.

b. Annak igazolása, hogy Isten léttartalma időtlen és végtelenül boldog közösségi életet posztulál (kíván meg) számára a Szentháromságban.

c. S végezetül Isten időbeli története a maga képére és hasonlóságára teremtett emberben.

- *Nem gondolod-e, hogy b. és c. pont ellentmondást eredményez? Isten a maga szentháromsági életében végtelenül boldog, ugyanakkor a maga időbeli történetében szükségképpen nem az.*

Egy analógiával kísérlem meg kimutatni, hogy itt nincs ellentmondás. Vegyük példának Mórú Tamást. Tamásunk a maga istenkapcsolatában is, családi életében is harmonikusnak, boldognak mondható. Nem

ilyen a kapcsolata VIII. Henrik királlyal s a király célkitűzéseit vakon támogatókkal. Tamás magatartását a királlyal szemben ugyanaz az Istenre figyelés határozza meg, amely Istenhez és a családjához fűződő viszonyára jellemző. Nincs semmi skizofrénia abban, ha azt állítom, hogy Tamásnak vannak harmonikus és nem harmonikus kapcsolatai.

- Ezt akarod rámatricázni Istenre?

Értsd meg, hogy filozófia címen nem tudok mást csinálni, mint ezt a rá matricázást. Amíg ezt a rámatricázást csinálom, addig van módom az érzékszerveimmel meg nem ragadható Istenről olyan állításokat fogalmazni, amelyekre rábólinthatok a magam életének tapasztalatai alapján.

- Ez lenne a létanalógia? Az analógia entlis?

Igen. Ez. Gondold meg: a gyerek hasonlít apjára-anyjára. Vagy: a szakértők egy aláírás nélkül előkerülő versről vagy festményről meg tudják állapítani, hogy Aranyé, Rembrandté. Alkotásukon ott a kezük nyoma. Amit létrehívunk, az hasonlít reánk.

- Nem gondolod, hogy Isten és ember esetében több a különbség, mint a hasonlóság?

Lehet. Nem vitatom. De ez a kérdés nem érdekel. Nem azt akarom megragadni, amit nem ragadhatok meg. Csak azt, amit megragadhatok. S valami hasonlóság csak van. S ez elég ahhoz, hogy mondhassak valamit Istenről.

- A tényállás azonban mindenképpen az, hogy az embert ismerjük meg úgy, ahogy van, de az Istent nem ismerjük úgy, ahogy van.

Ebben igazad van. S éppen ezért tárgyaljuk Istent a filozófiában és nem valamelyik szaktudományban. A filozófia éppen az a tudomány, amely a megtapasztalható alapján következtet a nem megtapasztalhatóra.

- Ha így van, ahogy mondod, akkor a Dogmatikának nem az istentannal kellene kezdődnie, hanem az ember-tannal.

Ebben alighanem nagyon igazad van. Sőt. Talán még előbbre kellene kerülnie. A fundamentális teológiának is nem a vallással, hanem az Emberrel kellene indulnia.

AZ ISTEN BOLONDSÁGA...

XIX. évfolyam 10. szám

I. A tárgy

Jézus ezt a „bolond” szót csak köznapi értelemben használta. Bolond az, aki nem viselkedik célszerűen: aki pl. nem ad, és ezért nincs olaja – ahogy az öt okos és öt bolond leány példázata mutatja. Hallják is majd a Völégénytől: *Bizony, nem ismerlek titeket* (Mt 25, 2.8.12). Vagy bolond az is, aki nem az Ország eszményeire építi házát; mert ez esetben kő kövön nem marad, esik, hullik, romlik minden, *nagy lesz a romlás* (Mt 7, 26-27).

Csak Szent Pál, csak annak Első Korinthusi levele csavar egyet szavunk jelentésén, és beszél az Isten bolondságáról: *to móron tou theou* (1Kor 1,25). Mért bolond az Isten? Azért, mert hajlandó volt értünk feláldozni a Fiát. De ez a bolondsága bölcsőbb az emberek bölcsességénél. Istennek ezt a nagyobb bölcsességét mondja Pál bolondságnak. Azt, amit evilág nagyjai nem ismertek. Mert ha *ismerték volna, bizony nem feszítették volna keresztre* (1Kor 2,8) Jézust. Nem bizony, mert ezek a nagyok nem tudták, hogy Isten a kereszthalál által volt hajlandó kibékülni a világgal..., hogy Krisztus vére mossa le az emberiség és minden egyes ember bűnét..., hogy a kereszthalál által van immár szabad utunk az Atyához. – Így Szent Pál.

Sok rosszat vagyok hajlandó elhinni *evilág fejedelmeiről* (1Kor 2,8), a „főpapokról, írástudókról, vénekről” s a római prokurátorról is, de ezt nem. Kaifás és Pilátus nem voltak az emberiség ádáz ellenségei. Csak örültek volna, ha értesültek volna róla, hogy a golgotai kivégzésnek van egy ilyen üdvös mellékhatása is. Nemcsak azt érik el vele, hogy nem jönnek a rómaiak, elrontandó a zsidók nemzetét és a főpapok hatalmát, aminek egyikük, Kaifás örült, s amit a másika, Pilátus sem bánt. Nemcsak ezt érik el vele, hanem még az is következménye gyilkosságuknak – mellékesen vagy nem mellékesen –, hogy minden ember bűne eltörölve, az ellenünk szóló vádló levél a keresztfára immár feltűzve, azaz hatálytalanítva. Váratlan, nem szándékolt ráadásaként – gyilkosság áfával.

Valószínű, hogy ezt az általános és egyetemes isteni amnesztiát azért sem Kaifás, sem Pilátus nem ette volna meg, de kifogásuk nem lett volna ellene: Üsse part, ha még ez is következik politikai bölcsességünkéből, mellyel megállítottuk ezt a habajgós Názáretit, aki majdnem lázadásba sodorta a forrófejű, s eszét gondolkodásra használni ritkán akaró csőcseléket (am ha arec)! De – Szent Pál vélelmével ellentétben – ahogy én ismerem evilág fejedelmeit (főpapokat, pokurátort) – bizony fölfeszítették volna Jézust a fára akkor is, ha valamit fölismertek volna, azaz ha tudtak volna erről az üdvös mellékhatásról.

A páli teológiával akarlak szórakoztatni bennetek karácsonykor? Ó, nem. Hét kötetben porosodik az már, várva a hálás utókorra, amely felfedezi majd nagyhírű szintézisem múlhatatlan – egyelőre ugyan múlik, csak vájt fülűektől olvasott – becsét. Nem erről a rejtett és titokzatos (1Kor 2,1.7) bölcsességű isteni bolondságról akarok ma valamit mondani, hanem a nem rejtett és nem titokzatos, hanem Isten nagyon is nyilvánvalónak tetsző bolondságról. S éppen azt akarom megtudakolni, hogy vajon ti bölcsességnek gondoljátok-e Istennek ezt a nyilvánvaló bolondságát?

Mi tehát Isten e nyilvánvaló bolondsága? Nem az, hogy halálra akarja adni üdvösségünk érdekében a Fiát. Nem! – mert nem is akarja. Melyik szülő akarná ezt gyermekének? Ellenkezőleg: azt akarja, hogy megbecsüljük (Mg 12,6)! **Bolondsága abban áll, hogy olyasmibe fogott, olyasmit akar, aminek összesen annyi a következménye, hogy nem becsüljük meg, s ellehetetlenül akárki, aki komolyan veszi azt, amit Isten akar.** Persze, hogy első helyen a Fia lehetetlenül el. Másodikul, meg harmadikul, meg negyedikül, stb. pedig az, aki tanítvány lesz az Országban, s az Országért, amelyet a Fiú meghirdetett az Isten Országaként. Ellehetetlenülnek szép sorjában. Mind. Az is bolond, aki tenyerébe csap az Istennek, s milyen Isten az, aki ellehetetlenülésre hívja teremtményét, az embert? A legkevesebb, amit mondhatunk, hogy elsősorban az Isten a bolond!

„Nézzétek a történetet,

S mondjátok, képzelődöm” I

– mondom Arany Jánossal együtt én is. S ez az elmélkedés bizonyítani hívatott tételemet Isten bolondságáról.

II. Az ellehetetlenülés igazolása

Nézzük hát a történetet. A tények előtt nem kell feltétlenül hasra esni, de figyelembe venni őket nem árt. Ezt a figyelembe vevést hoztam el most. Karácsonyra. Bár én azt szántam volna idei karácsonyi elmélkedésnek, amit kilenc napja itt, a Bokorportán már elmondottam. De Andilánya Jutka tiltakozott ellene, hogy ma is azzal szolgáljak, mondván: Újat akarunk hallani! Hátha Andi is ezt kívánja. Meggondolandó, s engedtem. Újat hallhattok. De aztán tartsátok érte ti, vagy ti is, a hátatok!

Lássuk tehát a figyelembe veendőket! Mivel karácsony van, elsőül az istállót és a jászlat kell említenem. Ez ellen persze mindjárt lehet tiltakozni: ezt a sztorit csak kitalálta a Jézus utáni második nemzedék. Márk, aki 70-ben írta meg evangéliumát, még semmit sem tud róla. Csak Lukács tájékoztat, aki legkorábban 80-ban állítja össze jelentését a nagyra becsült Theóphilos számára, *miután eleitől kezdve mindennek pontosan utánajárt*. Így a tiltakozás. De a Bokorban igen okosak vagyunk, s válaszolunk a tiltakozóknak: Kérem, csak az a tény, hogy Márknál, Máténál nincsen jászol és istálló, de tudhattak róla, ha nem is írták le. Erre jön az újabb tiltakozás: Micsoda érv az, hogy tudhattak róla!? A –hat, –het nem tartozik a tények, világába, csak a lehetőségekébe. Elég ebből ennyi. Inkább ejtem az egészet – bár Karácsony van.

Mondom másodikul (azaz csak elsőül) azt a tényt, amire aztán nincs apelláta. A kereszt – vitathatatlan tényét. Jézus a maga személyében az Isten Országá ügyével – nagyon enyhén fogalmazva – eléggé ellehetetlenült. Erre is lehet mondani valamit, mert nagyon okosak vagyunk, de talán inkább nem, mert még azt mondhatná valaki, hogy kötözködik, aki ezt is vitatja. Az első szavazat – az Isten bolondsága mellett – tehát már mindenképpen adva van.

Mondom harmadikul: amikor a jó tanítványok – Márktól, Lukácstól megsegítve – felébrednek, – akkor már húsz-harminc-ötven éves a páli teológia, amely mit sem tud már tanítványokról, hanem csak *szentekről*, akik szentek, mert hát a Krisztus vére egyszerűen szentté mosta őket. Szentekről tud, akik – mosás ide, mosás oda – ismernek és elismernek felsőbbbségeket; tudják, hogy lehet Isten nevében is kardot forgatni, meg még lehetnek rabszolgatartók is. Ha netán a Golgota nem ellehetetlenítette volna el eléggé meggyőzően Jézust, most e páli teológia – Jézus nevét mindenké fölé magasztalva – mindazt ellehetetlenítette, amit Jézus akart. Mit? Csupán csak az Országot. Gyűjtöm a szavazatokat az Isten bolondsága mellett. A jászol mellett a kereszt ténye ide szavaz, és Pál teológiája sem máshová.

Nagyot ugrom az időben, hogy ebédre hazaérjünk. A IV. században Eusebeiosz, a palesztin tengerparti Cäsarea püspöke, az egyháztörténész, Konstantin birodalmában már megvalósultnak látja Isten Országát. Mert kevesebb vért ont, mint elődei? Nem emiatt minősítette át Eusebeiosz a Római Birodalmat Isten Országává. Nem, hiszen a *Jelenések könyvében* Isten maga kezd atomháborút a keresztényeket nyomorgató Római Birodalom ellen, és Jézus maga tapossa a bosszúállás borsajtóját. Mert van ám mindenható Isten, aki természetesen a verekezéshez is ért. Nem úgy, mint Jézus istene. Hanem mi miatt lesz Konstantin Birodalma Isten Országává? Államvallássá teszi Konstantin a keresztények hitét, s fizeti busásan püspökeinket. Ezért!

Páltól, a Jelenések könyvétől Konstantinon keresztül egyenes az út a 18 véres csatában győztes Nagy Károlyig, akit Péter utódja Rómában maga koronáz császárrá, hogy első uralkodója legyen a majdani Szent Német Római Birodalomnak. Koppányt négyfelé vágva – Géza fia, Vajk is megkapja Rómától a magyar szent koronát, s mi is büszkén ontjuk ellenségeink véré, immár nem Ukkon, vagy Hadúr, hanem a „Jézus, Jézus” nevet kiáltva. **A kereszténység egész története újabb szavazat az Isten bolondsága mellett.** Voltak ugyan a kétezre esztendő során, akik szót emeltek – Nem! –, akik sikítottak: Jézus nem ezt akarta! De szent főpapok és szent királyok eltiporták őket, mint az egyház és a társadalom megveszekedett ellenségeit. Csak búvópatak formájában volt jelen a kétezre esztendő alatt Jézus, a megcsúfolt ő és egy bolond Isten bolondsága. Volt, s aztán gyorsan eltűnt. Gondjuk volt rá az uraknak, hogy eltűnjön. Nem kell a bolond Isten! – mondja e kétezre év. Helyette jött a múltból vissza egy mindenható Isten, aki él és uralkodik mindörökkön örökké.

A Bokorig értünk. Isten csodája, hogy – dacolva kétezre esztendő szent Hagyományával – mi is felfedeztük, amit Jézus akart, s amit Jézus ráfogott az Istenre is. Azt, hogy Istennek, Jézusnak és magunknak Országot kell építenünk, amely nem ismeri az uralkodást, a pleonexiát (a másik embernél többet birtokolni akarást) és a

kardot; és legalább is szavunkkal vallottuk, hogy Isten országa a kicsinyeké, a szegényeké, a szelídeké. Az állam elítélte törekvésünket a század közepén: „Nem várhatjuk meg, amíg maga megelkigyakorlatoztatja nekünk a kapitalistákat!” Az egyház is elítélte a század utolsó harmadában. Ellene mondtunk a Tridentinum nem tudom milyen számú és nem tudom, milyen szubtilis teológiai mélységekről szóló kánonainak! A rehabilitálás ellenére sem akarnak integrálni minket, idegen testként kezelnek minket saját egyházunkban, pedig mi csak a jézusi örökséget képviselünk, kérem alázattal. **Újabb, immár negyedik szavazat Isten bolondsága mellett!** Csak ellehetetlenülni lehet Isten programjával a világban is, az egyházban is!

Mi van még hátra? Már csak az, hogy mi is eszünkre térjünk. A fordított metanoia által, melyben gondolkodásunkat odaigazítjuk elítélőinkéhez. Fordított metanoiánk már folyamatban is van. Tétel ez is, mégpedig kőkemény, amelyet még igazolnom kell ebben az ezredvégi, tán utolsó elmélkedésemben. Igazolom – pontokban:

1. Egyikünknek mondom: valamikor két-három csoportod is volt, s most egy sincs. Válasza: „Ez csak a te elvárásod”. Tehát az enyém, és nem Jézusé, nem az Istené, akinek népet kellene gyűjtenünk! Mi van e válasz mögött? Az, hogy a testvérem nem tud, vagy nem akar már népet gyűjteni arra célra, amelyet valamikor a magáénak tudott. Miért nem tud, miért nem akar? Rájött ő is, hogy az Isten és Jézus a bolondok? Azért, mert nem akar több embert gallyra vinni?

2. Az utolsó B-jelölt lelkigyakorlat óta (1989) nem is olyan lassan, de biztosan fogyunk. A politikai váltás felgyorsította a folyamatot. Egyre több közösségünk szűnik meg; esetleg úgy, hogy összevonjuk őket egy másik létszámbíányos közösséggel. Egyre több közösségünk öregedik el, s nem tudjuk fiatalokkal feltölteni azokat. Mert hétköznap dolgoznak a nem nyugdíjasok, s a hét végén kell a szabadidő – másra. A nyugdíjasok megindulnak a temető felé. A második nemzedék is fogy. Van, aki megvallja, hogy agymosás áldozatjává lett a Bokorban, s legszebb éveit pocskolta el a bolond Isten bolond Jézusának Bokorban felmelegített eszméinek elsajátításával. De aki nem így gondolja, vagy nem meri ezt magának így megfogalmazni, hasonlóképpen gondolkodik, mert saját és esetleg igen nagyszámú gyermekeit sem képes csoportba csalogatni. A harmadik nemzedék pedig csak egy-két Bokor-család egy-két tagjának problematikus jövőjű, inkább magán-próbálkozása. Senkit sem tudnak megnyerni az Ország ügyének Bokron kívülről.

3. Meginognak az Ország eszméjét hordozó elvek: a szolgálat belső zsinati felhívására némák maradunk, a szegénységet nem viseljük, a kommuna ellen sikítunk, az erőnemalkalmazást megkérdőjelezzük, az apostolkodást lehetetlennek tartjuk, a közösséggyűjtést még inkább, magunknak sincs már időnk közösségbe járni.

4. Új elvekkel kacérkodunk. A mélyebb lelkiiséggel próbáljuk lecserélni Jézus „csúnya” elvárásait. Magát az „elvárást” is diszkvalifikáljuk, még hozzá mint jézustalant(!). A lelkiismereti szabadságot tűzzük a zászlóra, nem a felzárkózást Jézus gondolataihoz és követelményeihez. Új dogmatikát gyártunk, s ezzel valakikben mindenképpen hiteltelenítjük a jézusi tennivalókat. Optálunk olyan egyházi, esetleg világi mozgalmakhoz, amelyek semmit sem kérdőjeleznek meg ebben a kétezer esztendő egyházi és társadalmi folyamatban, amely leadta szavazatát az Isten valóságos bolondsága mellett. – Ennyi talán elég az igazoláshoz. De lehetne egész tanulmányt is írni róla.

Leadjuk a negyedik szavazatot is? Jézus, Pál, a kétezer esztendő kereszténység után a Bokor nevében is? Azt, hogy lehet ugyan mondani, amiről Jézus beszélt, de mi sem vesszük be? Mi is ellehetetlenülünk? Kérdőjeleket téve a mondatok végére – csak el kell ezeket valakinek egyszer mondania rólunk! Addig kell mondanunk legalább e kérdő mondatokat, amíg van kinek a fülébe, eszébe, szívébe mondani azokat. Bevallás, bűnbánat, akármi céljából.

III. A végkövetkeztetés

S ha bevalljuk, ha megbánjuk, ha elsírjuk magunkat, akkor mi van, és mi a tennivaló? Leülni Jónásként a tők alá, s negyven napot számlálás lehetőségének hiányában várjuk kimúlásunk végső óráját, megjövendőlvén – vize már fogván a pataknak –, hogy a következő negyed század során végleg eltűnik a történelem nagy süllyesztőjében e „táj nélküli magyar folyó”, a Bokor is? Ez a tennivaló? Magam nem vagyok képes leülni a tők árnyékába. Ehhez még nem vagyok elég öreg, s reménytelen sem vagyok eléggé. Mért? Mert vannak testvéreim, akinek a teljesítményei nem engedik meg, hogy a Bokrot szőröstül-bőröstül eltemessem. Csak el

kell mennem, pl. hó végeken Inárcsra, ahol négyszázan is egybegyűlnek, s olyanokat – olyanokat is – gondolnak, mint mi. Nem ülök le a tök alá. Inkább gondolkodom. Gondolkodom Jézus sorsán, a kétezer esztendőskereszténység sorsán, s a Bokor alakulásán is.

Elmondom, hogyan. Feltehetően Isten személy. Végtelen értelmével feltehetően átlátta, hogy van valóságos megfelelés az Ország eszméje s az erre a célra megteremtett ember között. **Valószínűsíthető tehát, hogy mégsem bolond!** Nem valószínű, hogy kedvét lelné saját kudarcában. Nem valószínű, hogy röhög legsikerültebb, Neki leginkább kedvében járni akaró teremtményeinek-gyerekeinek – pl. Jézusnak – reménytelen kudarcában. Feltehetően nem ösztönbeteg és nem gonosz.

Feltehetően akarja az Ország sikerét. Feltehetően bánatos, ha egy gyermeke elveszti reményét, s többé már nem gyűjt népet, csoportot. Feltehetően segíteni akar nekik, hogy újra az Útra találjanak. Haza akarja vinni az egy eltévedettet is. Egyet nem tud: helyettünk gondolkodni, és helyettünk akarni, cselekedni valamit.

Gondolkodom tehát: miért a kudarc? Jézusé, a kétezer esztendőé, a Bokoré? Elmondom, mire jutottam. Két evangéliumi tétel van. Az egyik: **Isten végtelenül tökéletes.** A másik: **Isten végtelenül irgalmas.** A kettő együtt igaz. Ezért az egyikből sem lehet engedni. Ha engedsz az elsőből, már fel is adtad az Ország reményét. Jézus ezért a nem engedésért ment 40 napra a pusztába. Úgy jött ki belőle, hogy tudta, ki a világ fejedelme. Tudta, hogy kit szolgálnak azok, aki uralkodni akarnak. Tudta, hogy kit szolgálnak, akik meg akarják szerezni maguknak a birodalmakat, vagy csak gazdagok akarnak lenni. Tudta, hogy kinek adják oda magukat, akik fegyverrel akarnak békét meg az Országot védeni.

Ha engedsz a másikkól, kínodban el akarnád pusztítani azokat, akik nem értik meg, amit Jézus megértett a pusztában. Ha kínlódsz, ha nem – nincs, semmiképpen nincs kiközösítés. Az Isten nem mindenható. Az Isten csak mindent adó és – itt van megint az irgalom! – mindent elviselő. Jézus zokogott, és nem káromkodott, amikor már világosan látta, hogy neki sem sikerült. Megújította egy ünnepélyes szertartással is szövetségét Istennel, s megújította a Tizenkettővel is a maguk szövetségét, adva nekik a kenyérből s a borból, melyek önmagát, a szövetségi hűséget megújítót, példázták-tartalmazták.

Mennek ki utána a Getszemániba. Ott dől róla az izzadság. Nehéz elfogadnia, hogy vége egy kísérletnek, de azért valahogy elfogadja. Aztán megy elébe a főpapi fogdmegeknek, s a mindent elviselő Istennek irgalmas tanítványaként nyugodtan magyaráz a kardot kirántó Péternek, s fület ragaszt. Majd elmegy a maga útján. További útja folyamán még el kell mondania egy mondatot. Úgy kezdődik, hogy: Istenem, Istenem... Úgy kell neki! Maga kereste magának! Igen, maga kereste magának, s maga találta is meg. Még az ellehetetlenülést is vállalta. Nem reászakadt az, maga ment alája.

Az őszön J. házaspár Bokorligeten nyaralt az iskolában. Átjöttek Budaváriba naponként misére is, s előtte nagy beszélgetésre is. Az ember az önkormányzatba tette át székhelyét a Bokorból. Nem hagyta el a Bokrot. Mint mondja: a Bokor hagyta el őt, amikor Barna belemerült az ezotériába, meg a reinkarnációba, s a csoport azt mondta, hogy nem erre alkudtunk, nem erre jöttünk létre. Házaspárom ezután nem keresett új csoportot. Az asszony „neveli” buzgón – mint kántor és plébániai mindenés – a papot, az ember meg kergeti a délibábot: olvassa Csurkát, s hiszi, hogy az önkormányzaton teszi a dolgát. Asszonya tudja, hogy amit embere ott elér, az alig valami, teljesen jelentéktelen. Hiszem, útban van mind kettejüknél a felismerés; de még nem kerestek új közösséget. Az asszony mondott valamit a beszélgetés során, amire nagyon büszke vagyok. Ezt mondta: olyan vagy te, mint a Jóisten! Kitartasz az egyszer meglátottak mellett, és vársz türelemmel! Talán nem pontosan ezzel a szavakkal indokolt, de ez volt az értelem.

Vénségemben új csoportot gyűjtök. Feltöltődött már annyira, hogy alighanem hamarosan osztódnunk kell. Tudom, hogy ők sem lehetnek mások, mint a Bokor első, második és harmadik nemzedéke. A csoport legfiatalabbja egy egyetemista fiú, a legöregebbje a Gizike, aki pár hónappal nálam is idősebb, de fiatal és energikus, akárcsak magam, vagy még inkább. Csoportot vezet, s már a „gyermekai” is csoportot gyűjtenek. Mit akarok másképpen csinálni velük, mint a korábban érkezettekkel? Ezt kell még megfogalmaznom, aztán mehetünk haza, karácsonyi nagy ebédre.

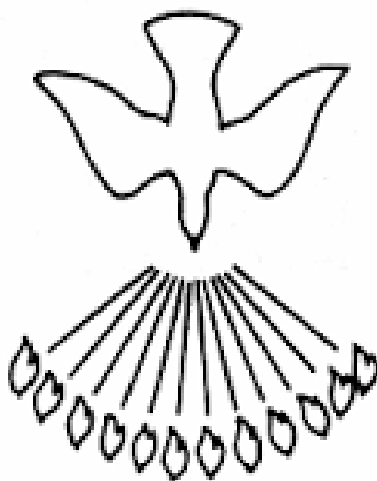
Nem tudok engedni abból, amit a KIO-ban, s a Pál-szintézisben elmondtam. De ha egy közös címet kellene most adnom e kettőnek, fogalmazásuk megkezdése után közel negyven esztendővel. Ezt kellene adnom: **Az Isten tökéletessége**. Csak ahogyan bánni igyekszem testvéreimmel, annak tudok csak új címet adni. Talán a Napló sűrű füzeteinek – már az ötödiket írom, pedig csak augusztus végén kezdtem el őket – lehetne még majd a címük, ha egyszer könyv lesz belőlük. Ez lenne a cím: **Az Isten irgalmassága**.

Azt szeretném magatartásommal nem is annyira mondani, mint éreztetni testvéreimmel, hogy Isten feltétlenül bízik bennük. Főleg azért bízik bennük, mert Istennek nincs más gyereke, akik jobbak volnának náluk. Csak olyanok vannak, mint ők. Ha elváltak, ha újrarahasodottak, ha félszárnyú madarak (mert párjuk nem áll még kötélnek, vagy egyáltalán nem is akar)... – mindegy. Ők nem tagadják, szeretik feltétlenül az Isten tökéletes törvényét, s megvalósítanak belőlük annyit, amennyit tudnak. Eljönnek, amire hívom őket, ha tudnak. Mi lesz belőlük húsz vagy ötven év múlva? Lesznek-e még? Isten majd megmutatja.

Végeredményben az Isten – ha igaz is, amit korábban mondtam – kétségtelenül bolond. Bolond, mert azt akarja, hogy a teremtmény olyan legyen, mint ő; Rá hasonlítson! És még mit nem gondol teremtményéről!? De hát nem tud az Isten – szegény feje – mást akarni. A Szeretet csak szeretni tud. Aki pedig szeret, az mindenét akarja adni. Mindenét: a maga valóját, természetét is belénk! Ez a szeretet korlátozottsága abban az Istenben, aki összesen csak szeretni tud. S ennek a korlátozottságnak ilyen következményei lesznek Összefoglalóan: **egy bolond Isten bolondsága**. Aki szeret, az bolond. S a bolondok mentik meg a világot? Igen. *Boldogok a bolondok, mert övék az Isten Országá*. Ajánlanám Szent Máté evangélium-szerkesztőnek e mondatot – kilencedik boldogságul.

S most már csak egy verset kellene ez egésznek a végére raknom. Csakhogy nem vagyok költő! Azt a verset pedig, amely elmondaná, ami ide való, még nem írták meg, vagy én nem ismerem. **Beérni azzal, ami van** – ez a második tételnek, az irgalomnak a leckéje. Beérem tehát egyelőre az Ismeretlen szerző Énekével Krisztus születésére. Következzék az ének és az ének átköltése – énekelve is a jól ismert dallammal:

Adeste fideles	Talpra ti, bolondok
laeti triumphantes.	örömtől ujjongók.
Venite,venite in Betlehem!	Jöjjetek, jöjjetek Betlehembe
Natum videte Rege angelorum	Megszületett angyalok fejedelme
Venite adoremus,	Jöjjetek, öleljük őt
Venite adoremus,	Jöjjetek, öleljük őt
Venite adoremus Dominum!	Jöjjetek, öleljük a Kisdedet!

MERRE VISZ AZ ÚT?

XIX. évfolyam 11. szám

Aligha van, aki tagadná Jézus jó szándékát. S aligha van, aki állítani merészné, hogy törekvéseit siker koronázta. Jelen van-e egyáltalán az emberiség történelmében, vagy csak hivatkozunk rá? Csak hivatkozunk rá, de hivatkozásaink elfedik törekvéseit. Vallásos keresztény családban nevelkedve, kispapnak szegődve, hét évig teológiát tanulva, pappá szentelődve – magam is elmentem törekvései mellett. Pedig még meg is szerettem Jézus személyét. Így is elmentem mellette. Hogyan volt ez lehetséges? Úgy, hogy az emberiség jézusutáni történelmének summája: Jézus törekvéseinek elfedése, és bizonyítása annak, hogy semmi sem valósult meg azokból. Lehetséges-e ez, ha egyszer nevének ismételtetésétől hangos e kétezer esztendő? Lehetséges. Azért lehetséges, mert olyasmit tulajdonítunk neki, ami tökéletesen elfedi azt, amit akart. Életművének jelentőségét abban foglaltuk össze, hogy önként vállalt halálával, és helyettünk, kiengesztelte az Istent. Az Istent, akit ősszüleink vétkeivel – mi, akik tízezer évvel később születünk – magunkra haragítottunk. A mi dolgunk: elfogadni Jézustól, hogy immár össze vagyunk békítve Istennel, hogy immár semmi sem áll üdvösségünk, megmentődésünk útjában.

Aki az Istent despotának képzeli, szóba állhat ezzel a képtelenséggel. De ez az istenkép bűzlik, emberbúze van. Ember találta ki, akinek a lelke mélyén ott a törekvés, hogy despota legyen: Tomoceuszkakatiti, aki képes Gyugyukká nyomorítani embertársait – ahogyan Sántha Ferenc rajzolja Az ötödik pecsétben. Jézus istenének semmi köze ehhez a megalomán őrült Istenhez, ehhez az embernek is csak torzóhoz. Jézus Istene inkább a tékozló fiú apjára hasonlít. Ezt az Istent nem kell kiengesztelni. Ezt az Istent nem is lehet kiengesztelni. Ezt az Istent Jézus halála végtelen szomorúsággal tölti el. Azonnal nullifikálja is e halált azzal, hogy feltámasztja Jézust. Ennek az Istennek vagyunk tékozló és nem tékozló lányai, fiai. Ez az Isten a nem tékozlókat magánál tartja otthonában, és mindenét megosztja velük. A tékozlók miatt halálos bánatban van, s amikor abbahagyják a tékozlást, jobban elhalmozza őket javaival, mint a nem tékozlókat. Egyszerűen csak él és szolgálva szeret. Így aztán engesztelhetetlen is. A végtelen szeretet nem ismerhet ilyesmit. A magam szeretete nem végtelen, de én sem vágyom rá soha, hogy engeszteljenek. Ha egy testvérem-gyerekem messzire kóborol, csak arra vágyom, hogy haza jöjjön, és végre megölelhessem. Nem arra, hogy engeszteljenek. Kielégülök attól, hogy hazajött.

Jézusnak esze ágában sem volt Istent engesztelni. Az evangéliumok nem is ismerik ezt a fogalmat; s a szót sem! Jézus csak jó akart lenni, mert az Isten jó, s fiainak, lányainak is az a dolguk, hogy jók legyenek. Jézus meghalni sem óhajtott. Élni akart Isten Országának megvalósulásáért. Hogy Isten tolmácsként nem vállalja, nem vállalhatja, amit tanácsoltak neki, hogy ti. felhagyjon e szerepével, hogy ne legyen tolmács – ez igaz. Hogy a soros főpap – szakmájának megfelelően – ezért Jézust, mint Izrael soron levő tolmácsát-prófétáját, kivégezteti – ez is igaz. De Jézus minden lehető, tőle telhető, megtett azért, hogy ne végezzék ki őt. Az, hogy felhagyjon küldetésével, ez nem volt számára „lehető”. Nem akarta, nem vállalta önként a halált, csak odahelyezte életét, csak elviselte halálát. Ember volt, aki élni akart, de nem vágyott meghalni. Istennek sem volt semmi jó benne, hogy kivégezték őt. Ellenkezőleg: azt remélte, hogy meg fogják becsülni a Fiát.

A kereszténység elmúlt kétezer esztendeje e jézusi halál körül köröz. Úgy köröz, hogy megdicsőíti e halált, ahelyett hogy szégyellné azt az egész emberiség nevében. Annak a nevében, mert nem a zsidók ölték meg, hanem az Istent nem vállaló emberiség ölte meg őt. A zsidók csak kéznél voltak. Akármelyik nép megteszi Jézus küldötteivel ugyanezt. Akármelyik nép főpapja, Kaifása, kész rá. Legfeljebb idő múltával majd bocsánatot kér. A zsidóknál sem Jézus volt az első, akit meggyilkoltak Isten tolmácsai közül; s nem is az utolsó. A kereszténység nem tudja és nem is akarja bevallani, hogy Jézusnak azért kellett meghalnia, mert rendszeridegen volt. Rászolgált a halálra, mert Jézus üzenete valójában ez: Annak ellenére, hogy Isten teremtett világában mozogtok, istenidegen világot csináltok magatoknak. Aki ilyen üzeneteket közvetít, annak meg kell halnia. Aki isten-idegennek mond minket, az számunkra rendszeridegen. Aki kihúzza az erkölcsi talajt a lábunk alól, az haljon meg. Az embert, – mindannyiunkat – lehetetlen helyzetbe hozó üzenete miatt a világ és benne a keresztények sem tudnak mást tenni, mint Jézust és minden őt értő követőjét kiutálni a társadalomból, s ha mód van rá, az életből is.

A kereszténység válasza a jézusi üzenetre ezért – a teljes elutasítás. Megcukrozva utasítjuk el: nagyon szép, de utópia. Utópia, azaz Isten teremtett világában nincs hely arra, amit Jézus üzen nekünk, amit az Isten vár az embertől. Nincs, mert Jézus Istene számunkra rendszeridegen. Senki se tagadja, hogy nagyon szép a végtelenül tökéletes meg a végtelenül irgalmas Istennek a képe meg ország-konceptiója is. De mi nem tudunk és nem is akarunk tökéletesek és irgalmasok lenni. Még nem végtelenül, azaz végesen sem. Ragaszkodunk az uralkodáshoz, a többet birtokolni akaráshoz, s az ezeket biztosító jogrendhez. Felhőkanalazásnak, álmodozásnak minősítjük ezeknek az ellenkezőjét; mindazt, ami nem kikényszeríthető. Az emberiségnek és benne a kereszténységnek ez a válasza a jézusi üzenetre. Részletezem ezt egy kicsit. Ha Isten nevében igazolod, hogy uralkodhassam; azaz hogy pl. nem a dolgozók kollektívája, hanem magam nevezhessem ki a tőkémel létrehozott vállalatom vezetőit..., s ha ennek következtében adhatom akár százszorosát is az egy dénárnak a vezérigazgatónak, aki utcára teszi a munkavállalókat, ha úgy, ha ezt kívánja a profit, az Isten ellenlábasa, a Pénz...; akkor rendben van. Ha tehát az Isten nevében hirdeted, hogy a Mammon az Isten, s uralkodhatom úgy, ahogy akarok, akkor minden rendben. Akkor építhetsz templomot és liturgiázhatsz benne istenednek, ahogy akarsz.

Ha vallod, hogy igenis a többet birtokolni akarásban van az ember élete, és pert indíthatsz testvéred ellen, hogy megossza veled az örökséget, mert azt gondolod, hogy a birtokolható javak bőségében rejlik az Isten által neked adott élet célja és értelme, – akkor minden rendben. Akkor építheted a templomot és liturgiázhatsz benne. Ha vallod, hogy megvédheted magad azoktól, akik rá akarják tenni kezüket arra, ami a tiéd; hogy megvédheted magad akár perrel, akár világháborúval, de mindenképpen az Istentől eredőnek mondott fegyveres hatalom segítségével /mert hiszen az Isten szolgálatában viselünk és forgatunk kardot, s ezt a szentírások is tanúsítják/, akkor építheted a templomot és liturgiázhatsz benne... a többet birtokolni akarás és a fegyveres hatalom Istenének. Akit aztán mindenhatónak is fogsz nevezni meg a Seregek urának-istenének is, ahogy Jézus soha nem titulálta Atyját. Akkor... Csakhogy ez a véres és tőkés Isten nincsen. Ha megvallod ezt az Istent, aki nincsen, akkor felépítheted büszke és látható épületét annak a látható egyháznak, amelyen a pokol kapui sem vesznek erőt. Nem vesznek? Nem bizony, mert a joggal, a megvédhető igazsággal, a fegyverek igazolásával már be is vannak építve egyházadba a pokol kapui. Már rég erőt vettek rajta.

„Oh ha talán vagytok, kik meghallgattatok eddig,

El ne ijedjete, a hadakat nem folytatom én most”

– írja Vörösmarty a Zalán futása IX. énekében. Nem folytatom az eddigieket, a hadakat, amikkel bizony le akarom rombolni mindazt, ami századoknak, évezredeknek kedves, vagy legalább is megszokott. Az ember tiszte: időnként megállni és kérdezni. Azt is, hogy nem tévedek-e. Azt is, hogy nem tévedett-e Jézus is. De hát ő az Isten Fia! Hogyan tévedhetne?! Hagyjuk akkor el most e második kérdést! Legyen elég annyi, hogy: nem tévedek-e én. Nem tévedünk-e mi, barátaim? Akkor is, ha Jézus nem tévedett, és igaz mindaz, amit mondott? És igaz mindaz, amit tanultunk tőle?

Hátha nem így verik a cigányt, ahogy elmondtam? Hanem hogyan? Egyfajta kettős könyveléssel. Az egyik könyvbe róják a történelmet, ami olyan, amilyen. Benne van Jézus meg a többi kiközösített, kiátkozott is: a kereszt, a kínvallatások, meg a máglya. De Istennek van egy másik könyve is. Abba van feljegyezve a szentek imája és áldozata. A szenteké, akik róják Kalkutta utcáit, hogy illő módon haljanak a holtak. Akik járják a Trastevere síkatorait, hogy Kalazancius megmossa és betűvetésre meg hittanra okítsa az utcán kallódó gyerekeket. A szenteké, akikről Kosztolányi ír a Számadásban:

Térdelve, föltárt hassal, láncra kötve,

Templomba, kórházakba, börtönökbe

Lassan vonul a roppant karaván,

Siess te is oda, igaz körödbe

s – égő kanóc – lobogj velük örökre

elégedetlenség szent olaján.

Nem írhatom ide az egész szonett-koszorút, amely beszédesen tanúsítja, hogy van egy másik út is, és ez sem lehet idegen Jézustól. Helye van az üzenetben! Mondjátok meg Jánosnak, hogy a vakok látnak, a sánták járnak, leprások tisztulnak... és a szegényeknek hirdetik a jóhírt. És elküldte őket kettesével: Gyógyítsátok meg a betegeket és hirdessétek az Isten Országát! – Dolgozzál te is e másik könyvnek, amelybe a szentek imáját és áldozatát írják, és többre mész vele, mintha elégetnek a Campo di Fiori-n, mint Giordano Bruno-t, vagy az innsbrucki székesegyház tövében, mint Hutter Jakabot. Így mentsd meg lelkedet, és akkor békén mondhatod imádat a székesegyházban.

Ki ismeri Teréz anya ezernyi névtelen lányának nevét? Nem tettek-e annyit Isten Országáért mint e félszázad összes elnémitott teológusai, akiknek nevét zászlóként lobogtatják a Kaifások orra alá? Fontosabb-e a hírnév, mint a tett? Azt mondd, hogy kötelez téged a hűség a megismert teljes jézusi üzenethez; az, hogy közvetítsd Isten egész üzenetét! Mit érsz el vele? Néhány kiadvány feljegyzí neved és kálváriad. De a „hívek” Kaifás intésére ma is kiáltják a Feszítsd meg!-et. Kiközösítenek, elszigetelnek, búra alá helyeznek, s kiszívják alóla a levegőt. Csak azt éred el, hogy Isten soros tolmácsát megint elnémitják. Legfeljebb azt éred el, hogy az érzékenyebb lelkű Kaifásoknak lelkiismeret-furdalásuk támad. Csak azt éred el, amit Jézus: istenkáromló-nak bélyegeznek. Esetleg rehabilitálnak pár száz évvel halálad után, amikor már igazán semmi szükséged sincs rá. Amikor a világnak se nagyon van szüksége rehabilitációdra, mert az óvodások is tudják már, hogy a Föld forog a Nap körül. Aztán gondold meg: igaz ugyan, hogy Isten Jézus által közölte velünk az idők végezetéig érvényes üzenetét, de még csak kétezer esztendő telt le. Van idő, hogy megvalósuljon az is, ami ma még nem lehetséges. Nem látod, hogy a szentek imája és áldozata az, ami ma lehetséges? Tett, ami termékenyít, ami nem pusztá prófétai szó? – Szó, ami csak falra hányt borsó Kaifásnak is, meg a „híveknek” is.

A történelem uráé az egész kettős könyvelés. Isten számba veszi a ki nem mondott szót, üzenetet is, ha imádság és tett van mögötte. Bízzál benne, hogy van kettős könyvelés, s te írd életedet bátran a másik könyvbe, majd Isten elvégzi a végső számadást, s abban ott lesznek a te imádságaid és tetteid is. Megérted-e, hogy a prófétai szóval sem tegnap, se ma nem mész semmire? Ma sem, ahogyan kétezer éve sem. Csak Golgotára mész.

Mindazonáltal. Mindazonáltal. Mindazonáltal. Háromszor is mindazonáltal! Jézus tudta mindazt, amit az előző fejezetben elmondtam, vagy sem..., de ő egyszerre írt Isten mind a két könyvébe. Jót is tett, meg ki is hirdette Isten végérvényes üzenetét, az Isten Országát.

Kovács Imre 1937 tavaszán megírta A néma forradalom c. könyvét A királyi törvényszék rögvést elítélte őt nemzetgyalázásért. Azt mondta el könyvében, hogy a feudalizmus, a nagybirtok halálos ölelésében a magyar agrárproletáriátus, a 3 millió magyar koldus, egykézik és kivándorol és szektákba menekül. Ez a harmadik is azt jelentette, amit az egykézés és a kivándorlás. Azt, hogy lemondott a földi jövőről, sorsának jobbra fordulásától, s már csak az égi hazában reménykedik. Nem sokáig tartott az agrárproletariátus jámbor hívő mozgalma és buzgalma. Hitler megmozdulására kaszáskeresztesekké lettek, majd a vörös hadsereg ideérkeztével – ha félve és bizonytalanul is – de meghallották a Párt földosztásra felhívó szavát. Ahogyan Galileában történt. A csodálatos kenyérszaporításkor, amikor is megindult Jézus felé ötezer férfi, hogy királlyá tegye. Jézusnak gondot okoz a megvendégelték tudatában lejátszódó félreértése az Isten Országának, s tanítványaival Szíriába menekül hosszú nyári vakációra – mielőtt át akarnák őt a galileaiak ültetni Heródes vagy Kaifás székébe. Valami új stratégiát kell kieszelnie, hogy megértse Galilea népe, hogy az Isten Országá valahogyan másképpen készül. Nem úgy hogy valakit királlyá tesznek. De Kovács Imre magyar agrárproletárjainak szektát elhagyása is, Galilea népének Jézus felé indulása is világosan mutatja, hogy a csak az égi hazában reménykedés természetellenes, az ember végső kétségbeesésének terméke. Akárki és akármi történelmi esemény – pusztai vendégség, Hitler vagy Sztálin – visszahozza az ember reményét. A reményt, hogy élni tudunk Isten teremtet világában is, nem csak a teremtetlen, égi hazában. Isten előbb idelent vendégeli meg az embert.

Mondok három nevet a magyar reform-korból: Széchenyi, Vörösmarty, Petőfi. Mindhármán mélyen vallásos emberek voltak, habár nem biztos, hogy minden vasárnap templomba jártak. Közös jellemzésükre idézem Petőfi egy versének néhány sorát, melyben ugyan csak magát rajzolja. Húsz éves volt mindössze, amikor írta. A címe: Én.

*A világ az Isten kertje,
Gyom s virág vagytok ti benne,
Emberek!
Én e kertnek egy kis magja,
De az úr ha pártom fogja:
Benne gyom tán nem leszek.*

Különbeket, mint ők, e háromnál a múlt század első feléből nem ismerek. De eszük ágában sem volt igénybe venni a kettős könyvelést. Egyiket golyó találta, a másik kettőnek elméje elborult. Nem voltak Jézust értő emberek, de félre sem értették őt, miként a pusztai megvendégeltek, s miként a keresztény kétezer esztendő. A múlt század első felében nem volt kiktől tudomásul venniök, hogy mit akart a názáreti ács. De Jézus felé tapogattak, ha nem is jutottak el hozzá. Tudtak arról, hogy Isten az embernek adta a Földet, s a csúnyácska hazát szebbé akarták tenni. S feltették maguknak a kérdést, hogy mi végre vagyunk a világon, s válaszoltak rá: egy nemzetet kivívni a mély süllyedésből. S nem az volt az ambíciójuk, hogy ágyban párnák között haljanak meg. Törekvéseikből lett Lánc-híd, Tisza-szabályozás, s minden igazra, jóra, szépre és szentire nyitott nemzeti irodalom. Nemzeti!? S ennek mi köze az Isten Országához? Van köze, mert csak nemzeti irodalom létezik. A Biblia is – ha tetszik, ha nem – zsidó nemzeti irodalom. Lehet, hogy valaki nem ismeri az evangéliumot és Jézust, de azt, hogy embertársain segítenie kell, azt tudnia kell a nemzeti irodalmakból is, ha ember és az embert megteremtő Isten Lelke van abban, aki írja és olvassa ezt a nemzeti irodalmat.

Bizony többet akartak, mint Kalkutta utcáin összeszedni a haldoklókat. Kilenc millió jobbágnak akartak emberibb életet. S e jobbágyok képviselőjének a gyermek-Széchenyi – szülei akaratából – kezét csókolt még, mert tőlük kapják a kenyeret. Álljunk meg! De hiszen forradalom, szabadságharc, csaták, fegyverroport, Világos, önkényuralom lett a következménye nagy-nagy jó szándékuknak! Belé is örült Széchenyi is, Vörösmarty is; Petőfi meg belehalt Segesváron. Sorsukból kellene valamit nekünk, késő unokáknak megtanulnunk. Mit? Az evangéliumot, amit a názáreti ács hirdetett.

Illenék valamit világosan látnia a keresztény embernek. Az emberiség eddigi történelme utópiának minősíti az evangéliumot. Az evangélium viszont mára utópiának bizonyítja már az emberiség eddigi történelmét. A Tisza-pusztulás kicsiny előjele az ökológiai katasztrófának. Uganda, Koszovó, Csecsen-föld, öböl-válság – pedig jelei annak, hogy nem lesz, és nem lehet a Föld a nem-szelídeké. S az egyre végzetesebbé tárguló különbség a kevés gazdagok, és a milliárdnyi szegény között előreveti árnyékát a neoliberalizmus, a jelenlegi gazdasági rend, tarthatatlanságának és összeomlásának is. S mindez együtt – annak, hogy a Föld nem lesz a miénk, ahogy Vörösmarty énekelte:

Sóvár szemmel néz az ég felé, Mert hajh a Föld! Az nem övé.

Amint mondtam, illenék valamit világosan látni. Mit? Azt, amire Marx tanított, ha már Jézustól nem akarjuk tudomásul venni, amit a gazdag ifjúnak mondott. Azt, hogy nem akarhatsz többet birtokolni, mint amennyi testvérednek jut. A pleonexia, a többet birtokolni akarás, amikor már hatmilliárdan élünk a földön, a biztos ökológiai vagy/és nukleáris katasztrófa előidézője.

Marx nem Jézus, hanem az emberi történelem tanítványa. Úgy tudta, hogy az ember – még ha a megváltó proletariátushoz tartozik is – magától soha nem adja közösbe, ami az övé; tehát erőszakkal el kell venni tőle. Kísérletét a Szovjetunióban s kapcsolt részeiben, minálunk is, a neoliberalizmus ereje tönkre verte, bár Kínában egyelőre még lábán áll. De hiába áll, mert a történelem tanítja, hogy szuronyokkal sok mindent lehet tenni, csak ülni nem lehet rajtuk. Idő kérdése csak, hogy a kínai terrornak is vége szakadjon. Jézus viszont – Marx ellenében – úgy tudta, hogy az ember az Isten népe is. Az Isten népe viszont képes arra, amire az az ember, aki nem tartozik Isten népéhez, még nem képes. Itt az idő, most vagy soha – mondom Petőfivel. És kérdezem: van-e Istennek népe? Van-e nép, amely képes lemondani a pleonexiáról? Van-e nép, amely beéri annyival, amennyi testvérének jut?

Ezt a kérdést nem lehet megkerülni. Ezt a kérdést nem lehet kikerülni. Ki kell találnia az Isten népének valamit, hogy mindenki dolgozhassék az Isten Országának szőlejébe, s ne legyen zúgolódás, hanem érje be mindenki az egy dénárral. A tőkéstársaságok világuralmát nem tudjuk megdönteni; de azt, hogy az Isten népén uralkodhassék, megakadályozhatjuk. Hogy a tőkés egyikünknek egy dénárt ad, másikunknak meg százat, ezt az istentelenséget nem tudjuk megszüntetni. De azt, hogy akármennyit is ad, mi, az Isten népe, megosztunk rajta, megtehetjük. Rajtunk áll. Hogy ne szüntethesse meg munkahelyeinket – ma az enyémet, holnap a tiédet –, nem akadályozhatjuk meg. De azt, hogy a sétálni küldöttnek ugyanúgy jusson kenyér, mint akinek megmaradt a munkája, megtehetjük. Hogyan lesz ebből valóság? Nem tudom. Nem is kell tudnom. Annak a kisközösségnek kell tudnia, amelyikhez tartozom. Amelyiknek ezt az osztóást Isten dicsőségére, ember javára, Isten és ember örömére el kell végeznie. Mert sem a cserebogarak halhatatlanságával, sem Jézus szavainak analizálásával nem érdemes foglalkozni, ha nem születik meg belőle az isteni, a jézusi tett.

Tudomásul kell venni, hogy ez a kairos, a mostani idő, követelménye. Hogy mellébeszélés, hogy Isten Országát lehet kommuna nélkül is építeni, meg lehet kommunával is, ha valaki éppen úgy akarná. Hogy mellébeszélés, hogy – most idézet következik – „erre lehet nevelni, biztatni, lehet példákat felmutatni, lehet és kell imádkozni, de teljesítési elvárásokat kár erőszakolni.” Ezeket a szavakat a Bokor kommuna-vitájából idéztem. Azért mellébeszélés az idézett szöveg, mert arra, ami e szövegben kárna mondatik, senkinek nincsen semmiféle lehetősége. Csak arra van ugyanis lehetőségünk, hogy elmondjuk, amit Jézus a gazdag ifjúnak elmondott. Jézusról, pedig talán még sem lehet azt mondani, hogy nem várja ki a Lélek mozdulását, hanem erőltet, és teljesítési elvárásokat erőltet. Nem erőlteti! Annyira nem erőlteti, hogy hagyja elmenni a gazdag ifjút. Szavai azonban egyértelműek: nem teszik lehetővé Isten népe számára, hogy a testvéri osztózás nélkül is Isten népének képzelhesse magát. Hagyja elmenni a gazdag ifjút, s a vele maradóknak, a kommunában élőknek, mondja el a szomorú valóságot, hogy a gazdagnak, a nem-osztózónak nehezebb bejutnia az Országba, mint a tevének átbújnia tű fokán.

S most megismétlem, amit az elején mondtam. Aligha van, aki állítani merésznél, hogy Jézus törekvéseit siker koronázta volna. Jelen van-e egyáltalán az emberi történelemben, vagy csak hivatkozunk rá? Csak hivatkozunk rá, de hivatkozásaink elfedik törekvéseit. S miért van ez így? Mert nincs módja Jézusnak teljesítési elvárásokat erőszakolni. Mert nincs módja azt tenni, amit kárna mondott az idézett szöveg. Mert Jézus csak hívni tudja, azokat, akinek van fülük a hallásra. Minden erőltetés nélkül. Mivel is erőltetne? Szavával? Nem képes reá, mert van fülünk a becsukásra.

FATIMAI HISZEKEGY...

XIX. évfolyam 11. szám

Hiszek az egy Istenben. Hiszem, hogy nem volt soha kezdete, és nem lesz soha vége. Hiszem, hogy időtlenül létezik. Hiszem, hogy láthatatlanul és tapasztalhatatlanul létezik, és hogy nem olyan, mint a látható és tapasztalható világ. Hiszem, hogy nincsen létrehozó oka, mert időtlenül és anyagtalanul önmagától létezik; Ő az önmagában való Élet. És Tőle van minden, ami van. Élettelen és élő, és minden Tőle kapta a létezést. Ő a teremtmő oka mindennek, ami van.

Hiszem, hogy az Isten – szeretet. Hiszem, hogy az Ő senkitől sem kapott, időtlenül birtokolt élete – a szeretet élete. Hiszem, hogy az Ő élete a szeretet közösségi, családi élete. Hiszem, hogy az Isten időtlenül odaadja teljes önmagát. Hiszem, hogy aki odaadja önmagát, az az Atya. Hiszem, hogy akinek odaadja önmagát, az a Fiú. Hiszem, hogy az, akit az Atya odaad a Fiúnak, az a Lélek. Hiszem, hogy a mindent odaadás nem áll meg a Fiúnál. Hiszem, hogy az Atyától a Lelken keresztül ez a Lélekkel megajándékozott Fiú visszaadja teljes önmagát az Atyának. Hiszem, hogy a Fiúévá lett Lélek eközben visszaáramlik az Atyához. Hiszem, hogy ebben az időtlen és szünetet nem ismerő áramlásban áll fenn az Isten szentháromságos élete. Hiszem, hogy ebben a szeretetkörforgásban kielégül az Isten adásigénye és kapásigénye is.

Hiszem, hogy az Istennek ennek következtében nem hiányzik semmi. Hiszem, hogy így birtokolja az oszthatatlan létteljességet, az isteni mindent. Hiszem, hogy ebben a mindent adó közösségben az Isten mértéket nem ismerően boldog. Hiszem, hogy nem hajthatja semmi kényszer. Hiszem, hogy tökéletesen szabadon adja oda magát teljesen és mindenestől. Hiszem, hogy ennek semmi más oka nincsen, csak ő, tehát csak az, hogy Ő ilyen. Csak az, hogy Ő maga a Szeretet. Hiszem, hogy nincs emberi szó, amely teljesebben tudná kifejezni, hogy mi Ő: a szeretet az Isten, és az Isten – Szeretet.

Hiszem, hogy szeretetből hívta létre a nemlétből az embert, az emberiséget. Semmi másért nem teremtett meg bennünket, csak azért, hogy részesítsen bennünket a maga szeretetéletében, annak boldogságában. Mégpedig azon a minden emberi elképzelést meghaladó fokon, amely mértékben a teremtmény számára az egyáltalán lehetséges. Isten nekünk is mindent kíván adni, s a teremtmény annyit kaphat meg az Istentől, amennyinek a felvételére a teremtményi lét egyáltalán képes.

Hiszem, hogy a maga képére és hasonlatosságára teremtett meg minket. Szabadoknak teremtett meg bennünket azzal a lehetőséggel, hogy választhatjuk és elutasíthatjuk őt; választhatjuk a szeretetet, és elutasíthatjuk a szeretetet. Hiszem, hogy csak azért teremtett meg bennünket a bűn választás lehetőségével, mert különben nem tudnók választani őt, a szeretetet; hiszen szabadság nélkül nincsen szeretet. Hiszem, hogy belénk lehelte a maga Lelkét, s ez a Lélek a lelkiismeretünkön keresztül meg nem szűnően szólít, hív bennünket a szeretetre, amíg csak el nem hallgattatjuk szavát.

Hiszem, hogy a földi lét minden szenvedése, a betegség, az ínség, a természet és az emberek felől jövő megpróbáltatások – mind csak arra vannak, hogy akármilyen nehéz sorsunkban is bizonyosságot tegyünk róla, hogy csak a szeretet életútját választjuk. Hiszem, hogy állhatatosságunkat Isten gazdagon jutalmazza.

Hiszem, hogy az Atya elküldötte hozzánk a Fiút. Hiszem, hogy a Fiú testet öltött és közöttünk élt. Hiszem, hogy azért jött el, hogy az ember számára hallható emberi nyelven elmagyarázza nekünk, hogy az Isten szeretet, és éppen ezért az embernek a szeretetre kell rátennie életét. Hiszem, hogy azért jött el, hogy megmagyarázza nekünk, hogy az Istenhez, a szeretethez akármilyen áron is hűségeseeknek kell maradnunk.

Hiszem, hogy meghalt értünk, hogy a hűség feledhetetlen példáját mutassa nekünk. Hiszem, hogy a szeretetre tanítva és élénk elve azt, hathatós erővel megújította bennünk az Isten életét. Hiszem, hogy Jézus benne van azokban, akik szeretik Őt. Hiszem, hogy benne vannak mindazok, akik szeretik Őt. Hiszem, hogy Jézus és az ember egymásban levése erőt ad az embernek a szeretetre.

Hiszem, hogy Jézus a halottak közül harmadnapon feltámadt. Hiszem, mert a tanítványok látták Őt, s negyven napon keresztül tovább tanította őket az Isten Országára, a szeretet életének a titkaira. Hiszem, hogy negyven nap múltával visszament Atyjához, ahonnan jött. Hiszem, hogy időtlen isteni élete nem szenvedett

változást. Hiszem, hogy a Szentháromság élete hiánytalan volt az alatt a harminc-egynéhány esztendő alatt is, amíg a Szűztől szült testben itt, közöttünk élt.

Hiszek a Szűzanyában, akinek osztályrészül jutott az elképzelhető legnagyobb emberi méltóság: a megtestesülésre magát elszánó Fiú édesanyja lehetett. Hiszek abban a talán tizenharmadik évében járó názáreti lányban, aki vállalta a világ szemében a legnagyobb csúfságot, a leányanyaságot is; de ezen az áron is igent mondott az Isten hívására. Hiszek ebben a leányban, aki egészen rábízta magát az Istenre.

Hiszek abban, hogy a feltámadás kétségtelenre bizonyította Jézus minden szavát. Ezért hiszek abban, hogy a hit annyit jelent, hogy igaznak tartom Jézus minden szavát. Hiszek abban, hogy hinni annyit is jelent, hogy hűségesen odarendezem életem a jézusi tanításhoz, a szeretethez.

Hiszek Jézus szavának, s ezért hiszem, hogy életem egyetlen feladata, hogy visszaszeressem az engem Önmagát odaadva, Golgota-áron is megszerető Istent. Hiszek abban, hogy szeretnem kell az Istent. Átöelve Őt minden képességgemmel. Nem úgy, mint tikkasztó nyárban a patak hús vizét; nem úgy, mint amikor az ember átöleli szerelmesét. Nem a hús és vér képességeivel, de azzal a maradéktalan értelmi-akarati-érzelmi hűséggel, amely barátot baráthoz fűz. Hiszem, hogy Jézus barátjának akar engem, és hiszem, hogy nincs különb élethivatásom, minthogy egész életemmel igent mondjak erre a hívásra és barátja legyek annak az Istennek, aki magamhoz hasonló emberként élt közöttünk, hogy megkönnyítse számomra e felkínált barátság elfogadását és teljesítését.

Hiszem, hogy csak akkor lehetek Jézus barátja, csak akkor szerethetem vissza az Istent, ha igyekszem Hozzá hasonlítani. Mindenekelőtt abban, hogy Ő mindenkit, minden embert szeret. Hiszem, hogy minden embert szeretnem kell. Hiszem, hogy nem tekinthetek senkit sem ellenségemnek. Hiszem, hogy nem lehet számomra egyetlen ember sem közömbös. Hiszem, hogy minden embert felebarátomnak kell tekintenem, az ellenségemet is. Hiszem, hogy nincs más hivatásom, minthogy minden embert, akivel csak találkozom, testvéremmé tegyek – a szeretetben.

Hiszem, hogy aki szeret, az ad. Hiszem, hogy élethivatásom az adás. Életemben minden egyéb csak foglalkozás lehet, de a hivatásom: az adás. Azt kell adnom, amim van: jó Szót, mosolyt, pénzt, időt. Mindazt, amit munkával-szeretettel megszereztem. Hiszem, hogy adnom kell annak, aki kér. Hiszem, hogy adnom kell annak, akit testi vagy lelki ínségben találok – kéretlenül is. Hiszem, hogy adásaimnak nincs felső határa. Hiszem, hogy az adásban nincs elég, csak még tovább. Hiszem, hogy mindentadásra teremtett meg az Isten, aki Maga a Mindentadás. Hiszem, hogy szegénnyé kell tennem magam felebarátaimért, hogy testvérüknek tekinthessenek.

Hiszem, hogy azt is szeretnem kell, aki bánt. Hiszem, hogy nem szeretem azt, akit visszabántok. Hiszem, hogy ki kell törölnöm szótáramból ezt a szót: jog. Hiszem, hogy nem az a hivatásom, hogy megbüntessem a bűnösöket. Sem a rám támadókat, sem a másokra támadókat. Hiszem, hogy a hántásokat csak a mindent eltűréssel lehet kevesbíteni az emberiség életében. Hiszem, hogy a Golgota vállalásával is példát adott nekem Krisztus. Hiszem, hogy vállalom kell a magamat meg-nem-védés következményét: az üldözöttséget is.

Hiszem, hogy aki szeret, az szolgál. Hiszem, hogy nekem is vissza kell utasítanom a pusztai Kísértőt. Hiszem, hogy nekem is el kell menekülnöm azok elől, akik „királlyá” akarnak tenni engem. Hiszem, hogy nekem is közembernek kell lennem, mint a názáreti Ácsnak, mint a fizetés nélküli Vándortanítónak. Hiszem, hogy csak akkor tudok szolgálni, ha nem uralkodom.

Hiszem, hogy csak akkor tudok csak adni és sohasem venni, ha kisember vagyok. Hiszem, hogy akkor tudok csak simogatni és sohasem ütni, ha a társadalom kicsinyei között vagyok. Hiszem, hogy Isten csak akkor tud barátjává választani, ha olyan kicsiny vagyok, mint ama názáreti ismeretlen falusi kislány. Hiszem, hogy vállalom kell a jézusi szolgálat feltételét; a társadalmi kicsinységet és az alulértékelődést.

Hiszem, hogy azt, akit nekem az Isten élettársul rendelt, mindenki előtt kell szeretnem. Hiszem, hogy csak olyat rendelt nekem, aki velem együtt akarja járni a jézusi szeretet útját. Hiszem, hogy az Istent ölelem át, amikor őt ölelem. Hiszem, hogy kettőnk szeretetkapcsolatát a maga szentháromságos szeretetéléte boldogító földi másának akarta számomra. Hiszem, hogy a gyermek, a népes család életbehívása és Istennek

nevelése az én első és legalapvetőbb feladatom élethivatásomnak, a szeretetnek a gyakorlásában. Elválaszthatatlanul egy ez a család a hitvesi szeretettel. Csak így lehet kedves az Istennek az ölelés: csak ha termékeny a szeretet.

Hiszem, hogy az Isten munkára teremtette az embert. Hiszem, hogy nekem is el kell végeznem a magamét annak érdekében, hogy megtermelődjék és szolgáltatódjék az, amire embertársaimnak, magamnak is szükségünk van.

Hiszem, hogy a családi életet is, a munkát és munkahelyet is fel kell használnom arra, hogy növekedjék Jézus vetése. Hiszem, hogy az a hivatásom, hogy megszülessék a földön Isten Országá. Hiszem, hogy a Jézus szeretetében egybe kell kapcsolódnia minden osztálynak és nemzetnek. Hiszem, hogy el kell tűnnie mindannak, ami akadályozza, hogy az emberek testvérek lehessenek. Hiszem, hogy építenem kell a Szeretet Országát. Hiszem, hogy az emberi élet mindent egybefoglaló hivatása: elvezetni mindenkit Krisztushoz. Hiszem, hogy túl családon és munkán – ez az én felelősségem is.

Hiszek a Lélekben, aki vezeti Jézus itthagított művét, az Egyházat. Hiszek az Egyházban, amelynek Krisztushoz kell vezetnie az emberiséget. Hiszek a Sziklában; aki Krisztus akaratából az idők végezetéig rendező személye annak, hogy megújuljon a Föld színe. Hiszek a szentségekben. Hiszek a keresztségben és a bérálásban, amely újra és újra lepecsételi a hívőt, a Krisztus útján járni akarót Isten számára. Hiszek a bűnbánat szentségében, mert az Isten minden bűnbánónak megbocsát, és mert emberi szóval is hallani akarom testvérem ajkáról az isteni megbocsátás szavát. Hiszek az Oltáriszentségben, amely táplálja bennem a szeretetet, a bennem lévő krisztusi életet. Hiszem, hogy a házasság és az egyházirend szentsége erőt ad: hogy abban, amit választottam, végig kitartsak. Hiszem, hogy a nagybetegek szentsége megerősít földi életutam utolsó órájában.

Hiszek a békében, amelyet Isten mindig megad azoknak, akik az Ő útján járnak. Hiszek a Jézus békéjében, amely el nem hagyja az embert kísértésben, betegségben, börtönben, sőt a Krisztusért vállalt halál előtti órában sem. Hiszek Jézus ügyének történelmi diadalában, hogy valósulni fog a történelmi jövőben az, amit megígért: vetése növekedni fog, kovásza megkeleszti ezt a világot, a mustármag fává nő és lombot ereszt; és nem lesz lobogó, amely magasabban szállna a jézusnál. Hiszek a történelmi diadal ma is tapasztalható jelében: hogy százannyi testvérem és nővérem lehet, ha le tudok mondani a csak magamra gondolásról, ha másokért akarok élni.

És hiszek az imádságban, amely erőt ad a szeretetre, és megnöveli karom erejét. Hiszek az imádságban, amely elér oda is, ahová nem tudok eljutni. Mindazokhoz, akiket szeretek, s akikért megteszem – vagy megtenném, ha tehetném – mindazt, ami a szeretetemből telik. Hiszek az imádságban, amely a szeretet láthatatlan sugárzásával egyetlen fényerőtérre teszi a világot, amelynek világosságában Jézus felé találhatnak, akik még a sötétben bolyonganak.

És hiszek a találkozásban. Abban a találkozásban, amelyért Isten a világot teremtette, amelyért a Fiú eljött közénk, amelyért a Lélek lakást vett bennünk és vezeti Isten népét, az Egyházat. Hiszek a találkozásban az örök lakóhelyen. A találkozásban az Örök Szeretettel, amikor is megmutatja majd magát nekem úgy, ahogy van. Hiszek az örök Lakomában, amelyen a Fiú a lakoma, és a Fiú a felszolgáló. Hiszek a kielégülésben, az emberi szív nyugtalanságának megszűntében, a boldog beteljesülésben. Hiszek a találkozásban az első és utolsó emberrel; mindazokkal, akik nem zárták el magukat a hívástól, akik a múltban, jelenben és jövőben járják az utat, amelyet a Lélek sugall, s amelyet a Fiú elibénk élt.

Hiszek a Szeretet erejében. Hiszek a Szeretet diadalában.

Hiszek a boldogságban, amelyet egyedül a Szeretet adhat az embernek ebben és az eljövendő világban. Ámen.

ANDROGÜNOS...

XX. évfolyam 3. szám

Még diákkoromban hallottam görög órán, hogy egyik dialógusában Platón arról számol be, hogy kezdetben gömb-alakúak voltunk, s könnyen gurultunk mindenfelé, de az irigy istenek kettévágtak bennünket, s azóta a gömb egyik fele keresi a másikat. Megőrzött egy mesét, mitológiát létünk hajnaláról. S íme, Hamvas Béla Az androgünosz c. tanulmányában, a kereszténységről beszélő Scientia sacra harmadik kötetében állítja, hogy kezdeti formánk a férfi és nő szétválaszthatatlan egysége volt, s minden bajunk megoldása, ha újra egyek, androgünosz leszünk. Mivel mindezt összehozza a kereszténységgel is, az én dolgom, hogy megnézzem a keresztény hagyományt: mit tud erről. Edgar Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen 1968-ban megjelent műve megemlíti az 1945-ben Nag Hamadiban felfedezett Tamás evangéliumot, s benne a 22. logiont:

*Akkor fogtok bemenni a királyságba,
ha a kettőt egyé teszitek,
ha a belsőt külsővé, a külsőt belsővé,
a felsőt alsóvá,
a hímet és a nőit egyetleneggyé teszitek
úgyhogy a hím nem hím, a női nem női,
ha szemeket csináltok az egy szem helyett,
egy kezet az egy kéz helyett,
egy lábat az egy láb helyett,
egy képet az egy kép helyett.*

Hennecke még hét helyen találja ennek a szövegnek megfelelőjét; ezek között nekem rendelkezésemre áll a 2Kelemen levél 12,2-6, ahol ez olvasható:

Magát az urat kérdezte meg valaki, hogy mikor jön el az ő országa, mire ezt válaszolta: Ha majd a kettő egy lesz, És a külső, mint a belső; a belső a lelket jelenti, a külső pedig a testet. A férfi pedig az asszonnyal sem férfi sem nő; egy testvér sohasem néz úgy a nővére, mint asszonyra, sem ez őrá mint férfira. Ha majd egymás között az igazat mondjuk, s a két testben minden képmutatás nélkül egy lélek lesz – akkor elérkezik Atyám országa.

Ezek után meglepően hat a 9. szúra: „Mikor azt kérdezték tőle, hogy a teljesség mikor következik el, azt válaszolta: Ha a kettő egy lesz, ha nem lesz többé külön férfi és nő, hanem egyé válik és egy lesz.” (Az Úrnak szájhagyományban fennmaradt ígéje.)

Azért hat meglepően, mert tudvalevően Jézus után csak szájhagyomány maradt, hiszen ő maga nem írt le semmit. Földi élete befejezése után került az, ami vele történt s az, amit mondott, tehát az, ami szájhagyományban élt – lejegyzésre. A négy kánoni evangélium is. Csak szájhagyományban fennmaradt ígéje van. A lejegyzésre került szájhagyományok közül idéztem a Hennecke által megadott hét helyből a fenti kettőt. Hamvas, sajnálatosan, nem adja meg forrását: azt, hogy hol található Jézus e tanítása. A forráshely megjelölése nélkül az olvasó higgye azt, hogy 1963-ban, amikor szerzőnk írta a maga tanulmányát, élt még a jézusi szájhagyomány lejegyezetlenül valakinek az ajkán, aki közölte azt vele? Aligha szándékolta ezt Hamvas Béla. Ennek a nem-idéző idézésnek alighanem az a célja, hogy igazolja a 3. szúra megállapítását: Az androgünoszl minden hagyomány tud. A Tóra szerint az Úr az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette férfinak és nőnek. Isten tehát hímnő-lény, és az első ember is az volt. Ezután következik a Szánkhja, Konfu-ce, az Úr, a Kabala, a szavak három neve, a modern pszichológia s a többi – mint a minden hagyomány illusztráló anyaga.

A szerző további e tárgyú megállapításai: 13: Az androgünosz a primordiális egységet jelenti. 14: Az alapállás helyreállítása: a hím-nő lény megvalósul. Ez feltétele annak, hogy az ember a szocialitáson belül sikerült életet tudjon élni. 19: Az androgünosz a határtalan osztódásnak ellenmozgása. A kettőből egy reintegráció, az eredeti egybe visszatérés. 24: Megszabadulni, annyit jelent, mint a testet-öltést felszámolni és a primordiális létezésbe visszatérni. 80: Mindennemű ellentét legelső alapja a mintája a hím és nő ellentéte, mely időben valószínűleg nem volt előbb, de lényegében egészen biztosan. 115: Ebben a konjunkcióban nagy csodák jelennek meg. 117: Androgünosz: van tudatunk a teljességről. Él bennünk az ösztön az eredeti státusz helyreállítására. 118: Az egymásban való felszabadulásból kell kiindulni. 119: A teremtést meg kell újítani, helyreállítani. Ennek feltétele a két félnem végleges összekapcsolódása. 120: Az androgünosz megvalósítása a létezés teljességével azonosodás útján a legfontosabb fokozat. Mindezeket az állításokat csak tudomásul venni lehetséges. Ez a szerző koncepciója. Magamnak csak annyi lehet a dolgom, hogy megállapítsam, mennyi köze van ennek a koncepciónak a kereszténységhez, Jézus tanításához. Summásan válaszolva: semmi. De nem summásan is válaszolok. Jézus nem helyettesítette be a különböző mitológiákat új mitológiával. Sem a Tóra, sem Platón mitológiáját. Jézus tudott a szeretet eggyé tevő erejéről. A szeretet eggyé is teszi azt, ami kettő. Az Atya és a Fiú kettő is, egy is. A férfi és a nő kettő és egy is. A szerető emberek közössége sok is és egy is. Szerzőnk is tudhatja ezt Jézusról, de meg van győződve a maga hitének egyedül helytálló, a valóságnak egyedül megfelelő voltáról. Mi ez a hite, meggyőződése? Hát a létezésbeli azonosság! Az, hogy Isten és ember és világ – a nagy minden – csak egyetlenegy. A hittel nem szabad, nem érdemes vitatkozni. Csak tudomásul lehet venni akárkinek a hitét. Így a szerzőét is. Én sem vitatkozom, csak tudomásul veszem. Pusztán csak megállapítom, hogy Jézus nem azt tanította, amit szerzőnk tanít. Tehát a szerző törekvése arra, hogy Jézussal is alátámassza a maga hitét, elhibázott. Alap nélküli. Valójában nincs is szerzőnknek szüksége Jézusra. Szerzőnk hite: a hagyomány. Ha ezt valami alátámasztja, az jó neki. De megvan az minden alátámasztás nélkül is. A hat és fél milliárd embernek Istentől kapott képessége és méltósága, hogy megrajzolhatja a maga univerzumát – Istenről, világról, emberről. Az ő egyéni, a saját hitét. Mivel ezt tartja egyedül igaznak, érthető a törekvése: tanítványokat akar. Tanítványokat, akik elhiszik az ő hitét. Ha talál tanítványokat, már létre is jött egy új vallás. Csak idő kérdése, hogy mikor folyamodnak bejegyzésre a mindenkor adott hatalomnál. Jézus tanítványai közel három századon keresztül nem folyamodtak. A hatalom első magát felkínálását, sajnos, elfogadták. És bejegyeztették magukat. S utána fellobbantak a máglyák. S az ember a hitéért ölt is, és újra hiába fordult régi sínéről újabbra az emberiség (Szabó Lőrinc: Isten). Ez a hamvasi hit még mindezek előtt áll. Ráteszi-e valaki az életét Hamvas Béla tanítására? Akik ráteszik az életüket, azok bejegyeztetik-e magukat? Elindítják-e a maguk szent dzsihádját a hitetlenek ellen? Vagy marad a jelenlegi állapot: valakik lelkesednek e gondolatokért, mások pedig lesöprik az asztalról, amivel nem érdemes különösebben szóba állniok.

A különös csak az, hogy az emberiség eddig történelme azt igazolja, hogy az (Istent is tartalmazó, tehát) univerzális létmagyarázat csak ritkán éri be a filozófus köpennyel. Csak ritkán marad meg a létmagyarázat filozófiának, az akadémiák egy tantárgyának, tanszékének. A hallgatók s előadók egyaránt java részükben valamelyik vallás hívei vagy agnósztikusok vagy a vallásoknak csendes/harcos elmarasztalói. A hinduizmus is eljutott a valláshoz Keleten, szülőhazájában. Nyugati átvevői eddigelé csak filozófiát alkottak: teozófiizmust, antropozófiát. Esetleg vallást váltottak, s betagozódtak valamelyik keleti vallásba Jézus eszméi bármely vallásba beültethetők, még sincs tudomásom szerint vallás nélküli képviselte, csak vallási. Ha egy létmagyarázat nem jut el a vallásig, akkor nagyon korlátozott hatásúnak bizonyul. Még olyan vallás sem tud megszületni, amely Jézus erkölcsi eszmerendszerét, mint közös nevezőt elfogadja, de a számlálóban, mely már egyetemes létmagyarázatokat kínál fel, békén megülnének egymás mellett a különböző létmagyarázatok. Vagy egyszerűbben: a nevezőben a jézusi szeretet s a számlálóban különböző dogmatikák, hitvallások. Ilyenre sincs még történelmileg észrevehető nagyságrendű példánk.

A Bokorban megpróbáltuk: legyen közös a jézusi etika, a számlálóban meg lehet akármi! Tíz éven belül nagyon fontossá lett valakik számára Jézus istenképe, mások számára, hogy ne legyen Jézus az Isten fia, vagy hogy ragaszkodjunk annak a vallásnak a hitvallásához, amelybe születünk, illetőleg amelyet választottunk. Azaz nagyon fontossá lett a számláló. Olyan fontossá, hogy a jézusi etika, az egymást szeretés – bizony nem lett elég arra, hogy kibírjuk az egymás melletti létet, s a különböző számlálókat vallók vették a kalapjukat. Miért? Mert nem bírták ki az együttlétet azokkal, akiknek más volt a számlálójukban. A nagyon nagyra becsült közös nevező ellenére sem. Az ember olyan élőlény, akinek szüksége van vallásra, szüksége van hitre, azaz olyan létmagya-

rázatra, amely messzebbre ér, mint a gondolkodási törvények, mint amit ezek a törvények igazolni tudnak. Az ember valahol otthon akar lenni, és nincs otthon ott, ahol mások nem azt hiszik, amit ő hisz. Azt, ami számára szent. Ezeknek csak jónapotot tud mondani, csak ökumenizálni tud velük, a másik szekértáborba tartozókkal, de nem tud velük egy szekértáborban maradni, vagy azonos szekértáborba tartozóvá lenni.

1.

A továbbiakban csak azt próbálom megmutatni, ami miatt a szerző megkonstruálta – vélhetőleg – ezt az androgünosz-mitológiát. A mitológia mindig olyan létmagyarázat, amely az ember kielégülését, boldogságát kívánja. Ideírom Illyés Gyula. Köszönet c. versét:

*Kihalna az emberi fajta, / ha hallanák a nők, milyen
Hangon beszél a férfi nem, / milyen trágár röhejre kapva,
A percről, mely megadta, mit / oázis-forrásként kerestek
És térden tiszteltek, a testet; mely köpőcsésze lett nekik!
Hányan voltunk igazán hívek, / megköszönni nővéreinknek
szövetségüket azután, Hogy kivérezve csak hevertünk, /
Legázolt küzdők, túl az eltűnt hiten, reményen, vak csatán?*

Ezután következzenek a megállapítások, amelyek illusztrálták szerzőnk mitológiáját, megállapításait. 15: A sexusban a kiegészülés nem teljes. A sexus mindig az abszolútát követeli, ideiglenes vagy álmegoldás elviselhetetlen. 11: A modern pszichológia animáról beszél, aki a minden férfi lényéhez tartozó kiegészítő nő... a férfi lényének leghatalmasabb pszichológiai realitása... a férfit ez irányítja... az édenkert – a nőről megőrzött emlék és tudat... a korrupt létben eltorzítva. Az anima a férfi-lény romlott létezésének mélyére süllyedt eredeti nő, mint ahogy az animus a női-lény romlott létezésének mélyére süllyedt eredeti férfi. Az anima és az animus... a kezdeti androgünoszt őrzi és tartja fenn. 37. Az androgünosznak nincs célja, értelme van, a játék. A játék önmagán belül marad és a létezést maradéktalanul kimeríti. 39. Aki az androgünoszról nem tud, annak a valódi egyesülés lehetetlen.

2.

Szerzőnk Európában tartózkodik, de lelkében Indiában él. Schopenhauer folytatója. Az indusok vallásából rakta össze a maga létmagyarázatát, amelyről állítja, hogy nem tudomány, nem vallás, nem filozófia. Akkor mi? Én azt hiszem, hogy egyetlen szó alkalmas csak ennek megjelölésére a jelenlegi szótár szerint: mitológia. Létmagyarázat, melynek nincs tapasztalati, és nincs gondolkodástörvényekre épülő, filozófiai igazolható, megvédhető alapja. Ezért nem is igazolható és nem is cáfolható. Csak állítható. Mi alapon? Azon az alapon, hogy a szerző úgy hiszi. Lehet, hogy egyszer majd bővül a szótár és a hagyomány szó nem tudom hányadik jelentéseként ott lesz majd ez a jelentés is: Hamvas Béla létmagyarázata a hindu panteista metafizika nyomán. S most jöjjenek ismét a szúrák: 44: Az androgünosznak valamely alakban minden helyen és minden időben nyoma van. Indiában ilyen az atman, az abszolút Én fogalma. 50. Az archaikus görögség az androgünosz jegyében élt. Igazolja ezt az Egy-metafizika: hím és nő kiegyenlítőddott. Ellenkezője a hellénizmusnak. 51. Abból, amit az orfika teremtett, csak egy szót kell kiemelni: a psziché = a legmagasabb rendű hímlény tüzével átvilágított nőiség, olyan androgünosz, amelyben hím és nő el nem választható, mint a növényben s az abszolútban. 53. A természet (phüsis) az, amin az ember csodálkozik. Ami magától értődő az a láthatatlan szellem (Atman). 59. A keresztes háborúk alatt keletről sok gondolat került Európába. 77. A misztérium a kettő, amely tulajdonképpen egy. 78. Az alkímia követelése: ex duobus unus, vagyis a kettőből egy. 82. Azonosság csak egy van. Az egyetlen azonosság. 84. Az azonosság metafizikai megértése kizárólag a hagyományból lehetséges. Egyetlen azonosság van ez a Brahman-atman-aikjam (azonosság). Tat tvam aszi – ez vagy te. 87. Én Brahma vagyok = a létezésben az istenséggel azonos vagyok. Ez a vallásból nézve káromlás, mert az ember magát Istennel azonosnak mondja. 88. A hindu szó, amely az azonosságot megfogalmazza, az atman. Az én vagyok a te vagyok-kal azonos, Az én és a te és a dolog és a lét és Isten azonos. Az atman a hindu metafizika középponti szava, és azért az egyetlen metafizika az azonosság metafizikája. 89: Mintha az egy és én felcserélhető fogalmak lennének.

3.

Mindez vallás a javából. A filozófia nem képes igazolni. De az embernek joga van akár vallást kreálni, akár meglevőhöz csatlakozni. Csak egyhez nincs joga. Vallásosnak lenni, és azt mondani, hogy nem vallásos. Dogmatikát kreálni és tagadni a vallást. Az ellentmondás logikai elve akadályoz meg ebben. Ez a hamvasi létmagyarázat nem akar vallás lenni, bár a tudomány nem fogadja el tudománynak, bár a filozófia nem fogadja el filozófiának, bár az ésszel nem igazolt létmagyarázatra szótárainkban nincsen más szó csak ez: mitológia, vallás. Mindaz, amit a fentiekben idéztünk, ezt szerzőnk is tudja: – a vallásból nézve káromlás, mert az ember magát Istennel azonosnak mondja.

Jöjjenek tehát ismét a szúrák: 86: Ahol az embernek a létezésben Istennel azonosságát felismerik, ott vallás tulajdonképpen nincs. Ahol Istennel azonosságunk homályban marad, ott vallás keletkezik. A vallás nem egyéb, mint Isten és ember nem-azonossága. Ebből keletkezik az ember létevel nem azonos Isten – távolsága. Mintha kétféle lét lenne: isteni és emberi. Európában alig volt valaki, aki ezt felismerte. Csupán Scotus Eriugena? „Ha Isten és a teremtmény kétféle lenne, akkor a kettőnek vagy egyetlen előbbi közös alapból kellene származnia, vagy pedig a világban két egymással szembenálló alap és ősök van. (De divisione naturae III.22) a teremtmény Istenségben van, és Isten a teremtményben a természetfeletti természetté lesz az itt és most adott időfölkötti örökben élő lény.” (II.12). 90: A vallás üdvöt keres, a metafizika igazságot és megtalálja a létezésben minden létezőnek, Istennek is azonosságát. Az atman azonos „Istennel, emberrel, hangyával, szúnyoggal, elefánttal”. 91: Cusanus: az istenség ugyanaz, és nem más. 92: A vallásban az ember kisebbségben él, fensőbbrendű akarata hatalma alá rendelt lény. 93: Az atman pólustalan. Az atman az egyetlen univerzális szó. 94: Az atman a Brahával azonos Ez a Brahma azonos a bennünk levő atmannal: én Brahma vagyok. 97: Az atman nem filozófiai terminus. Indiában filozófia egyáltalában nincsen. Az egyetlen azonosságot jelenti. 107. Az azonosság helyreállítása: a kivetítés megszüntetése. 110. Megszabadulni az objektum-világ fogságából. Az azonos létben találkozás. A létben azonosulás. Minden férfi-nő találkozás a lét teljességének jegyében (androgünosz) történik. 111. Hím és nő, mint egymásból kivetített objektum: egymást élvezeti cikknek tekinteni. Az összeömlésből a lét megújul, új lény keletkezik.

4.

Van még egy szó, amely jelölhetné szerzőnk létmagyarázatának műfaját. A gnózis lenne ez a szó. A gnózis olyan létmagyarázat, amely egyenlőséget teremt az ismeret és a megoldás között. A gondolat létrendjéből átlép a valóság létrendjébe. Ez a kétezer esztendősi páli kereszténység is. Ha tudomásul veszed, hogy Jézus a maga golgotai halálával kiengesztelte az Atyát, aki haragjában bezárta előttünk az üdvözülés kapuját, mert megharagudott minden emberre, aki Ádám és Éva leszármazottja, mert Ádám és Éva evett annak a fának a gyümölcséből, melyről enni Isten megtiltotta nekik. Ha tudomásul veszed ezt, s e tudomásul vevés jelül megkeresztelkedsz, akkor üdvözülsz. De attól, hogy Pál ezt elgondolta, még nem vagyunk megváltva. Ugyanúgy raboljuk és gyilkoljuk egymást, mint Jézus előtt. Sőt, jobban! Ugyanilyen gnózis szerzőnk létmagyarázata. Csak tudomásul kell venni a hagyományt, s ezzel megoldódik az emberiség minden gondja. Nem probléma az egyenlőtlen elosztás. Nem gond ennek az oka: a többlet birtokolni akarás. Nem gond az osztórendszer megteremtése. Mindez csak Jézus, a felvilágosodás és Marxnak a gondja. A létező – ez a páli és nem jézusi – kereszténység ugyanolyan zsákutca mint a felvilágosodás. Ismét jöhetnek igazolásul a szúrák: 95: Ha az ember eljut ide, semmi sem történik. Része a tudásnak, amelynek mindig is része volt. De lefokozott létében észébe sem jutott. 98. Az azonosítás nem azonosság. Csupán a maradéktalanul felébredt emberben valósul meg az azonosság. Az ember magát nem az öröktől fogva volt, egész és elmúlhatatlan léttel azonosítja, és így nem az atmant realizálja, hanem általában minden egyébbel, csak éppen az atmannal nem.

5.

Szerzőnk egy nagyon jámbor és mélyen gondolkodó panteista. A nem jámbor, a nem mélyen gondolkodó – az ateista. De a kettő egyhasi testvér. Szemben áll vele a vallásos, aki tudja magáról, hogy nem ő teremtette a világot, és él benne a remény, hogy ebből a világból eljuthat Istenéhez, és része lehet az Isten életének fényében, ragyogásában. A hindu sorsmagyarázatnak más az iránya, mint a tórának, az Evangéliumnak és a Koránnak. Más, mint a politeizmusnak. Mindezek reménykednek az apoteózisban. Szerzőnk azonosult a hinduk jövőjével: az elfogyással, s ezt gondolja gazdagodásnak, az ember minden gondja megoldásának. A

nirvánát! – ha Az androgünosz nem is említi a szót. A Scientia sacra többi tanulmányai annál többet s inkább. S most jöhetnek megint a szűrők: 116: A szubjektum maradéktalan kihelyezése nem lehetséges. Ez a teremtőre és a teremtesre is vonatkozik. A világ csupán részleges projekció. Amikor a teremtő magát a teremtenyével azonosítja, ami életre kel, az csupán rész és töredék istenhasznóságú, de csak egyetlen szikra a napból. A kivetített világsszövevény egyetlen módon számolható fel. A lét elfogyása jegyében, amely mint gazdagodás jelentkezik. 101: A kivetítés következtében arról, hogy mi ez a világ, az embernek egyáltalán sejtetele sincs. A zűrzavar abból van, hogy másokat vonunk felelősségre, ahelyett, hogy önmagunkat vennénk komoly revízió alá. 112: Isten – téves létművet következménye. Isten, mint embertől független lény despota apa, vagy ledér kurtizán. Ez a külső Isten. Isten a külső világban látható, de nem elérhető. A belső világban elérhető, de nem látható. 113: A lét primordiális alakjában nem volt teremtes. Isten a világot állandóan nemzi és szüli. Ezt összefoglaló szavunk nincs. Sejtelmünk sem lenne róla, ha az androgünoszt nem ismernénk.

6.

Mindezeknek a megállapításoknak a jegyében még valamit kell mondanom: ezek a szűrők nem hordoznak logoszt. Nem azt akarom állítani vele, hogy szerzőnk nem tudná kifejteni mondatai tartalmát. Csak azt, hogy minden tótágast áll. Az Isten, mint létművet következménye. Isten látható a külső világban, s a többi. A végső mondat lehetett szerzőnk számára mindezek feloldása: Ha ismernők az androgünoszt, ha el tudná mondani az androgünoszlól azt, ami ködként kavarg benne. Ki tudná fejteni, amit gondol, de akkor nyilvánvalóvá válnék, hogy a kifejtése is csak katekizmus, amelyet el kell hinni. Nem akarja ezt. Csak mond százhusz szűrőt, amelyben kavarnak, s nagyon szellemesen a káté gondolatai, s el tudja ezáltal hitetni közönségével, hogy amit mond, nem káté. Hanem több annál. Nem több, mert nincs több. Tudomány, filozófia, vallás – ez a három áll rendelkezésünkre. Negyedik nincs. Teremtmények vagyunk. Ez van nekünk. Hogy az Istennek, Őbenne, Őnála mi van, talán megláthatjuk. A Hagyomány, az alapállás a primordiális létezés, a létromlás felszámolása, stb. nem valami negyedik, ami kívül áll tudományon, filozófián, valláson. Nincsen negyedik. Csak ez a három. S Hamvas egész életműve azt akarja elhitetni, hogy ez a negyedik van. Nincsen. Mindazonáltal: azt hiszem, hogy Hamvas mégis nem akárcsi. Nem fogadom el, de nem is söpröm le az asztalomról. Büszké lehetünk rá. Hogy őt termelte ki a nyugati, az európai, a magyar és mégiscsak a keresztény kultúra. A történelmi keresztény hit helyett keres valami jézusibbat. Nem azt talált. Csak Jézusra inkább emlékeztetőt, de mégsem jézusit. Nem apoteózist, hanem – nyugati szemmel nézve – a semmibe forduló, a nirvánát. Hogy mi ez a hamvasi életmű, sokan megkérdezték már. Egy nyugodt légkörű konferencia, mely szembesül ezzel a kérdéssel, talán segíthetne megválaszolásában.

SZELÍDEK SZÖVETSÉGE...

XXIII. évfolyam 8-9. szám

Az elmúlt napokban paptestvér járt nálam. Nem katolikus. De testvér a javából, mert őt is meghurcolták a Gyermekek okán, aki megszületett. Bár ez a megszületés történettudományilag nem is igazolható. Csak az, hogy valakit Tibériusz császár korában Jeruzsálemben mint istenkáromlót keresztre feszítettek, és Jézus volt a neve az ily módon kivégzett személynek. De következtethetünk: akit meg lehet feszíteni, annak meg is kellett születnie.

Egy havi folyóirat karácsonyi számának készített interjút velem „eretnek” testvérem. Reggel 9-kor kezdtük, s délután háromra már el is fogytak kérdései. Aztán pár nap múlva rám zúdul 63 oldalnyi szöveg, s újból igazat adok Kölcsönynek: „több kíváncsi az írótól, mint a beszélőtől”!

Miről faggatott? Mindenről. Végigkopogtatott. Mindent akart tudni rólam: származásom, gyermekkorom, ifjúságom, a múltam, ami miatt meggyűlt a bajom a pártállammal is, egyházzal is, és a jelenem. A NATO-nál, a cigányoknál s Bokorligetnél kötöttünk ki a végén.

Ha Jézust mondok, vagy Istent, én ugyanarra gondolok. Hogy megdicsér-e ezért Chalkedon, s megrónak-e érte az ariánusok vagy a Homoród-völgyi székelők, akik unitáriusok, ez nálam kevésre megy. Kevésre, mert ilyenként vagy olyanként is ugyanazt gondolom, ill. gondolnám; Jézusról is meg mindenről, ami embert érdekelhet, s történetesen engem érdekel.

Az elmúlt napokban különböző médiumok záporozták rám – olykor felháborodottan is! – kérdéseiket, s megvallottam és nem tagadtam, hogy november 16-án NEM-mel fogok szavazni. S most azt is elmondom, amit nekik nem tudtam elmondani: a betlehemi éjszakában történtek okán járok majd el így.

A 60-as években, életfogytiglani börtönbüntetésből amnesztiával szabadultan, tíz éven át szállítómunkásként kerestem kenyeremet. Ezekben az években írtam a Betlehemben megszületett Gyermekekről – melléktermékként és éjszakákba nyúlóan – hatkötetes szamizdat munkámat, melynek címe: Keressétek az Isten Országát! Ennek előszavából idézek most:

„Gondolkodjék valaki akárhogyan is a transzcendens, a nem evilágból való dolgokról, azért az evilági valóságok síkján szóba lehet állnia azzal a teljesen ebben a világban lejátszódó magatartással, amelyet Jézus az Isten Országába bejutás ellenében tőlünk kíván. S minden transzcendens érdeklődés híján is szembesülnie lehet ezzel a teljesen evilági természetű kérdéssel: jelent-e valamit az emberiségnek ebben a világban folyó élete számára az az Út, melynek megjárását Jézus azoktól kívánja, akik az Isten gyermekei kívánnak lenni. Sőt, szembesülnie lehet egy élesebb kérdéssel is: Vajon ez az Út nem az egyetlen értelmes és a fenyegető katasztrófát kikerülő út-e az emberiség evilági életében is?”

Az Út magában rejti a NATO-t is? S ha nem, akkor hozzá kell raknunk az Úthoz, hogy rendbe tehesük életünk?

A NATO egyfajta szövetség. Jézus is kötött szövetséget. A vérében tette az utolsó vacsorán. Istennel vertikálisat, tizenkét tanítványával horizontálisat. Arra kötötte, hogy mindenkit átölelnek..., hogy senkit sem hagynak ki ölelésükből. Ezért aki ragaszkodik ahhoz, hogy tanítványa legyen Jézusnak, nem mondhat igent nemcsak a NATO-ra, hanem a Varsóra, a Tengelyre, a Központi hatalmakra sem – hogy csak a mi századunkban megkötött szövetségeinket soroljam el. Ha nem mondunk igent Ferenc Józsefnek, elkerüljük Trianont. Ha nem mondunk igent Hitlernek, elkerüljük a minket újra felszabdáló Párizst. Ha nem mondunk igent a Szovjetnek, akkor is az van, ami lett? Szovjet megszállás biztosan, de talán nincs fenyegető nemzethalál!

A nemzetek a katonai szövetségekbe pusztulnak bele. Hol vannak a hunok, a kunok, az úzok, a besenyők, a kabarok, s a többi harcos-lovas nomád népek-nemzetek? Eltűntek, s megmaradtak az általuk leigázott szlávok... hatalmas birodalmaik helyén. Ismeritek Ady versét a Gyáva Barla diák-ról? Jézusi üzenet-értéket hordoz. Az a nép, amelyik élni képes, megtanulja:

*Hadverő nem volt Barla diák,
Én jámbor, görögös, kopottas őszám.
Elmaradt Töhötöm seregétől
Ama véres őszön.*

*Áthágta a Meszest a sereg,
Üszkös falvak küldtek utána átkot
S nem kereste a seregben senki
Kis Barla diákok.*

*Ő ott maradt a dúlt falvak között.
Virágos kunyhó épült a romokra
S kizöldült a megsebzett vidéknek
Minden véres bokra.*

*Zúgva nyargalt a hősi sereg
A reszkető, bérces Erdélyen által,
Barla maradt, rótt, szántott, álmodott
Egy kis szláv leánnyal.*

A lengyeleknek 150 éven keresztül nem volt államuk, csak hazájuk, melyet orosz, porosz és osztrák csizmák tapostak. Ma kétszer-háromszor annyian vannak, mint mi. Miért? Ady erre is válaszol. Akkor mondja válaszáat, amikor a három csizma még tapossa őket, 1907-ben: Ének a Visztulán.

*Isten vidám úr a Föld fölött
Lengyelországot Isten óvja.
Polónia a vidám rabok
S törött sajkások víg hajója.*

*A Visztulánál hajdan s ma is
Tréfás, dalos halászok ülnek
S Polóniának asszonyai
Új és új lengyelt egyre szülnek.*

*Halat a Visztula s gyermeket
Lengyel asszony ad örökké.*

*Miért hát a Halál jelszava,
A sírból szálló „soha többé”?*

*Boldog hajó a vén gálya is,
Ha hátán gyermekek is futnak.
S nincs ott pokol és nincs ott Halál.
Ahol dalolni s szülni tudnak.*

*Isten vidám úr a Föld fölött,
Minden fajzatnak üdvössége.
Az Isten: Élet – halleluja -
S az életnek nincs soha vége.*

A minden fajzatba – mi, magyarok is bele tartozunk. Isten nekünk is üdvösségünk, ha pénzünket, időnket, szeretetünket, tehát amink csak van, nem fegyverekre, hanem gyerekekre fordítjuk. Ha semmi mást nem kaptunk volna mi, a Bokor, Istennel s egymással kötött szövetségünk fejében, csak azt, hogy egyikünkénél 16, más családjaiknál 10-10 gyerek üli körül az asztalt – a hét meg hat meg öt gyermekeseket nem is említem már, s azt sem, hogy négy gyermek alatt, ha Isten engedi, Bokor-beli nem adja –, akkor is többet kapott ez a pártállamtól és annak kényszerére hierarchiánktól megtagadott szövetségünk szövetséges-társától, az Istentől, s annak követétől, a betlehemi Gyermektől, mint bármi más, amit ez a keserves félszázad pozitívumként felmutathat.

Barátom rám kérdezett, hogy miért ez a pesszimizmus a nemzet jövőjét illetően, hiszen itt vannak a cigányok, akik szülnék, s meglátom, ugyanúgy magyarrá válnak, mint a horvátok, szlovákok, svábok és zsidók a török hódoltságot követő századok során.

Elmondtam neki, hogy vagy jó húsz éve néhány bokorbelivel egy hetet töltöttem Sikondán, mert kaptunk a fürdő területén két kis szobát. Fiatalok voltunk – magam is alig hatvan éves! –, s bírtuk a dalolást az éjszakában. Szép csendes és langyos nyári éj volt, s egyszer csak előkerül a repertoárból ez is:

*Meghót, meghót a cigányok vajdája, vajdája.
A vajdáné sátorfáját siratja, siratja.
Gáre gyopár bigyánszkule, gajdule, gajdule.
Hoppingálé száválingi, szuszkiri, szuszkiri.*

Cigányok húztak át a strand előtti úton az éjszakában. Hiába volt betéve a kapu, bejöttek, odaálltak az asztalunkhoz, s kérték, énekeljük el még egyszer. Hallgatták, nem értették már, de tudták, hogy az övék. Az övék elvehetetlenül. Róbert Laci október 19-i „első” misémre elhozta két zsidó rabbi hálaimáját. Zsidóul is imádkozott rabbi-testvéreink nevében, mert szívük akkor gyullad fel, ha őseik nyelvén imádkozhatnak.

S mondtam barátomnak: nem kívánhatom a cigányoktól, hogy megmentsenek egy nemzetet, amely nem akar élni, s gyermekek szülése helyett NATO-kompatibilis fegyverkezés milliárdos költségeinek előteremtésén fáradozik. Lehet, hogy Johann Wolfgang Goethe nagyobb, mint Arany János, de – s most az ő szavával szólok:

*Ha minket is elfű az idők zivatarja,
Nem lesz az Istennek soha több magyarja. -*

Beethoven nagyon nagy lehet, de könnyeket arcomra nekem is, miként tanáromnak és rendtársamnak, Sík Sándornak, a Rutafa nótája csal:

*Magas a rutafa, ága elágazik.
Aranyvár haja, Magyar Ilona,
Haja fölül gyöngy, koszorúja gyöngy.*

*Egyik ága hajlik, barna legény udvarába,
Aranyvár haja, Magyar Ilona,
Haja fölül gyöngy, koszorúja gyöngy.*

*Másik ága hajlik barna leány udvarába,
Aranyvár haja, Magyar Ilona,
Haja fölül gyöngy, koszorúja gyöngy.*

Vannak megmenthetetlen népek-nemzetek is. Nem azok, amelyeket katonai szerződések erejében leigáznak, hanem amelyek magukat ítélik halálra. Ady Endre tudott ilyenekről (Az idő rostájában).

*Kezében óriás rostával
Áll az idő és rostál egyre,
Világokat szed és rostál ki
Vidáman és nem keseregve
S búsul csak az, akit kihullat.*

*S aki kihull, megérdemelte,
Az ocsút az Idő nem szánja.
Aszott nemzetek, hűlt világok,
Tört életek miazmás vágya
Halálra-valók s nem kár értük.*

De én nem vagyok Idő! Én csak honfoglalókkal jöttem és kócos jobbágyok kései ivadéka vagyok, s nevem a kabarok nyelvén jávorszarvast jelent, s én, mivelhogy nem vagyok Idő, ezt kiáltom: KÁR, nagy kár, mert ha kihullunk, nem lesz aki sírjon a Rutafa nótáján, s az Isten is szegényebb lesz, mert nem lesz neki soha több

magyarja. Ha a cigány magyar akar lenni, magyarként ölelem őt magamhoz, de nem kívánhatom el tőle, hogy azzá legyen, ahogy tőlem sem kívánhatja senki, de senki, hogy románná vagy franciává legyek, nem akarok senki nemzete megmentése érdekében mássá asszimilálódni.

Egy darabig még szülhetnek helyettünk, de Miskolc környékén a latin pap is, a görög is, a luteránus is, a kálvinista is mind mondja: több cigányt kereszstel már, mint nem-cigányt. S ez alighanem hasonló módon van kishazánktól északra, keletre, délre egyaránt. Petrovics István és Hruz Mária Sándor nevű gyermeke 150 éve még magyar és Petőfi akart lenni. Akarna-e ma is? S ha a cigány ma magyar akar lenni, akar-e majd holnap is? Isten adta joga az is, hogy ne akarjon. A Betlehemi Gyermeke üzenete, hogy magamhoz öleljem a cigányt is; akkor is, ha magyarrá válik, meg akkor is, ha nem.

A Gyermeke istállóban született, s rá meleget, csak a marha lehelt. Később sem volt fejét hova lehajtani. Dugi pénze sem volt. Ette-itta, amit a többiek. Senki semmit nem mondott magáénak, hanem mindenük közös volt.

A Hegyibeszéd próféta szavát

Falánk idők fertelmes

Bálnagyomra hiába nyelte el.

Lesz még egy harmadik nap,

Amikor a mélyből felsüvölt a szó,

S nem lesz, aki meg ne hallaná!

Ezt énekli hetven évvel ezelőtt Sík Sándor a Megyeri Hitvallásban. Meghallja-e a Bokor a szót, az Isten következő szavát, amely felsüvölt a marxi szent kísérlet csúfos bukása után? Elúzi-e magától a felnőtté serdült Gyermekeket a pusztában megkísértő Sántát, aki a gazdagság álmaiba szeretné belekergetni? Vagy tudjuk, és mindig is tudni fogjuk, hogy Jaj a gazdagoknak, s csak a szegények a boldogok, mert övék az Isten Ország. Csak az övék, mert kiváltság-nagybirtokosok nem képesek a vacsorán kötött szövetségre: a mindenkit egybeölelésre; azok csak másra képesek: védővámokat és védőbástyákat emelni kiváltságaik védelmére, a nyomorultakat nyomorúságukban hagyni, s kölcsöneikből adósságokat varázsolva nyomorukba egyre mélyebben taszítani. Megépül-e Bokorligeten az Isten álma, az osztózás világa, a mindenkit egybeölelés civilizációja?

Megépülhet, csak el kell mennünk újra és újra a betlehemi istállóba, s a jászolban fekvő csecsemővel kell megbeszelnünk, hogy hány ezer dolláros évi jövedelem jelenti számunkra a létminimumot, amikor milliárd és milliárd ember él évi ezer dollárnál kevesebb pénzből. Elvihetjük magunkkal a jászolhoz Ady Vér és arany kötetét is, fellapozva a Mi urunk: a Pénz fejezetet, s benne csak egyetlen verset megkeresve: Judás és Jézus.

Dühödt, lázongó szívverésem

Golgotai bazaltra vésem,

Krisztus, poétám, szent Alak,

Eladtalak.

Enyém volt minden álmodásod,

Én voltam a lelked, a másod,

Megkoszorúztam a fejed.

Szerettelek.

S eladtalak, én fejedelmem,

...

Nem hallgatom zsoltáros ajkad,

Nem kell szép égi birodalmad.

Selymet, pénzt akar egy leány,

Vár, vár reám.

Galád vagyok? Galád az élet.

Búve miért nincs az Igének?

Vággyal, kinnal miért gyötör

Pénzes gyönyör?

A Mammon az Isten ellenlábas. A mi Urunk: a Pénz visz kísértésbe – Jézus tanítása szerint. Nem szolgálhatunk két Úrnak. Csak egynek. Melyiknek szolgálunk? Rendszerváltás után is annak, akinek előtte?

S most arra kérem az olvasót, lapozzon vissza a kötet elejére, az 1949-ben Debrecenben írt elmélkedéshez, hogy megkapja a választ minden dühödt és lázongó szívverésre a betlehemi Gyermektől.

Szegény szerencsétlenem, miért akarsz boldog lenni abban, amiben nincsen számodra boldogság? Miért akarsz töltekezni kabáttal, meleggel, bársonnyal, palotával, amikor végtelen a vágyad, s ezek az Élet-pótlékok mind végesek...

Talán nem is kell tovább olvasni. Csak csendben kell maradni, s behúnyt szemünkkel nézni; nézni a jászlat és azt a két boldog embert, akinek gyermek adatott. Amíg a Bokorban ennek, a gyermeknek örülünk, addig biztosítva van, hogy az Isten álma megépül Bokorligeten..., s talán másutt is. Mindenütt? Nem lehetetlen, ha egyszer írva van, hogy *a szelídek fogják örökölni a földet*.

Magyar a magyarnak így szól: **Mi a magyar?** Az utóbbi évtizedekben több oldalról indult meg a feleletadás. Karácsonykor épp ezen a címen jelent meg önvizsgálatunk eddig legnagyobb szabású mérlege, a Szekfű Gyula szerkesztette *Mi a magyar?* Tizenhárom tanulmány, tizenhárom oldalról végzi el ezt a munkát. Sok kérdésre kaptunk feleletet, de maradt válaszolatlan is. Ilyen a miénk is: **Misztikus-e a magyar lélek vagy sem?**

Ha kimerítő feleletet erre nem is kaptunk, *hozzászólásokat* akár az említett műben, akár másutt találunk. Sőt elég sokan is hozzászóltak katolikus és protestáns oldalról egyaránt. Lássunk tehát néhányat e hozzászólásokból! *Prohászka Lajos* nagyhatású tanulmányában, *A vándor és bujdosó*ban a magyar lelket a „finitizmussal” jellemzi, „kozmosz lezártságának” mondja, mely „idegenkedik mindattól, ami problematikus, ami megoldatlan és vállalkozásra készítő”. Szembeállítja a német lélek „örök változásban örvénylő és a végtelen felé ívelő életformáját a magyar finitizmusnak nyugalomról és állandóságról tanúskodó szellemével”. Ez a kép gyökeresen ellenkezik a misztikus lélekével. *Babits* nem fogadja ugyan el ezt a képet, de a mi szempontunkból ugyanoda jut, ahová *Prohászka*, csak hogy ő nem látja oly felette nagy hiánynak, hogy a magyar „nem nyújtózik minduntalan a messzeségek felé”, miként a német. A magyar lélek jellemzője a „megnyíltság”, mely kaput nyit minden eszmének, de „nem ült fel, nem ugrott be” egyiknek sem. „Semmivel sem sodródik a végletekig. A rajongó aszkéta s a bogaras könyvember, Savonarola vagy Don Quijote egyik sem magyar típus.” Ez a tárgyilagosságnak, mindig hűvösen szemlélőnek festett magyar léleknek a típusa megint csak minden ízében ellenkezik mindazzal, ami misztikus.

Az ezek után említendő vélemények bővebben is kifejtik azt, ami azokban inkább elvi jellegű. *Viski Károly* a magyar léleknek a vallási elmélyülés iránti teljes érzéktelenségéről tesz tanúságot: „Az elvontságok iránti érzéktelenség, a tépelődés, a lelki elmerülés, rendszeres elmélkedés iránti hajlam teljes hiánya” jellemzi a magyar lelket. A sok felhozott igazolásból csak egy mondatnyit: „Hogy mi van a mise szövegében, az evangélium mely részét mikor miért olvassák – ismeretlen rejtelem; hogy a prédikációnak mi volt a lényeges gondolatmenete, keresztény erkölcsi tanulsága, elhangzás után egy fél órával senki sem tud számot adni.” *Ravasz László* pedig, ki a magyarság lelkét eljegyzí a kálvinista lélekkel, mely „egyszerű, kemény autonómiát adó, eleve elrendelést hirdető”, közvetlenül is hozzászól kérdésünkhöz: „Világossága miatt idegenkedik a miszticizmustól, az értelmi miszticizmustól éppúgy mint az érzelmitől. Amaz túlságosan elvont, emez túlságosan idegen és férfiatlanul érzelmes volna számára.” Még tovább, megy *Karácsony Sándor*: „A magyar vallásos élete bizonyos fokig közönyös. Isten jelenlétét csak nagy általánosságban érzi s életének legnagyobb részét tőle függetlennek tartja... Istenhez való viszonya önmagába visszatérő görbe: gyerekeké s öregek kötelessége.” Érdemes még megemlíteni *Farkas Gyula* e „közhittel” ellenkező véleményét; szerinte „költészetünk ellenkező tendenciákról tanúskodik”. Igazolásai érdekesek, már csak azért is, mert egy tíz évvel előbbi tanulmányában ő is az előzők véleményén van – de erre még visszatérünk. Legyen szabad még ehhez hozzáfűznünk egy nem a tudomány világából jövő – ha nem is közvetlen – de ad absurdum hozzászólást. *Szabó Dezső*ét: „Az első királyok... a magyaroknak csak epidermiszére tudták ráégetni a kereszténységet” A reformáció pedig „a magyar faj reakciója volt, mely egy új és elég kényelmes cím alatt tért vissza az ősi pogány pszichéhez.” E néhány állásfoglalásból különbözőségük ellenére is kitetszik, hogy a közhit valóban az, hogy a magyar lélek idegen a misztikától. Feladatunk az, hogy megnézzük alaposabban: így áll-e a dolog?

Mint minden jellegtudománynak, a nemzetkarakterológiának is legnehezebb kérdése saját **módszertana**, a „hogyan fogjunk hozzá”. *Németh László* úgy gondolja, hogy „minden jellegtudomány összehasonlító tudomány; ha nincs vándor, nincs bujdosó sem”. Mások ezt az összehasonlító módszert alkalmatlannak találják, mert az egyiket a másik szempontjából nézi vagy megfordítva (*Ravasz* és *Babits* *Prohászka* tanulmányáról). Annyit mindenesetre megtanultunk *Szekfű Gyula* tanulmányából, hogy a jellem az évszázadok sodrában változik, s így *a vizsgálatnak „történetinek” kell lennie*. Egy elvből, legyen az a volgai lovas vagy más, nem lehet egy nép jellemét megrajzolni. Nem az ősmagyart kell minden áron megismernünk, – elegendő dokumentum híján nem is tudjuk azt megismerni – hanem a történeti magyart, akiről van elegendő ismeretünk. Hogy milyen volt a magyar anno 1000, 1400 vagy 1900. A mi feladatunk sem lehet tehát más, mint hogy a magyar szellemtörténeti dokumentumai alapján megállapítsuk, a különböző korokban mennyire érintette a magyar lelket a misztika. Hol található e dokumentumok? A magyarság történelmében, népi és úri műveltségében. Igaz, a történelem elsősorban életrajz és nem jellemrajz! A legtöbbet mondhatna még a magyar vallásosság története, ez azonban máig megíratlan. A népi műveltség, különösen annak szellemi része, már sokat mondhatna; azonban az innen kapott eredmények történeti elhelyezése, hogy ez vagy az a középkorból vagy a barokkból való, igen sokszor problematikus. Még a legtöbb, ha nem is teljes, eredménnyel kecsegtet az úri műveltség = „magaskultúra”, s abban is különösképpen az *irodalom*, – elsősorban a vallásos – mely irodalom immár több mint kétszáz esztendő s múltra tekint vissza és *a nemzeti szellem megnyilvánulásának az utókor számára legbiztosabb szerve*. Kérdezzük meg ezt az irodalmat, mit felel kérdésünkre. Felelete, ha nem is fog minden kétséget eloszlatni, mégis jelentős.

Kezdjük **középkori irodalmunkkal**. A nyugati népi nyelvű irodalmak úgy indultak meg, hogy az Egyház az igehirdetéshez legszükségesebb dolgokat népi nyelven is leírta. Ez nálunk is megtörtént. Három misekönyvünk maradt meg az Árpád-korból; az egyik tartalmazza a Halotti Beszédet A nyugati irodalmak hamarosan továbbjutottak. A IX. századból maradt ránk egy francia nyelvű vallásos vers, a *Cantiléne de Sainte-Eulalie*, s az eléggé új, csak egy századdal előbb Szent Bonifác-megerősítette germán kereszténység egy hatalmas népi nyelvű eposszal, a *Helianddal* jelentkezik, ugyane században. Ez az egyház-adta műveltség délnémet talajon olyan gyorsan megfogamzik, hogy a X. századra kivirágzik a kolostorokban egy világi betétű szellem és nyomában az antiquidással kacérkodó latin nyelvű irodalom, mely szellemre visszahatásként jelentkezik a század végén az új, a *cluny-i* szellem. E szellemet német területen a württembergi Hirschau apátsága oly^ erőssé tette, hogy az előbb még korai renaissance levegőjű kolostorokon, és azokon keresztül

a népen is, végigzúgott a *Memento mori* vihara; az az *Weltflucht*, mely azután mélyen belégyökerezte a nép lelkébe a kereszténységet. Ugyanez időben feltűnnek a ciszterciták és premontreiek, akik a korai középkori misztikát hozták magukkal. Ekkor azonban már a XII. században járunk, s ha hazanézzünk, ott mindössze egy kis latin nyelvű legendabokrot találunk, melyet Szent István és Szent Imre szentté avatása hívott életre.

A XII-XIII. századra aztán virágba borult a középkor. A szorosan vett egyházi műveltségen kívül kivirágzott a népi nyelvű világi irodalom is. A provençe-i dal, *chanson de geste*-ek, *Parsival*, Walther von der Vogelweide a hagy útjelzők. A világi műveltség kivirágzásával azonban együttjárt a világba való belefeledkezés. A későbbi keresztes hadjáratok elfajulása, Gottfried von Strasburg *Tristan und Isolde*-jének atmoszférája érzékelteti ezt a világias lelkületet. A XIII. században feltűnik Assisi Szent Ferenc alakja, aki a lovagi kalandokban és szerelmekben tobzódó világ szemét a szenvedő Krisztusra irányítja és a korai középkor szellemétől elütő, új szellemet hoz, melyet, ha az előzőnek skolasztika a neve, misztikának nevezhetünk. A korai középkori szellem a skolasztika, a monachális szerzetek világnézete, a misztika a koldulóké. Az Isten-élményben a skolasztikáé a *félve-tisztelés*, a misztikáé a *szívre borulás*. A skolasztika súlyos fogalmakkal és latin nyelven dolgozott, a misztika egyszerű szavakkal a nép nyelvén szólott. A korai középkor templomában, hol sokszor magasan állott a szentély, a pap fenséges és titokzatos nyelven közvetítette a lélek imáját Istennek; a misztika a lelket ég felé húzó templomaiban közvetlen Isten-élményhez akarta segíteni. A pompás latin nyelvű himnuszokat felváltotta az elmélkedés, mint uralkodó műfaj. Röviden: a misztika az Istenhez való közvetlen odafordulás és beléolvadás szellemét valósította meg.

E némileg hosszú, de szükséges áttekintés után, lássuk, eljutott-e hozzánk a misztika szelleme vagy sem. Tudjuk, hogy Szent Ferenc fiai már a XIII. század elején eljutottak hazánkba, gyökeret verni azonban csak a konventuális ág tudott, amely azonban hamarosan átvette az itt élő, még az előző világba tartozó szerzetesek életformáját. A másikat, az obszerváns ágat Nagy Lajos kezdte betelepíteni Boszniából a XV. század derekán. A Jókai-kódex XIV. századvégi eredetije minden bizonnyal az ő művük. E kódex azonban még jó ideig elszigetelt jelenség maradt. Kódex-irodalmunk nekilendüléséig még egy század telik el, amikor is az obszervánsok itteni megerősödése és Mátyás szerzetesi reformjai megérlelik azt a kódexirodalmat, mely a XV. század végén megindul, gyorsan kivirágzik, de a Mohács körüli évek zivatarában késői virágként gyorsan el is hal. De ez a rövid pár évtized is elég volt ahhoz, hogy beoltsa irodalmunkba a misztika szellemét. *Hogy a magyar kódexirodalomban a misztikának milyen jelentős szerepe volt*, annak külső bizonyítékai, hogy a kódexek legnagyobb részét kolduló szerzetesek, ferencesek és domonkosok írták; néhányat azok a régebbi rendek is, akik a nyugati szerzetesi reformot átvették. Ennek a reformnak a szelleme azonban azonos volt a koldulókéval. De magukból a kódexekből is kiderül ez. Először igen sűrűn szerepelnek bennük a középkori misztikusok (Clairvauxi Szent Bernát, Assisi Szent Ferenc, Szent Bonaventura, Kempis Tamás, Suso Henrik stb.) művei. Mégpedig magyar, azaz népi nyelven, mely mint tudjuk, a misztika segítségével nyomul be erőteljesen a vallásos irodalomba. Alig van kódexünk, a bibliafordításokat kivéve, melyekben ne szerepelne elmélkedés, mely ismét a misztika sajátos műfaja. A stílus is a misztikára mutat. A skolasztika száraz okoskodásai helyeit lépten-nyomon előtűnnek a misztikától fűtött lélek érzelmességének önkéntelen megnyilatkozásai, a „halmozás” és a „divina dulcedo” sajátos stílus-jegyei. Ami pedig az író, azaz a fordítót vagy még inkább a másolót illeti, tudjuk, hogy apácák voltak. A nők befogadása a szerzetesekbe s ezen keresztül magasabb fokú vallási életüknek kibontakozása megint Szent Ferenc, a koldulók misztika szellemére vezethető vissza. Az olvasóról – az irodalmi viszony e harmadik tényezőjéről – pedig Horváth János megállapította, hogy kifejlődött a magános olvasó típusa, ami megint a misztika hozta egyéni jellegű vallásosságra mutat.

Kódexirodalmunk fordítás-irodalom volt. A külföldi misztikusok utat találtak a magyar kódexirodalomba, de vajon magukkal hozták-e a misztika világnézetét és életformáját? A felelet tagadó. A szerzetesi reformok hozták azt, ami nyugaton volt. A misztika pedig ekkorra már kifáradt. Hiszen a XV. század végén vagyunk már, egy egészen új világ küszöbén és a hanyatló középkor végén. A középkor szerzetesi világában benne volt a misztika, de annak századokkal előbbi lobogása és fűtő szenvedélye nélkül. Otrokocsi Nagy Gábor szerint kódexirodalmunkra már inkább a későközépkori műveltség jellemző, melybe utat talált a misztikából mindaz, ami e műveltségnek megfelelt. Fábián István, bár a misztikának tulajdonítja kódexirodalmunk létrejöttét, szintén hangsúlyozza e misztikának „elkésztett kis hullámfodor” szerepét. Azon állításának oka, hogy a misztika

teremtette meg kódexirodalmunkat, talán az, hogy ő azt a későközépkori világnézetet mint a kifáradt és már erejét veszítette misztika világnézetét tekinti. *Középkorvégi irodalmunkban volt tehát misztika, de akik ennek az irodalomnak részesei voltak, író és olvasó, nem voltak misztikusok.* Boldog Margit, a XIII. századi királyleány misztikus volt, éspedig a misztika nem mindennapi képviselője. A róla szóló legenda igen, de személye nem tartozik bele a későközépkori irodalomba és jelenségekbe. Róla majd még később szólunk.

Középkori irodalmunk vizsgálata tehát azt mutatja, hogy az a misztikus szellem, mely nyugaton századokon keresztül annyi és annyi lélekben magasra csapta az Isten-szeretet lángját, hozzánk – ha Boldog Margitra nem tekintünk – csak későn jutott el, akkor, amikor már nem volt ereje misztikus életet adni. Mégis, ami történt, nem kicsinyelhető. A szerzetek megújítása és a pálosok harmadfél százados munkája magukban is jelentős tényezők voltak nemcsak a szerzetek, de az egész magyar kereszténység szempontjából is, hiszen ez volt Szent István óta az első erőteljesebb lendítés, ami őt érte. De elkéstek. Míg idehaza a szerzetesek békésen éltek a tűnő középkori világ nálunk megnyújtott utolsó napjait, addig kinn Luther Márton áttörte már szerzetének falait és készítette azt az új világot, amely megérkezése után, minthogy a **török hódítás** is segített – egy-két év alatt pontot tett arra a világra, mely kolostorainkban élt. Hiába hozatott Werbőczy törvényt a *pestifera lutherana heresis* ellen s próbálta személyesen is jobb útra téríteni Luthert, Mohács után egy-két évtizeddel már protestáns-világ van Magyarországon. S ha uralma a XVII. század elején meg is tört, hatása a magyar szellemre nagy volt. A protestantizmus nálunk meggyökeresedett fajtája, a **kálvinizmus**, bármennyire is rokon volt a misztikával a népi nyelv használatában, a misztikának nem kedvezett. *Eleve elrendelést hirdető keménységével, vallási haragjával gyökerében ellene volt minden misztikus szellemnek.* A kor vallásos lírájának hangja, Szkárosi Horváth Andrásnak, az ószövetségi átokzsoltárokról emlékeztető versei; az igazságot észokokkal kutató és bizonygató vallásos prózája, nem különben a hitvitázó drámák durva, életből vett hangja mind ezt bizonyítja. Itt említem Farkas Gyula már jelzett szavait: „A kálvinizmus lesz ettől kezdve a jellegzetes magyar vallás, a miszticizmustól idegenkedő magyar szellem kifejezője.” A protestantizmus megteremtette irodalom a rációé volt, a szív birodalmához, ahol a misztika uralkodik, alig volt köze.

A XVII. és XVIII. században, Pázmány ellenreformációs munkájától egész a felvilágosodás beköszöntéig, azaz csaknem két századon keresztül a magyarság nagyobb részének a barokk lett életformája. Werner Weisbach szerint a **barokk** az ellenreformáció művészete s mint ilyen visszatérést jelent a katolikumhoz, a középkorhoz. Ez a művészetében két formában nyilvánul meg: az egyik az *athleta Christi*, a harcias hőrosz eszménye, a másik a vallási misztikum iránti érzék. Az elsőnek két gyönyörű példája termelt magyar talajon. Az egyik az életben: Pázmány, a másik Zrínyi eposzában: a Szigetvári hős. Loyola Szent Ignác típusa képviselve volt a magyar irodalomban, de képviselve volt-e az Avilai Sasé, Szent Terézé? Pázmány, ha van is benne érzélem, sőt mint szónoknak ez a belső feszítője, mégis az értelem, az értelmi meggyőzés embere. Ha le is tud ereszkedni imádságaiban és „a teljes Szentháromság, egy bizony Istenhez szóló alázatos ajánló írásában” a szív mélységeibe, ő mégis az érvek, a bizonyságok, az „okok, nem okok” embere. „Távol van tőle... a század nagy szentjeinek a miszticizmusa is” – mondja róla Sík Sándor. Zrínyiben már több a misztikum. A szigetvári hős ég és föld távlatában áll. Isten indítja el a harcát, s mikor megívta azt, az ég angyalai viszik őt oda, ahol „megesméri nagy Elohim fiát.” S ha elsősorban ő is *athleta Christi*, mégis harca „az istenséggel érintkezés misztikumába” emelkedik. Tudjuk, hogy a *Szigeti veszedelmet* kora mennyire nem értékelte. A XVIII. század derekán fedezi fel Ráday és a XIX. században sikerül végül is Kazinczynak ismertebbé tenni. Ennek az okára már Arany János rámutatott: nem állt benne a magyar irodalmi hagyományban. És valóban, a hitviták durva hangja és a széphistóriák egyszerű, népi képzelet szötte alakjai után túlságosan, csaknem érthetetlenül magas volt a szent hőrosz eszménye a durvább táplálékhoz szokott irodalmi közönségnek.

Ha barokk vallásos irodalmunk nem is áll még előttünk tisztán – hiszen jó része még feltárássra vár – annyit láthatunk, hogy uralkodó jegye az **aszkrétika**. Aszkézis, gyakorlás, felkészülés a mindennapi élet lelki harcaira és az evilág veszélyeire volt ez a mozgatója az irodalomnak és az azt szülő szellemnek, nem az Istenben való elmerülés és a vele való misztikus egyesülés. Aszkétika és nem misztika! Misztika csak elvétve jelentkezett, és akkor is a középkori és nem a barokk. A középkori, mely már egy-két századdal előbb sem tudta tartalmát és mondanivalóját közvetíteni. Barokk-irodalmunk legelterjedtebb műve Kempis Tamás *Krisztus követése* volt; Pázmány fordítása csak a XVII. században 6 kiadást ért meg. Ugyancsak középkori misztikát szólaltat meg Hajnal Mátyás Jézus Szívéről szóló könyve – mely egyébként első a Jézus Szíve tiszteletben az egész

világirodalomban – csakhogy beleolvastva azt a jezsuita aszkétikába. Mindezek azt igazolják, hogy a magyar barokk irodalomnak kevés érzéke volt a misztika iránt.

A XVIII. század derekán megjelenik nálunk is a **felvilágosodás**, mely katolikus és protestáns oldalon egyaránt kiöli a lelkekből az egyháziasságot. A magyar felvilágosodás azonban nem istentelen, azt még a szabaddkőműves Kazinczy is szörnyű dolognak tartotta, de az egyházaktól távol tartotta magát. Ennek fejében azonban a romantika nálunk nem hozta meg azt, amit meghozott nyugaton akár a franciáknál, akár a németeknél: a racionalizmus és az új-pogányság után a mélyebb kereszténység, a katolikum, a misztikum iránti vágyat. A **romantika** nálunk egészen más munkát végzett. Kiegyenlítette a katolikus-protestáns ellentétet, mely már a felvilágosodásban sem volt világnézeti, csak művelődési. A *romantika nálunk az egyetemes nemzeti érzést hozta, a vallás háttérbe szorult*; egyégy forrasztotta a magyar művelődésnek immár százados, a reformációban és ellenreformációban gyökerező kettősséget. Kölcsey megérti Vörösmarty költészetében a katolikumot, Vörösmarty pedig új térítőként kiált Pázmányhoz: „Legszebb vallás a haza s az emberiség.” Misztikát a magyar irodalomban e korban hiába keresünk. A keresztény vallás szerepét, a keresztény gyökereket és erkölcsiséget meg nem tagadva, de a pozitív kereszténységet elvetve, a deizmus vette át.

A XVIII. század végén elszakított fonalat egy századdal utóbb **Prohászka Ottokár** veszi fel. Műveivel és alakjával újból belekerül a magyar irodalom formálói közé a vallás. Különösen sokat jelent azonban Prohászka szempontunkból: *Benne jelenik meg a magyar irodalomban a minden kétséget kizáróan misztikus!* Horváth Sándor nagyszerű tanulmányában Prohászka specifikumának mindenki mástól megkülönböztető misztikus-voltát mondja. Prohászka a Szentlélek Hárfája volt lelkének húrjain a Szentlélek játszott. Skolasztikának és misztikának egy a célja: a természetfeletti igazság megismerése. Útjuk azonban különböző, s Prohászka a misztikáét járta. Nem foglalta sémákba az életet; Isten-élményeihez és azoknak megmutatásához nem volt szüksége *genus proximumokra és differentia specificákra*. Közvetlenül ragadta meg a valóságot, ahogy az előtte megjelent. Ő is azt akarta, amit a Summák, de a misztikusok eszközeivel. Teológiája zenével, dallal, a szív melegével volt telítve, nem fogalmakkal és következtetésekkel. Neki nem a skolasztikusok veritékszagú *veritas speculativája*, hanem a misztikusok *veritas affectivája* kellett, mely az átéltség melegével szólt a lélekhez. Elismerte az értelem igazság-eredeztető szerepét, de többre becsülte az érzelmet. Elevenen élt benne a tudat, hogy lelkét a Szentlélek erői mozgatják: „Nőjünk magunknál nagyobbra, legyünk Isten engedelmes hangszereivé, műszereivé, legyünk a Szentlélek hárfáivá” – írja élete végén az *Élő vizek forrásai*-ban. Misztikájának lényegét leginkább a misztikáról adott meghatározása mondja meg: „A misztika az Isten mély megérzése a világban és a lélekben; megérzése a mély kapcsolatoknak a lét és Isten között, kapcsolatoknak, melyek közelséget, egyesülést, életet mondanak.” Ezekből a szavakból is csak az szól, ami a Prohászka-kötetek annyi és annyi lapjáról, egy nagy misztikus lélek szárnyacsapdosása és elfojthatatlan vágyakozása Isten felé, határ nélkül, egész az egyesülésig.

Irodalmunk e kissé fárasztó és mégis nagy vonalakban való áttekintésének legfőbb tanulsága, hogy *a középkori misztika igen későn és csak erejevesztetten, a barokk misztika mondhatni egyáltalában nem kapott helyet irodalmunkban; csupán Prohászka Ottokár hozott világirodalmi értékű, alighanem sui generis misztikát*, mely azóta a magyar irodalomban, mint világnézet, ízlés és forma korszakos jelentőségűvé vált. S ezzel tulajdonképpen feladatunkat el is végeztük. Említettük, hogy irodalmunkban a történeti magyar lélek leghűbb tolmácsát látjuk, s e tolmács kérdésünkre negatív választ ad: *A magyar lélek nem misztikus*.

Mielőtt a végső következtetéseket levonnók, **kérdezzük meg** irodalmunk egyetlen misztikusát, **Prohászkat**, mit mond ő? Talán egy pár idézet is elég lesz: „Tény az, hogy a magyar szellem nem mély.”¹ – „Ez a nép nem vallásos nép, nem azt mondom, hogy nincsenek vallásos magyarok, hanem azt, hogy a nép jellemének nem kiemelkedő vonása a vallásosság.”² Majd beszél „a kereszténység kurta gyökeréről a magyar talajban” s arról, hogy „a török hódoltság vaddá és bestiálissá tette ezt a népet”.³ S végül közvetlenül is megfelel kérdésünkre: „A filozófia és a filozófiák termő talaja: a miszticizmus nem a mi hazánk... akadályozta a keresztény kulturális haladásnak s egészséges erős népléleknek kifejlését Magyarországon helyzete is, mely Európa

1 Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái III. 17. 1.

2 XXIII. 242. 1.

3 XXIV. 110. 1.

védőbástyájává tette a nép mellét”⁴ Így szól irodalmunk egyetlen misztikusa, Prohászka, kinek atyja, Domonkos, cseh-német földműves szülők gyermeke, felnőtt korában került Magyarországra, s kinek anyja Filberger Anna, a valószínűleg „svájci német eredetű nyitrai pékmester-lány volt. Prohászkanak anyanyelve német volt szüleiével végig németül levelezett.⁵ Ebből pedig az következik, hogy Prohászka misztikus-volta – éppen azért, mert ő volt az első nemzedék, mely családjából gyökeret eresztett a magyar talajban – irodalmunk tanúsága ellen aligha szólhat.

A ténykérdés tehát eldőlt. Irodalmunk tanúsága alapján valóban mondhatjuk, hogy a magyar lélek a történelem folyamán nem mutatkozott misztikusnak. Most már csak a **Miért? kérdése** van hátra. **A magyar lélek struktúrájában van-e ennek az oka vagy pedig a körülményeknek kell betudnunk?** A magyar lélek eleve, lényegéből következően alkalmatlan-e a misztikára vagy pedig történelmi tényezők eredménye, hogy a misztika nálunk nem fejlődött ki, jöllehet a néplélek arra nem alkalmatlan? Erre kell még feleletet kapnunk.

Mindenesetre nehéz. Ha valahol, itt nagyon kell vigyáznunk, hogy lírai szemléletbe ne essünk. Nagy óvatosságra van szükség. **A kereszténység előtti magyarság** szellemi életéről, vallásáról alig tudunk valamit. Annyi bizonyosnak látszik, hogy vallása a sámánizmus volt, melytől nem volt idegen a misztika, annak természetesen pogány változata. A sámán ugyanis különböző kábítószerekkel extázisba helyezte magát s a sokszor órákig tartó élettelen, öntudatlan állapotból felébredve beszámolt a szellemekkel való érintkezéséről. Ennek a sámán misztikának a magyarság lelkében mély nyomot kellett hagynia, mert a kereszténység felvétele után négy századdal kódexirodalmunk a misztikusi elragadtatásra a „réül, elrévül, rüt, röjt” szavakat használja, melyek Gombocz Zoltán megállapítása szerint „kétségtől kívül kereszténység előtti vallásos terminológiánk maradványai”. Ennyit a kereszténység előttről.

Mikor **Szent István** népével felvette a kereszténységet, akkor indult nyugaton hódító útjára a cluny-i szellem, mely az ottani népekben a többszázados kereszténységet elmélyítette és azokban véglegesen belegyökerezett. Ez a cluny-i szellem-megújította kereszténység hozzánk felülről jött. A királyi család, a nemzetségek megtérítése volt a legfőbb feladat, a ius patronatus alapján a kérdés jórészt már el is volt intézve. Az országban letelepedő szerzetesek – ezek voltak mindig a vallásosság kovászai – a bencések voltak. A bencések, ciszterciták és a többi azonos gyökerű, monachális szerzetek a korai középkori művelődés képviselői voltak, s ez a művelődés „főúri” jellegű volt és „fölötte állott a nép nagy tömegének”. Amire jellemző példa az, hogy a nép az 1218-ban bejövő új szellemet hozó ferenceseket, akik nem mint főurak és birtokosok, hanem mint kolduló testvérek jelentek meg előttük, nem tudta megérteni, és Jordán testvért társaival együtt alaposan megütlegelve az országból kikergette. Középkori szentjeink és nagy misztikusunk, Boldog Margit, kik mind a királyi családból nőttek ki, arra látszanak mutatni, hogy *a kereszténység igazán mély gyökereket inkább csak a főúri társadalmon belül tudott eresztetni*. Mikor ezt leírjuk, nem felejtjük, hogy a tatárjárás után egy tisztán magyar igényből fakadó rend létesült hazánkban, a pálosoké, mely a kolostorok tömegével árasztotta el az országot. A középkori magyarság teljes egészében magáévá tette a kereszténységet – ebben nincs kétség. Mindössze, arról van szó, hogy azt az elmélyülést, mely nyugaton megvolt, – irodalmi jelentkezések és egyéb bizonyságok híján – nincs alapunk feltenni. A városi élet úgyszólván teljes hiánya, a tatárpusztítás, a nagy tömegben betelepedett pogány kunokkal való keveredés, mind újabb és újabb akadályokat raktak a kereszténység elmélyülésének elébe úgy, hogy kereszténységünknek igen nagy szüksége lett volna arra, hogy a Szent Ferenc-teremtette új szellem erősebben belegyökerezze az egész magyarság lelkébe a kereszténységet. Ezt a szellemet azonban – mint láttuk – csak kétszázados késéssel kaptuk meg akkor, amikor az igazi erejét már elvesztette. A magyar kereszténység jobbára csak évszázadoktól legyalult formákat és életberendezést kapott Szent Ferenc lázas Isten-szeretetének szelleme helyett. *Mégis a kolduló rendek sokat tettek*. Az az őáltaluk megteremtett vallási igény, mely kódexirodalmunkat létrehozta, a kolostorokon kívül is jelentkezett. Úgyhogy talán nem egészen alaptalanok Pázmány szavai, melyeket egy század távlatából sóhajtván mondott, emlékezve a régi állapotokra: „Az a mi Nemzetségünk az-előtt oly tekéletes együgyű, áitatos Nemzetség volt, hogy hozzáfoghatót nagy földig nem találtak volna”. Ebben már benne van a XVI. századnak és korának kritikája is. A hitvitákban

4 XXXV. 289. 1.

5 Schütz Antal, Prohászka pályája Bp. 1929. 16-18. l

magasra csapott a vitakozás szenvedélyének láza, de vallási elmélyülést inkább csak a hitviták lezajlása után, a XVII. században találunk. A kemény és eleve elrendelést hirdető kálvinizmus és a török hódoltság – emlékszünk Prohászka szavaira – nem erősítették, ill. tönkretették a mélyebb ihletű kereszténységet. *Jótekonny esőként hatott e komolyan elmélyülni nem tudó kereszténységre a barokk beköszöntése.* Ebben is nem annyira az öt szép levél Pázmánya, hanem az Imádságos-könyvé és a Prédikációké. Ha mindent nem is, de sokat tett. A Regnum Marianum, a Magyarok Nagyasszonya eszméje, középkori katolikus múltunkra való eszmélésünk, Szent István apostoli alakjának a feledés porából való föltámasztása mind e barokkhoz fűződnek. Gazdag katolikus népszokásaink nagy része szintén innen veszi eredetét. A felvilágosodás és a XIX. század azután félretolta a kereszténységet, minél kevesebbet akart hallani róla. Hogy milyen sivár és lélek nélküli volt a XIX. század végének kereszténysége, megkapóan tükröztetik Prohászka írásai, különösen az 1895-ből való *A keresztény ébredés nehézségei Magyarországon* c. tanulmánya. Ezzel nagy vonásokban áttekintettük a magyar keresztény vallásosság történetét.

Ez áttekintés summája ennyi: *Egyrészt nem látszik igazoltnak a magyar lélek eleve alkalmatlansága a misztikára, másrészt pedig, hogy nagyon is meg lehet magyarázni, hogy a misztika nálunk nem fejlődött ki.* Az elsőhöz még annyit, hogy a mai magyar néplélek ismerőinek, – jórészt papoknak – van bizonyosságuk arra, hogy a nép lelkétől ma nem idegen a misztika. A néprajzi kutatásoknak itt még nagy feladataik vannak. Ami pedig a másikat illeti, problémánk beletartozik abba a nagy és szomorú valóságba, hogy *későn jöttünk ide, s különösen abba, hogy aránytalanul kedvezőtlen viszonyaink miatt ezt a késést igazán sohase tudtuk behozni.* Nemcsak a mély keresztény szellem nem tudott eljutni, nem jutott el hozzánk a hitetlenség, az istentelenség sem abban a mértékben, amilyenben nyugaton hódított. Nekünk nem volt Schillerünk, aki a Die Götter Griechenlandsban oly hévvel siratta a kereszténység-rombadöntötte gyönyörű pogány világot; a Pán halálán érzett fájdalmat nálunk, ha üggyel-bajjal is és talán nem is egész őszintén, legyőzte a kereszt ragyogása. De nem is támadt nálunk a lelkekben olyan szenvedélyes vágy a régi eszmények, a keresztény religiosum és misztikum iránt, mint ott, ahol az új tanok nyilvánvalóbban megmutathatták csődjüket. *Babits felfogása,* hogy a magyarságot józan érzéke visszatartotta volna attól, hogy ezeknek a szélsőségeknek „felüljön”, *nem látszik igazoltnak.* Nem hihető, hogy a magyar annyira józan, megfontolt humanista-ízű lenne. Ha egy szellemi áramlat teljes erejében és idejében eljutott hozzánk, bizony mi is felültünk neki; jóllehet a számító ész (Széchenyi, Kemény) láthatta és látta is, hogy bajunk lesz belőle: lásd negyvennyolc és Világos példáját

Ennek az egyébként korántsem új felfogásnak, *mely – bár kétségtelen jóhiszeműséggel – történeti viszonyainkból adózó hátramaradottságunkat előnyös köntösbe öltöztetve nemzeti tulajdonságoknak teszi meg,* Prohászka Ottokár is megadta a választ. Samassa érsek előnyösnek mondotta, hogy nem vagyunk úttörők, hogy mindig magunk előtt láthatjuk nyugat példáját és okulhatunk belőle. Mire Prohászka így felelt: „Ezt az itt említett előnyt szívesen odaadnók egy darab áttörésért. A tört úton való kényelmes járást, amiből azonban szintén nemigen jut, becserélnők az eszme forrongásáért, a passzivitást beváltanók akcióért, hogy a lendület, az úttörés, a forrongás, az akció nyomában az igazságnak, az eszmének reakciója pezsdítené fel szellemi életünket.”⁶ Végső szavunk csak az lehet, hogy a jövő néprajzi kutatások dönthetik el ezt a kérdést, melyre az irodalom felelete a jelzett körülmények miatt nem perdöntő.

6 X. 71. 1.

OPTIMISTA, PESSZIMISTA VOLT-E JÉZUS?

XX. évfolyam 10. szám

Az utóbbi időben barátaim újra és újra pesszimistának mondanak engem, pedig én csak illúziómentesnek, tehát realistának, és amellett Jézus szemléletét képviselőnek gondolom magamat. Ezért gondoltam, hogy újra végiggondolom Jézus tanítását a címben megadott szempontból.

Jóhírt mondani jött közénk, s ezt a jóhírt hajlamosak vagyunk még örömhírnek is fordítani. Magam is megtettem, és végig a KIO-ban örömhírről beszélek. Negyven évvel ezelőtt ennyire átéltem Jézus optimizmusát. Pedig Jézus világosan beszél: csak jóhírt mond: *eu-aggeliont*, s az *eu* jót jelent. Beszélhetett volna *khara-aggelionról* is, s a *khara* örömet jelent. De nem tette. Miért fordítottam akkor úgy, ahogy tettem? Fiatal voltam, mindössze ötven éves, és hittem, vagy csak reméltem abban, hogy lesz az életemnek még egy fordulója. Olyan, amilyen volt az '52 előtti első forduló, melynek végén hazám ügyésze a legsúlyosabb büntetést, a kötélt általi halált javasolta a Tanácsnak ellenem, a fejemre. S tizenöt évvel később újra euforiás lettem, s nem törődtem vele, hogy újra börtönbe kerülhetek, csak mondtam és írtam, hogy örömhír és örömhír. Jézus is euforiás volt, amikor elment a Keresztelőhöz, és kiment 40 napra a pusztába vadállatok közt élni. S még inkább az volt, amikor tanítvány-gyűjtésbe fogott

Euforiás volt, de nem eufóriát hirdetett: *Vegyétek magatokra igámat, és békességet, nyugalmat találtok magatoknak, mert az én igám...* Milyen? Milyen lehet egy iga? Hát amilyen egy iga, melyet a baromnak a nyakába raknak, hogy húzhassa szegény a maga terhét. Az *optimista* Jézus arra biztat bennünket, hogy igát vegyünk a nyakunkba, s ennek ellenébe fogunk békességre és nyugalomra jutni. Kérdezem újból, hogy milyen ez a jézusi iga? Válaszolok: *khrestos*. E görög szó szótári jelentése – ha dolgokról van szó: *használható, hasznos, üdvös, rendes, megfelelő, kellemes*; ha pedig személyekről, akkor tiszteltre méltó, nemes, jó őszinte, jószágos, szelíd. Hát az iga bizony dolog s nem személy, tehát ezek közül kell választanunk: használható, hasznos, üdvös, rendes, megfelelő, kellemes. Válasszunk! Nem választom azt a jelentést, amely nincs a szótárban, csak a magyar szentírás-fordításokban, melyekben rendre ezt találom: *Az én igám édes*. Ezt a szót, hogy *édes*, az evangélisták nem is adják ajkára Jézusnak. Annyira abszurd, hogy egy iga édes legyen. Csak a szerelmesek beszélnek a szerelem idején a szerelem édes igájáról. Később pedig a *Talpig nehéz hűségben* – lesz a megfelelő szó, de csak a nagyon tisztességeseknél, mert lassan-lassan alig találunk még a vallásosok közt is olyant, aki nem próbált két-három házasságot kötni, s nem felüknek halála után. (Nem a Bokorban!)

Tehát milyen volna a Jézus igája, melytől nyugalmat, békességet találunk a lelkünknek? Én amellett kötnék ki, hogy ez az iga *a hasznos, a jó* az ember számára. Mert bár olyan életem volt, hogy sokan irigyelnek érte, de senki sem akad, aki cserélne is velem, én csak azt mondom, hogy ha 18 éves fővel újra kezdeném, minden bizonnyal ugyanarra mennék, amerre 70 esztendővel korábban elindultam. Mert az az iga, amelyet nyakamba raktam, jónak, használhatónak, élhetőnek bizonyult számomra. Tehát eufóriája és optimizmusa ellenére is *realista* volt Jézus, és a jóhírt éppen ezért – az ember számára bizony igának mondta. S igát kell a nyakunkba venni, hogy megtaláljuk lelkünk békéjét és nyugalmát. Ez a jó, ez a hasznos, mert ez az üdvösséget biztosító a számunkra.

S milyen volt ennek a jóhírnek a visszhangja a tanítványokban? Koruknak, fiatalságuknak s tévHITEIKNEK megfelelő. Bár Jézus sohasem mondta magát Messiásnak, Péter annak vallotta őt. S a Messiás kivétel nélkül minden zsidónak annyit jelentett, hogy a Messiás dicsőséges uralkodó lesz Izraelben. S az optimista és eufórikus, a fiatal Jézus meg elmondja nekik, hogy emberek kezébe kell kerülnie. Mire Péter tiltakozik: Távol legyen ez tőled, Uram! Jézus pedig lesátánozza őt azon a címen, hogy nem az Isten fejével gondolkodik, hanem az emberekével. Tehát az optimista és eufórikus Jézus az optimista és eufórikus indulása után hamarosan pesszimistává lesz, és bejelenti egyszer, kétszer, háromszor és akárhányszor, hogy pályájának a Golgota a közbeeső állomása... Egy rettentő megcsúfolódás, melyben elhangzik majd a pesszimista szó: *Atyám, miért hagytál el engem?* A végállomás a feltámadás. De milyen? Titokban és lopva feltámadás, amely után már a mennybemenetel következik. Értsd: Jézus eltűnik a színről. Nincs tovább hely itt lent számára, mert ez a főpap és a prokurátor világa, s abban nincs hely Jézus-félék számára.

Olyat kell mondani, ami *épít, buzdít, vigasztal* – hallottuk egy nagyon buzgó Bokor-lelkipásztortól. Kivétel nélkül minden templomban ilyen hallhatunk papjainktól. Ha kereszthordozásról beszélnek, a magunk életének a keresztheiről beszélnek. Jézusnak nem a maga kereszthalála volt a jóhíre. A Golgota csak következménye volt a jóhírnak. Én nem tudok másról beszélni, csak arról, hogy a kétezer esztendőn keresztül a Jézusra hivatkozó egyház tette az ellenkezőjét annak, amit Jézus jóhírnak, igának mondott, s aminek üzembiztos következménye a Golgota. S életemmel azt példázom, hogy ez a jóhír, iga és következménye – jó és hasznos az embernek.

Akkor is, ha ez a példa és duma nem minősül optimistának és lelkipásztorinak. De számomra csak az lehetséges, hogy minden alkalommal valami olyasmit mondjak, hogy nem-teljesítésben vagyunk. Hogy csak egyház van és nincs meg az az Ország, aminek jóhírét, igáját, keresztyét tanította Jézus. Nem tudom, tanították-e Néktek iskolában Kölcsey Ferencnek *Zrínyi második éneke* című versét. Valamennyit idéznék belőle:

Hatalmas! Ó légy vezére, / vagy itt az óra, s végveszélybe dűl! ...

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat / Te rendeltél áldást neki: ...

S a vad csoport, mely rá dühödve támad, / Kiket nevelt, ön-gyermekei.

Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek; / S míg hamvokon majd átok ül,

Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek / Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja / Szülőtti bűnein leszáll?

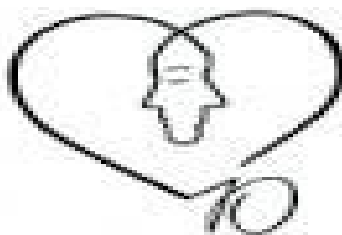
Szelíd sugárit többé nem nyugtatja / Az ősz apák sírhalminál.

És más hon áll a négy folyam partjára, / Más szózat és más keblű nép;

S szebb arcot ölt e föld kies határa, / Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

Írta ezt a magyar nemzet *Himnuszát* éneklő költő, s 15 év múltán, halála évében, 48 éves korában, szinte utolsó versében meg az fakad szívéből, aminek egy részét most felolvastam. Az Isten tolmácsa, görögül *előremondója*, prófétája, nem hazudhat. A hazugságot meghagyja a nagyuraknak, az ő szakmájuk ez. Nem telik bele száz esztendő, s elveszítjük hazánk területének háromnegyedét. S én ma amiatt sírok, hogy kipucoljuk száz éven belül magunktól nemcsak az elveszített háromnegyed részt, hanem a megmaradt egy negyedrészt is. És az én fájdalom istenektetsző fájdalom? Bizony az. Mikor legutóbb erről beszéltem egy rangosabb Bokor-közösség évnyitó találkozásán, egyik testvéremnek az volt, talán melankolikus, válasza, hogy ismerjük a történelemből a népvándorlást, amely lecserélte Európa lakosságát. Ismerjük. S egy egyetemi rektor mondja el ugyanezen napokban, hogy olyan a magyar társadalom, mint a népvándorláskori római, melyet bűnei folytán lecseréltek a friss babár népek, amelyek még ismerték a Sors szavát a törvényről: *Hazád őrcsillagzatja szülőtti bűnein leszáll.*

És Jézus is elmondta: Ha visszajön az Emberfia, vajon talál-e hitet a Földön? És ugyanezen az okon elsiratta saját nemzetét is: Jeruzsálem, Jeruzsálem, te megölsd a prófétákat, hányszor akartam egybegyűjteni néped, ahogy a kotlós összegyűjti csirkéit, és nem akartad. S most pusztán hagyatik nektek házatok. Ez a csúnya, és pesszimista Jézus! Nem, csak realista volt. Meg is jövendölte, hogy népének kétezer évig nem lesz hazája?

SZENT MAZUCHIZMUS...

XXI. évfolyam 3. szám

Istennel egyesülni csak az öngyötrés útján lehetséges? Kérdezem. Mert feleletként általában Avilai Teréz idézik: *Vagy szenvedni, vagy meghalni.* S ez azt jelenti, hogy ha nem akarok szenvedni és egyelőre meghalni sem, akkor nincs módom egyesülni Istennel? Azt. Teréz így gondolta. December 14-én, Keresztes Jánosnak, a másik *egyháztanító* misztikusnak ünnepén pedig ez olvasható a Zsolozsmás könyvben:

Keresztes Szent Jánosnak a *Szellemi páros ének* című művéből: Akármennyi titkot és csodát fedeztek is már föl a szent egyháztanítók, és tudtak meg a szent életű lelkek ezen a földön, még sokkal több az, amit sohasem mondtak cl. Sőt soha fel sem fogtak. Éppen ezért még sok mélységet kell feltárni Krisztusban, mert ő olyan, mint a gazdag aranybánya. Akármilyen mélyre is ásson benne valaki, sohasem ér a végére... itt is, ott is új ereket, új kincseket fog találni. Ezért mondja Szent Pál magáról, Krisztusról: *Benne rejlik a tudomány és bölcsesség minden kincse* (Kol 2,3). Ezekbe a kincsekbe nem tud behatolni, nem képes hozzájuk eljutni a lélek, hacsak nem megy előbb keresztül a belső és a külső szenvedések sűrűjén. Sok és hosszas lelki gyakorlatnak kell ezt megelőznie: melyek csak alacsonyabb fokok a lelki életben, és csak előkészületül szolgálnak Krisztus titkainak mélyebb ismeretéhez... Ő, bárcsak megértené már végre-valahára minden ember, hogy nem lehet eljutni Isten gazdagságának és bölcsességének teljességére, hacsak a lélek előbb végig nem járja a szenvedések és szorongások sűrűjét is úgy, hogy az a lélek azután ebbe helyezze örömét, s erre irányítsa vágyait. Az a lélek, amelyik igazán óhajtja ezt az isteni tudást, az előbb a szenvedést vállalja a keresztek sűrűjében. Ezért buzdította Szent Pál az efezusiakat, hogy ne csüggedjenek a megpróbáltatások közepette (vö. 3, 13)... Mert a kereszt az a kapu, amelyen át bejuthat az ember ennek a tudásnak a gazdagságába. Ez a kapu azonban igen szűk. Csak kevesen óhajtanak ezen a kapun belépni, noha sokan szeretnék a kincsek ismeretét élvezni. Ehhez azonban csak a kapun keresztül lehet eljutni.

Eddig a Zsolozsmáskönyv – kivonatolva. Aláhúztam benne ezeket a szavakat: *a belső és a külső szenvedések... a szenvedések és szorongások sűrűjét... ebbe helyezze örömét, erre irányítsa vágyait... előbb a szenvedést vállalja a keresztek sűrűjében... megpróbáltatások... a kereszt az a kapu... csak kevesen óhajtanak ezen a kapun belépni... csak a kapun keresztül lehet bejutni*. Ebédnél pedig megkérdeztem valakit, aki szintén olvasta, ami a Zsolozsmáskönyvben van, hogy vajon Keresztes János nem mazochista-e. Kérdésemre támadásba lendül: ő azt olvasta egy primíciás-képen hogy Én pedig ne dicsekedjem másban, mint a Jézus keresztyében..., s tudvalevően enyém az a primíciás-kép.

Mit válaszolhatok neki? Hát az alábbiakat. Dicsekedhetnék azzal is, hogy békepap lettem, beszerveztek és még bíboros is lett belőlem. De nekem nem fűlött ehhez a fogam. Ha már e kettő között választhattam, akkor már inkább azzal dicsekszem, hogy az államügyész halált kért a fejemre. De félreértés ne essék, nem voltam oda azért, hogy bár csak felakasszanak. Azt gondoltam, hogy tisztességesnek kell maradnom, nem hazudhatom le a csillagot az égről. Mert borotválkozni akarok, s ahhoz tükörbe kell néznem. S nem állhatok azok közé, akik elhagyják a tisztességes emberek társaságát, például a Bokorban levőkét, hogy tehessék azt a sok *jót* /?/, amit tehetnek azok, akik a hatalom útját választják. Azért sem voltam oda, hogy megismerjem hazánk börtöneit, csak tisztességes ember akartam maradni, s azt csak a börtönökben tudtam magamnak biztosítani.

– De hát ezzel igazolod mindazt, amit aláhúztál Keresztes János szövegéből – mondhatná erre valaki.

– Mondhatná, de félrebeszélne. Félre, amikor ezt mondja: a lélek azután ezekbe a szenvedésekbe és szorongásokba helyezze örömét, s erre irányítsa vágyait. Nem helyeztem ezekbe az örömet, s nem irányítottam ezekre a vágyaim. Lehet, hogy azért, mert nagyon gyarló ember vagyok én is – lehetséges. De annyit meg kellett állapítanom, hogy a közel tíz év alatt a börtönökben egyetlen emberrel sem találkoztam, aki azért imádkozott volna, hogy lehetőleg halála órájáig ott maradhasson, hanem várta mindegyik türelmetlenül vagy türelmesebben a szabadulás óráját. S alighanem Jánosunk is imádkozott azért is, hogy kiszabaduljon rendtársai börtönéből, amiről egyébként Zsolozsmáskönyvünk nagyvonalúan említést sem tesz. Szóval Jánosunk sem a szenvedéseket és a szorongásokat biztosító rendtársi börtönökbe helyezte

örömét, s nem azokra irányította vágyait, hanem halálbiztosan arra, amire minden épeszű ember vágyik: a szabadulásra. Mindenképpen gyarló ember vagyok, de nem azért, mert ha a fogam fáj, akkor orvoshoz megyek, s ha börtönben vagyok, akkor szabadulni akarok. Jánosunk is így volt ezzel. Ő aligha volt gyarló ember, mert szentté is avatta egyháza, meg egyháztanítónak is nyilvánította. De ebben a sarkalatos kérdésben félrebeszélt, és a Zsolozsmáskönyv szerkesztői éppen ezt a félrebeszélését tudatják félmillió pappal meg ugyanennyi apácával, s hasonló számú laikus hívővel, hogy mindannyiunkba beleverje azt, amit ha gondolkodva olvasnánk, csak elutasíthatunk. S minden csütörtökestén is másfél órát eltöltünk a majdnem semmivel, s nem arról beszélünk, amit valakik közülünk az elmúlt héten talán elolvastak.

Hát akkor mért beszél a mondott valaki félre? Amiért beletették szövegét a Zsolozsmás könyvbe. Kik? Hadd mondjam így: a szupernormálisok. Kik azok? Akik bár mindezt, amit elmondtam, magukon is tapasztalják, hatalmuk van arra, hogy betegyék az ilyen szöveget a Zsolozsmáskönyvbe. Mért teszik? Hogy véletlenül se gondolkodjunk Jézus módjára, aki bizony nem a Getszemáni kerti szenvedésekbe és szorongásokba helyezte örömét, s bizony nem azokra irányította vágyait. Hanem arra, hogy Isten megmentse őt attól az órától, s ne kelljen neki kiinnia azt a poharat, melyet majd egy főpap nyújt neki. Mért erre irányította vágyait Jézus? Mert normális ember volt. Akik pedig kényszerítették, hogy mégis csak kiigya, az urak világához tartoztak, a szupernormálisak közé. Tudták, hogy uraláguk csak úgy tartható fenn, ha a Jézusféle normálisokat, akik nem hazudoznak, kiakolbólják a világból. A szupernormálisok tarják fenn a szerencsétlen Jánosok tévedéseit. De hát mért tévedett János? Mert tévedni emberi dolog? Azért is. De hogy lehet ekkorát tévedni? Ezer éves bejárat pálya volt a tévedése. Amikor elődeink Konstantinban az Isten Országa közénk hozóját látták, le kellett cserélni a normális Jézust a nem-normálisra. Arra, aki igazolja ezt az abnormitást. Mért tévedtünk erre az Útra? Csak azért, mert feladtuk Jézus Isten Országa koncepcióját-útját, s ha már feladtuk a másoknak szenvedést nem okozás koncepcióját-útját, akkor mutassuk meg a nem-jézusi szentté levés útját. Mi ez az Út? Az, hogyha már mi, az urakká lettek, okozzuk az emberiségnek a szenvedéseket, tegyük a mi *megszentelt életünket*, a szerzetességet a celibátus jegyében – a szenvedésvállalásban örömléleket lelés életévé. Ez az a lombik-kereszt, aminek örülni is kell tudni. Ha már az uraktól megácsolt keresztire nem vágyhatunk, mert normális emberek vagyunk, akkor legyünk abnormisak! S örülnünk a szenvedéseknek, amik érnek bennünket! Ha az élet maga okozza (fogfájás), ha az urak okozzák – mindkét esetben örülnünk nekik.

Nem tudok örülni nekik. Elviselem, ha már nincs módom változtatni rajta. Nincs, mert szenvedékeny vagyok, ember vagyok. Nincs, mert tisztességes ember akarok maradni, s nem mondom s teszem azt, ami tisztességtelenné tesz: a hazugságot. Nem, az életelveszejtés kockázata mellett sem. Jézusi ember akarok lenni, aki normális volt és maradt Kaifás, a főpapja, ellenében is. Egy hatalmas élethazugságból lett a János tévedése.

Más kérdés, hogy a célért szenvedést vállaló éri el életünkben azt a boldogságot, amely lehetséges számunkra. Az anya vállalja a vajúdas gyötrelmeit, hogy gyermeke legyen. Balczó vállalja az edzés gyötrelmeit, hogy olimpiai bajnok legyen. Jézus vállalja a főpapok-írástudók és vének halálos ítéletét, hogy elmondhassa nekünk jóhírét. Mikor felfedeztem e jóhír tartalmát, vállaltam, hogy az ávó kezére jussak. János vállalta mindazt, amit vállalt, hogy eljusson azokhoz a kincsekhez, amelyeket csak a szenvedő ember tud megtalálni. De sem az anyává lenni akaró, sem Jézus, sem az Ő útján járó, sem János nem tudja a szenvedésekbe helyezni örömét, azokra irányítani vágyait.

Ismét más kérdés, hogy miért érdemes kitenni magunkat ezeknek a szenvedéseknek. Perverz nemi örömkért nem érdemes (mazochizmus). Az anyaságért érdemes, mert az élet és annak továbbadása közreműködés Istennel. Hiszen az élet alapérték: ebből lehet még Isten Országa is. Olimpiai aranyéremért is érdemes lehet, ha valaki arra érez hívást meg képességet. Isten földi életünkben megtapasztalásának reményében is lehet, ha nincs módunk arra, hogy a jóhír továbbadásával szerezzük be az uraktól a magunk Golgotáját. Az Istent földi életünkben megtapasztalni akarásról csak azt kell tudni, hogy ez nem Jézus akarata és útja – az ő útja a jóhír továbbadása. Ha valaki ennek a tudomására jut, nem fogja Jánosunk útját választani.

Egyháztanítóvá lett, nem Jézus útját tanító. Soha nem jutunk el Jézushoz a misztika jánosi útján. Legfeljebb rendtársaink börtönébe. Legfeljebb istenélményünk lesz. Olyan, amilyen Jézus előtt és Jézus után is lehetséges, de nem lesz az istenélményünk jézusi. Hiszek abban, hogy Jézus az utam. Hogy őt kell utánoznom. Mért? Mert hiszek abban, hogy Jézus és az Atya és a Lélek egy. Hiszek abban, hogy Jézus útján kell Istent megtalálnom. Ha a Golgotán, akkor a Golgotán. Ha feltámadásom után az örökkévalóságban, akkor ott.

Te hogyan gondolkodsz erről?

HÚSVÉTVASÁRNAP...

XXI. évfolyam 4. szám

Addig ugyanis nem értették meg, hogy Jézusnak fel kellett támadnia a halálból – ahogyan hallottuk. Kik nem értették meg? Hát a Tizenkettő eleje: Péter, akire Jézus majd rábízta a maga közösségét, és János, akit Jézus a maga rokonszenvével is szeretett, s aki az utolsó vacsorán odahajtott fejét Jézus vállára-mellére. Nem egyformán szeretete Jézus a Tizenkettőt? Nem. Nem lehet mindenkit egyformán szeretni. Pályája első felében Jézus egy éjszakát átímádkozott, mikor tanítványai szélesebb köréből ki akarta magának választani azt a Tizenkettőt, akik majd állandóan vele lesznek. A szeretet is olyan, hogy folyamatosan mérlegel, s mindig dönt. Dönt valaki előnyére, és valakinek a hátrányára. Hat és fél milliárd ember él a földön. Ebből csak valakit, egy elenyésző kisebbséget ismerünk. S ezekből a kevesekből is választunk, és csak egynek a kedvéért hagyjuk ott apánkat-anyánkat, és vesszük ezt az egyetlent – társunknak, férjünknek, feleségünknek. Valaki járt nálam, s elmondta, hogy öreg korára össze akar költözni az egyik gyerekével, s nem egy gyereke van. Dönt valamelyik gyermeke mellett, valamilyen szempont alapján. Mi ez a szempont? Ugyanaz, ami a párválasztásnál: melyikükkel érzem magam majd legjobban. Nem csúnya ez? Nem. Miért? Mert Isten olyannak teremtette meg az embert, hogy van valaki, akit mindenkinél jobban szeretünk. Ki ez? Megtaláljuk nevét személyi igazolványunkban. S nem csúnya önzés ez? Nem, hanem törvénye a teremtésnek. Az a törvény, hogy magunkat szeretjük a legjobban. Jézus is magát szeretete a legjobban? Igen. De hát ő életét adta értünk, tanítványaiért, és ezzel nem szeretett minket jobban saját magánál? Nem. Nem lehetséges valakit is, bárkit is jobban szeretnünk mint saját magunkat. Jézus magát szeretése abban állt, hogy vissza akar kerülni Atyjához. Törekvéseiben ez volt az első helyen. Ő – akart visszakerülni. Egyikünk sem tud senkit magánál jobban szeretni. Jézus sem. Akkor sem, ha életét áldozza értünk.

A szerelmesek sem képesek erre. Bár amikor szerelmesek, nem így gondolják. Majd elmúlik a szerelem láza, s megtanulják, hogy bizony akarniuk kell társukat úgy szeretni, mint saját magukat. Mindenki elsősorban magáért él. Nem csaphatjuk be magunkat. A magunk számára mindig magunk vagyunk a legfontosabbak. Az élet megfellebbezhetetlen törvénye ez. Erre épül az emberiség élete. Jézus is tudta ezt: *Szeresd felebarátodat mint tenmagadat!*

Amikor Jézus kiválasztotta magának a Tizenkettőt, csak az lehetett a szempontja, hogy optimális csapatot gyűjtsön egy olyan feladatra, melynek elsődleges célja, hogy ő, Jézus visszajusson az Atyához. Minden ennek a célnak rendelődik alá. Mindannyiunk életében is ez a helyzet: mindig a választott cél szempontja határozza meg magatartásunkat, választásainkat. Egészen röviden és egyértelműen: mindent azért teszünk, hogy mi boldogok lehessünk. Ez a végső cél határozta meg Jézust akkor is, amikor Pétert választja ki majd magára maradó közösségének őrzőjéül. S csak azért hajthatta János a vacsorán Jézus keblére a fejét, mert Jézus is kedvelte, szívével szeretete ezt a talán legfiatalabb tanítványát. Mért kedvelte jobban, mint a többit? Csak azért, mert valóságos ember volt, s az embernek rokonszenvei meg ellenszenvei vannak. Akkor is, ha szeretetével minden testvérét, barátját át akarja ölelni.

Szövegünk tehát arról beszél, hogy ezek a sokszorosan kivételezett tanítványok sem értették még, hogy Jézusnak fel kellett támadnia a halálból. Mért nem értették? Mert nacionalisták voltak. A Törvény és a Proféták nevelték őket azzá. A Tórából tanulták, hogy ők az Isten választott népe. Jézus is erre nevelte őket? Nem. De alighanem így értették őt, amikor azt tanította nekik, hogy *a pogányokhoz és a szamaritanusokhoz ne menjetek, csak Izrael elveszett juhaihoz*. Magam sem mondom magunknak, hogy külföldre menjünk. Elég nekünk, ha a magyaroknak magyarázunk, hogy mit is akart Jézus. Majd ha a magyaroknak már megmagyaráztuk, majd ha a magyarok már megmondják nekünk, hogy köszönik szépen tanításukat, majd ha a magyarok már kiirtják magukat, s a század végére elfogyasztják magukat, akkor keressünk olyan népeket, amelyek ifjúságukban nem karriert akarnak befutni, hanem inkább házastársat akarnak találni, és családot építeni.

Nacionalisták voltak, és Jézust is nacionalistának gondolták. Messiás királynak gondolták, aki felemeli nemzetének zászlaját, kiveri a rómaiakat Izrael földjéről. Sem Jézus szenvedés-bejelentéseivel nem tudtak mit csinálni, sem az ezt követő szavaival: azzal, hogy harmadnap majd feltámad. Amikor először beszél

szenvedéséről, Péter azt válaszolja, hogy *nem történhetik ez meg veled Uram*. Jézus lesátánozza érte. Az ezt követő szenvedés-bejelentések nyomán az evangélisták részint azt mondják, hogy nem mertek rákérdezni arra, hogy hogyan is volna ez lehetséges, amikor ő a Messiás. Részint pedig azt mondják, hogy féltek megkérdeni tőle, hogy mit is akar ezzel mondani, hiszen emlékeztek még rá, hogy mit mondott Péternek. A színeváltozás hegyén történeteket is arra magyarázták, hogy Jézus Mózes és Illés ügyét akarja folytatni, s akkor nincs baj, mert hát Mózeset és Illést mindenképpen Isten ügye képviselőjének gondolták.

Aki nacionalista, annak zárva van a megértés útja Istenhez. Ki a nacionalista? Az, aki ölni is hajlandó nemzetéért. Tudtok olyan népről, aki nem nacionalista? Mert én nem tudok. Egyszer volt Budán kutyavásár. Egyszer támadt századunkban egy csoport, amely visszaadta katonakönyvét, s az állam börtönbe zárta őket, az egyház pedig elítélte őket, mint akik hűtlenek az egyház megszentelt hagyományaihoz. Az egyház templomot épít bármely nemzeten belül kardforgató királyoknak, ahogyan szemetekkel láthatjátok itt is Ady-ligeten. De még Bazilikát is épít, és a Belvárosban, ahonnan körmenet indul minden évben augusztus huszadikán a Szent jobbal, mert ez a szent jobb kéz győzte le Vajk, azaz Szent István unokatestvérét, az Árpád-fi Koppányt, s vágatta négyfelé annak a testét.

Hát ne szeressük nemzetünket? Dehogynem. Ki a fene szeressen minket, ha mimagunk nem szeretjük egymást. De ne gyilkoljunk érte sem magyart, sem mást. A szeretet nem gyilkol, a szeretet csak ölel. Dévai gyereket, ha magyar, ha nem magyar. És rekecsinyi csángót, hogy tudjanak anyanyelvükön imádkozni, ahogyan Jézus sem görögül vagy rómaiul, hanem zsidóul mondta el a Miatyánk szövegét tanítványainak. Istennektetsző módon szeressük nemzetünket. Aki istennektetszően szereti nemzetét, az a *patrióta*. Mindenki legyen patrióta, szeresse mindenki a maga népét istennektetsző módon – patriótaként.

Egyszer már tudomásul kellene vennie legalább azoknak, akik Jézusra hivatkozva keresik Istent, hogy Istennek nincsen választott népe. A zsidók sem voltak azok, s mi, keresztények – azok, akiket megkereszteltek –, mi sem vagyunk azok. S csak akkor vagyunk Jézusról nevezettek, azaz krisztusiak – s ezt jelenti a *keresztény* szó –, ha magunkévá tesszük Isten ügyét, s tanítványai leszünk Krisztusnak, aki nem ismer ölést és katonai szolgálatot sem. Újból és újból el kell mondanom, ha nem csatázunk három századon keresztül a törökkel, akkor ma mi is akkora nemzet vagyunk, mint legalább a lengyel, melynél a középkorban alighanem számosabbak voltunk. Ölésből nincsen élet, s egy szép napon a sikeres öldöklők is átadják helyüket azoknak, aki nem ölnek, hanem csak ölelnek.

Mindezeknek van egy nagyon jelentős következménye. Nem lehet olyan szövegeken nevelődni, amelyekben megmagasztosítják a kardforgatókat. Megfigyelhetitek ti, akik évek óta hallgattok engem, hogy mindig csak az evangéliumról prédikálok. Azért, mert Jézusnak rend volt a fejében. Nem volt nacionalista. S mindazokat, akik nacionalisták voltak, Jézus vágta, mint a nyers tőköt, de csak a szavával, hogy észre térjenek. Nem tértek észre, hanem helyette levágták őt – a Golgotán. Kik? A nacionalisták, akik készek voltak bármikor elővenni a jól elásott és lezsírozott görbe kardjukat. Jézus előre látta nemzete tragédiáját: *kő nem marad kövön. Jeruzsálemet pogányok tapodják*. Ez lett a rómaiak válasza a 69. évi nemzeti felkelésre.

Nacionalizmusra nevel az egész Ószövetség. Igaz, nemcsak nacionalizmus van benne, hanem istenszeretet is. De ez a kettő üti egymást. Ha nem üti bennünk e kettő egymást, akkor maradunk nacionalisták: szeretünk is, gyűlölünk is. Akkor megmaradunk abban a szituációban, melyet kifejez a szójáték: Jézuskának is, Béluskának is. Semmi reményem abban, hogy az egyház el tudná vágni ezt a köldökszinórját, amely az Ószövetséghez köti őt azon az alapon, hogy Jézus zsidó volt, s az Ószövetségen nevelődött. Pedig tudomásul lehetne vennünk Jézus hat antitézisét: *Mondatott a régieknek, én pedig mondom nektek*. S a hat antitézisben ott van az, hogy *Én pedig mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket...* Hogyan kell az ellenséget szeretni? Úgy, mint a nem-ellenséget: nem ártani neki, s ha ínségben van, segíteni rajta: etetni, itatni, ruházni, hajlékunkba fogadni, meglátogatni, ha beteg, ha rab.

Azért nem értették a tanítványok, hogy fel kell támadnia, mert azt sem értették, hogy szenvednie kell. Mért kell az istennektetszőnek szenvednie az Isten által teremtet világban? Azért, mert az Isten szabad, s ha teremteni akar valakit, és nemcsak valamit, hát azt a maga képére kell megformálnia, tehát szabadnak kell teremtenie. S a végtelen és mindentadó Isten tökéletesen védtelen ezzel az emberi szabadsággal szemben. S a Fia is védtelen. S Jézus ezt Fülöp-Cezáreájában már látja, s mondja azt, amire Péternek és a Tizenkettőnek

csak világos és nacionalista válasza van: azt, hogy nem történhetik ez Veled Uram. De megtörténik. *Contra facta non valent argumenta*. Magyarul: a tényekkel szemben nincsen érv. A Golgota nem tagadható le, a Golgota van. S e tényből nem akar tanulni senki. Csak tapsolunk Jézusnak, s taps közben mondjuk a világ legnagyobb butaságát: azt, hogy erre Istennek, embernek azért volt szüksége, mert a végtelenül jó Isten örökre pokolra vágta volna a maga képére teremtett teremtményt, az egyetlen *valakit*, de ebből a fajtából mindet, mert Éva evett a tiltott gyümölcsből, s Ádámnak is adott. Jézus kiengesztelte a haragvó Istent, kinyílt a mennyország, s mi végre már bemehetünk abba – ez az állítás a világ nagy-nagy butasága.

S mindezt megadatott nekem látni, immár hatvan esztendő óta, s jaj de jó, hogy a felvilágosodás után születtem, mert ha előbb születtem volna, akkor elégetett volna egyházam a máglyán. S jaj de rossz, hogy a felvilágosodás után születtem, mert közel kilencvenedik évemhez is hétről-hétre mondanom kell ezt a látomást, és világ és egyház forog tovább úgy, mintha semmit sem mondanék. Mért is legyen másképpen?! Jézus is elmondta mindezt, s az ő jutalma, hogy nevében mondják az összes keresztény felekezetek, hogy milyen jó, hogy a haragvó öreg urat átformálta kegyelmes úrrá, aki kegyelmével biztosítja nekünk, hogy halálunk után bemehetünk a mennyországba.

Nem biztosítja. Hiszem, hogy az Isten végtelenül jó, és Jézus előtt és Jézus után is ugyanúgy megbocsát a mégiscsak teremtmény, tehát gyarló valakinek. Megbocsát, ha bocsánatát kéri, hogy csak ilyen gyarló tud lenni – magyar piarista nyelven: gyarlandó – a gyarló és halandó szavak összevonásából.

Nem hitték, hogy fel kellett támadnia a halálból. Aztán a ténynek hittek. S mi kétezer esztendő utániak is, hiszünk a ténynek. A ténynek ugyan nem kellene hinnünk. Mert nem hiszem, hogy a Duna partjáról, a Piarista közből rálátok a Gellért hegyre, hanem tudom. Úgy tudom, mintahogy tudom, hogy én most ezeket írom a számítógépembe, illetőleg mondom nektek. Ha hiszem, ha tudom – teljesen mindegy. Más az, ami nem mindegy. Hajlandó vagyok-e tudomásul venni, hogy mindaz, amit Jézus tanított és élt, bizony, bizony nem utópia? S hajlandó vagyok-e tudomásul venni, hogy az elmúlt kétezer esztendő során utópiává csökkentettük egész tanítását? Mindegyik keresztény felekezet. És mindegyik tévedhetetlenül. S kiirtottunk mindenkit, aki azt mondta, hogy ez bizony nem utópia, mert mondatott a régieknek, én pedig mondom nektek... És ez olyan végtelenül szomorú, hogy Istent meg kellene vigasztalni, hogy csak ennyire jutott velünk. Mennyire? Majdnem semmire. Hogy Isten is így látja-e a dolgokat, azt azért nem tudhatom. De minden logika alapján én csak ezt tudom gondolni, ha nem áll is módomban mondani, hogy így van, ahogy mondom.

De most mégis húsvétvasárnap van, s ezért ünnepelem Istent, hogy feltámasztotta Jézust a halálból, s ezzel igazolta azt, hogy mindaz, amit Jézus mondott, s amit szavai nyomán én is elmondok – mindez igaz. S ha igaz, akkor mégiscsak van reménye az embernek. És ami több ennél: mégis csak van reménye Istennek is, hogy nem marad mindörökre utópia, amit akart akkor, amikor szabadnak teremtett minket. Amen.

EMBERHEZ MÉLTÓ TEOLÓGIA...

XXII. évfolyam 4. szám

1.

Valamikor az élet ütőerén tartottam a kezemet. Legalábbis azt gondoltam, hogy tudom, hogy hány óra. A csehek már másodszor csinálnak olyasmit, amire mi nem látszunk képesnek lenni. Mit csinálnak? Felmérik magukat a cseh katolikusok, hogyan állnak az Úr színe előtt. Már kétszer is megtették. Hírt adtunk mind a kettőről a Koinóniában. Először: a 2000/novemberi számban, ahol nemcsak lefordítottuk **Oto Mádr** Conciliumban megjelent cikkét (Földalatti egyház: világiak részvétele vagy szektásodás), hanem foglalkoztunk is vele (A Concilium 36/3-as száma). Másodszor pedig a jelen és múlt havi számunk hozza – két részletben – egy szerzőpáros, Dolista és Machula írását: A teljes szkepticizmus a felsőbbség iránt.

Valamikor. Mikor gondoltam magamról, hogy tudom: hány óra? Úgy ötven-hatvan-hetven évvel ezelőtt. Láttam – mert benne voltam – a mátyásföldi egyházközség életét. Végigregöltem cserkészeimmel a szabolcsi falvakat, s mellékesen Zoltán Palinak összerögöltünk '47-ben egy Barankovics-párti képviselőiséget is. S Debrecenben s az ország bármely városában megmozdult ifjúság, férfiak és nők, amikor '48 körül magyarázni kezdtem nekik a nem-szalón Krisztusról és a kisközösségekről. A java papok mind velem voltak, s csak a jezsuiták terjesztették rólam, hogy biztosan zsidó vagyok, s ebből magyarázható nagy-nagy nyugtalanságom. A püspökök kissé óvatosak voltak, de megszelídítettük többnyire azokat is. Egy egészségesen és egységesen lélegző egyházban éltem. A fogoly bíboros is rangot adott bátorságunknak. A békepapok, a Rákosival megegyezők, azaz neki engedelmeskedők még erős kisebbségben voltak akkor.

Aztán később is, amikor kijöttem a börtönből és szállító munkás státusban ugyan, de minden vasárnapomat, hajnaltól kezdve, a péceli plébánián töltöttem és miséztem, prédikáltam, gyóntattam naphosszat... – akkor is tudtam, hogy hány óra. Majd ugyanígy voltam a 70-es években, amikor az elején megírtam a Lelkipásztori Marketinget, a végén pedig az Egyházrendet. Ebben a két évtizedben is úgy gondoltam, hogy látom, mi van az egyházban. 1950-től 1980-ig. Mi vagyunk az egyház-élményem és élményünk volt. Aztán meg kellett tanulunk, hogy á – dehogy: szemét, egyházromboló eretnekek vagyunk! A korábbi harminc év alatt végig – találkoztam nagy titokban püspökeinkkel, s mindig ugyanazon az oldalon voltunk. Utána már csak Endreyvel, meg még egy-kettővel. Ezután lettünk eretnekek.

Hogyan is írta magánlevelében Ratzinger? Így: Reméltem, hogy az Ön számára magától értődő lesz az egyház ítélete után újra orientálódni... mihelyt tudomására jut... Hiába remélte. Nem volt számomra magától értődő az újra-orientálódás. Ha eddig a földalatti kisközösség volt az üdvösség útja, mért lesz ezentúl a megegyezés és a kommunistáknak lefekvés az üdvösség útja? Azért nem volt magától értődő, mert e három évtizedben megtanultam csak Jézusra figyelni. S az egyház ítélete után orientálódni már csak akkor tudtam, ha ez az egyházi ítélet Jézus után orientálódott. A kommunisták által halálra félemlített Lékai szájából nem tudtam és nem is akartam az egyház ítéletét hallani, mert **az egyház szent szó volt nekem: azokat jelöli, akik Jézushoz igazodnak.** Ma is azokat.

A 80-as években az egyházi cselekvés vagy szereplés porondjára kerülnek azok, akik eddig nem voltak ott láthatók-hallhatók. (Azok, akik korábban hétköznapi láthatatlanok, vasárnap meg érthetetlenek voltak – vagy nagyon is egyértelműen fújták, amit kellett.) Ez az évtized az egyház meggyalázódásának az évtizede: mi sűrű sorokban megyünk a börtönbe, s elítélőink immár nemcsak a Párt, hanem az egyházi hierarchia is. Ez utóbbi is, melynek ítélete szerint a Bokor katonáskodást-nem-vállalói megbontják az egyensúlyt a Varsói Szerződés és a Nato között (Paskai teológiai érvel!).

Az a folyamat, amely a II. vatikáni zsinattal kezdődve 1964-ben részleges megállapodást eredményezett a Párt s a vatikáni hierarchia között, felgyorsította a katolikusok elhűtlenedési („szekularizációs” – Gergely J. szerint) folyamatát, ami egyébként a 45 utáni rendszerváltásnak keményen szorgalmazott követelménye és következménye is volt. Pécelen a 60-as években, a legkeményebb papi helytállás mellett is észlelhető volt a templomba járók lassú fogyatkozása. A folyamatnak csak a felgyorsulását eredményezte a megállapodás. Ja,

ha a papok lefekszenek, akkor mi sem kockáztatjuk a bőrünket! – így gondolkodott a templombajárás kockázatát mérlegelő állam- és egyházpolgár.

Világossá akarom tenni pozícióm. Helyzetemből folyóan én csak ezt gondolhatom: az ateizmustól kapott egyházi működési lehetőségek nem szolgálhatják Jézus ügyét, mert e lehetőségeket az ateisták csak akkor adják, ha lényeges jézusi tartalmakat zárójelbe teszünk. Példa: Poggi monsignore, a Vatikán utazó nagykövete közli velem '81 tavaszán a Hiltonban Miklós Imre üzenetét, hogy hajlandó zöld utat nyitni mindenféle kisközösségi munkának, ha lemondunk a katonáskodás megtagadásáról. Mit ér a kommunisták nagy ajándéka: szabad immár világiakból is hitoktatókat képeznünk? Mit ér ez, ha egyszer azon azt kell megtanulni, hogy Jézus és a kard szépen megférnek egymás mellett. Kopernikuszi fordulat játszódott le bennem az elmúlt félszázadban, amikor megértettem: államilag megengedetten mondhatom a katolikus krédót, ha egyszer a katolikus embernek szabad gyilkolnia, s erőszakot igénybe vennie. Mondhatom, de Jézus Istene előtt meg nem állhatok. Bizony mondom, nem ismerlek titeket! Mert az Uram, Uram mit sem számít, csak a mennyei Atya akaratának teljesítése.

Következésképpen én e félszázad egyháztörténetét egyszerűen látom. Fölfelé ment az egyház jézusi ázsiója, amíg a jézusi tartalmakat hirdethettük benne, mint egyházi tartalmakat. S lefelé megy az egyház Jézust megmutató szerepe, ha ezeket nem hirdethetjük. Tudom, hogy a Bokor ezeket a jézusi tartalmakat képviseli. Tapasztalom, hogy ezektől a jézusi tartalmaktól 89 előtt és 89 után egyaránt elzárkózik a római és a hazai hierarchia hatására a Jézustól egyre inkább eltávolodó hazai egyház – hierarchia és hívők egyaránt. Nincs, aki szót emeljen kirekesztésünk ellen: nem vállalják fel. Ennek az egyháznak lehet ötször vagy ötvenszer annyi megnyilvánulása, mint amire az elnyomatás éveiben lehetősége volt, de az ötször vagy ötvenszer annyinak jézusi értéke kizárólag a megnyilvánulások jézusi tartalmától függ. Ugyan mennyi lehet ez az érték, ha egyszer minket, múltunkat félre kell tolnia?!

2.

Oto Mádrnak megvan a maga nem nagyon elismerő véleménye mind Davidek, mind a magam teológiájáról. Dolista és Machula viszont inkább ismerteti a cseh teológiát (a magyarral ugyanis nem foglalkozik), mint minősíti. De közös Mádr és a szerzőpáros munkájában, hogy mindhárman a múlt ellenálló és börtönviselt teológusaira emlékeznek, s egyikük sem említ bárkit is az államhatalomtól elfogadott 89 előtti teológusok közül, vagy a 89 után beköszöntött politikai szabadságban feltűnő teológusok sorából. (Nálunk azonosak a két csoport személyei – s ez érvényes más foglalkozásokat űzőkre is, még a politikusok egy részére is.)

Emberhez méltó élet csak emberhez méltó gondolatból fakadhat. Az emberhez méltó teológia meg miből fakad? Nem abból, amiből az emberhez méltó tudomány. A tudományt, a filozófiát és a teológiát meg kell különböztetnünk egymástól. A tudomány tapasztalatokat rendszerez. A filozófia viszont emberben megszülető olyan gondolatokat rendszerez, amelyek nem ellenkeznek a gondolkodás törvényeivel. **És a teológia mit csinál? A különféle vallási közösségeken belül tekintélyre jutott nézeteket rendszerezi.**

Míg a tudomány egyetlen, mert a tapasztalatok nem ellenkezhetnek egymással... míg a filozófia elvben egyetlen, mert a gondolkodástörvények azonosak, csak a gyakorlatban a gondolt eredmények mikroszkóppal vagy centiméterrel nem igazolhatók... – addig a teológia elvileg akárhányféle. A hatmilliárd embernek nem azonos az ujjbegye, s nem azonos az sem, hogy mit gondol Istenről. Ha mind a hatmilliárd tudna találni magának tíz-tíz embert, aki elfogadja azt, amit személy szerint ő maga gondol az Istenről, akkor lehetne hatmilliárd vallás a jelenben. Mivel azonban tízszer kevesebben, azaz csak hatmilliárdan vagyunk, a mondott tíz-tíz személy segítségével csinálhatnánk hatszáz millió vallási közösséget. Csinálhatnánk, de nincs annyi. Mennyi van? Kevesebb. Hazánkban van talán kétszáz bejegyzett vallási közösség. Ha nem volna létszám- és egyéb küszöb a bejegyzésnek, talán volna négyszáz is. Ennek a négyszáznak legalább 95 %-a nem magyar produktum, másutt találták ki; mi csak – mondjuk – húszat hívtunk belőle életre. Summa: a tízmillióra esik húsz vallás. Tízmilliárdra húszezer. Aligha van ennyi. De van – mondjuk – hatezer, s mindegyikükre esik átlagban egy millió hívő.

Vallási közösség akkor támad, amikor valakinek istenélménye, istentapasztalása, vagy egyszerűbben: csak gondolata támad Istentől, s ezt olyan erővel tudja közölni, megjeleníteni életvitelben, csodában, liturgiában embertársai előtt, hogy amit képvisel, hitre talál náluk. Ábrahám istenélménye hitre talált feleségében, fiában, unokájában, azaz Jákob/Izraelben, s annak ivadékaiban: Mózesben is. Mindezek az ivadékok elhitték Mózesnek, hogy szólt hozzá Isten az égő s el nem égő csipkebokorból, s ebből lett a zsidó vallás. Valakik elhitték, hogy Jézus az Isten fia, és feltámadt, miután saját és zsidó főpapja keresztre feszítette, s ebből lett a ma már közel kétmilliárdnyi kereszténység – minden bizonnyal ezernél is több felekezetre bomolva. Felekezés pedig úgy történik, hogy Luther nem hisz a pápának, s valakik meg hajlandók hinni Luthernek, s lesznek lutheránusok, azaz evangélikusok. VIII. Henrik, Kálvin, Zwingli, Jakob Hutter viszont nem hisz Luthernek, de talál olyanokat, akik hisznek az említetteknek, s lesznek az anglikánok, reformátusok, zwingliánusok és hutteriek. Mindezen s a többi nem említett keresztény és nem-keresztény valláson, vallásfelekezeten belül óhatatlanul csinálják a teológiát. Mért óhatatlanul? Azért, mert igazolni kell, hogy nekünk van igazunk, s nem a többi hatezernek.

3.

Hogyan kell emberhez méltó teológiát csinálni? Előbb azt mondom el, hogy hogyan nem lehet. Így: **biztosan nekem van igazam, és mindenki más vagy hazudik, vagy téved.** Toynbee szerint a vallások eredeti bűne: az önközpontúság. Ennek az oka: mindegyik meg van győződve arról, hogy csak egyetlenegyszer történt kinyilatkoztatás az Isten részéről, s ezt történetesen éppen az ő biológiai-szellemi ősei kapták meg. Ha pedig ugyanazt a kinyilatkoztatást ápolja, tiszteli két vallási közösség, akkor azon az alapon képviselhetik az egyes felekezetek a vastagon szedett tételt, hogy az **Isten** az ő felekezetük alapítóját vagy mindenkori vezetőjét ajándékozta és ajándékozza meg azzal a képességgel, hogy szolgáltatni tudja az emberiség számára az egyedül helyes eligazítást, s minden, ami ettől eltér, az – minimum – tévedés következménye. Így nem lehet emberhez méltó teológiát csinálni. Sajnos: az emberiség eddigelé főleg vagy kizárólag ilyen emberhez nem méltó teológiát csinált. Azt hiszem, ma is ezt csinálja. Csak a múltban sokkal sűrűbben végezte ki a tőle eltérő eredményre jutókat, mint a jelenben. Ez az engedékenységre azonban sajnálatosan nem annyira a tolerancia, mint inkább a közöny eredménye. Akik számára nagyon fontos, hogy csak a maguk teológiájának legyen igaza, azok ma is sokkal sűrűbben iktatják ki az életből a más hiten levőket.

Egykori dogmatanárom szerint elő kell venni a kiskatekizmust, s azt kell magyarázni – így kell teológiát csinálni. Hát lehet így is, de aligha visz előre, mert féltő, hogy a gondolkodó emberben közönyt szül, a primitívben pedig fanatizmust, esetleg gyilkolási hajlandóságot is. Hogyan kell tehát emberhez méltó teológiát csinálni? A kiskatekizmus biztosan az első lépések közé tartozik, bár nem a legelső. A Kis kacsóid összetéve szépen, / Imádkozzál édes gyermekem – hamarabb formálja lelkünket. Később ajánlatos egy nagyobb katekizmust is elolvasni. Aztán lehet arra az eredményre jutni, hogy vallom mindig azt, amit vallásom vezetői mondanak, mert teljességgel rendetlen dolog, hogy felmondok egy hitvallást, aztán nem hiszem, amit mondok, meg nem egészen azt hiszem, amit a szöveg mond.

Ezzel a dolgok közepébe érkeztünk. Hogyan mondhatom egy szövegre azt, hogy hiszem, amikor jól tudom, hogy milliárdok másra mondják, hogy hisznek? És hogyan mondhatom, amikor tudom, hogy nálam sokkal képzetesebb emberek abszurdumnak tekintik hitvallásom szövegének egyik vagy másik kitételét? Mit is jelent tehát, amikor valaki ezt mondja: hiszek? Gyerekkorban hiszünk anyukánknak, mindabban, amit mond, s a tanító néninek is hiszünk, hogy az a betűt tényleg úgy kell leírni, ahogy ő mutatja. Úgy gondolom, hogy ez a hit = a teljes bizalom egy személyben: ez a személy nem akar nekünk rosszat, nem ver át, javunkra van és él nekünk. Negyedik elemista koromban a tanító bácsi büntetésül az utolsó padba ültetett. Azt tanítottat-állította, hogy Újpest – város, s számomra elképzelhetetlen volt, hogy Budapest tövében legyen egy másik város is. Jelentkeztem, s alighanem a kételkedésemet teljesen kifejező hangsúllyal ennyit mondtam: Újpest – város? Azonnal szedhettem a cókmókom. Befejeződött életem 9. évében az ősbizalom kora. A tanító bácsi pimaszságnak vette. Ahogy Ratzinger leveléből kiderült, ő is pimaszságnak vette, bár a 60-as éveim második felét tapostam már, s ő egy tízessel fiatalabb is volt nálam. Megint vehettem a cókmókomat. Nem akartam pimasz lenni sem a negyedik elemiben, amikor ő született, sem hatvan évvel később, 1987-ben, amikor őmiatta vehettem a cókmókot...

Mondhatom, hogy hiszem, hogy Jézus az Isten fia. Mondhatom, hogy ő mindenben eligazított minket, s az evangélisták hűségesen írták le, amiket mondott. Mondhatom, hogy a római egyház szenthagyománya tévedhetetlenül eligazít engem abban, hogy miként kell értenem Jézus szavait. A tanító bácsinak annak idején csak ennyit kellett volna mondania: Kisfiam, hogy melyik falu s melyik város, azt a belügyminisztérium határozza meg, s már éppen húsz éve (1907) papirosuk van az újpestieknek, hogy ők bizony város. S megnyugodtam volna. A Ratzinger pedig azt írta nekem, hogy papi alapmagatartásból kellene tudnom, hogy minden úgy igaz, ahogy nekem az egyházi illetékesek mondják. Például Lékai, aki közölte velem pár évvel korábban, hogy Gál, Vanyó, Huba hivatalból képviselik számomra az egyház tévedhetetlen tanítását. Ma is hiányzik belőlem irányukban ez az ősbizalom. Nincsen papirosuk a Jóistentől, ahogy az újpestieknek volt a minisztériumtól.

Mi tehát a hit, ha egyszer a személyiségfejlődés következtében az embert elhagyja az ősbizalom? Lehet, hogy az ősmagyarokban érvényesült az ősbizalom, amikor s sámán a tetejetlen fa története kapcsán elmondta, hogy milyen a világmindenség. De bennem már nincs. Miért vagyok akkor római katolikus? Ez a kultúram. Ez ma az én tetejetlen fám. Ami a hatezer vallás hitvallásában található, azoknak a tételeknek java része igazolhatatlan és cáfolhatatlan. Az enyémben is, a másokéban is. Hogyan igazolható Jézus istensége? És hogyan cáfolható? Nem lehet igazolni, nem lehet cáfolni. Nem is kívánják a kereszténytől. Csak azt, hogy higgye.

Mi tehát ez a hit? Emberhez nem méltó hiszékenység? Mindenképpen veszedelmes valami. Aki elhiszi magáról, hogy birtokában van az igazságnak, s egyedül ő van birtokában annak, az történelmet csinál. Sajnos, nem az Isten Országának történelmét, hanem a világét, amely Jézus szótárában sátáni jelentésű – a világ fiai. Könnyen olimpiai bajnok lesz a kultúrák között – a népek kirablásában, legyilkolásában. A keresztény népeket ezzel tette a hit. Nem a szeretet erőit, hanem a rablás és ölés erőit fokozta fel bennük.

Nem érdem és nem kiváltság. Nem saját derékségem következménye, és nem is Isten ajándéka, hogy azt hiszem, ami elválaszt engem a világ többi hatezer vallásának hittartalmaitól. Kultúrát is választ az ember, és vallást is. Kultúrát sem választ az ember, és vallást sem. A kultúrát, melybe beleszülettem vagy amelyet választottam, a vallást, melybe beleszülettem, vagy választottam – az ember megbecsüli. Nem objektív értékítélettel, csak szubjektívvá:

Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!

Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.

Itt boruljon rám a szemfödél, itt

Domborodjék a sír is fölöttem.

Lehet számomra nagyon is drága a vallásom, de tudjam, hogy embertársaim számára ugyanolyan drága lehet az övék. Egyetemes emberi jelenség, hogy az ember meg akarja ragadni az őt megteremtő Istent a maga teljes valójában, s kultúránként különböző eredményt hoz ez a megragadási törekvés. Homo est animal religiosum, de ahányféle az ember, annyiféle a vallása, s nincs értelme annak, hogy kinek sikerült igaz képet rajzolni Istenről. Lehet csodálni egymást azért, amit meglát a véges ember a végtelen Istentől. De ha pogányokról kezdek beszélni, a következő pillanatban már a kardomat ránthatom, s ez biztosan idegen az Istentől.

Az ember vallást teremt – ez a fides generalis. Az ember különböző és különböző vallásokat teremt – ez a fides specialis. S az ember a lelkiismeretében csálthatatlanul tudja, hogy jónak kell lennie, hogy nem szabad azt tennie mással, amit nem kíván magának, hogy úgy kell szeretnie felebarátját, ahogy saját magát – s ez a fides universalis. Általános, sajátos és egyetemes hite van embernek. Ez a harmadik, az e g y e t e m e s az, amely erkölcsi feladatként jelentkezik az ember életében. Ennek a teljesítésén fordul az Isten Ország.

Az elmúlt félszázadban cseheknél, másutt, nálunk, akárhol lehetőségünk támadt ennek a feladatnak a meglátására. A hierarchiák keményen fizettek a meglátásért. Lényegében leeretnekeztek érte. Milyen alapon? Eltértünk vallásunk zsinórmértékétől ebben meg abban meg akármiben. Eltértünk attól, ami az emberiség életében hatezerféle. Eltérünk attól, ami egyedül igaz, s amivel szemben minden más – tévedés.

Talán azért nem születik felmérés az egyházilag-államilag engedélyezett hazai teológiatermésről, mert akik művelik ezt a teológiát, titkon érzik a fentebbiekben elmondottaknak az igazát? Akkor is kár a felmérés elmaradásáért. A felmérés segíthetne meglátni, hogy bármelyik vallás csak folklór, s Jézus is ezért nem szaporította a vallásokat. Csupán elmondta, hogy mindegyik vallásnak a **fides universalis-t, az Istentől az embernek adott egyetemes hittartalmat** kell hordoznia, szolgálnia.

A BOKOR KÍVÜLRŐL, BELÜLRŐL: MÚLT, JELEN JÖVŐ...

XXII. évfolyam 6. szám

I. MI A BOKOR?

A Bokor látásom szerint

E részben nem azt mondanám el, hogy mi volt idáig a Bokor, mi a mostani pillanatban, s mi lesz, vagy minek szeretném a jövőben. „Sub specie aeternitatis”, vagy magyarul szólván: Isten általam kinyomozhatónak vélt szándékai szerint kísérek meg válaszolni a nagybetűs címben – Mi a Bokor?- feltett kérdésre.

Közösség

Mindenekelőtt állítok róla négy kifejezést: közösség, intézmény, szervezet, rend. Meghatározom ezeket a kifejezéseket. „Közösségről beszélek, ha a hat dinamikus alkotóelem (cél, törvény, funkció, szerepkör, szankció ill. szanktifikáció, köztulajdon – vö.: A jézusi célkitűzés szociológiai elemei – A második hullám Bp. 1990 36. o.) elsejére, a célkitűzésre gondolok. Intézményről beszélek, ha mind a hat dinamikus alkotóelemre tekintek. Szervezetről beszélek, ha a funkciók egymásra épülő szintjeit tartom szem előtt. Rendről beszélek, amikor az intézményben, szervezetben kibontakozó közösségnek azokra a törvényeire, illemszabályaira gondolok, amelyek egy közösség életét sajátossá formálják. (Egyházrend – Erény-e az engedelmesség? Luzern 1989 15. o.)

Egyház

Ezek után fel kell tennem a kérdést: Egyház-e a Bokor? E kérdés megválaszolásához meg kell mondanom, mit értek egyházon. Olyan közösséget, amely a jézusi célkitűzést hordozza, s a „jézusinak „megfelelően bontja ki a közösség életmegnyilvánulásának már említett további öt dinamikus létkategóriáját is. Ezek után már csak a közösséget kell meghatároznom, hogy a félreértéseknek és a félrehallásoknak lehetőleg elejét vegyük. Szemben a sokasággal, amely nem együttélés csak együttlevés (pl. buszra várók, és szemben az osztállyal, pl. Trabant tulajdonosok), amely sem együttélés, sem együttlevés, hanem csak bizonyos közös vonásokat hordozó személyek összessége – a közösség a közösséget alkotó személyek céltól irányított és tartós, azaz a megszűnés nélküli együttműködése. Az adott meghatározások alapján a Bokor minden egyes közössége, s ezen közösségek „Bokornak,, nevezett összessége is egyháznak mondandó.

Felekezet

A következő kérdés, amire ezek után válaszolnom kell: Felekezet-e a Bokor? Megint meghatározásra van szükségünk: Mi a felekezet? A felekezetet a jézusi célkitűzést szolgálni kívánó olyan közösség alkotja, amely elhatárolja magát egyéb közösségektől, amelyek szintén a jézusi célkitűzést kívánják szolgálni. Mivel a Bokor csak eszmecserére hajlandó, azaz csupán nézetektől határolja el magát, de sohasem az ezen nézeteket hordozó személyektől s azok közösségétől, ezért a Bokor nem felekezet.

A következő kérdés: Része-e a Bokor valamelyik felekezetnek? A Bokor egésze aligha. Csak abban az esetben lehetne a Bokor egésze valamelyik felekezetnek a része, részegysége, ha a Bokor minden egyes tagja egy és ugyanazon felekezethez tartoznák.

Mivel azonban a Bokor közösségeibe különböző felekezetekhez tartozó személyek élnek, nem mondhatjuk hogy a Bokor része, részegysége egy adott felekezetnek. Ha mégis „Bokor Katolikus Bázisközösség” néven ismernek bennünket, ez a megnevezési pontatlanság abból magyarázódik, hogy a katolikus felekezethez tartozó személyek hívták életre a Bokrot, s a Bokor tagjainak többsége ma is a katolikus felekezet tagjának tudja magát. A Bokor még abban az esetben sem felekezet, ha a Bokor tagjai között vannak olyanok, akik egyetlen felekezethez tartozónak sem érzik magukat, és vallási hovatartozásukat illetően a Bokron kívül nem tudnak egyebet mondani. Azért nem felekezet a Bokor ebben az esetben sem, mert nem ambicionáljuk, hogy a tagok kizárólag a Bokorhoz tartozzanak, és ezenfelül ne legyenek tagjai egyetlen vallási felekezetnek sem.

Többet is kell mondanunk. A bokor ambicionálja – bár nem presszionálja –, hogy a Bokor tagjai lehetőleg tartozzanak valamelyik felekezethez. Miért? A válasz egyszerű. Ha nem így járna el a Bokor, Isten sem

menthetné meg attól, hogy felekezetté váljék. Miért lenne ez olyan nagy baj? A felekezet, az valami rossz? Hát igen, rossz. Miért? Mert elhatárolódásból született, s az elhatárolódás bárkitől, akárkitől is – rossz. Miért rossz? Mert a szeretet nem ismer elhatárolódást. A felekezet rendre válás eredménye, és minden válás a szeretet csődjé. Akkor is, ha nem váltam el, csak kilöktek. A kilökő szívében biztosan megfoghatkozott a szeretet, s nagy a valószínűsége annak, hogy a kilökötteknek, azaz az új és más felekezetté „kényszerítetteknek” is meg fog foghatkozni a szívében a szeretet a kilökök és az azok leszármazottai iránt.

Közös nevező

Gondolom, a fentebbiekből eléggé nyilvánvaló, hogy a Bokor olyan közösség, amely szívesen lát bármely felekezethez tartozó személyeket, akik azonosulni akarnak a jézusi célkitűzéssel. Ezt tovább tágítva: szívesen lát bármely valláshoz (mohamedán, zsidó, egyéb) tartozó vagy akár egyetlen valláshoz sem tartozó, s magát akár agnosztikusnak, vagy ateistának valló személyt is, ha az azonosulni tud a jézusi célkitűzéssel. A Bokor tehát olyan közösség, melynek tagjai akármit is írhatnak a lételméleti megállapításokat tevő „számlálóba”. A Bokor olyan közösség, melynek tagjai elviselik, hogy Bokortársaik különböző válaszokat adnak a 'Mi az, ami van?' kérdésre. Közössé és közösséggé a Bokor tagjait az teszi, hogy vállalják a jézusi célkitűzést közös nevezőjüknek, amely célkitűzés bele van írva az emberi természetbe, s amely a 'Mi az, ami kell?' kérdésre válaszol. E közös nevező tartalmát sokféleképpen fogalmazhatjuk. Jézust idézve így: „Amit szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük” /Mt. 7,12/. Korszerűbb megfogalmazásban: Akarjatok kivétel nélkül minden embert odaültetni az élet asztalához.

Jézus bokrot alapított?

Az emberiség eddig vallásokba, felekezetekbe szerveződött, esetleg szabadkőműves páholyokba, ateista pártokba. Közös vonásuk e szerveződéseknek, hogy mindegyikük közös számlálóra és közös nevezőre törekedett. Van-e történelmi előzménye, példája annak a bokorizmusnak, amely szabadon kívánja hagyni, hogy ki mit gondol a lét kérdéseire adható, de ugyanakkor egyértelműen nehezen igazolható válaszairól, s kizárólag az emberi lelkiismerettől egyértelműen etikusnak igazolt és fent megfogalmazott válaszrendszerében kíván egyöntetűséget, közös Krédót? Úgy tetszik, hogy van. Jézus elismerőleg szólt a maga vallási közösségéhez nem tartozó kananita asszonyról, a szír Námánról, a szareptai özvegyről, Jónás próféta ninivei embereiről, Dél királynőjéről, a kafarnaumi pogány századosról, akiknek kilátásba helyezte, hogy Isten is elismeri őket. Úgy tetszik tehát, hogy van történelmi előzményünk, mert Jézus nem kívánt sem új vallást, sem új zsidó felekezetet létrehozni (B. Gy.: Egyetlen Szövetség? Kar. Aj. 1988/6 – 154. kötet: A „szövetség” Jézus ajkán 1819 o.). A tényállást talán így lehetne a legegyszerűbben kifejezni: Jézus nem egyházat hozott létre, hanem csak bokrot – a „bokor” pedig jelenti mindazt, amit a fentebbiekben előadtunk róla. Másképpen kifejezve ugyanezt: Jézus megőrizte a maga Templomhoz és Zsinagógához tartozását, mert a Törvényt nem eltörölni, hanem beteljesíteni jött. E beteljesítés céljából a maga Tizenkettőjével „bokrot” hozott létre, melyet kahalnak, Jahve szolgálatába állított közösségnek, magyarul: egyháznak nevezett, s amellyel nem kívánt létrehozni sem új vallást a maga zsidó vallásának lecserélésére, sem új felekezetet a maga zsidó vallásán belül.

A Bokor – ahogyan rajta kívüliek látják

A Bokron kívüliek – egyáltalán is, a Bokor megítélése tekintetében is – nyilvánvalóan sokfélék. Az agnosztikusok és ateisták rokonszenveznek velük, mert a vallásosok etikailag általában leminősítik őket, a Bokor pedig feltételezi, hogy az ember etikusnak minősülhet, akárminő „számlálót” valljon is. A hatalomgyakorlók, ill. hatalomgyakorlásra törekvők bizonyos fokú tartózkodást mutatnak a Bokorral szemben, ami érthető a Bokornak az erőnemalkalmazásra vonatkozó radikális tanításai folytán. Ami a vallásokhoz tartozó embereket illeti, a nem keresztények még aligha vettek tudomást a Bokorról. A keresztények közül is inkább csak a nyugatiak észlelték eddig a Bokor létét, a keleti egyházhoz tartozók aligha. A nyugatiak részint protestánsok, részint katolikusok. Ami a protestánsokat illeti, az ökumenikus alapállásúak örömmel üdvözlik a Bokor Biblián alapulónak megélt tanítását, főleg annak következtében, hogy tapasztalják közünkben a prozelitizmus teljes hiányát: nem akarjuk a körükbe tartozókat a katolikus egyházba csalogatni. Kifejezett rokonszenvre találtunk a hutteriek és kvékeres körében, akik úgy tekintenek bennünkre, mint akik hozzájuk hasonlóan felfedezték a történelmi kereszténység Jézust elárulásával szemben az evangéliumot, a Hegyibeszéd Jézusát.

Ami a katolikusokat illeti, rokonszenveznek velünk – egyfajta nagyobbára asztalalatti kéznyújtás formájában – a kevésbé hierarchiafüggő katolikusok, s elzárkóznak a hierarchiafüggők. Ami a klérus tagjait illeti, azok – személyi szimpátiájuktól függetlenül – tartják magukat az egyházfegyelemhez: elzárkóznak az együttműködés elől még akkor is, ha titokban nekünk szorítanak.

Külön kategóriának gondolom azokat a katolikusokat, akik Bokorhoz tartozó papok plébániájához tartoznak. Amíg az egyházmegyei hatóság meg nem magyarázza nekik, hogy valami baj van papjuk katolicitásával, őszintén ragaszkodnak hozzá – nyilvánvalóan a pap által nyújtottak értékelésének függvénye szerint alakuló intenzitással. Ha megkapják az említett magyarázatot, képesek 180 fokos fordulatra is; vö. Bandi bácsi korábbi péceli presztízisével s később az egyházközség területén működéstől eltiltással, s ennek – a péceli képviselőtestület részéről történő megszavazásával. Lipien Misi ill. Kocsi Gyuri négy egyházközségének népe viszont – egyelőre úgy látszik – kitart papja mellett a püspök ellenében is. Ha ez a magatartásuk időtállóan bizonyulna, akkor elindulna egy folyamat felekezetükön belül: a katolikusok nem hierarchiafüggő viselkedése, amely minőségileg több és más lenne, mint az eddig tapasztaltak, melyek csak a teljes vagy nem teljes függőséget mutatják.

A Bokor – ahogy saját magát látja

Mélyen megosztott a kép. Első csoport: Nem érdekli őt, miként vélekedik rólunk a hierarchia és a hierarchiafüggő katolikus nép. „Döglött lónak” tekinti a hierarchiafüggő egyházat. Nem törődik azzal, hogy minő strukturális következményei lesznek e szemléletének. Pl. hogy felekezetté alakulunk-e – függetlenül attól, hogy jelen pillanatban van-e ilyesmi szándékában e csoportnak vagy sincs. Lélekben már felekezetétől valamelyest elszakadtnak kell gondolnom e csoportot, bár a templomba nem járson, adót nem fizetésen túl semmi látványos egyéb magatartás nem tapasztalható részükről. Mindazonáltal csak valamelyest gondolhatom lélekben elszakadtnak őket, mert készségesen tevékenykednek olyan katolikus társaságokban, amelyek a hierarchia és hierarchiafüggő erők nyomatékos kívánsága ellenére is szívesen látják a Bokorhoz tartozók közreműködését soraikban. E csoportba tartozik többek között az az ifjú pár is, amely Bokorhoz tartozó pap igénybevételével katolikus szertartás szerint kíván házasságot kötni, de nem látja értelmét a plébániai anyakönyvezésnek, s nem izgatja őket, hogy a születendő gyermekek katolikus egyházjogilag „törvénytelennek” minősülnek majd a szülők ezen magatartásának következtében.

Második csoport: Elfelé menőben van. Lelkigyakorlatra nem megy, csoportba még jár, vagy bejelenti, hogy táplálkozó csoportba járása egyelőre szünetel, inkább az általa vezetett csoportot tartja meg. Hallatlanul aktív tőlünk magukat elhatároló papok egyházközségi munkájának segítségével. Bokron belüli baráti, lelkiezetői szálakat megszakít. Csoportközi tevékenységektől távol tartja magát. Bokron belüli munkába nem segít bele. Bokorrendezvényeken nem látható. Nincs lelke bejelenteni távozását az évtizedes közös élmények, kapcsolatok, barátságok következtében, de tudatosan szakítgatja a szálakat. Képtelen (még?) csúnyát mondani rólunk, de egyértelmű, hogy végleges leszakadása csak idő kérdése. Harmadik csoport: Egész szívvel ragaszkodik katolikus felekezetéhez, készséges áldozatos egyházközségi munkára, de a Bokortartalmakhoz ragaszkodása következtében újból és újból érzi, hogy ott nem kívánatos személy. Előbb-utóbb minden jószándéka ellenére is megszakadnak aktív jellegű kapcsolatai katolikus felekezetével. Jár vasárnaponként templomba és fizeti az egyházi adót. Alighanem ez a legnépesebb csoport. E csoportban vannak olyanok, akik ezt nagyon nehezen viselik, lebénulnak, passzívvá válnak. Többségük viszont elfogadja ezt a helyzetet olyanként, amin nem tud változtatni, és keresi, hogy mi mindent lehetne tennie ily szituációban is.

II. MÚLT, JELEN, JÖVŐ

A Bokor múltja

1945-1948

Három és fél esztendő, mely Kolakovics debreceni látogatásától a katolikus iskolák államosításáig terjed. Vasárnap délelőtti találkozók a debreceni piarista gimnázium egyik osztálytermében, ahol általam felvetett teológiai és magyarságtudományi témákról beszélgetnek 15-18 esztendős lányok és fiúk, egyetlen csoportban akárhányan, kb. húszan.

1948-1952

Négy esztendő. 1948 nyarán megalakulnak az első csoportok, s elkezdődnek az illegális lelki- gyakorlatok. A csoportok alapvető foglalkozási anyaga: a szentírás. Elindul az illegális brosúragyártás folyamata is. Már 1949-ben eljut a munka lelkigyakorlatok tartásának formájában Budapestre, Szegedre, Pécsre, Miskolcra, Győrbe. 1950 nyaratól támogatja a munkát az Actio Catholica püspöke is, Endrey Mihály. Együtt dolgozik velünk a KIOE /munkásfiatalok/, a OL /munkásleányok/, a KALÁSZ /parasztlányok és fiatalasszonyok/. Budapesten papi csoport is alakul. A központi szemináriumban is tarthatok előadást a munkáról, Miskolcon papoknak lelkigyakorlatot, rendtársaimnak pedig három napos bemutatót munkánkról Sík Sándor provinciális elnökletével. A Grósz-per után Endrey visszahúzódik tőlünk. 1952 elején a győri aulában megfogalmazódik: nyilvánvaló, hogy csak azért nem állok le a munkával, mert beszervezett az ÁVO, s az a feladatom, hogy minél többeket lebuktassak. 1952 nyarán már csak egyetlen lelkigyakorlatot tudok tartani: vagy húszan jönnek rá össze az ország minden részéből Debrecenbe. 1952 aug. 28-án letartóztatják a munka országos vezetőit.

1952-1967

A letartóztatást követően az általam ismert közösségek munkája rövidesen elhal. Távolabbi filiációkban folyhatik az élet, amelyek úgy érzik, hogy ők láthatatlanok maradtak, mert a börtönben felkeresnek a nyomozók, információkat szerzés céljából („Az elvetett mag kizöldült” – mondják, én meg boldog vagyok), melyekkel nem tudok szolgálni. 1956 elején 60 személyt tartóztatnak le, akiket java részt nem is ismerek, de ezek nem a Regnum kisközösségi munkájából valók A forradalom alatt szabadulok. A letartóztatásba nem került volt csoporttagok elmondják, hogy képtelenek csoportot összehozni: egy-egy személlyel tudnak beszélgetni, egy-egy fiatal „hitoktatnak”. Ennek hatására, amikor visszakerülök a börtönbe, elhatározom, hogy én is csak egyes személyekkel, házaspárokkal foglalkozom majd, ha szabadulok, s ha írok is majd valamit, nem teszek indigót az írógépbe. Szabadulásom után közel négy évig csak barátkozom azokkal, akik nem félnek tőlem. Olvasok, de nem írok semmit. Az 1964. évi részleges megegyezés a Vatikán és a pártállam között – változást hoz életembe. Elhatározom, hogy újból megvizsgálom, mit tanít Jézus, mint a negyvenes évek végén tettem. 1964 ősze és 1966 ősze közt folynak az előmunkálatok, melyek mellett lefordítom a Lumen Gentium-ot és a Gaudium et Spes-t. 1966 őszén kezdem gépelni a KIO-t, 1968 őszére készülök el vele. Az újra meglátottak hatására 1968 őszén Jenővel, Ildivel, Zsuzsával (Fiatalok I) kéthetenként találkozunk négyesben.

1967-1979

1968-ban megalakul az öregek I, a Papok I, majd az Öregek II csoportja. 1970-ben – 18 esztendő szünet után – újra tarthatok három illegális lelkigyakorlatot. Az 1969. és 1970. év Karaj-előzményei után 1971-ben megjelenik a Karácsonyi Ajándék első kötete. (A kötetek száma évről-évre emelkedik, 1984-ben eljutunk a 100. kötethez.) 1972-ben 19 fővel létrejön az első csoportvezetői lelkigyakorlat. 1973-ban már annyi a lelkigyakorlat tartására a felkérés – kispapoknak is tartok lelkigyakorlatot –, hogy Lilla és Öcsi megtartják a Bokor első lelkigyakorlatát, melyet nem pap szolgáltat. 1974-ben megalakul a KV (két pap – Barna és én/, két öreg /Andi és Jóska/, két fiatal /Ildi és Náci). 1976-ban Lékai bíborossá lesz, s megmagyarázza nekünk, hogy amit akarunk, az túl jó, s nem lesz rá lehetőségünk. Ekkor már együtt dolgozunk a Regnummal. Két ízben is tartom lelkigyakorlatukat (csak a vezetők lelkigyakorlatoznak, akik vezetik a táborokat). Lékai ki akar hivatni Rendem által az országból, de Albert provinciális nem hajlandó közvetíteni ezt az igényét a piarista generalíciához. Rómában járva Lékai eretnekhíremet költi, a Budapestre látogató piarista generális pedig magával viszi a KIO, a Merre Menjek? és a Lelkipásztori Marketing gépelt köteteit, átadja azokat Pogginak, Poggi pedig a Klérus Kongregációnak, amely nem talál kifogásolnivalót ez írásokban. Lelki gyakorlatainkat megpróbálják az aulák kiküldöttei (helynök, irodaigazgató) szétugasztani. 1978-ban püspökkari körlevél állapítja meg a Lelkipásztori Marketing c. írásomból, hogy az megpróbálja a híveket leszakítani a püspökeikről.

1979-1989

1979 őszén Merza Jóska visszaadja katonakönyvét, s őt követően kb. 25 testvérünk kerül börtönbe a katonáskodás megtagadása miatt. A Bokor második hősi korszaka ez, mely tíz évet foglal magában. Eredményeként alighanem senki sem katonáskodik már a Bokor tajgai közül. A „felbujtókat” a Helsink Paktum aláírása következtében a pártállam nem tudja bebörtönözni, s ezért a hierarchia (a hazai és a vatikáni) siet segítségére. Felfüggesztések, nyilvános működés megvonása, kényszer- nyugdíjazások és

áthelyezések korszaka következik 1979 és 1982 között. Felzárkózik hazai püspökeink magatartásához a vatikáni hierarchia: 1983-ban Casaroli (Engedelmessédjünk püspökeinknek!), 1987-ben Ratzinger /tanításom „téves, veszélyes és félreérthető”!/ – hivatkozva természetesen rendre arra, hogy amit tesznek, az mind a „szentatya jóváhagyásával” történik.

A KV által megtestesített Bokorközpont ügyintézői terheinek csökkentése érdekében 1980-ban a Bokor hat ágra tagozódik, melyek száma aztán évről-évre növekedik. Az 1971-ben megindult Karácsonyi Ajándék évi kötetszáma 1983-ban eléri a 14 kötetre rúgó csúcspontot. A csoportvezetők száma is száz fölé emelkedik. De megjelennek a bomlástünetek is: több régi paptestvérünk kiválik a Bokorból, s 1989-ben az egyik águnk bejelenti, hogy nem óhajtja képviseltetni magát a KV-ban.

A Bokor jelene

A rendszerváltozás óta számítom a jelent. Pozitívumai: Könyvkiadás, Érted vagyok, Tájékoztató, publikálási lehetőség a profán médiákban, a két konferencia, a külföldi katolikus mozgalmakba bekapcsolódás, a hutteriek bennünket felfedezése. Negatívuma: nagyon sok testvérünk megtorpanása, ami abban nyilvánul meg, hogy reménytelenné lesz a tanítványgyűjtésben. E tömény sikertelenségek következményének gondolom, hogy egyre többen válnak érdektelenné a Bokor-kocsi összetartásának feladataival szemben (Kit és mit képviseljek, ha szétment a csoportom, ha reményem sincs új halak kihalászására?) sikeresebbek pedig úgy gondolják, hogy őket ne adminisztrálja semmiféle „központ”.

Sikertelenségeink további következményének gondolom, hogy emberhalászás helyett inkább új számlálók konstruálására specializáljuk magunkat, amelyek a történelem bizonyossága szerint – a szeretet egyesítő hatása helyett – mindig szembeállították egymással az embereket. Feszültségek támadnak a Bokorban is az új számlálókat konstruálók és az ezekben az új számlálóknak hinni nem hajlandó Bokortagok között, ami tovább mélyíti a sikertelenségből fakadó alapválságokat.

Nyilvánvalóvá lett, hogy a Vatikán nem akarja a Bokor egyházon belüli helyzetét rendezni. Reménykedik halálomban s a Bokor elhalásában. Komámasszony hol az ollót játszik velünk. Seregély: a Bulányi-ügy a Vatikánra tartozik. Ratzinger: „De hát kedves Atya, nem én ítélem el Önt!” Woytila: Püspökeink mutassanak megbocsátási készséget irántunk, ha megváltoztatjuk nézeteinket. Melyeket? Nem mondják meg. A hazai püspökök nem válaszoltak arra a levelemre, amelyben kifejttem, hogy a nekem tulajdonított nézeteket nem képviselem, Ratzinger egyetlen tétele visszavonását sem kívánta, s utolsó szava az volt, hogy úgy írjam alá még egyszer 12 pontos zsinati antológiáját, hogy ne tegyem hozzá én is a magam zsinati idézetét a lelkiismeret tárgyában. Ahogy a Vatikán nem volt hajlandó pardont mondani a Hitlerrel szótértése miatt, ugyanúgy nem hajlandó pardont mondani a magyarországi pártállammal szótértése miatt. Maradunk tehát – az engedetlenek. (Vegyük ezt tudomásul? Kitartóan bombázva őket folyamatosan harcoljunk álláspontjuk megváltoztatásáért?)

A fentiekben félszázadot tekintettem át. Februárban lesz ötven éve, hogy Kolakovics bekukkantott Debrecenbe. Lesz-e következő félszázadunk? Próbáljuk meg előbb megállapítani, miért volt egyáltalán első félszázadunk. Hátha olyan tanulságokat tudunk levonni belőle, amelyek megszűnják nekünk, mi a titka annak, hogy legyen második félszázadunk is.

Az elmúlt félszázad „titka”

Első titok: Eszmei választ adtunk egy bizonyos szempontból az akkor és helyben történelmileg potensnek bizonyuló világnézetnek, a marxizmusnak: Csak a népet akarjátok átölelni, s rakásra gyártjátok ellenségeit, akiket el akartok pusztítani. Ezzel szemben Jézus senkit ki nem zárva mindenkit hív és kész mindenkit magához ölelni... s nem fog el türelme várni a bűnös megtérésére. Mindezt nem páholyból teszi, melyben könnyű várni, hanem fizetés nélküli vándortanítóként szolgálva, akinek nincs fejét hova lehajtania, s aki azonosítja magát minden éhezővel, szomjazóval, ruhátlanokkal, betegekkel és börtönben sínylődőkkel, azaz a nem kiváltságosokkal s ugyanakkor jajt kiált a kiváltságosok világára, természetesen anélkül, hogy ezt a jajt hadsereggel akarná nyomtatékosítani.

Kopernikuszi fordulatot végeztünk ezzel. Egyfelől felszámoltuk a nagykonstantini korszak egyik nagy hazugságát: az egyháznak csak az emberek lelki dolgaival kell törődnie, mert a történelem Isten akaratából csak siralomvölgy, de nem az Isten országa, nem a szeretet társadalma megvalósulásának a színtere. A

felvilágosodás egyházon kívüli gondolkodóinak kellett felemelnie Jézus zászlaját, s reményt önteni a megalázottak szívébe. Válaszunkkal megszüntettük a szakadékot a vallási felelőtlenség és a pofán felelősség között. Isten nevében magunkra vettük a felelősséget, amikor az istenektetszés kritériumává tettük jóléti társadalomban élő magunk számára a tisztas szegénységet és az éhezők, a harmadik világ megsegítését. Síkra szálltunk – ha még oly szerény eszközökkel is – az egyenlőségért, az új arisztokráciát és új kiváltságokat fejlesztő létező szocializmusnak a társadalmában.

Második titok: A kisközösségekben lehetőséget adtunk a társadalomnak, hogy – kockázattal bár – őszinte szót mondhasson és hallhasson. Síkra szálltunk a csak az életünkkel együtt elvehető, a legalapvetőbb szabadságért, a gondolat és vélemény kinyilvánítás szabadságáért.

Harmadik titok: Az ötvenes években is, a nyolcvanas években is vállaltuk a fenti két titok szolgálatában a börtönt. Síkra szállva ezzel a minden erőszakról lemondó testvériségért.

Összefoglaló titok: Megtettük, ami egyáltalában elvárható és megtehető volt – a szavunkkal is, életünkkel is közös nevezőre hozva a Hegyibeszédet és a felvilágosodás eszményeit.

A megmaradás „titka”

Tudunk-e a társadalomból embereket behalászni a közösségeinkbe, tudunk-e a behalásztottakból jézusi emberhalászokat nevelni, akik új és új közösségekbe halásznak új emberhalakat? E kérdésekre adott válaszunkon fordul, hogy lesz-e második ötven esztendőnk. Mi a „titka” annak, hogy az előttünk levő esztendők, az életünk a fenti kérdésekre igennel válaszoljanak?

Előbb elmondom, hogy min nem fordul a siker. Bár az egyházközség a talán legkívánatosabb halastó, amelyből halászhatsz, az ezekhez a halastavakhoz jutás nem biztosítja a sikert, mert ha „bokorba” kezdünk halászni, az egyházi hatóság – az államhatalom parancsára vagy anélkül – kiveszi kezünkől ezt a halastavat. Ha nem bocsát is el – felfüggesztéssel vagy más formában az egyházi szolgálatból –, oly körülmények közé juttat, amelyekben tapasztalataink szerint hatástalanoknak bizonyulunk. Ma is van még a Bokornak kb. 25 hivatalosan működő papja, s összeszámolhatjuk, hányuknak sikerült tíz vagy ötven évi működés után akárcsak egyetlen csoportvezetőt, emberhalászt kinevelnie annak ellenére, hogy mindegyikükről bízást feltételezhetjük, hogy e kinevelés ambíciójuk kitüntetett tárgyát képezi. Jézus sikere sem a templomi és zsinagógai hatóságok támogatásán fordult.

Azt talán mondanom sem kell, hogy mondanivalóink méregfogának kihúzása csak névleges továbbélést biztosítana a Bokornak, mert engedés a 48-ból, a sokat emlegetett „kompromisszumkészség” – amely Istennek hála jelenleg is hiányzik belőlünk – a „bokorizmus”, azaz a tanulmányom első felében megrajzolt bokorgondolat, halálát jelentené. Addig „élünk”, amíg az elmúlt ötven esztendő élettitkai továbbra is egyértelműen meghatároznak minket.

Ezen élettitkok nélkül nincs továbbélés, de az elmúlt 50 esztendő egyszerű lemásolni akarásából sincs. Ha a korábban megkezdetteknek pusztá folytatása elegendő volna a továbbéléshez, fel sem merülne a „hogyan tovább?” kérdése.

Az elmúlt 50 esztendő „összefoglaló titkához” térek vissza: megtettük, ami megtehető volt. Ugyanez a titka az előttünk levő 50 esztendőnek is. Ha kérdéses, hogy lesz-e következő 50 esztendőnk is, csak akkor kérdéses, ha nem tesszük meg azt, ami ma megtehető. Ma is megtehető, hogy közösségbe járunk. Ma is megtehető, hogy harcoljunk az erőnemalkalmazás további társadalmi érvényesüléséért (a hadkötelezettség eltörlése, országunk semlegessége). Ma is megtehető, hogy támogassuk a hazai szegényeket, az utódállamokban élő magyarokat vagy nem magyarokat s főleg a harmadik világ éhezőit – bár egyre többen vallják meg közülünk, hogy a piacgazdálkodás reánk virradása óta náluk üresen marad az éhezők borítéka. Nem ítélünk erről, van mindenkinek lelkiismerete, s Máté 25. fejezetéből jól tudjuk mindnyájan, min fordul, hogy jobbra vagy balra állítodunk.

Van valami viszont, ami az elmúlt 50 esztendő alatt nem volt megtehető, de ma megtehető. Mi ez? Meg van írva az Apostolok Cselekedeteiben: „Senki nem mondott vagyonából semmit sem a magáénak, hanem mindenük közös volt... Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem, mert akiknek földjük vagy házuk volt,

eladták azokat, az eladott javak árát pedig elhozták, és letették az apostolok lábai elé, azután szétosztották mindenkinek úgy, ahogyan szüksége volt rá”/4,32.3435/.

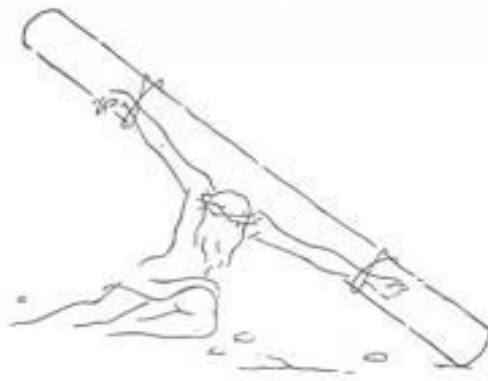
A Szovjetunió összeomlásával 150 esztendőtt butult vissza az emberiség. A „szemesnek áll a világ” (magántulajdon, kapitalizmus) törvénye alapján nem lehet megetetni az éhezőket, az élet asztalához nem lehet odaültetni azokat, akinek pedig maga a Teremtő adta oda használatra Bolygónkat. Az említett törvény alapján csak az lehetséges, hogy a mondott szemesek vég nélküli és kilátástalan – vagy nagyon is biztos végkilátású – háborúkból igyekeznek biztosítani szemességük által megszerzett kiváltságukat.

Hans Meier bizonyosságot tett nekem Óbudavárott is, Deer Springben is, hogy a „szociális” kérdésnek nincs más megoldása, mint az önként vállalt köztulajdon. Isten a Földet alkalmassá tette arra, hogy megéljünk rajta. Akik vállalják az „életközösséget”, biztosítani tudják azt, ami az élet, az emberhez méltó és az Isten szándéka szerinti élet fenntartásához szükséges. Akik vállalják, képesek lesznek befogadni minden jelentkezőt, s nekik lakást, ruhát, enni s innivalót, orvosi ellátást, szakmát tanulhatást biztosítani.

Ez az, ami számunkra ma megtehető. Ha ezt nem tesszük meg, Isten nem használhat bennünket. Az ő tolmácsának több a dolga mint közvetíteni az üzenetet, meg is kell valósítania azt. Az ergon theou vár reánk. Ha kell citátum is, citálok: „Az én eledelem az, hogy teljesítsem annak akaratát, aki elküldött engem, és bevégezzem az ő munkáját” (teleiósó autou to ergon). Nem elég tudnunk és hirdetnünk a jézusi törvénytökéletesítést, teljesítenünk is kell azt, és éppen erről szól a teleiósó.

Misztika, istenkapcsolat nélkül persze semmit sem tehet az ember, hiszen a teremtés okán vertikális szövetségben kell állnia minden embernek a maga lelkiismeretén keresztül Istennel. Csak az Atya akaratának teljesítése biztosítja a szövetség fennmaradását, ti. azt, hogy Isten szövetségi hűségére szövetségi hűségünkkel válaszoljunk. „Az Atya, aki bennem marad, végzi a maga munkáit” /Jn 14,10/ – mondja Jézus. Legyünk készek az Atya akaratának teljesítésére, akkor Ő bennünk maradva el fogja végezni azt, amit a történelmi óra tőlünk vár.

Olcsóbban nem lehetne misztikáznunk? Nem valószínű. Nem lehet a tanítvány különb Mesterénél. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak. De megtanultuk, s ha elfelejtettük volna, ismételjük át: örömhír vagy tragédia. Nincs harmadik út. A legelmélyültebb válfaja is csupán álmisztika. Igazi misztika kell: vertikális szövetség, amely osztozásra szólít fel. Igazi misztika, amelyben az osztozni nem akarók meghallják: „Miért mondjátok nekem: Uram, Uram...?”

PEPÉVEL BESZÉLGETEK...

XXII. évfolyam 11. szám

Szép május elsejém van. Azért csak van, mert még csak délelőtt tízet mutat az óráim. De már a tegnap este is nagyon szép volt. Ebéd után volt valami megbeszélni valóm Józival, s megkérdezte tőlem, hogy lennék-e főcelebráns az esti házi misénken. Ismerhettek: hogy ne lett volna kedvem. Még nem volt olyan az utóbbi 90 esztendő folyamán, hogy én visszautasítottam volna egy beszélési lehetőséget. Mert a főcelebráns beszélhet is. Nálunk öt percet illik beszélni. Én illetlen voltam ez alkalommal: negyed óránál is többet beszéltem. *Nyelveken szóltam* (lásd ApCsel 2,4): héberül, görögül, latinul, olaszul, angolul, franciául, németül és még magyarul is. Az elmúlt napokban piarista nemzetközi tartományfőnöki találkozó volt házunkban. Az olasz tartományfőnök még nem utazott haza, s így ő is koncelebrált. Amit magyarul mondtam, nem értette szegény, de a többit érthette, ha tudott a hét nyelvek egyikén-másikán.

A textust, amiről beszéltem, a napi evangélium szövegéből vettem: *Amikor azonban eljön az Igazság Lelke, ő majd elvezet titeket a teljes igazságra* (Jn 16,13). Elmondtam népes hallgatóságomnak, hogy kétszer is előkerül e mondatban az *igazság*, ami héberül – **emeth**. S azt is, hogy ez a szó az egész Ószövetségben csak 75-ször kerül elő, de... a **caddik** 750-szer! Hogy kerül ide ez a caddik? Mindjárt elmondom. Az Újszövetségben az *igazság* görögül – **alétheia**, a *caddik* pedig görögül – **dikaiois**.

Ez utóbbinak a jelentését elemeztem is negyven évvel ezelőtt. Bele is került teljes szövege Jenő szakdolgozatába: *KIO 12. Az Istennek tetszés*. A caddik pedig magyarul *istennektetsző, avagy az Isten szándékait megtevő ember*. Ez egy kicsit más, mint az *igazság*. Ezért nem is illik összekeverni a kettőt. Már pedig ez történt prédikációm idézett textusában.

A szinoptikusoknál, azaz a három kánoni evangéliumban az alétheia 7-szer fordul elő, az egy János-evangéliumban pedig 25-ször! A különbség több mint tízszeres. Ezzel szemben a dikaiois a szinoptikusoknál 30-szor, a Jn-evangéliumban pedig csak 3-szor kerül elő, – a különbség itt meg pontosan tízszeres. (Nyilvánvalók ezek az arányítási számaim, mert a három szinoptikus evangélium terjedelme háromszorosa az egy János-evangéliumnak.) Mért ilyen aránytalan ez az arányítás a szinoptikusok és János között? Mért?

János hetven évvel később emlékezik vissza Jézus szavaira – már időszámítás szerint 100 körül. A keresztények ekkor döntő többségükben már nem zsidókból, hanem pogányokból verbuválódtak. Olyanokból, akiket már nem az Ószövetség határozott meg, mert nem zsidó, hanem görög gondolkodásban nevelődtek. Hatott ez utóbbi már Jánosra is. Ezért küldi János Jézusa az igazság (emeth, alétheia) és nem az istennektetszés/az Isten akarátát megtevés Lelkét (cedaka, dikaioisüné), aki elvezeti őket a teljes igazságra, és nem az istennektetszésnek/az Isten akarta megtevésének a teljességére.

Az emeth – alétheia – igazság **lételeméleti fogalom**: a valóság tükrözése. A cedaka – dikaioisüné – Isten akarátának megtevése/istennektetszés pedig **erkölcsi fogalom**, azaz arról beszél, hogy *hogyan viselkedjünk*. Szinoptikus nyelven tehát Jézus ez utóbbinak a Lelkét küldi, s ez a Lélek vezeti el a tanítványokat a teljes istennektetszésre/Isten akarátának teljesítésére. A szinoptikusok még Jézus anyanyelvén gondolkodnak, János Jézusa már görögül gondolkodik.

Van nekünk magyaroknak még egy külön nyavalyánk. A mi nyelvünkben akár zsidóul gondolkodunk, akár görögül, mindenképpen az *igazság* szó kerül az ajkunkra. Mondok rá példát. Népmesénkben útnak indul két erkölcsi magatartás: *Elindult az igazság, véle ment a hamisság*. Jézus ezt így mondaná: Elindult a caddik, véle ment a nem-caddik. Ha Jézus tudna magyarul, s még a KIO 12. numerusát is elolvasta volna, akkor így beszélne: Elindult az istennektetszés, véle ment a hamisság. Még egy példa: Ha valami nagy disznóság

történik, akkor az asztalra vágunk, s ezt dörögjük: Ez nem igazság!!! Ha pedig valaki azt mondja, hogy kétszer kettő az öt, nem gurulunk dühbe, csak tudjuk, hogy ez nem igazság.

A magyar nyelv akár a lételméleti, akár az erkölcsi fogalomra gondolunk, az *igazság* szó jön a szánkra. Akkor is, ha Bibliát fordítunk. 1973 előtt írtam egy levelet erről Gál Ferencnek, meg írtam egy nagy tanulmányt a Teológia folyóiratnak. Csak azért, hogy különböztessük meg egymástól e két fogalmat a Bibliában, mert ha nem tesszük, butaságokat fordítunk, s elmegyünk Jézus tanításának értelme mellett is. Nem volt hatása. Az 1973-ban kiadott Bibliában is ezt olvassuk a Mt 5,10-ben: Boldogok, akiket üldöznek az igazságért... Csak az Erazmustól tanult Erdősi Sylvester Jánosnak volt szeme az 1541-ben kiadott Új Testamentumában másképpen fordítani. Így: **Boldogok az kik háborúságot szenvednek az keresztényi jó életért.** Csak ez a majd félezer év előtt Szinyérváralján született hazánkfia különbözteti meg szentírásfordítóink sorában az erkölcsi fogalmat a lételméletitől. Mert az idézett helyen nem azt találjuk, hogy *heneken alétheias*, hanem azt, hogy *heneken dikaiosünés*. Az erkölcsit találjuk: a keresztényi jó életet. Ha mi Jézus tanítványainak valljuk magunkat, akkor bennünket is erre vezet Jézus Lelke. Amen.

Nem volt magnó a kápolnánkban, nem egészen ezt mondtam el, de ez volt a tartalma annak, amiről húsz percet beszéltem. Aztán vacsorázni mentünk, amit nyolc után fejeztünk be. Szusszantunk egyet, és félkilencre a szerda esti rendházi csoporttalálkozóra mentünk. Minden héten tartunk ilyen, már mint a már pappá szenteltek. Egy vagy másfél órát tart. Azzal indult, hogy Laci felszólított, hogy énekeljek egyet, mert múltkor elénekeltem nekik a baracskai nótát, amit még a börtönben tanultam:

Fehérvártól egy köpésre, Budapesttől egy lövésre terül el a szép Anna-major.

Van ott politikai, mackós, csöves. Mind azt mondja, hogy kőmives, s betette a levesbe a sót.

Szegény vagány, öreg zsvány, befutott a csőbe valahány.

Ki lehet a sített bírni, nem kell azt úgy mellre szívni. Így dalol az igazi vagány.

Aztán újra a refrén: Szegény vagány, öreg zsvány...

Gondolkodtam egy kicsit, aztán rázendítettem, ha már az elmúlt pénteken – György-nap okán – megköszöntöttek, erre a nótára:

Kösd fel magad, kösd fel magad, kösd fel magadra vitézi kardodat

Hogy meggebedj, hogy meggebedj, hogy meggebedjenek ellenségeid

Fejed borítsa kosz, fejedre borítsa kosz, fejed borítsa koszorú

Átkozott kutya légy, átkozott kutya légy, átkozott kutya légy ne bántsa ormányod

Szakadjon rád az ég, szakadjon rád az ég, szakadjon rád az égnek minden áldása!

Ezután megkértem őket, hogy szokásaink ellenére hadd olvassam fel nekik múlt vasárnap délelőtti prédikációm, mert csak így érthetik meg paradigmaváltásomat, melyről Józsi pénteken beszélt, s mondtam: **Keresztelendők miséje április 27-én** (Lásd: KOINÓNIA 2008/6-7)

Most meg már május 2. van, a tizenegy órát mutat az órá, s még mindig nem értem oda, hogy elmondjam, mért volt szép május elsejém. Csak azért, mert április 30-án beraktam Pepe ebédlői fiókjába a Mérleg utolsó számát, meg a válaszat a Markchies tanulmányára. Ezért volt szép a május elsejém? Nem, hanem azért,

mert a reggel 8-kor mondott koncelebrációs mise után Pepe mellé ültem az ebédlőben, s ő közölte velem, hogy elolvasta Markchiest is, a válaszat is, s beszélgettünk reggelizés alatt-után egy jó órát. Azért tudtunk beszélgetni, mert Pepének volt két kérdése. (Ha odafent is lesznek kérdezők, ha odafent is tudok beszélgetni majd valakikkel, akkor az odafent is élhető lesz a magamfajta számára.)

Pepe első kérdése-megállapítása: *Úgy tűnik, hogy Pál inkább nyitott a pogányok felé, mint a Tizenkettő, és számára kevésbé számít a vallási hovatartozás.*

Számomra ebben két kérdés is van. Előbb az elsőről mondom el, hogy mit gondolok. Jézus csak Izrael házának elveszett juháiért jött, de feltámadása után tanítványait már elküldte az egész világra: *Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére.* Ha Jézus 30-ban halt meg, ha István megkövezésére 33-ban került sor, akkor az ezt követő jeruzsálemi általános üldözés következtében az apostolok kivételével mindnyájan elszéledtek (ApCsel 8,1). Júdeába, Szamáriába, de délre is, Gáza felé (Csel 8). Meg északra is Damaszkus felé, ahova Saul is utána ment az ott található tanítványoknak (Csel 9). A tanítványokat hamarosan követniük kellett az apostoloknak is, mert az alighanem 37-ben történő jeruzsálemi látogatásáról Pál így számol be: *fölmentem Jeruzsálembe, hogy megismerkedjem Péterrel, s nála maradtam tizenöt napig. Más apostolt nem is láttam, csak Jakabot, az Úr testvérét.* (Gal 1,18-19).

Pálnak csak szerencséje volt, hogy találkozott Lukáccsal, aki az ApCsel-ben elsősorban Pál cselekedeteiről számolt be. Ha az apostolok mindegyikének, s ha szétszéledő tanítványok mindegyikének ilyen szerencséje lett volna, akkor fel lehetne rajzolni a térképre, hogy a Mediterráneum egyes városaiba kik vitték el Jézus örömhírét. Lehet, hogy Pál sok felé elvitte, de nem gondolom, hogy a térkép páli pontjai akárcsak megközelíthetnék is a nem-páli pontokat. Egy ember Tizenkettőt tud gyűjteni. Ezeket nemcsak összetrombitálni kell, hanem megtartani is egy életen keresztül...

Pálnak jó volt a sajtója. Maga is írt, róla is írtak. De egy ember az egy ember. Ha nagyon jól dolgozik, három év után kivégzik. A Tizenkettőből is tudunk háromnak a kivégzéséről. A hagyomány szerint egy kivételével mindegyiket kivégezték. És nemcsak a Tizenkettő dolgozott. A Jézus utáni évtizedekben még nem voltak papok és kedves hívek. Mindenki tanítvány volt. S minden tanítvány tudta, hogy neki is tanítónak kell lennie.

Pál is tudott konkurens társairól: *Csodálkozom, hogy attól, aki meghívott titeket Krisztus kegyelmére, ilyen hamar átpártoltatok egy más evangéliumhoz, jóllehet nincs más, legföljebb néhány ember akad, aki megzavar titeket, és igyekszik elferdíteni Krisztus evangéliumát. De ha akár mi, akár egy mennyei angyal más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit mi hirdettünk: átkozott legyen! Amint már kijelentettük, most újra megismételjük: Ha valaki más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit tőlünk hallottatok, átkozott legyen!* (Gal 1,6-9) Harcolnia kellett a maga igazáért a betolakodott hamis testvérek ellen, akik azért tolakodtak be köztük, hogy kifürkéssék Krisztus Jézusban való szabadságunkat, és szolgaságba taszítsanak bennünket. Ezeknek egy pillanatra sem tettünk engedményt, hogy az evangéliumot tisztán megőrizzük számotokra. (Gal 2,3-5)

Azt gondolom, hogy Jeruzsálem ostroma után (69), a zsidó nemzetből-vallásból Jamniában kiközösítődésünk után (92?), Bar Kochba újabb keresztényeket gyilkolásai után – lassan teljesen elfogy a lehetősége annak, hogy újabb zsidókat nyerjünk meg keresztényeknek. Csak Pálnak nagyon jó a sajtója, s abból látszik úgy, mintha az egész Jézust valló társaság csak foglalkozzék a zsidókkal, az emberiség nem-zsidó része pedig az ő hitbizománya volna, aki sohse látta Jézust, sohase hallotta tanítását, s nem is kérdezősködött senkitől sem arról, hogy mit tanított Jézus három esztendőn keresztül: *az általam hirdetett evangélium nem embertől való. Hiszen nem embertől kaptam vagy tanultam, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából* (Gal 1,11-12).

Ezt pontosabban kellene kidolgozni. Ha majd teológiai tanszéked lesz, ajánlom, hogy íráss egy doktorandusszal erről egy jó disszertációt.

Ami Pál nyitottságát illeti, Péternél nem volt nyitottabb, csak gorombább. Letolja Pétert Antóchiában a *disznócsülök evés* tárgyában (Gal 2,1-10), önmagát viszont az egekig magasztalja (1Kor 9,20), mert ő akármit megeszik: bálványáldozati húst is. Jakabnál biztosan nyitottabb volt, de 58-ban szemtől-szemben vele Jeruzsálemben ő is alakoskodik, ha hihetünk Lukácsnak, s Pál nem tolja le magát ezért (ApCsel 21, 17-26).

Kérdésed másik fele: Pál számára kevésbé számít a vallási hovatartozás? Neked úgy tűnik, hogy igen. Nekem meg úgy, hogy nagyon nem. Ő csinált vallást Jézus tanításából. Jézus csak azt akarta, hogyha meglátunk az úton egy rablóktól megnyomorított embert, segítsünk rajta. Ha eretnek, úgy is jó. Ha nem segítünk, hiába vagyunk akár pap, akár levita, semmiképpen nem vagyunk jók.

Pál le akarta cserélni azt a vallást, amibe beleszületett. A körülmételés rossz, a bubamegöntés jó. Véleményem szerint a körülmételés sem ér semmit, a bubamegöntés sem ér semmit, mert mind a kettő csak jel. Az ember jeleket alkalmazó lény. Másképpen: szertartásokkal él. Hogy Pál számára mit hordoz a vallási jel, olvashattad a az olvasói levélben.

Pepe második kérdése: *Mit jelent a Lélek elküldése, jelenléte? Az egyházat a Lélek irányítja?* Én úgy gondolom, hogy embernek lenni annyit jelent, hogy magunkban hordozzuk Őt. Módunk van hangjára rá nem figyelni. A Tizenkettő tíz napon keresztül imádkozott. Figyelt a bennük levő Lélekre. Ennek meg lettek a következményei: nem féltek tovább és szóltak.

Az egyház emberekből áll, akiknek módjuk van figyelni a Lélekre. A figyelőket irányítja. Eddigelé mennyire figyeltünk rá, mutatja az egyháztörténelem. Aki uralkodik, aki gazdag, akinek hadserege van, nem figyel Rá. A jézus mintáját utánozni akarók azok, akiket a Lélek irányít az egyházban.

KARÁCSONYI EMLÉK...

XXII. évfolyam 12. szám

Okvetlenül el kell mondanom az idei karácsonyozásaim történetét. Mért? Mert lehet, hogy többet illet idelent már nem csinálhatok, s a következőre már csak más idő- és térbeli koordináták között kerül majd sor. Ha nem így lesz, akkor a 2007. év karácsonyi történeteit majd már nem mondom el, mert hiteltelenné leszek – mondja, mondja, és mégis itt marad.

Hát úgy esett, hogy első idei karácsonyom helyszíne történetileg már második volt. Hol s mikor? A Trianonban kicsivé tette Nagy Magyar Alföld mostani közepén, Szolnokon volt az első, és még 1951-ben, amikor is anyám lejött Mátyásföldről a Zagyva-parti metropolisba. Miért? Csak azért, mert itt már három unokája volt, és segíteni akart a 26 éves anyának, Livinek – jó nagymamaként. Könnyen tehette, mert ő is fiatal volt: 54. évét töltötte. Magam meg kelet felől közelítettem meg a várost, Debrecenből, legcsudálatosabb karácsonyom színhelyéről, az ottani utolsóról... Mert a következőt, az '52. évit már a Markó utcai fogházban ünnepeltem, puha szalmán, hol meleget nem marha, de vastag pokróc biztosította.

De most nem az elsőről, hanem a második szolnoki karácsonyomról kell beszámolnom. Ez 56 esztendővel az első után történt, az idén, hogy 89. esztendőm kapujában legyen még egy szolnoki karácsonyom. Szeptember óta négy hetenként lejárók Bíró Lajos ottani népének *Napsugár*-közösségbe: a KIO-t tanulmányozzuk két-két numerusokként, szombatoként 2-től 6-ig. Lajos pedig novemberben azt kérte, hogy toldjuk meg a következő találkozóinkat egy karácsonyi szentmisével, mert az december 16-ra esvén már karácsonynak számít. Röpké két óra alatt (6-tól 8-ig) el is mondtuk a szentmisét. A nyolc éve készített karácsonyi elmélkedésemet mondtam el, melyet ők még nem hallhattak. Az a címe: *Arany János és az epikai hitel – Ó, jöjj, ó, jöjj Üdvöztő*. Elmondtam ezt annak utána, hogy Lajos felolvasta a lukácsi híradást a Gyermekek születéséről. Utána meg eloltottuk a villanyt, s öt perc csend után – gyertyafénynél –, ki-ki elimádkozta a maga karácsonyi elmélkedését, s így lett két órás ez a karácsonyi szentmise. Nyolcra befejeztük, majd visszarepítettek a pályaudvarra. A vonat meg elvitt a Keletibe, a Metro meg a Ferenciek terére, s este tíz órára már a rendházban is voltam, ahonnan dél körül indultam. Ez volt idén az első karácsonyom, szép volt, és méltó kezdete a következőknek.

A következő mi is volt? Az nagyon szerény volt. Csak távkarácsony volt. Egy Liliom utcai rangos tánciskola kért meg, hogy mondjam már rá a Prédikátor könyvének nyolc versét a masinájukra, ők meg azt december 20-i estjük közepére teszik. S én mondtam: *Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak, ideje az ültetésnek és ideje annak kiszaggatásának, ami ültetett...* meg a többi. Hívtak, hogy nézzem meg a műsort, de nem mentem bele az éjszakába. Másnap este a rendi közösségemnek volt vacsora utáni találkozója, ahol Sinkáról beszéltem, s elszavaltam nekik két balladát: az Eső Virág Andrásét, a világirodalom – szerintem – legszebb Jézus-inkarnációját meg még a Bor-Ökrösné címűt. Szívesen hallgatták. De ez sem volt még a karácsonyozás igazi folytatása. Arra csak 24-én került sor. Magam lettem reggel a főcelebráns. Mondtam az itteni rend szerint hetedmagammal a misét a híveknek, azaz a kispapoknak, s én prédikáltam. Ezeket mondtam:

Testvéreim! A nyár folyamán megesett, hogy ketten-hárman voltunk, s megkérdezték, nem akarok-e főcelebráns lenni. Rábólintottam. De tegnap az ebédelőben, idejövésem 11. hónapjában először, Labi megkért, hogy mondjam el ezt a misét, én pedig megkérdeztem tőle: nem féltek attól, amit prédikálni fogok? Azt válaszolta, hogy félnek ugyan, de azért megkérnek. Ez az alaphelyzet. Ha kiteszitek magatokat e félelemnek, nem prédikálhatok olyat, hogy csalódjatok, s azt mondjátok: Nem volt benne semmi félelmetes.

Ahogy tapasztaltam, Ti itt nagyobbára elmondjátok öt percben az olvasott szövegekről tudhatót. A kálvinisták kiválasztanak egy *ígét*, egy rövidke mondatot, s arról beszélnek egy félórát. Magam a vegyes műfajt kíséreltem meg: egy ígéről beszélek majd öt percet. Idézem *ígém* legkorábbi magyar szövegét, Mátyás királyunk korából: *s hívod ő nevét Jézusnak, mert ő üdvözíti ő népét ő bűnöktől*. Ez a textusom, amiről prédikálok. Azt mondanám el, hogyan üdvözíti Jézus azokat, akik figyelnek rá. De előbb szakmai ártalomként egy kicsit nyelvészkedem.

Ma is él nyelvünkben ez az *üdvözít* az „üde” szavunkban. Ugyanebből származnak a nyelvújítási *üdit* és *üdül*, melyből lettek az elmúlt században az *üditő* italok, meg az *üdülő*, ahol és másutt az italokat ihatjuk. Az üde szó az *egészséges, ép, kitűnő, szent* jelentésű, de mára már elavult *üd, id, egy-* többől származik. Ha *üditő* napunk van, az *üd-* vagy *idnapunk*, mai nyelvünkben *ünnepeünk*, mint ez a mai is, amikor jön a Jézuska. Ily napon el szoktunk menni az *üd-* vagy *idházba*, azaz az *egyházba*, mely nem egy darab házat jelent, hanem egy szent házat. S mért *idnapolunk* az *idházban*? Hát csak abból a célból, hogy Jézus *üdvévé* tehessen bennünket, *üdvözéjthessen* minket, ha már az *ő népének* gondoljuk magunkat.

Az *üdvözít* megfelelője Máté görög szövegében a jövő idejű s megment jelentésű *sósei*. 53 ízben fordul elő *igénk* az evangéliumokban, s bőven találjuk Jézus ajkára adva is. Egy-két félét elmesélgetnék egy tanszéken erről a szóról, de hát erről már lekéstem. Beérem most ez öt perccel, és mondom Jézus szavát, hogy a *hitünk* tesz *üdvévé* minket, s ha hajlandók vagyunk érte elveszejteni életünket, akkor *üdvévé* tesszük azt. És mi magunk ám! Csúnya autoszótéria ez... De hát mit tegyek, ha egyszer a szinoptikusok mind az ajkára teszik Jézusnak e kijelentést? Csak nem hagyhatom ki...

Nem is, mert az ember számára nyilvánvaló – Isten hangja ez bennünk! –, hogy ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát, meg hogy ki-ki a maga szerencsájének meg a maga üdeségének a kovácsa. S ha Jézus besegít nekünk ebbe, csak azért teheti, mert mi engedjük neki, hogy besegítsen. Hogyan kell hagynunk, hogy besegítsen? Ez a legnehezebb dolog a világon. El kell hinnünk Neki a négy jajt s a négy boldogságot – ha már a C-évben, Lukács évében vagyunk. Karácsonyra tekintettel a négy jajt elhagyom most, s maradjon csak az, amitől boldogok leszünk: *Boldogok vagytok ti szegények, akik most éheztek, akik most sírtok, s amikor gyűlölnék, kiközösítenék, gyaláznak titeket az Emberfiaért, mert nagy a jutalmatok a mennyben*. A jutalom és kegyelem viszonyának tisztázáshoz is kellene egy-két félév. No meg ahhoz is, hogy mi ez a Jézus-féle boldogság... De hát nincs félév, nincs kevesebb sem. Helyette választom, amire lehetőségem van: énekeljünk egyet Jézus csizmájáról. – S elénekelttem nekik az oltártól, hogy *Rossz a Jézus kis csizmája*...

Hát ez volt a prédikációm szövege. Utána a reggelinél az egyik ifjú pap mondott róla valamit:

– Persze, hogy van autoszótéria, csak ezt nem szabad kimondani.

– Hát ez a bajom, hogy én meg mindig kimondom azt, amit nem szabad – feleltem neki.

Délután ötkor kezdődött a karácsonyestünk a kápolnában, Ebédnél Labi, a prefektus, állítja össze a műsort, s megkérdi:

– Gyurka bácsi nincs egy jó karácsonyi versed? Gondolkodom, majd mondom:

– Az nincs, de van egy novellám.

Aztán megyünk ebéd után lefelé a lépcsőn, s mondom Emilnek, hogy Döncinek van egy nagyon szép karácsonyi verse: *Harmadik mise*. Odaadom neki, azt majd ő olvassa fel. Én meg elmondom nagy derűtséget okozva *Hova és kihez menjen az istenlánya* c. novellámat.

Aztán vacsorázunk, s vacsora után következik az ajándékozás. Kaptam két szivart, melyet még nem mertem elszívni. Utoljára érettségi banketten szívtam – jó hetven éve. Meg még egy elmés villanyborotvát. Húztunk egy héttel korábban nevet, nem tudom ki húzta ki az enyém. Én Józsiét húztam. Kapott tőlem KIO-t, 91. Naplót meg egy kísérő levelet. Ennek szövegét ideírom:

Kísérő levél, nincs benne ritmus, mérték, csak rímes próza volna...

Rám esett a sor, a sors..., s / Nem illik adni ajándokot / Csak úgy, szárazon.

Kellene verset írni hozzá, szívből / Jövőt s elméset, olyan Arany Jánoshoz és Sinkához illőt.

De nem tudok, s hiába tördelem / Sorokra szövegem, attól még nem lesz / Szabadvers sem az énekem.

Igazi versre eddig még / Csak Kaifás ihletett, S Téged az / Eszem máshová sorol s ítél.

Kivárom tehát az időt, amikor / Szívem Érted majd lángra gyúl, / S a múzsám majd verset sikolt.

Marad tehát a próza, mire / 89. éve küszöbén képes-e / A magyar-szak fáradt igrice?

Nem tud szegény, már olyat / sem, mert prózához is kell azért / Valami s némi gondolat.

S az elmúlt reggelen elmondtam, / mit nem mondhatok el én soha: / Nem lépek tanszékre professzornak.

Így hát fogadd, mit megírtam / Jó negyven éve, s hat vastag / Kötetben. Kiadó? Szamizdat.

Ráadásul még a végtelen Napló / 91. füzetét is, mely csak az elmúlt / Napokban hagyta el a sajtót.

Sokat találsz majd benne, / Botrányosat. De bízom Benned: / Nem botránkozol, hiszen ismered,

Akitől, amíg él, csak olyan telik, / Amit ajkára ad egyetlen / Szerelme, a Názáreti.

Vége, vége, nincs tovább, / Megizzadt, s koszorús homlokát / Megtörölheti, s Pegazust is, a lovát.

Ajánlottam még nekik, hogy megtanítom őket bridzselni. Azt ígérték, hogy majd szilveszterkor állnak elibe. Éjféli szentmisére átmentek a Mikszáth térre, de én ne mentem, mert félttem, hogy veszélyeztetem vele a másnap reggeli programot. 25-én délelőtt a Bokorportán mondta misét, s benne a 2006. évi karácsonyi elmélkedésem, mely megtalálható a 91. Napló végén. Gabit és Bandi ültettem magam mellé. S mise után mondtam Bandinak, hogy szívesen látnám már a Vincze családot.

– Ha látni akarod, gyere el hozzánk holnap délután, mindannyian együtt leszünk. Negyvenen voltak, nagyon jól éreztem magam körükbe.

De első nap délután még elmentem háromra töredék- s egykori pótkávéra a Guttenberg-térre bridzselni. Sz. Márti, Margit és Tamás fogadtak. Jót beszélgettünk. Estére meg siettem haza, mert másnap korán keltem. A Népligetből repített egy busz Ajkára. Amikor megérkeztem György Zoliékhoz mondtam egy bókot Gabinnak: Még mindig Te vagy a legszebb kislány a Bokorban. Aztán megláttam ötödik gyermekét, Anna-Máriát, s módosítottam, hogy nem ő az, hanem a kislánya. Itt is voltunk vagy húszan, s nekik is elmondtam idei karácsonyi elmélkedésemet. Jót beszélgettünk. Különösen Tölts Janival, aki közben az ajkai Művelődési Ház igazgatója lett, és nagyon sok jót tehet ebben a minőségében. Egy órákor már újból a buszon ültem, a négy haza is értem. Este meg elmentem a Vincze családhoz. Még éjfél előtt haza is hozott Krisi és Orsi.

Következő volt a családi karácsony. Livivel, keresztlányommal, Évikével meg Zsomborral s Katival. Jól kivallattam őket, ők is engem. Péntek délelőtt alkalmi fuvar elhozta Livit ide, a Piarista közbe, s végre látta ő is, hol lakom. Délután pedig a Mag I. jött el teljes létszámmal. Csináltunk karácsonyt: misét elmélkedéssel, s

utána megtanítottam őket bridzselni. Még fokozni kell a tudományt. Azt mondták, fokozzák. Két találkozó közt eljönnek majd egy-egy alkalommal.

Utána már Szilveszter következett. Délután imádkoztunk miséztünk, s közben levetítették az év eseményeit, majd vacsoráztunk. Vacsora után vártam őket szobámba. Tíz óra lett, mire megérkeztek. Két *terített* bridzs után már igazánból játszottunk. Három leosztás sikerült. Eredmény: 2 db 3 sans és 1 nagy szlemm. Fél-tizenkettő után felmentünk adorálni a kápolnába, utána elénekeltük a himnusz, koccintottuk. Majd lejöttem egy új vastag könyvvel, s megkezdtem az Újévet annak olvasásával. Fél kettőkor eloltottam már a villanyt, s aztán alvással elkezdtem az újesztendőt.

